

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА BULGARICA

52/2026

София • 2026

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Лобковски паримейник 1295–1320 г., сбирка на А. И. Хлудов, № 142, Държавен исторически музей, Москва. Пергамент, 171 л., 205 x 160, среднобългарски правопис. Писач – Никола, мирско име Брат. Намерен от Виктор Григорович в 1844 г. на Атон и предаден в 1849 г. на търговеца колекционер Лобков. През 1868 г. става част от сбирката на А. И. Хлудов.

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Николета Василева Пътова, доц. д-р Никола Рачев Казански,
Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките
Съвет за чуждестранна българистика
ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“
Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383
E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

CENTRAL LIBRARY

COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

52/2026

Sofia • 2026

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Lobkov's Prophetologion, 1295–1320, No. 142, Khludov Collection, State Historical Museum, Moscow. Parchment, 171 ff., 205 x 160. Middle Bulgarian orthography. Writer – Nikola, secular name Brat Found by Viktor Grigorovich in 1844 on Mount Athos; given in 1849 to the merchant commissioner Lobkov; in 1868 it became part of the collection of A. I. Khludov

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikoleta Vasileva Patova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emilia Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Алека Стрезова, Петър Стоянович – Женското участие в Априлското въстание	9
--	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2025–2026	
Съст. Емилия Волева	18
Периодика 2025–2026	
Съст. Емилия Волева и Йолиана Страшнюк	40

ДИСЕРТАЦИИ

2026. Първо полугодие. Съст. Никола Казански	61
--	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

2026. Първо полугодие. Съст. Емилия Волева	65
--	----

ХОРИЗОНТИ

Генчо Банев – Българистиката в Гърция – традиции, съвременно състояние, перспективи	71
Ивана Витанова – „Живописна България“ – български литературни маршрути	82

НАУЧЕН ЖИВОТ

Николета Пътова – XXX колегиум „Периодическо списание“ – образи на новото, динамика, модели“	89
Ребека Джили – Интердисциплинарна научна конференция „Власт, печат и съпротива: ролята на периодичния печат в революционните движения в Европа и на Балканите“	92
Ценка Иванова – Трети международен форум за кирилицата „Духовното наследство в дигиталния век“	96
Стефан Пеев – Методиеви четения 2026. Писменият знак – история, носители, образи	100
Борис Бисеров, Николай Мъглов, Николета Илиева – „1876 – годината феникс на България“ – национална конференция с международно участие по случай 150-годишнината от Априлското въстание и похода на Ботевата чета	104

Елена Александрова – Национална научна конференция „Априлското въстание и националноосвободителните борби в Македония“	108
Десислава Узунова, Кристина Камбурова, Димитър Митов – Четиридесет и втори Кирило-Методиевски четения.....	111

ПРОФИЛИ

Грета Стоянова, Анисава Милтенова – Надежда Драгова на 95 години	117
Симеонка Велева – Ханна Карпинска на 85 години.....	122
Билиана Курташева – Хеле Далгор на 80 години	127
Пенка Ватова – Дьорд Сонди на 80 години	132
Анисава Милтенова – Анатолий Турилов на 75 години	138
Ана Стойкова – Гражина Шват-Гълъбова на 70 години.....	143
Георги Николов – Сърджан Пириватрич на 60 години	155
Татяна Илиева – In memoriam Трендафил Кръстанов	162
Магдалена Питлак – In memoriam Целина Юда	167
Невена Гавазова – In memoriam Невяна Дончева-Панайотова	172
Анисава Милтенова – In memoriam Йоанис Тарнанидис	179

ОТЗИВИ

Мария Тотоманова-Панева – Софийски псалтир. Песнивец на цар Йоан Александър	181
Деница Петрова – Христо Матанов. Сребърният век на цар Иван Асен II.....	185
Екатерина Тодорова – Сборник „Преславска книжовна школа“. Т. 25/2025.....	189
Красимир С. Кръстев – Пет етюда върху историята на Самуилова България.....	194
Елисавета Ненчева – Любка Ненова. Чертковият препис на св.-Паисиевата „История славянобългарска“	197
Преслава Георгиева – Loqui diversis linguis nolite prohibere. Сборник в чест на професор Славия Бърлиева	201
Елисавета Ненчева – Монашеството и българската историопис от XVIII в. Сборник с изследвания в чест на 300-годишнината от рождението на о. Паисий Хилендарски... ..	209
Ваня Мичева – Магдалена Абаджиева, Марияна Цибранска-Костова. Текстове от книжнината на българите католици и банатската книжнина. Христоматия	213
Франческо Дал'Альо – La slavistica come strumento per l'amicizia fra i popoli. In ricordo di Enrico Damiani (1892–1953).....	217
Боряна Владимирова – „Дивото зове“. Изкуството и дивата природа.....	223
Мария Пилева – Ирина Гигова. Едно поколение писатели и българската културна политика: от независимостта до комунизма	226
Теодора Кашилска – Съвременната българска литература за деца и юноши.....	238
Боряна Владимирова – Въобразените гори (култура, изкуство, литература).....	241

СЪОБЩЕНИЯ

Наградени българисти	245
-----------------------------------	-----

CONTENTS

PREFACE

Aleka Strezova, Petar Stoyanovich – Women’s Participation in the April Uprising 1876	9
---	---

BULGARIAN LITERATURE

Books 2025–2026	
Comp. by Emilia Voleva	18
Periodicals 2025–2026	
Comp. by Emilia Voleva and Yolianna Strashnyuk	40

THESES

2026 first half-year. Comp. by Nikola Kazanski	61
--	----

SCIENTIFIC EVENTS

2026 first half-year. Comp. by Emilia Voleva	65
--	----

OUTLOOKS

Guentcho Banev – Bulgarian Studies in Greece. Traditions, Current State, Prospects	71
Ivana Vitanova – <i>Picturesque Bulgaria</i> – Bulgarian Literary Itineraries	82

SCIENTIFIC ACTIVITY

Nikoleta Patova – 30 Collegium “ <i>Periodicheshko spisanie</i> ” – <i>Images of the New, Dynamics, Models</i>	89
Rebecca Gilli – Interdisciplinary Scientific Conference <i>Power, Print and Resistance: the Impact of the Press in the Revolutionary Movements in Europe and in the Balkans</i>	92
Tsenka Ivanova – Third International Forum on the Cyrillic Alphabet <i>Spiritual Heritage in the Digital Century</i>	96
Stefan Peev – Methodian readings 2026. <i>The Written Sign – History, Carriers, Images</i>	100
Boris Biserov, Nikolay Maglov, Nikoleta Ilieva – <i>1876 – the Year Phoenix of Bulgaria</i> – National Conference with International Participation on the Occasion of the 150th Anniversary of the April Uprising and Botev’s Detachment Campaign	104

Elena Alexandrova – National Scientific Conference <i>April Uprising and National Liberation Struggles in Macedonia</i>	108
Desislava Uzunova, Kristina Kamburova, Dimitar Mitov – Forty-second <i>Cyrillo-Methodian readings</i>	111

PROFILES

Greta Stoyanova, Anisava Miltenova – Nadezhda Dragova at 95	117
Simeonka Veleva – Hanna Karpinska at 85	122
Bilyana Kurtasheva – Helle Thomsen Dalgaard at 80	127
Penka Vatova – György Szondy at 80	132
Anisava Miltenova – Anatoly Turilov at 75	138
Ana Stoykova – Grażyna Szwat-Gylybowa at 70	143
Georgi Nikolov – Srđan Pirivatrić at 60	155
Tatyana Ilieva – In memoriam Trendafil Krastanov	162
Magdalena Pytlak – In memoriam Celina Juda	167
Nevena Gavazova – In memoriam Nevyana Doncheva-Panayotova	172
Anisava Miltenova – In memoriam Ioannis Tarnanidis	179

REVIEWS

Maria Totomanova-Paneva . Sofia Psalter. <i>Pesnivec ot Tsar Ioan Alexander</i>	181
Denitsa Petrova – Hristo Matanov. <i>The Silver Age of Tsar Ivan Asen II</i>	185
Ekaterina Todorova – Collection <i>Preslav literary school</i> , Vol. 25/2025	189
Krasimir S. Krastev – <i>Five Etudes on the History of Samuel's Bulgaria</i>	194
Elisaveta Nencheva – Luybka Nenova. <i>The Chertkov's Copy of the Father Paisiy's Historia slavyanoblgarskaya</i>	197
Preslava Georgieva – <i>Loqui diversis linguis nolite prohibere</i> . Festschrift of Professor Slavia Barlieva	201
Elisaveta Nencheva – <i>Monachism and the Bulgarian Historiography in 18th Century</i> . Collection of Studies in Honour of the 300th Anniversary of Father Paisiy Hilendarski	209
Vanya Micheva – Magdalena Abadzhieva, Mariyana Tsibranska-Kostova. <i>Texts of the Literature of the Bulgarian Catholics and Banat Literature. Chrestomathy</i>	213
Francesco Dall'Aglio – <i>La slavistica come strumento per l'amicizia fra i popoli. In ricordo di Enrico Damiani (1892–1953)</i>	217
Boryana Vladimirova – “The Call of the Wild”. <i>The Art and the Wild Nature</i>	223
Maria Pileva – Irina Gigova. <i>One Generation of Writers and the Bulgarian Cultural Policy: from Independence to Communism</i>	226
Teodora Kashilska – <i>New Bulgarian Literature for Children and Teens</i>	238
Boryana Vladimirova – <i>Imaginary Woodlands (Culture, Art, Literature)</i>	241

ANNOUNCEMENTS

Awarded scholars in Bulgarian studies	245
---	-----

ЎВОДНИ ДЎМИ

Женското участие в Априлското въстание

Тази година отбелязваме 150 години от Априлското въстание. Значимият юбилей е повод да погледнем отново назад във времето и да открием женското присъствие в драматичните събития от април 1876 г.

Вълненията на Балканите от средата на 70-те години на XIX в. събуждат отново с още по-голяма сила тлеещия Източен въпрос – комплекс от международни проблеми, свързани с упадъка на Османската империя и борбата между европейските държави за влияние върху нейните територии и ресурси на Балканите, в Мала Азия и Близкия изток. След избухналото въстание в Босна и Херцеговина през 1875 г. Априлското въстание от пролетта на 1876 г. и кървавото му потушаване от страна на империята заемат своето важно място в поредицата от събития, довели в крайна сметка до Освобождението на България.

След неуспешния опит за въстание в Старозагорско от 1875 г. през есента на с.г. български революционни дейци се срещат в Гюргево, където създават нов център на освободително движение. Сред тях личат имената на Стефан Стамболов, Никола Обретенов, Стоян Заимов, Георги Бенковски, Панайот Волов, Иларион Драгостинов – съзаклятници, планиращи ново въстание, което да обхване българските земи. Територията южно от р. Дунав е разделена на четири революционни окръга – Търновски, Сливенски, Врачански и Пловдивски (впоследствие с център Панагюрище), начело на които стоят главни апостоли и техните помощници.

Както знаем, революционното дело е предимно дело на мъже. Хиляди са страниците, посветени на героичната борба на българите за тяхното освобождение, стотици са разказите за индивидуалния принос на отделните борци за свобода. Много по-малко обаче остават историите за участието и активността на жените през пролетта на 1876 г. Затова днес се връщаме отново към забравеното повествование за мястото на сестрите, съпругите, дъщерите в редиците на бунта¹.

¹ Текстът е изграден основно върху проучванията на Паскалева, В. *Българката през Възраждането. Исторически очерк*. София: Издателство на Отечествения

Много са българките, които взимат по различни начини участие в Априлското въстание. Някои пренасят тайна кореспонденция, леят куршуми, шият дрехи, подготвят сухари за въстаниците. Други шият знамена и спасяват градове, свидетелстват за турските жестокости и изобличават извършителите на кланетата. Сред тях има укривателки, съзаклятнички, участнички в бойни действия и в чети, жени-самоубийци. Често можем да срещнем жени, съчетаващи по няколко роли, с които остават известни на поколенията.

Трябва да отбележим, че пролетта на 1876 г. не е първият момент, в който българки участват в подготовка на освободителни движения. Те са неизменна част от революционното дело още от втората половина на 60-те години на XIX в., активно сътрудничат на тайната организационна дейност на Васил Левски и подпомагат конспираторите².

В началото на 1876 г., след като гюргевските революционни дейци минават Дунава и започват подготовката на въстанието в поверените им окръзи, и жените се включват със своите умения в конспиративната дейност.

Една от първите им задачи е везането на знамена. Позицията на апостолите за нуждата от изработването на въстанически флагове е категорична. Това се дължи на факта, че знамето е не само символ с огромно психологическо въздействие за бойните действия, но и символ на държавността³. Знаме-везки откриваме в почти всички описани центрове на въстанието: Батак, Брацигово, Враца, Габрово, Горна Оряховица, Карлово, Клисуре, Копривщица, Ловеч, Пазарджик, Панагюрище, Пирдоп, Севлиево, Търново, Ямбол. Вече се е оформило и виждането за облика на въстаническото знаме – в центъра му ще бъде лъвът, символ на старата българска държава, а лозунгът „Свобода или смърт“ фигурира почти на всички флагове.

Най-много знамена са ушити в Четвърти революционен окръг. Безспорно най-известната знаме-везка, останала в народната памет като „Българската княгиня“, е Райна (Райка) Попгеоргиева Футекова. Поканена е лично от Георги Бенковски да ушие главното знаме на Четвърти революционен окръг. На втория ден от обявяването на въстанието, след като е завършила флага, на тържественото шествие в Панагюрище тя взема знамето по желание на свои-

фронт, 1984; Чолакова, М. *Българско женско движение през Възраждането* (1857–1878). София: Албо, 1994; Зографова, К. *Жените в Априлското въстание*. София: Изток-Запад, 2011; Шопов, Ат. П., Д. Костадинова. *Априлско въстание 1876 година. Кратка историческа енциклопедия*. Велико Търново: Фабер, 2025. Изложението се позовава и на други заглавия, които са цитирани на съответното място в текста.

² Такава например е Баба Тонка Обретенова. За нея вж. Антонова, В. *Баба Тонка Обретенова. Портрет в сепия*. Русе: Авангард принт, 2012.

³ Дойнов, Д. Бойни знамена в Априлското въстание. – В: *Военна подготовка и провеждане на Априлското въстание 1876*. София: Институт за военна история, Военно издателство, 1976, 157–172.

те съграждани и така се превръща в единствената жена-знаменоска в Априлското въстание⁴. Именно тази ѝ роля става и причината след разгрома му да бъде арестувана и отведена първо в Пазарджик, а после в затвора в Пловдив.

Близка по участ на Райка и съучастник в свещенодействието „шиене на знаме“ е Цвята Зографска. Родом от близкото с. Баня, тя се омъжва за майстора живописец Иван Зографина, с когото се преместват в Панагюрище. Цвята помага на съпруга си при изработването на 12 въстанически знамена. Заедно с панагюрките Стояна Койчева, Мария Нейчева и Мария Джуджева помагат на Райка за ушиването на главното знаме. В заверата участва и Мария Узунова. След потушаването на въстанието Цвята Зографска също е изпратена в затвора. Там тя среща Райна и съдейства за по-ранното ѝ извеждане на свобода⁵.

Редица други имена се нареждат сред знамевезките – монахинята учителка Евлампия Векилова прави знамето в Копривщица, учителките Гана Найденова и Зюмбюла Попстефанова работят в Клисурса, Фота Манчова в Батак, Ана Предич-Радославова – в Ловеч, Елена Грънчарова в Горна Оряховица, сестрите Мица и Калица Хаджикръстеви във Враца и др.⁶

Знайни и незнайни са жените съмишленички и укривателки на въстаниците и конспираторите. Достатъчно е да споменем тук само Йота Савова Ангелакова от Враца, която е посветена в делата на въстаниците и охотно ги закриля. Бона Ганева Станчева, известна като Бяла Бона, е стожерът на съзаклятниците в Търново, а в нейния хан мнозина от тях намират сигурен пристан⁷. На други места има не по-малко известни и състрадателни жени, съчувстващи и помагачи на въстаниците.

Една от забележителните истории, свързани с участието на жените в Априлското въстание, е на Елена Грънчарова. Едновременно укривателка и знамевезка, тя остава известна в историята като „спасителката на Горна Оряховица“. Народната памет е запазила впечатляващия разказ как след разкриването на конспиративната мрежа в града ѝ и последвалите арести, тя повежда множество горнооряховски жени, облечени в черно, на поход към

⁴ Стоянов, З. *Записки по българските въстания*. София: Български писател, 1983, 362–365.

⁵ Аз, Цвета Изограф, Иванчовица. Какво знам и какво съм претърпяла по време на българското народно освобождение. – В: *Райна Княгиня (Райна Попгеоргиева Футекова). Автобиография, документи и материали*. Съст. В. Паскалева, Р. Патърчанова. София: Наука и изкуство, 1976, 161–166.

⁶ Повече за знамевезките вж. Паскалева, В. *Българката през Възраждането...*, 252–259; Зографова, К. *Жените в Априлското въстание...*, 15–16.

⁷ Блъскова, М. Жени-участнички в Априлското въстание. – *Известия на държавните архиви*, 33, 1977, 154; Бона Ганева (Станчева). – *Поборник-опълченец*, 1, 1899, № 12, 13–15.

Търново, за да измолят закрила от местния областен управител. Поразен от смайващата процесия, търновският мютесариф отпуска редовна войска и така Горна Оряховица е спасена от опустошението на башибозуците⁸.

Сред жените, играли роля в събитията през април 1876 г. се открояват и такива, станали впоследствие известни като изобличителки на жестокостите както на башибозушките отряди, така и на редовната армия. Трагична е историята за нечовешкото потушаване на въстанието в Батак, което предизвиква ужаса на целия цивилизован свят. Зверствата и ужасяващите истории предизвикват реакцията на европейски дипломати, които идват на място да разследват. Две вдовици батачанки, Фота Манчова и София Вранкова, са водачките на местната женска общност, които се срещат с чуждите представители и издигат глас в изобличаването на насилниците. Фота и София се противопоставят на желанието на български първенци да подпишат благодарствен махзар до султана, а в трудните дни след потушаването на въстанието отиват да помагат на британската благотетелка лейди Емили Странгфорд, дошла в страната да се грижи за пострадалите⁹.

Настоятелката на калоферското женско дружество „Просвещение“ Богдана Хитева, чехкиня, омъжена в България, информира чешката общественост за Априлското въстание и кървавото му потушаване. В продължение на няколко месеца през 1876 г. пражкият вестник „Покрок“ публикува обстоятелни нейни статии. В „Българското въстание“, „Гнусните постъпки в България“ и „Жестокостите на турските пълчища“ авторката разказва за опожаряване на села, избиване на жени и деца. Говори и за съдбата на арестуваните въстаници¹⁰.

Значима е ролята на голямата благотетелка и общественичка Йорданка Филаретова в изобличаването на османските издевателства. Подробните ѝ писма описват безчинствата на башибозуците в Софийско, а нейн адресат е Найдено Геров, руски вицекомсул в Пловдив. С ясното съзнание, че нейните разобличения ще отекнат в средите на руската дипломация, тя открито казва на своя кореспондент: „Ний немаме никакво съмнение, че писмата ни ще произведат ползата, която и предполагаме...“¹¹ Свидетелствата на Филаре-

⁸ Възпоменателен лист за Елена Грънчарова, 1842–1942. Горна Оряховица. Издава Женско благотворително дружество „Просвета“, 1942.

⁹ Изложение на батаченки до представителите на великите европейски сили на конференцията в Цариград, 3 януари 1877 г., Пловдив. – В: *Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи*. Т. 1. Съст.: К. Каратеодорова и др. София: Наука и изкуство, 1954, 580–585.

¹⁰ Соленкова, Л. Две учителки чехкини по българските земи преди Освобождението. – *Българска наука*, 2012, № 49, 76–90. Достъпно на: <https://bit.ly/4dqJlJY> (26.04.2026).

¹¹ София, 30 септември 1876 г., Й. Филаретова до Н. Геров (док. 2591, с. 654). – В: *Из архивата на Найдено Геров. Писма, доклади и материали за възраждането на*

1869

това са включени от Геров в неговите консулски донесения до Петербург и със сигурност допринасят за запознаването на европейската общественост с бедственото положение на българите.

Впечатляваща е историята на Мария (Ньонка или Йонка) Иванова (1856–1932), омъжена за далматинеца Иван Сутич – специалист, работещ по барон Хиршовата железница в Белово. Тя е позната като единствената жена в Хвърковата чета на Георги Бенковски. За нейната издръжливост, за решимостта ѝ да остане с четата въпреки трудностите, за щедростта ѝ да сподели и последната си храна с въстаниците разказва Захарий Стоянов¹². След разбиването на четата Мария попада в затвора „Черната джамия“ в София заедно със съпруга си, но благодарение на чуждестранното му поданство, двамата скоро са освободени.

До нас са достигнали откъслечни свидетелства и за други жени, които участват в епизодични сражения. Такава е панагюрката Мина Хаджистоянова Балиндрекова, която помага в ръкопашния бой на мъжа си в двора на къщата им. Мина пълни пищовите и хвърля червен пипер от прозорците върху нахлуващите башибозуци. Мъжът ѝ е убит, а тя се спасява по чудо¹³. Нейната съгражданка Бела Маринова Шишкова е ранена в боевете при Панагюрище.

Стрелча дава много жертви сред жените, включили се в защитата на родния си край. Това са Лила Мариница Байкова, Стоила Иваница Беличенката, Теодора Динчовица Каламбутова, Стойна Димитрица Паткина, Неша Регова, Пена Шопова¹⁴.

Батачанки също се отличават в сраженията с неприятеля: Ангелина Станкова (Иванова) Божина, Венка Стойчева, Фота Манчова, Лаза Богданова се бият наравно с мъжете¹⁵. В Перущица в бой загиват Митра Куньова, Сеферина Гилева Църкалова. Стояна Драгановска (Драгневска) е сред активните действащи лица в битката срещу черкезите при с. Ново село, Троянско¹⁶.

Самата Райна Княгиня също участва в сраженията при Балабанова кория, а Гана Найденова е сред бойците, очакващи нападението, в м. Зли дол¹⁷.

български народ. *Кореспонденция с частни лица (ИАНГ)*. Кн. 2. М–Я. Под ред. на Т. Панчев. София, 1914. Достъпно на: <https://bit.ly/4tvVCcL> (26.04.2026).

¹² Стоянов, З. *Записки...*, 408.

¹³ Зографова, К. *Жените в Априлското въстание...*, 6–7.

¹⁴ Шопов, Ат. П., Д. Костадинова. *Априлско въстание...*, 29, 44, 209, 337, 394, 525.

¹⁵ Паскалева, В. *Българката през Възраждането...*, 254.

¹⁶ Гинчев, Г. Българката в Априлската епопея. – *Военноисторически сборник*, 45, 1976, № 1, 100, 103, 107.

¹⁷ Райна Княгиня (Райна Попгеоргиева Футекова). *Автобиография...*, 35–36; Найденова, Г. *Автобиография*. – В: *Април 1876. Спомени*. (Сборникът е посветен на 100-годишнината от Априлското въстание). София: Български писател, 1976, 286–287.

Девоиците Ана Райкова и Лика Стоянова се включват в „най-страшния бой, воден от перушеници през въстанието“. По запазени спомени на свидетели Ана Райкова отрязва главата на един черкезин с ятаган¹⁸.

Може би най-страшните и непобиращи се в ума истории за саможертва се пишат в Перушица. В църквата „Св. Архангел“, последният укрепен пункт на въстаниците срещу башибозуците, е извършено масово приношение. Пръв Спас Гинов застрелва пет от децата си: Георги, Димитър, Иван, Йорданка и Галина¹⁹. После убива и жена си, 32-годишната хубавица Гюрга х. Тодорова Гинова, заедно с нероденото ѝ дете. Двете му сестри Люляна и Николина, както и дъщерята на Люляна, Ягода, пожелават Спас да отнеме и техния живот. След това той приключва и със себе си. Кочо Чистеменски, възпят от Иван Вазов в „Епопея на забравените“, застрелва дъщеря си Райна и жена си Теохана, както и момата Варвара, негова роднина. Иван Тилев убива жена си Божия и балдъзата си Велика Натева (по нейно желание). Редица други жени доброволно намират смъртта или правят опити за самоубийство, за да не попаднат във вражи ръце²⁰.

Трагични страници се пишат и в Първия революционен окръг. През 1876 г. монахините от новоселския девически манастир „Св. Троица“ активно участват в подготовката на Априлското въстание, като приготвят храна и плетат дрехи за въстаниците. При потушаването на въстанието башибозуците убиват свещениците Георги Христов Дългодрейски и Никола Барбулов, както и игуменката Калистена Радкова и още седем монахини (Сусана Сомлева, София Павкова, Елисавета Хр. Злийска, Ефросиния Хр. Мофтиева, Христина Христова, Екатерина и послушницата Сусана Чорбаджиева). Останалите живи жени са подложени на тежки издевателства²¹.

¹⁸ Гълъбов, К. *Въстанието на героична Перушица*. Второ поправено и допълнено издание. София: Народна просвета, 1965, 150.

¹⁹ Единствено най-големият син на Спас Гинов, Рангел, оцелява.

²⁰ Повече по темата и имената на жените вж. Кепов, Ив. *Въстанието въ Перушица през 1876 г.* Пловдив, 1931, 180–183; Гълъбов, К. *Въстанието на героична...*, 152–154.

²¹ Шопов, Ат. П., Д. Костадинова. *Априлско въстание...*, с. 388; вж. също *Следите на героичното време: места на памет, свързани с националноосвободителните борби (1867–1878)*. Съст. Н. Вуков и др. Българска академия на науките, Институт за етнология и фолклористика с Етнографския музей. София: Гутенберг, 2024, 218–219. През 2011 г. убитите осем монахини и двама свещеници са канонизирани от Българската православна църква като мъченици. Мощите им се съхраняват в свещенохранителници пред иконостаса.

1869

Смразяващ кръвта е разказът за клисурчанката Цана Козинарова, която, разбрала, че не може да се спаси, взима четирите си деца (най-малкото от тях бебе) и се хвърля с тях в кладенеца в двора²².

Голяма част от написаното за Априлското въстание е посветено най-вече на мъжкото участие в славните дни от пролетта на 1876 г. Предходните страници показват, че поведението на жените, без да е така манифестирано, също е достойно за отбелязване и включване в историческата памет за въстанието. Точният брой на жените, взели под някаква форма участие в Априлското въстание от 1876 г., не може да бъде установен. Още по-малко е възможно да се подложат на хладна статистика обемът и дълбочината на телесните и душевните страдания, преживени от тях. Но можем, и е наш дълг, да помним и да разказваме тези също толкова важни истории за смелост, всеотдайност и саможертва, довели в крайна сметка до българската свобода.

Алека Стрезова

Нов български университет

Институт за исторически изследвания

Българска академия на науките

Петър Стоянович

Институт за исторически изследвания

Българска академия на науките

²² Паскалева, В. *Българката през Възраждането...*, с. 255. Американският мисионер Джеймс Кларк, посетил пострадалите места между 23 август и 4 септември 1876 г., дава малко по-различна версия: разказва, че в покрайнините на града, където е извършена атаката, една жена и четири момчета (най-малкото само на 36 часа), заедно с кърмачката и слугинчето са убити и хвърлени в кладенец. Вж. Кларк, Дж. Ф. *Американците откриват българите. 1834–1878 г.* София: АИ Марин Дринов, 2013, с. 180.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2025—2026 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилометодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2025—2026 г. В случаите, когато няма излезли книжки от определено периодично издание, са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ/BOOKS 2025–2026

ОБЩ ОТДЕЛ/GENERAL

БЪЛГАРСКИЯТ Северозапад в научните изследвания и художествената литература. София: Тендрил, 2025, 217 с.

ISBN 978-619-7812-00-8.

Съставител: Александър Костов

Сборник с материали от научната конференция под едноименния наслов, проведена през юни 2024 г. в град Монтана. Изследователи от БАН, Държавния архив и РИМ – Монтана, НБУ и Лесотехническият университет представят необнародван архивен материал и анализи на културното богатство и достиженията на значими личности от региона.

ДАСКАЛОВА, Красимира. Разкази за книги, жени и книжовни жени. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 423 с.

ISBN 978-954-07-6114-5.

Книгата включва статии за цензурата и репресиите в Османската империя и Източна Европа през XIX и XX в., за девическото образование, женските борби за професионални права, женската книжнина и жените авторки, за циркулацията на феминистки идеи и държавния феминизъм в социалистическа България в лицето на две емблематични личности в новата история – Цола Драгойчева и Соня Бакиш.

ЗЛАТКОВ, Крум. България и Виетнам в периода 1950–1989 г.: дипломация, политика, икономика, култура. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 323 с.

ISBN 978-954-07-6222-7.

Изследване на отношенията между двете държави в контекста на глобалното геополитическо противопоставяне по време на Студената война. Основните разглеждани теми са: Виетнам като стратегически партньор на България в рамките на Източния блок, влиянието на съветската външна политика върху българо-виетнамските отношения, политическото и икономическото сътрудничество, културния и образователния обмен.

КОНТИНУИТЕТ, единство, културно и езиково разнообразие в Югоизточна Европа (от Средновековието до днес)/Continuity, unity, cultural and linguistic diversity in Southeastern Europe (Medieval and Modern times). София: Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2025, 247 с.

ISBN 978-619-7179-69-9.

Съставител: Лора Тасева и др.

Сборникът съдържа разширени и преработени версии на докладите от състоялата се в София през октомври 2024 г. едноименна конференция. Разнообразните по своя тематичен и хронологичен обхват статии са обединени около три основни полета – история, език, книжовна култура.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4dghtQR>

КРАПЧЕВ, Андрей. **Българските банкноти 1885–2020**. София: Ник 1, 2026, 359 с. ISBN 978-619-92200-2-3.

Актуализирано издание на най-подробния каталог на българските книжни пари.

НИКОЛОВА, Калина. **Жените в историята на Шумен: от Възраждането до края на XX век**. Шумен: Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“, 2025, 116 с. ISBN 978-954-2936-76-3.

Краеведски справочник.

ОБЗОР на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив. Книга 10, от ф. 882 до ф. 922; ф. 849; нови постъпления към ф. 15, 16, 17, 29, 36, 44, 183, 271, 272, 405, 816 и Кол. 25, 42. София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, 2025, 310 с. ISBN 978-954-523-215-2.

Съставители: Милкана Бошнакова и др.

Библиографски справочник.

ИСТОРИЯ/HISTORY

АТАНАСОВ, Християн. **„Слугите на Мамона“ или как българите гледат на лихвата и лихварите през османското време**. Велико Търново: Фабер, 2025. 228 с. ISBN 978-619-00-1993-0.

Книгата е опит да се представи отношението на българите към лихварството като икономическа практика по време на разглеждания период и как впоследствие историците го интерпретират, анализират и оценяват.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3N10UO5>

АНГЕЛОВ, Ангел. **Страници от миналото на Габрово**. Габрово: Екс-прес. Том 2. 2026, 532 с. ISBN 978-954-490-852-2.

Съдържа изследвания, свързани с родовете Хаджистойчеви, Конкилеви, Драганови, както и разнообразни по тематика исторически статии.

БОЕВ, Борис. **Миграционната политика в българското законодателство между двете световни войни (1919–1939 г.)**. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2025, 197 с. ISBN 978-619-245-584-2.

В книгата е представено формирането и развитието на миграционната политика и законодателните мерки на българската държава в периода между двете световни войни, основно свързани с българския бежански въпрос, както и с трудовата, политическата и образователната емиграция в изследвания период.

БЪЛГАРСКИЯТ Илинден 1903. Варна: Славена, 2025, 320 с. ISBN 978-619-190-284-2.

Съставител: Слави Славов

Сборник с доклади от научните конференции, проведени във Варна през април и ноември 2023 г., посветени на 120 години от Илинденско-Преображенското въстание и 130 години от началото на организираното освободително движение на македонските и тракийските българи.

ВАЦОВ, Димитър. **Българският Чернобил. Археология на моралната нищета.** София: Институт за изследване на близкото минало, НБУ и Сиела, 2026, 544 с. ISBN 978-954-28-5414-2.

Документално изследване за реакциите, решенията и мерките на официалната власт в България след ядрената авария и пагубните последствия за населението от тях.

Достъп до съдържанието: <https://bit.ly/4dHQvSJ>

Д-Р ДИМИТЪР Точков (1874–1941). София: Нов български университет – 2026, 582 с. ISBN 978-619-233-324-9.

Изданието се състои от два тома: „*Научната дейност на д-р Димитър Точков*“ – сборник с научни изследвания, включващ и български превод на докторската дисертация „*Студии върху търговията с кожарски стоки и специално върху кожухарството в Охрид (Македония)*“ на Димитър Точков, защитена в Университета на Хайделберг през 1900 г., и „*Съветник, ковчежник, пълномощник. Съпричастността на д-р Димитър Точков към ВМОРО в периода 1912–1918 г.*“ с научно изследване на доц. Живко Лефтеров за ролята и влиянието на Димитър Точков в борбите за национално обединение от второто десетилетие на XX век.

ДЕЧЕВ, Стефан. **Между простонародните ястия и гозбите на Цариград: храненето и кухнята в Османска България и околните земи (от 30-те години на XIX в. до 1878 г.).** София: Рива, 2025, 576 с. ISBN 978-954-320-992-7.

Интердисциплинарно изследване за влиянията на Близкия изток и на съседните балкански земи в рамките на Османската империя върху формирането на хранителните навици, кулинарната култура и българската национална кухня изобищо.

ДОНЧЕВ, Антон. **Източнорумелийската милиция.** Велико Търново: Абгар, 2025, 352 с. ISBN 978-619-168-389-5.

Монографията е посветена на изграждането и дейността на Източнорумелийската милиция в периода 1878–1886 г. Разгледани са причините за създаването ѝ, нормативно-правната уредба, свързана с нея, представено е командването ѝ и проблемите, породени от разнородния му състав, ролята ѝ в Съединението, участието ѝ в Сръбско-българската война и включването ѝ в състава на Българската армия.

ЗАПАДНИТЕ български покрайнини – история и перспективи. София: Институт за исторически изследвания – БАН. Том 1. 2025, 456 с. ISBN 978-954-2903-84-0.

Съставители: Ангел Джонев и Александър Гребенаров

Сборникът включва доклади от конференцията под едноименния наслов, проведена през ноември 2024 г. в София. Хронологичните рамки на изследванията са с широк обхват – от Средновековието до съвремието в областта на историята, етнологията, етнодемографията, картографията, литературознанието и юридическите науки. Авторы са 24 учени, преподаватели и общественици от Република България и Република Сърбия.

ИВАНОВ, Мартин. **Българското възраждане в цени и заплати (1750–1887 г.)**. София: УИ Св. Климент Охридски.

Том 1. Зърнени храни, фуражи, храни, напитки и живи животни. 2025, 574 с. ISBN 978-954-07-6266-1.

В изследването са събрани данни за десетки стоки, търгувани в рамките на днешните български земи между 1750 и 1878 г. Систематизирани са цените на зърнените и тестените храни, зеленчуците, варивата, плодовете и ядките, млечните произведения, месото, рибата, сладостите, подправките, алкохолните и безалкохолните напитки, едрите и дребните домашни животни. В таблици са представени най-важните параметри на всеки направен запис – дата, място, тип цена, характеристики на стоката/услугата, източник на информацията. Наред с оригиналните стойности в грошове всички цени са представени и в левове (франкове) спрямо въведената през 1888 г. метрична система. В края на книгата са дадени на едно място реалните (в грама сребро), номиналните (грошове) и съпоставимите (в лева и франка) цени на основните стоки.

ИВАНОВ, Петър. **История на Русе**. Русе: Ахат, 2026, 560 с.

ISBN 978-619-7620-29-0.

В книгата се проследява богатата и разнообразна история на града от Античността до съвремението.

КАДИЙСКИ, Цвятко. **Ротарианците и българското общество 1933–1941**. София:

Симолини 94, 2025, 496 с.

ISBN 978-954-92833-8-9.

Изследване за влиянието на Ротари клубовете върху социалния, икономическия и културния живот на България през междувоенния период. Проследена е ролята на ротарианците в модернизацията на обществото и изграждането на гражданската култура, както и дейността на клубовете, техните инициативи, социални проекти и взаимодействието им с българската политическа и икономическа среда.

МАНДЖУКОВ, Богдан. **Лозаро-винарството на България в събития, цифри и факти: от края на XIX в. до началото на XXI в.** София: Сдружение Лоза и вино.

Част 1. 2026, 344 с. ISBN 978-619-92206-4-1.

Изданието обхваща период от 140 години, в които браниът преминава през периоди на възходи и стагнация. Проследена е ролята на кооперативното движение и на Българската земеделска кооперативна банка в подкрепа на производители, създаването на първите учебни звена и на Института по лозарство и винарство в Плевен, както и на регионалното развитие. Особено внимание е отделено на 1952 г., когато започва пълната реорганизация на сектора – райониране, нова сортова структура, създаване на институти, физико-химични лаборатории към предприятията и дегустационни комисии по региони.

МАНЧЕВА, Даниела. **История и родова памет (XVII–XXI век): летописна книга на родовете: Неделкови, Манчеви от Велковци, Батурови от Калайджидере, Гърция, Стоянови от Нови пазар, Стоянови от Чипровци, Крушини от Чипровци, Кисьови от Маноя, Гогините от Годеч и свързаните с тях други родове, фамилии и хора**. София: Евро Рефлекс, 2025, 412 с.

ISBN 978-954-9868-05-0.

Генеалогично изследване.

МАРКОВА, Кремена. **Роби и робство в средновековна България (IX–XV век).** София: Изток-Запад, 2025, 239 с.

ISBN 978-619-01-1642-4.

В монографията се разкрива сложната природа на робския институт по време на Първото и Второто българско царство в контекста на морално-етичните принципи и ценности на християнското общество.

Достъп до съдържанието и увода: <https://bit.ly/49KUlaF>

МАТАНОВ, Христо. **Сребърният век на цар Иван Асен II.** София: Българска история, 2026, 200 с.

ISBN 978-619-7688-64-1.

Изследването е посветено на един от най-значимите владетели в средновековна България. Разгледани са всички аспекти на неговото управление, анализирани са както дипломатията и военното дело, така и въпросите на държавното устройство, религията и културата. Оборени и разкритикувани са множество спорни и спекулативни тези около личността му.

МИРКОВ, Александър. **Формиране и дейност на общинското управление в София (1878–1893).** София: Гутенберг, 2026, 104 с.

ISBN 978-619-176-236-1.

В книгата са проследени дейността и управленските политики на софийските кметове в периода от Освобождението до 1893 г. – края на мандата на Димитър Петков, по време на който се осъществява първото мащабно модернизиране на столичния град.

МИТЕВ, Пламен. **„Заарското въстание“ 1875 година (документален летопис).** София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 247 с.

ISBN 978-954-07-6205-0.

Съставен въз основа на достъпните исторически свидетелства, сборникът дава възможност да се проследи хронологията на събитията от лятото на 1875 г.

МИТЕВ, Пламен. **Размисли за една епопея: 150 години от Априлското въстание.** София: Българска история, 2026, 306 с.

ISBN 978-619-768-868-9.

Авторът се спира последователно на предисторията на бунта, състоянието на революционното движение в навечерието на Източната криза, създаването на Гюргевския комитет, решението за вдигане на ново въстание и множество аспекти, свързани с подготовката и осъществяването му. Особено внимание е обърнато на жестокостите при потушаването му, както и на последвалия силен международен отзвук.

НАЗЪРСКА, Жоржета. **Първа девическа гимназия в София (1879–1950): Социални мрежи и културен капитал.** София: За буквите – О писменехъ, 2025, 220 с.

ISBN 978-619-185-786-9.

Монографично изследване за ролята на Първа девическа гимназия в София във формирането на българската следосвободителска интелигенция и културен елит. Използвани са широк кръг архивни източници, документи, периодичен печат, спомени,

биографии, интервюта на възпитанички, снимки. Съдържа богат илюстративен материал, част от който се публикува за първи път.

Пълнотекстов онлайн достъп: <https://bit.ly/4u0CqEM>

НИКОЛОВА, Бистра. **Жени с двойни имена. Проучване върху десет имена на знатни жени от Българското средновековие X–XIV век.** София: Полис, 2026, 164 с. ISBN 978-954-796-134-0.

Книга за живота и ролята в историята на десет жени с различен статус (царици, княгини, севастократорици, деспотици) от висшата аристокрация в средновековна България.

ОСВОБОЖДЕНИЕТО на България през погледа на европейските медии 1876–1878. Папският вестник „L’Osservatore Romano“ и Българският въпрос в периода 1876–1878 г. София: Аз-буки, 2026, 385 с.

ISBN 978-619-7667-84-4.

В изданието са преведени откъси от публикациите в италианския всекидневник, свързани с освобождението на България и с т.нар. Източен въпрос, както и два материала, свързани с изследователския проект „България в италианските и ватиканските архиви“.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4ueSq6A>

ПОППЕТРОВ, Николай. **Цар Борис III. Личността отвъд легендите.** София: Милениум, 2026, 256 с.

ISBN 978-954-515-657-1.

В биографията са проследени житейският и управленският път на цар Борис III. Авторът прави опит да разчете дипломатическата и психологическата логика в ключовите ходове на монарха и да покаже как личният темперамент влияе върху държавническият избор. Използвана е богата документална база, за да се създаде пълнокръвен образ на една от най-сложните и противоречиви личности в новата българска история.

ПРЕДСЕДАТЕЛИТЕ на историографическото дружество „Габрово“. Русе: Лени АН, 2025, 172 с.

ISBN 978-619-7616-56-9.

Съставител: Катя Гечева

Сборник с автобиографиите, дневниците, спомените, снимки и документи на тримата председатели за периода 1920–1949 г. д-р Петър Цончев, д-р Петър Недевски и Пенчо Димитров.

СГУРЕВ, Васил, Сашо Гергов и Генчо Иванов. **Домове на техниката в България.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2025, 454 с.

ISBN 978-619-245-527-9.

Документално изследване за строителството на домовете на техниката в България. Изложението за отделните окръзи е в две части – за изграждането на домовете на техниката в окръжния център и за строителството на домове на техниката в по-големите градове, както и за осигуряване на помещения за местните клубове на техниката.

СГУРЕВ, Васил, Сашо Гергов и Генчо Иванов. **Кратка история на Федерацията на научно-техническите съюзи в България: 140 години ФНТС.** София: Федерация на научно-техническите съюзи в България, 2025, 231 с.

ISBN 978-954-92648-3-8.

Юбилейно издание, посветено на най-голямата и една от най-старите неправителствени професионални организации в България.

СЕЛО Корово през османския период: епиграфски и архивни извори от XV до XIX век. Пазарджик: Беллопринт, 2025, 79 с.

ISBN 978-954-684-572-6.

Съставител: Венцислав Коротов

Краеведско изследване на дн. село Драгиново (Велинградско).

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ град Трапезица в светлината на новите археологически проучвания. Велико Търново: Фабер, 2025, 414 с.

ISBN 978-619-00-2034-9.

Съставители: Диян Рабовянов, Константин Тотев, Христо Попов, Мирко Робов
Сборникът включва 9 студии, обобщаващи резултатите от проучванията, свързани с укрепителната система, уличната мрежа и жилищата, храмовата архитектура, стенописната украса на църкви, религиозни и светски комплекси, сграфито керамиката, епиграфското наследство и нумизматичния материал. Съдържа и каталог с 233 представителни находки от разкопките, проведени през последните 15 години, показващи разнообразието на материалната и духовната култура на Второто българско царство.

СТАНЕВ, Станимир. **Шуменският военнопленнически лагер 1943–1944 г. Загадки и факти.** София: ДиМакс, 2026, 132 с.

ISBN 978-954-782-121-7.

Книгата е резултат от дългогодишните изследвания на автора за местоположението на лагера край Шумен, условията и българските военнослужещи в него. За пръв път е публикуван списък на свалените съюзнически самолети, от които е имало военнопленници, и окончателният списък на 329 пленници в лагера с кратки данни за всеки от тях.

СТОПАНСКА история на българите в Османската империя (XV в. – началото на XX в.). София: Аз-буки.

Том 1. Периодизация. Икономическа мисъл. Монетна циркулация. Българите в стопанския живот на Османската империя през XV–XVIII в. 2025, 598 с. ISBN 978-619-7667-80-6.

Том 2. Българите в стопанския живот на Османската империя през XIX и началото на XX в. 2025, 528 с. ISBN 978-619-7667-81-3.

Съставител: Иван Русев

Колективната монография представя съвременен научен прочит на икономическите процеси, социалните структури и стопанските практики в българските земи под османска власт.

Достъп до съдържанието:

Том 1: <https://bit.ly/42yvWBq>

Том 2: <https://bit.ly/4npL5hQ>

СТОЯНОВ, Иво. **Битоописанието на Георги Атанасов Попов и неговото време.** Велико Търново: Фабер, 2025, 340 с.
ISBN 978-619-00-2055-4.

Книгата представя подробно живота и дейността на една от емблематичните личности на Разград от края на XIX век. В изданието са включени оригинални документи и материали за търговската и обществената му дейност, като основно място заема автобиографията му.

СТРЕЗОВА, Алека и Теодора Бакърджиева. **Хагските конференции за мир и българското участие в тях (1899 и 1907).** Русе: Лени-АН, 2025, 385 с.
ISBN 978-619-7616-62-0.

Съдържа изследване върху българската изява на Хагските мирни конференции през 1899 и 1907 г., както и биографиите на българските делегати, представлявали страната ни на двата международни форума. Приложението включва дневника на ген. Върбан Винаров от дейността му като първи делегат на Втората хагска конференция.

УЗУНОВА, Веселина. **В служба на живота. Здравеопазването в Хасково и регион на 1878–1903 г.** София; АИ Проф. Марин Дринов, 2026, 256 с.
ISBN 978-954-245-609-2.

Проследено е зараждането на организирани здравни грижи в региона, назначения на окръжните, околийските и градските лекари, ранното развитие на акушерството, фелдшерството, стоматологията, както и на аптекарството. Второ допълнено издание.

ХРИСТОВ, Димитър. **Митрополит Симеон Варненско-Преславски и Българското възраждане.** София: Институт за исторически изследвания при Българската академия на науките, 2025, 416 с.
ISBN 978-954-2903-78-9.

Монографично изследване. Съдържа обстоен преглед на изворите и изследванията по темата, осем глави, в които хронологично са проследени пътят и делото му до Освобождението на България (1878) и отношението му към епохата на Възраждането след нейното приключване, приложения с документи, обширна библиографска част и показатели (географски и именен). Използван е богат изворов материал от публикувани и архивни източници, част от които влизат в научно обращение за първи път.

ЧОВЕКЪТ и войната. София: Нов български университет, 2025, 623 с.
ISBN 978-619-233-389-8.

Съставители: Живко Лефтеров и Димитър Гюдуров
Сборник с доклади от националната научна конференция под едноименния наслов, проведена през януари 2023 г.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/49r0Xdr>

ШИВАЧЕВ, Стефан. Пиетро Монтани – делото на един италиански архитект в България. Пловдив: Летера, 2025, 200 с.

ISBN 978-619-179-162-0.

Първи опит за цялостно представяне на делото на Пиетро Монтани – главен архитект на Източна Румелия от 1879 до 1885 г., автор на емблематични сгради в Пловдив, Стара Загора, Харманли, участник в подготовката и приемането на строителното законодателство на областта до Съединението (1885).

ШОПОВ, Атанас П. и Десислава Костадинова. Априлско въстание 1876 година. Кратка историческа енциклопедия. Велико Търново: Фабер, 2025, 602 с.

ISBN 978-619-00-1408-9.

Съдържа богата справочна информация, фотографии и документи за личности и събития, свързани с Априлското въстание. Второ допълнено издание.

HUMANITAS, Paideia, Ethos. София: Нов български университет, 2025, 652 с.

ISBN 978-619-233-348-5.

Съставители: Живко Лефтеров и Димитър Гюдуров

Сборник в чест на проф. д-р Цветана Чолова. Включва студии и статии в широк хронологичен и тематичен обхват върху философия на историята, античната култура и религия, археология, културното, художественото и духовното наследство през Средните векове, Възраждането и Новото време.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4pktIyx>

РЕЛИГИЯ/RELIGION

ДУХОВНИЯТ аристократ. София: Постер Хаус, 2026, 792 с.

ISBN 978-619-91655-1-5.

Съставител: Борис Цацов

Сборникът е посветен на 65-годишнината от блажената кончина на Ловчанския митрополит Филарет (1903–1960). Представя подробно живота и служението на една от знаковите личности в историята на Българската православна църква. В детайли е проследена неговата дейност като управляващ българската Охридско-Битолска епархия в периода 1941–1944 г., както и наблюдението му от страна на Държавна сигурност.

ЕДИН е нашият учител – Христос. София: Двери, 2025, 303 с.

ISBN 978-619-92422-1-6.

Съставител: Емил Трайчев и др.

Юбилеен сборник в чест на проф. Иван Ж. Димитров, дългогодишен преподавател по Нов Завет, богослов, общественик и публицист. Включва научни текстове на съвременни български библисти от Софийския и Великотърновския университет, статии в други области на богословската наука, както и библиография на юбиляр.

Достъп до съдържанието: <https://bit.ly/3ON8v43>

МАЛЕВ, Людмил. **Търновският епархийски духовен съд заседава: пет знакови дела от средата на XX век по нарушения на църковната дисциплина.** Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий, 2026, 215 с.
ISBN 978-619-93782-0-5.

Книгата е резултат от систематични проучвания във фонда на Великотърновската митрополия, важен принос към изследванията върху българската църковна история в периода между 1944 и 1946 г.

МИХАЙЛОВ, Купен. **Записки върху историята на Кармила в България 1935–1990.** София: Фондация Комунитас, 2026, 204 с.
ISBN 978-619-224-062-2.

Книга за основаването на Кармилския манастир „Св. Дух“ и съдбата на монашеската общност на кармитките в София. Публикува се по смятания за изгубен ръкопис на о. Михайлов, случайно открит от сестрите кармитки през 2025 г. Включва и богат архивен снимков материал.

НАЗЪРСКА, Жоржета. **Духовни и религиозни общности в България (края на XIX – края на XX в.).** София: За буквите – О писменехъ, 2025, 263 с.
ISBN 978-619-185-741-8.

В монографията се изследват религиозните и духовните общности, съществували в България през 90-те год. на XIX – 90-те год. на XX в. Проследява се тяхното функциониране в рамките на три политически периода (1878–1944, 1944–1989, след 1989 г.), като се разглежда ролята на образованите елити за трансграничния трансфер на идеи и практики и способността им да се съпротивляват на структурното и символното насилие. Характеризирано е устройството на българската религиозна ценностна сфера – свързаността, зависимостта или подчинеността му на политическото статукво – неговите пренареждания, както и степента на религиозност и напредващата секуларизация.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/4dEgNVe>

НИКОЛЧЕВ, Дилян. **Щрихи от историята на казанлъшкия девически манастир „Св. Въведение Богородично“ (Началото на XIX век – 70-те години на XX век).** София: УИ Св. Климент Охридски, 2026, 189 с.
ISBN 978-954-07-6319-4.

В изследването се проследява развитието на манастира от неговото възникване в началото на XIX век до 70-те години на XX век. Особено внимание е отделено на дейността на монахините, на приноса на манастира за образованието на девойки, както и на трудностите, през които той преминава в различните исторически епохи.

ПОЮ Богу моему дондеже есмь. Пловдив: Пловдивска духовна академия, 2024, 213 с.
ISBN 978-619-93105-0-2.

Съставител: Делян Тодев

Юбилейният сборник съдържа материали от научната конференция през 2023 г., посветена на 90-годишнината от рождението на изтъкнатия преподавател по източноцърковно пеене иподякон протопсалт Аргир Малчев.

ПРАКТИЧЕСКОТО богословие в България през ХХІ век: традиция, съвременно състояние и перспективи. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 404 с.
ISBN 978-954-07-6273-9.

Съставител: Иван Иванов

Сборникът представя достиженията в областта на практическото богословие с неговите различни научни направления. Изследванията са в областта на литургичното и сакраменталното богословие, пастирското богословие, каноническото право и църковния устав, християнското изкуство и църковната археология, източното и западното църковно пеене, омилетиката и катехетиката, религиозна та педагогика и методика.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР/ ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ВЪТОВА, Татяна. Магията на ритуалните действия и наричания в седем обряда, съхранени в Шуменския край. Шумен: Регионална библиотека „Стилиян Чилингиров“, 2025, 50 с.

ISBN 978-954-2936-77-0.

В книгата са представени накратко седем народни обичая, съхранени в Шуменския край и изпълнявани до днес в някои от местните общности. Двуетично издание на български и английски език.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4eHAlcp>

ГАЙГАДЖОВА, Гюлгюн. Културното наследство на помаците в Гоцеделчевско. София: Авангард прима, 2025, 504 с.

ISBN 978-619-279-136-0.

Книгата обединява резултатите от изследване, проведено между 2017 и 2023 г. в пет села от Гоцеделчевския регион. Научният анализ на нематериалното и материалното културно наследство на българите мюсюлмани в този край се основава на теренни наблюдения, интервюта с местни жители, архивни документи, материали от периодичния печат, мемоари и уеб ресурси. Специално внимание е отделено на живите традиции, особено на Куртулуш Байрам – празник, възникнал след връщането на имената в края на декември 1989 г.

МАНОВА, Цветана. Етнологички изследвания. София: Шамбала.

Част 1. 2025, 520 с. ISBN 978-954-319-294-6.

Съдържа проучвания върху различни аспекти от културата на Пернишко и други райони в Средна Западна България – нравите по отношение на брака и новобрачните, маскарадните игри и други празници и обичаи, облеклото, местата за обичуване, местните традиции по отношение на народната медицина, автентични разкази за съдбата на бежанците от с. Крушево (днес в Северна Гърция) и др.

МАРИНОВА Мария. Социализъм – семейство – традиции. УИ Св. Климент Охридски, 2026, 472 с.

ISBN 978-619-7785-22-7.

Последователно са разгледани въпросите за мястото на семейната обредност в човешкия живот, за създаването и утвърждаването на социалистическите граждански ритуали, за оцеляването на определени традиционни и християнски елементи въпреки атеистичната пропаганда през периода 1944–1989 г. и кои от тях се запазват и през ХХІ век. В центъра на изследването са гражданските ритуали, целящи да изместят църквата от най-личната сфера на човешкия живот – раждането на дете, създаването на ново семейство и изпращането на починал.

Достъп до съдържанието: <https://unipress.bg/sotsializam-semeystvo-traditsii>

МАСКАРАДЪТ: традиция – памет – модерност. Перник: Регионален исторически музей – Перник, 2026, 232 с.

ISBN 978-619-93673-0-8.

Съставител: Десислава Миланова

Сборник с доклади от научната конференция, проведена в рамките на XXXI международен фестивал „Сурва“ – Перник 2025 г.

ПРИРОДА и култура: наративи, практики, идентичности. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2025, 153 с.

ISBN 978-619-7768-43-5.

Съставители: Добринка Парушева, Светослава Манчева

Сборникът съдържа научните разработки на участници в студентските етнологички срещи през 2024 г. Текстовете насочват вниманието към разнообразието от взаимодействия между човек, природа и култура – екология и промяна в културния пейзаж; знания и практики на взаимодействие с околната среда; град и природа.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3MXCLYK>

РАЗКАЗВАЩИЯТ човек и светът на фолклора. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2026, 498 с.

ISBN 978-619-245-561-3.

Сборникът съдържа разширени текстове на доклади, изнесени на научната конференция под едноименния наслов, посветена на проф. дфн Албена Георгиева (1954–2024). Текстовете са организирани около основни тематични полета, в повечето от които тя е работила – фолклорната словесност в миналото и днес, фолклора и религиозността, образите на другостта в традиционната и съвременната култура, отношенията между устни и писмени словесни форми, фолклора и литературата, градските пространства и мигрантския опит, локалните традиции и съвременните културни практики.

BETWEEN the Worlds. София: Институт за етнология и фолклор с Етнографски музей – БАН.

Vol. 6. Contesting Im(Possible) Identities. 2025, 296 с. e-ISSN: 2683-0213.

Редактори: Магдалена Славкова, Йелис Еролова, Ваня Иванова и Юлия Попчева.

Сборникът с доклади от едноименната международна конференция обединява публикации на учени от областта на историята, етнологията, антропологията, социологията, философията и културологията. Основните теми в изданието включват взаимодействието и противопоставянето на идентичностите; представянето на себе си и другия; илюзиите и инструментализацията на идентичността; и използването на национални, наднационални, етнически, религиозни и други символи за изразяване на принадлежност или различие.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4aLreFO>

ЕЗИКОЗНАНИЕ/LINGUISTICS

ЕЗИКЪТ – мъдростта на времето: научни изследвания в чест на 65-годишнината на проф. д.ф.н. Марияна Парзулова. Велико Търново: Знак 94, 2025, 343 с. ISBN 978-954-8305-84-6.

Съставители: Кирил Цанков и др.

Сборникът съдържа статии в областта на ономастиката, социолингвистиката, медиалингвистиката и изследвания, свързани с българските общности извън пределите на България, както и библиография на видната езиковедка.

МИЛАНОВ, Владислав. Езикът на Възраждането и (въз)раждането на езика: наблюдения върху избрани теми от историята на новобългарския книжовен език. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 321 с. ISBN 978-954-07-6239-5.

Интердисциплинарно изследване в областта на историческата лингвистика и културната история на България. Езикът е разглеждан не само като система от правила и норми, но и като социален и културен феномен.

СЛАВИСТИКАТА като съдба. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 189 с. ISBN 978-954-07-6159-6.

Съставители: Диляна Денчева и др.

Сборник в чест на 80-годишния юбилей на проф. дфн Иванка Гугуланова. Съдържа статии, обособени в разделите „Исторически развой на славянските езици“, „Лексикология. Лексикална семантика“, „Терминология“, „Социолингвистика. Лингвокултурология“, както и избрана библиография на юбилярката.

МИХАЙЛОВА, Биляна. Към корените на страха: етимологично изследване на една емоция. София: Ни плюс, 2026, 249 с. ISBN 978-954-9464-61-0.

Изследване в полето на историята на емоционалната лексика в индоевропейските езици в перспективата на етимологията и семантичната типология.

Пълнотекстов онлайн достъп: <https://digital.libsu.uni-sofia.bg/bg/v/65675>

СТОЙКОВА, Велислава. **Начало на българската математическа терминология през първата половина на XIX век: източници, влияния, посоки на развитие.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2025, 158 с.

ISBN 978-619-245-576-7.

Авторката изследва влиянието, което оказват сръбски, гръцки, румънски и руски ранни учебни помагала при разработването на специфичната математическа терминология за нашия език и проследява адаптирането на този изначално чужд за възрожденците терминологичен набор към нормите на книжовния български език.

ЦИБРАНСКА-КОСТОВА, Марияна и др. **Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2025, 142 с.

ISBN 978-619-245-583-5.

Сборникът съдържа студиите „Басните в системата на павликянските стихотворни творби: мотиви, език, културни функции“, „Банатската регионална писмена норма и учебните издания за изучаване на банатския български език (актуални въпроси и правописни предложения)“, „Концептология, аксиология и семантична бинарност в езика и културата на банатските българи отвъд и в пределите на България“, „Женските поетични гласове в литературата на банатските българи“ и статията „Суфиксирани съществителни имена в банатските разкази на Яко Ронков“.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4nojkrO>

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ/THEORY OF LITERATURE

АВТЕНТИЧНИЯТ реалист: Йордан Вълчев. София: Кралица Маб, 2025, 200 с.

ISBN 978-954-533-223-4.

Съставители: Михаил Неделчев и Пламен Дойнов

Аналитични коментари на историята, поетиката и рецепцията на дебютния сборник с разкази на Й. Вълчев „Боеве“ (1946), анализи на езика и стила на разказвача, както и негови словесни портрети като литературна и политическа личност. В специален дял са публикувани всички критически отзиви за сборника „Боеве“, повечето от които съставляват първия публичен погром върху художествена книга в Народна република България.

ОТ НАТУРА. Към една актуална поетика на природата. София: ИЦ Боян Пенев, 2025, 476 с.

ISBN 978-619-7372-96-0.

Съставител: Маргарита Серафимова

Сборникът съдържа избрани статии от две научни конференции, посветени на природата – „Творческото въображение и променящата се чувствителност за природата“ (София, 2023) и „Дивото зове. Изкуството и дивата природа“ (София, 2024).

БЪЛГАРСКАТА литература. Класика и съвременност. Сборник по повод 60 години катедра „Българска литература“ към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2026, 393 с.

ISBN 978-619-208-481-3.

Съставители: Антония Велкова-Гайдаржиева, Николай Димитров и др.

Сборникът съдържа доклади и материали от конференцията под едноименния наслов, проведена във Велико Търново през ноември 2023 г.

Достъп до съдържанието: <https://bit.ly/431384w>

ВЕЛКОВА-ГАЙДАРЖИЕВА, Антония. Светове на критиката. Автори и модели в българската литературна критика XX–XXI век. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2026, 808 с.

ISBN 978-619-208-468-8.

Сборник с текстове, проблематизиращи представителни книги и творчески персони на високата българска литература и хуманитарна култура.

Достъп до съдържанието: <https://bit.ly/4tyhIwf>

ДИМИТРОВ, Емил. Смърт в Брунате. София: Изток-Запад, 2025, 386 с.

ISBN 978-619-01-1707-0.

Задълбочено документално проучване не само върху последните дни от живота на П. Р. Славейков, но и за живота му post mortem, за употребите на творчеството и смъртта му в различните исторически периоди, за изменчивия и непостоянен характер на културната памет, за начините, по които всяко следващо поколение осмисля творчеството му.

ДИМЧЕВА, Росица. Три литературни анкети: Станислав Стратиев. Иван Радоев. Константин Павлов. София: Сиела, Нов български университет, 2026, 220 с.

ISBN 978-954-285-362-6.

Включва анкети, проведени през 80-те и 90-те години на XX век, в които преобладават въпроси за механизмите на творческия процес и мотивацията при писането, за самосъзнанието при вземането на авторски решения и собствената преценка на творби, хора и събития. Разговорите с тримата знакови български творци съдържат аналитични или спонтанни самонаблюдения, импровизации и признания за идейно-тематични и смислови равнища в творбите им.

ИГНАТОВ, Владимир. Между стаения ужас и светлия възторг. Образи на войната в разказите на Стефан Руневски. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 184 с.

ISBN 978-619-77851-8-0.

В книгата е направен опит да се открият спецификите и да се разчетат художествените внушения на едно особено творческо присъствие в контекста на второто десетилетие на XX век.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/4d6GptX>

И ТЪЙ пленява ме с неудържима сила. Цариград в живота и творчеството на Константин Величков. София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 247 с.
ISBN 978-954-07-6277-7.

Съставители: Биляна Борисова, Кристина Йорданова

Сборникът съдържа аналитични текстове върху литературни и живописни произведения от К. Величков инспирирани, свързани или отнасящи се до мултикултурния и разнolik Цариград от втората половина на XIX в.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/431PVsa>

КАМЕНОВ, Христо. Читателското възприятие на детството между романите на израстването и българската традиция. София: Многогочие – М, 2025, 188 с.
ISBN 978-619-272-117-6.

Сравнително рецептивно изследване върху Л. М. Монтгомъри, Ангел Каралийчев, Ран Босилек и Валери Петров.

КАШИЛСКА, Теодора. Свидетелски почерци на литературната история. Писателските мемоари за българската литература между двете световни войни. Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2026, 351 с.
ISBN 978-619-281-103-7.

Монографично изследване, посветено на проявленията, ролите и употребите на писателските спомени, които са интерпретирани в широк литературноисторически, социален и политически контекст.

ЛИТЕРАТУРНИЯТ XIX век като минал и днешен. Граници на словото. Юбилеен сборник в чест на проф. дфн Христо Манолакев. София: Факел, 2025, 282 с.
ISBN 978-954-411-354-4.

Съставители: Людмил Димитров и Александър Христов

Изданието събира научни изследвания, фокусирани върху руската литература и сравнителното литературознание през XIX век, разглеждани през съвременни интерпретационни рамки. Авторите представят проблеми и теми за литературните норми, за поетиката и естетиката на произведенията, смятани за литературна класика и тяхната трансформация в съвремието. Изследва се историята на руската и на българската литература през XIX век чрез анализ на взаимоотношението на тяхната форма и съдържание и крайните им продукти.

МИХАЙЛОВ, Калин. Творчеството на Стоян Михайловски в християнска перспектива. София: Омофор, 2026, 256 с.
ISBN 978-6197-802-05-4.

В книгата са проследени най-важните идеи и моменти в развитието на Ст. Михайловски като християнски творец и мислител, видени в светлината на православната богословска традиция. Очертано е мястото на Михайловски в българската литературна традиция, изследвана е връзката му с други автори и отражението на някои от неговите най-значими произведения в литературната критика.

ПРОТОХРИСТОВА, Клео. Вдъхновения и дни. Съпоставителни догадки и проучвания. София: Колибри, 2026, 312 с.

ISBN 978-619-02-1741-1.

Съпоставителни изследвания, посветени на връзките и взаимодействията на литературата с музиката, киното и визуалните изкуства, както и с различни културни конвенции или идеологически конструкти.

РАДЕВА, Марта. Поезията на Андрей Германов като отдалечаване и завръщане.

София: Парадигма, 2026, 98 с.

ISBN 978-954-326-579-4.

В изследването се разглеждат две ключови понятия в Андрей-Германовата лирика – отдалечаването и завръщането.

СОФИЙСКИ псалтир. Песнивец на цар Йоан Александър. Издание и изследвания. София: Кирило-Методиевски научен център, 2025, 906 с.

ISBN 978-954-9787-59-7.

Томът съдържа наборно издание на ръкописа, включително и двата листа от кодекса, съхранявани в сбирката на П. И. Щукин в Държавния исторически музей в Москва (ГИМ, Щук. 3), подготвено от Цветомира Данова и Ивона Карачорова. Среднобългарският текст е последван от три обширни студии, посветени на историята, кодикологията и палеографията на паметника (Елисавета Мусакова), на правописните особености на кодекса (Цветомира Данова) и на редакционната принадлежност на псалтирния текст, както и анализ на превода и лексиката на тълкуванията (Ивона Карачорова).

СУГАРЕВ, Едвин. Голямата земя на мълчанието. Поезията на Георги Рупчев.

София: Факел, 2026, 352 с.

ISBN 978-954-411-360-5.

В монографията са анализирани специфични характеристики, поетични похвати и тематични полета в творчеството на Георги Рупчев, като в отделна глава е представен аналитичен обзор на рецепцията му в България.

СЪВРЕМЕННАТА българска литература за деца и юноши. София: ИЦ Боян Пенев, 2025, 656 с.

ISBN 978-619-7838-00-8.

Съставител: Александра Антонова

Сборник с научни изследвания, групирани около няколко основни подхода към съвременните български текстове за деца и юноши: литературна история и теория, компаративистика, психология, методика, педагогика, социология, изобразително изкуство и театър.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/4boGXee>

1869

ТЕОДОСИЕВА, Христина. **Модели на идентификация в литературата. Отъждествяване на личността в китайски и български художествени произведения от XX в.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2025, 250 с.

ISBN 978-954-07-6268-5.

Книгата изследва проявленията на процесите „идентификация“ и „идентифициране“ в рамките на художествени произведения. Изяснява се употребата на понятието „идентификация“ в естествения език и в специфичните полета на някои ключови психоаналитични теории. Изградена е теоретичната рамка, която е приложена върху конкретни художествени произведения в българската и китайската литература на XX в.

ПОСЛАНИЯТА на Чудомир. Велико Търново: Абагар, 2025, 184 с.

ISBN 978-619-168-378-9.

Редакционна колегия: Марин Добрев и др.

Сборник с доклади от научната конференция, проведена през март 2024 г. в рамките на ежегодните Чудомирови празници в Казанлък.

ЯНЕВ, Симеон. **1876. Приписки към „Записки по българските въстания“.** София: Златен змей, 2026, 514 с.

ISBN 9789547760752.

Нов задълбочен и по-различен поглед на автора към знаковото произведение на Захари Стоянов и преломните за българската история априлски събития от преди век и половина.

ИЗКУСТВО/ART

ВАСИЛЕВА, Мария. **Жорж Папазов.** София: Галерия Структура, 2026, 192 с.

ISBN 978-619-90949-5-2.

Книгата представя творчеството на българския художник-модернист, живял в Париж, Жорж Папазов. Включва албум, съпроводен с анализ на произведенията. Съпътстващият текст представя в по-голяма пълнота и дълбочина творческото развитие на Жорж Папазов в контекста на европейския модернизъм, както и мястото му в него.

БЕНКОВА, Стефка. **Изграждане на новия музикален живот в България – делото на Николай Ив. Николаев (1852–1938).** София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2026, 284 с.

ISBN 978-619-7619-71-3.

Книгата е посветена на процеса на създаване на българската музикална култура през призмата на творческото дело на големия музикален деец Николай Ив. Николаев. Дейността му е разгледана в контекста на двете ключови за българската музикална култура от края на XIX и началото на XX в. тенденции – европеизацията и модернизирването.

ЗАРКОВ, Стоян. **Български шрифтове**. София: Матадор 74, 2026, 240 с.
ISBN 978-954-371-834-4.

Шрифтовете са представени с множеството им специфични стилистически и естетически особености, както и с възможностите им за модифициране.

ИЗКУСТВА и архиви. Изкуствоведски четения 2025. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН.

Том 1. Старо изкуство. 2026, 674 с. ISBN 978-619-7619-59-1.

Съставители: Маргарита Куюмджиева, Дарина Бойкина, Майя Захариева и Тереза Бачева

Съдържа изследвания, представени като научни доклади на едноименната конференция, проведена през април 2025 г. Текстовете са фокусирани върху проучването на разнообразни архивни източници, свързани с изкуството в широк времеви диапазон – Античността, Средновековието, поствизантийския период и Българското възрождение. Авторите са учени от престижни научни организации, университети и културни институции от Албания, България, Гърция, Полша, Румъния и Северна Македония.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/4ngPXpq>

Том 2. Ново изкуство. 2026, 557 с. ISBN 978-619-7619-56-0.

Съставител: Камелия Николова

Съдържа разширени и преработени версии на докладите от международната конференция под едноименния наслов, проведена през април 2025 г., в областта на театралните, изобразителните, приложните, музикалните и екранните изкуства.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/4wjhWZI>

ИЗКУСТВО и контекст 2025. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2025, 515 с.

ISSN 1313-7379.

В изданието са публикувани 42 доклада на участниците в VIII младежка научна конференция от Института за изследване на изкуствата, НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, НБУ, Националната художествена академия, Югозападния университет „Неофит Рилски“ и др.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/3MCEvq1>

ИСТОРИЯТА на изкуството като призвание. Сборник в чест на чл.-кор. проф. д.изк. Иванка Гергова по повод нейната 70-годишнина. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2026, 485 с.

ISBN 978-619-7619-60-7.

Съставители: Маргарита Куюмджиева, Дарина Бойкина, Тереза Бачева

Съдържа статии и студии от български и чуждестранни учени в различни области на хуманитаристиката – изкуствознание, история, архитектура, старобългаристика, фолклористика, музиковедие.

Пълнотекстов онлайн достъп: <https://bit.ly/4sknUr2>

ЛИТОГРАФИИ от Руско-турската война 1877–1878 г. в художествената колекция на РВИМ – Плевен. Плевен: Регионален военноисторически музей, 2025, 268 с. ISBN 978-954-92822-9-0.

Съставител: Мария Монова

Първо систематизирано издание, което представя цялостно графичната сбирка на Регионалния военноисторически музей в Плевен.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://bit.ly/4dEOx4R>

МИХАЙЛОВ, Пело. Златю Бояджиев, Бараците и българската филателия. Пловдив: Академично издателство на Аграрния университет, 2025, 48 с. ISBN 978-954-517-340-0.

Представени са седемте български пощенски марки, върху които са репродуцирани картини на тримата Бараци – художниците Златю Бояджиев, Васил Бараков и Давид Перец.

НИКОЛОВА, Камелия. Българският театър 1856–2026. Репертоарни политики/Постановъчни практики. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2025, 482 с.

ISBN 978-619-7619-62-1.

В монографичното изследване концептуалният последователен разказ е комбиниран с анализ на емблематични случаи (case studies). Проследена е историята на театъра в България от създаването му през 1856 г. до съвременността. Разглеждани са всички значими факти, личности и процеси в отделните периоди на неговото развитие, като основният фокус пада върху два от определящите елементи на театралния процес – репертоара и представлението.

ПАВЛОВ, Ангел. Фотоизкуство, фотопублицистика и фототехника. Библиография на списание „Българско фото“ 1966–1991. София: Мелани Адвъртайзинг, 2026, 258 с.

ISBN 978-619-93792-0-2.

Библиографски справочник на публикациите (статии и информации, много от които са илюстрирани със снимки, схеми, чертежи) и на авторите в единственото за времето си специализирано издание за фотография в България. Съдържа азбучен указател, именен показалец, кратък географски показалец с фотоизяви, тематичен показалец и тематична литература.

ПАМЕТ за Мишо Тодоров: апотеоз на сливения музикален дух. Сливен: Агенция Компас, 2025, 52 с.

ISBN 978-954-8558-70-9.

Съставители: Августина Савова и Мария Маринова

Био-библиографски справочник.

ОТ СЕТИВНОТО към визуалното. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2025, 276 с.

ISBN 978-619-208-445-5.

Съдържа докладите от IX международна научна конференция под едноименния наслов, проведена във Велико Търново през ноември 2024 г.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/4nufflw>

СПАСОВА-ДИКОВА, Йоана. Българският театрален двадесети век/Bulgarian Theatrical Twentieth Century. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2025, 223 с.

ISBN 978-619-7619-31-7.

Изследването има за цел открояването на значими интелектуални и артистични процеси, наблюдавани в областта на сценичните изкуства, които са свързани с професионализацията и модернизацията на българската култура през XX век, и тяхното място в контекста на динамичните културни измерения на съвременна Европа. Съдържа обширна библиография и именни показатели на личности, театрални формации и постановки. Двуетично издание на български и английски език.

СТАНЕВ, Станислав. Месемврийските църкви в проучванията на архитект Пьотър Покришкин. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2025, 428 с.

ISBN 978-619-7619-57-7.

Монографията представя изследването на месемврийските църкви от началото на XX в. на архитекта Пьотър Покришкин – най-задълбоченото и богато илюстрирано ранно описание на тези православни средновековни паметници. Документирани през 1900 г., те са претърпели значителни промени в резултат на времето и на човешката намеса.

Достъп до съдържанието и резюме на английски език: <https://bit.ly/4ur606n>

РНТОΡΙΣΣΑ. Изследвания в чест на проф. Бисерка Пенкова. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2026, 320 стр. + 242 ил.

ISBN 987-619-7619-69-0.

Съставители: Цвета Кунева, Мадлена Колушева

Тематичният обхват на статиите и студиите в сборника е в широките рамки на културно-историческото наследство от Средновековието до XX в. Авторите са изкуствоведи, филолози, реставратори и археолози от България, Германия, Северна Македония, Сърбия и Русия.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://bit.ly/49GxxJ8>

РЕЧНИЦИ/DICTIONARIES

СТАНЕВ, Васил и Стефан Славчев. **Полиграфически терминологичен речник.** София: Полиграфия Инфо, 2025, 660 с.
ISBN 978-619-7617-42-9.

Включва над 8500 термина от областта на компютърните технологии, дизайна, шрифтовия дизайн, цветознанието, фотографията, производството на хартии, издателската и рекламната дейност. Повечето от тях са представени и с английските си еквиваленти, а в много случаи са посочени произходът им и конкретната област на приложение. Наред с това са включени кратки представяния на основните ISO стандарти, както и длъжностните характеристики в полиграфията според НКПД-2011.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2025–2026

PERIODICALS 2025–2026

Балкани. Институт за балканистика с Център по тракология, БАН. Гл. ред. чл.-кор. проф. дин Александър Костов. ISSN 1314-4103.

2025, 14: Заимова, Р. Имагологията или образът на другия в българските изследвания, 12–23; **Аретов, Н.** Доколко е чужда елинската митология? Наблюдения върху книжнината от XIX век, 24–41; **Детрез, Р.** Своето и чуждото в „Криворазбраната цивилизация“: други прочити, 42–50; **Бучкова, Т.** Свое и чуждо, локално и глобално в информационните рубрики на „Цариградски вестник“ (1848–1862), 51–67; **Василева, Е.** Религия и идентичност на Балканите: историята на Катерина Стефанова-Цилка (1868–1952), 68–81; **Златкова, Ю.** Била ли е феминистка Екатерина Каравелова?, 82–96; **Назърска, Ж.** „Работи само за България“: Българският женски съюз „Любов към Родината“ (1926–1952), 97–109; **Петров, М.** Балканите в немски гербовници от XV в.: Случаят с Конрад Грюненберг, 110–128; **Миндова, Л.** Византия в лириката на Радко Радков и Иван В. Лалич, 129–139; **Балчева, А.** Свое и чуждо в литературно-естетическите търсения на Антун Матош, 140–155; **Луетич, Т.** Хърватският и българският академичен опит в края на XIX и началото на XX век – паралели, сходства и връзки, 156–173; **Бондаренко, Т.** Вилаетнаметата на хетеродоксни мюсюлмански светци, XV–XVII в.: Кои са другите?, 174–193; **Пеева, К.** Свое и чуждо в модата на модерна Турция, 194–209; **Маркова, М.** Свои и/или чужди – гърците през погледа на българите от Западна Тракия (последната четвърт на XIX – 20-те години на XX в.), 210–229; **Иванова, В.** Торлаците в България и Сърбия – свои или чужди в границите на националната държава (1878–1902). Кратки историографски бележки, 230–246; **Дончева, Г.** Западни влияния в българското и в югославското кино през 60-те години на XX век, 247–258.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://www.balkani-bg.com>

Балканистичен форум/Balkanistic Forum. Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Гл. ред. Снежана Димитрова. ISSN 1310-3970.

2025, № 3: Koteska, J. Trauma, the Psychoanalytic Origins, 9–38; **Valchev, I.** Festival during a Civil War: Vicus Secundini in AD 2381, 39–48; **Stefanov, Kr.** Postwar Bulgarian Society and the Disputed Legacy of the Russo-Turkish War of 1877–1878: Social Democracy, Russophilia, and the Politics of National Narrative in Post-Liberation Bulgaria, 49–74; **Rakyovski, Tsv.** Poetics of Trauma – Yavorov between Silence and the End, 75–84; **Luleva, A.** Narrating the Trauma. The Greek Exodus from Bulgaria in the 1920s, 85–106; **Popivanov, B.** Acting out the Past: The Death of Tsar Boris III and the Circulation of Digital

Trauma, 107–134; **Ognyanova-Krivoshieva, I.** Yugoslav Communist Rule and the Catholic Church in Early Post-Second World War Croatia, 147–174; **Stoilov, P.** The Six-Day War of 1967 and Its Reverberations in Socialist Bulgaria, 175–186; **Martonova, A.** Labelled Hostile: Vasil Gendov at the Intersection of Survival and Adaptation, 187–208; **Zhechkova, N., D. Bojkov and Kl. Naydenov.** After the Cold War: The Ethnic Conflict in Bulgaria and Emigration between Trauma and Return, 209–230; **Kaytan, Ö.** Migrant Agency and Advocacy through Civil Society: Insights from a Balkan NGO, 231–254; **Száz, P.** Sarajevo, the Besieged City: Metaphors We Live and Die By, 255–274; **Yordanova, K.** Melancholic Response to War Violence and Displacement, 275–290; **Buzovska, B., S. Karabeliova and K. Mitev.** Socio-Psychological Reconstruction in Transitional Societies: The Downshifting Phenomenon in Bulgaria, 291–316; **Zelić, J., J. Glavaš and D. Šebo.** Managing Institutional Trauma: Post-Socialist National Theatres as Spaces of Memory, Continuity, and Strategic Adaptation, 317–342; **Qafzezi, E.** Conflict in the Press: Naming and Affect in Albanian Op-Eds (2021–2024), 343–354.

2026, № 1: Neumann, V. Sensus Communis and the Making of Balkan Difference: Ecumenism, Romantic Nationalism, and the Political Break with Multiple Identities, 13–32; **Saldzhiev, Hr.** Popular Demonology and Balkan National Identities – Three Examples of “Resurrection” and Death in Balkan National Literatures, 33–49; **Ciutacu, S.** Balkan Dracula. A British Conjectural Reading of the Eastern Question through a Conceptual History Lens, 50–65; **Eser, U.** Conflicting Representations of Alafranga: Western Modernity, Moral Panic, and Divided Memory in Late Ottoman Literature, 66–92; **Mazis, J.** When Memory Fails: Things Did Not Happen The Way We Remember Them, 93–108; **Balatsoukas, A.** Divided from the Outset: Memory, Power, and the Greco–Turkish War of 1897 in Transnational Perspective, 109–126; **Kajo, E.** Common Past, Divided Memories: “Northern Epirus” (1914) and the Afterlives of a Post-Imperial Borderland, 127–149; **Paschalidou, E.** Common Past – Conflicting Remembrance: the Different Policy of Memory on the Greek Civil War’s Soldiers, 150–166; **Foris, M.** Voice or Silence: Intergenerational Narratives and Official History about the Troubled Past in Cyprus, 167–198; **Antoniadou, A.** Outlining Unknown Aspects of the Symbiotic City of Limassol During the Dawn of Cyprus’ Independence Based on Firsthand Memory Studies and Narratives, 199–225; **Bialek, K.** Zones of Memory and Oblivion in Nicosia: Exploring the Ottoman Heritage and Its Presentation in Museums, 226–240; **Yannoukakou, A.** Being Visible Invisible: The Case of Thessaloniki’s Ottoman Monuments, 241–260; **Shakir, A.** A Disrupted Heritage: Arabic-Script Manuscripts of the Eastern Rhodopes, 261–282; **Nuri, A.** Mapping Turkish Literary Culture in Communist Bulgaria (1944–1969): Institutional Frameworks, Printed Press, and Publications, 283–331; **Kurdi, Kr.** Divided Memories of Displacement: A Hungarian Love Story in Baranya County in the 1980s, 332–350; **Onişoru, Gh. and St. Purici.** Reconstructing the Memory of Resistance in Communist Romania: Insights from Oral History and Narrative Sources, 351–369; **Szczepański, W.** Divided or Common Post-Yugoslav Memory of Yugoslavness?, 370–382; **Malakov, M.** Unification and Division in Former Yugoslavia through the Prism of the Standard

Language Norm, 383–395; **Algarín, R.** Ambiguous Perpetrators and Forward-Looking Ethics: Perspectives from Post-Yugoslav Autofiction, 396–418.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://bit.ly/3SPWJUT>

Балканско езикознание/Linguistique balkanique. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Мая Влахова-Ангелова. ISSN 0324-1653.

2025, № 2: Velykovich, Zh. From Pelasgian anthroponomastics: *Ólynthos/Ólonthos, Lêthos, Nánas/Nános, Odysseús, 117–126; **Станков, Р.** Лексические разночтения в 3-й Книге царств: к проблеме реконструкции древнейшего славянского перевода (часть I), 127–141; **Šimko, I.** Adnominal l-participles in early Modern Bulgarian, 142–159; **Дейкова, Хр.** „Българский этимологический словарь“ – специфика, проблеми, перспективи, 160–170; **Домосилецкая, М. и А. Новик.** Баклажан *Solanum melongena* в образной системе албанского языка, 171–179; **Харламова, А.** Континуум веляризации [l] в арумынском говоре г. Селеница, 180–199.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://ibl.bas.bg/iblapp/index.php>

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. доц. д-р Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2025, № 2: Тошева, Е. Да си представим, че сме доброволци: анализ на мотивите на студентите от УНСС за участие в доброволчески дейности, 10–25; **Тончева-Златкова, В.** От академичната общност към социалното въздействие: разработване на програма за доброволчество в университетите, 26–46; **Матанова, Т.** Спортно и олимпийско доброволчество – тенденции в България, 47–66; **Ников, Ст.** Доброволството като социален обмен и средство за въобразяване на етнически общности: случаи от София, Брюксел и Велико Търново, 67–81; **Христова, М.** Между банален и сигнален национализъм: българските банкноти след 1991 г. ч. 2, 83–95.

Български език. БАН, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Гл. ред. доц. д-р Татяна Александрова. ISSN 0005-4283.

2025, № 4: Банасяк, Я. Кондензационни процеси в български и полски изречения, изразяващи причинно-следствени отношения, 13–30; **Томов, М.** Главните и малките букви между собствените и нарицателните имена, 31–46; **Кунева, И.** Проблеми при употребата на главни букви при съставните собствени имена в българския език, 47–53; **Георгиев, А.** Собствените имена и връзката им с употребата на главни букви в българския книжовен език, 54–62; **Стоилова, И.** Колебания при синтактичната употреба на главни букви, 63–81; **Стойчева, М.** Техники за разширение на прости синтактични групи с главен член съществително и подчинен член наречие (N → Adv), 82–92; **Кузмова, М.** За думите съпричастен, съпричастие и съпричастност – 50 години по-късно, 93–97.

2026, Приложение: Асенова, П. Българският езиков ареал – славянска периферия, балкански център, 29–48; **Буров, Ст.** Към спецификата на

съвременната българска граматика, 49–68; **Кръпова, И.** Фактивни комплементизатори в три балкански езика, 69–91; **Гешев, В. и Е. Балабанова.** Устойчив словореден модел в българския език от Х в. до днес, 92–108; **Сашева, В.** За степенуването на някои прилагателни имена (абсолютни качества и относителни) в съвременния български език, 109–125; **Илиева, М. и Вл. Маринов.** Актуални тенденции при употребата на някои форми на лични местоимения, 126–142; **Чакърова, Кр. и Д. Димитрова.** Негацията в българския и новогръцкия език (прояви на симетрия и асиметрия), 143–161; **Русева, И.** Местоименната реприза от типа *мене ме, тебе те* и др., 162–174; **Петров, В.** Родът в балканските езици, 175–184; **Брусева, Г. и Р. Колева.** Наблюдения върху съществителните със семантичен общ род в съвременния български и новогръцки език, 185–200; **Соболев, А. и Е. Иванова.** Българската категория определеност/неопределеност като матрица за описание на системата на артиклите в балканските езици, 201–214; **Георгиев, Г.** Фрази на прякото обръщение с частицата *ма* в съвременния български език, 215–232; **Събев, М., Б. Андреева, Кр. Габриел и Й. Грюнке.** Интонация на обръщенията в контекста на езиковия контакт между юдео-испански и български, 233–255; **Видралска, М.** Обзор на класификационните модели на наречията от възрожденските граматики до днес, 256–280; **Иванова, Ц.** Балканистиката и балканославянският ареал в диахронна и съвременна перспектива (с оглед на книжовните езици и езиковата стандартизация), 281–301; **Держански, И.** Българската глаголна категория условност в балкански и отвъдбалкански контекст (Формите за бъдеще време в миналото и за условно наклонение в българския превод на *1984* от Джордж Оруел и съответствията им в сръбския, румънския, унгарския и английския текст), 302–319; **Георгиева-Окон, Й.** Някои особености на турцизмите в българските диалекти, 320–336; **Алексова, Кр. и Е. Търпоманова.** Презумптив за изразяване на епистемична възможност във въпроси в балканските езици – какво ще да е това?, 337–350; **Стефанов, М.** Презумптивът в сръбския и хърватския език (в съпоставка с българския език и в широк балкански контекст), 351–360; **Рабовянова, Т.** Между предложение и безпредложение (или отново за случаите с излишен и с липсващ предлог), 366–380; **Иванова, Е.** Действие като бездействие: за нестандартното поведение на някои манипулативни предикати в българския език, 380–395; **Коева, Св.** Отношението между лексикалният аспект и вида на глагола в български с фокус върху двувидовите глаголи, 396–409; **Карагъзова, Е.** Българските видови тройки в славянски контекст, 410–430; **Христов, Б.** Граматикализация на перфектни конструкции с *имам* в тяхната балканска и европейска езикова среда, 431–456; **Димитрова, Цв.** За употребите на *имам*-резултатива в българския език, 457–472; **Карпенко, Л.** Съдбата на инфинитива и неговите функционални аналози в българския език, 473–489.

2026, № 1: Ангелова, Цв. Концептът *индивид* в българските фразеологизми и паремии, 13–27; **Стоилов, Р.** Атмосферното явление *роса* като сакрализирана природна влага: номинация и културна семантика в българската традиция, 28–47; **Кръстева, Т.** Концептът *мотивация* в представите на съвременния българин (на базата на анкетен материал), 48–64; **Златева, Ж.** Случаи на колебание в употребата на главни и малки букви при чужди

съставни собствени имена и при имена, образувани по чужд езиков модел в българския език, 65–76; **Драганов, Д.** Историческо развитие на наказателноправната терминология в българския език, 77–92; **Лазарова, А.** Частиците *море, мори* и *мари* между фамилиарността на всекидневното общуване и поетиката на фолклорния текст. Съпоставка между гръцки и български, 93–106; **Стоилова, И.** Писане на пълна и кратка членна форма при обособени приложения, 107–113; **Сумрова, В.** За производните думи от съществителното *евро*, 114–118.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://www.balgarskiezik.eu/>

Български език и литература. МОН. Проф. д-н Галя Христозова. ISSN 0323-9519.

2025, № 6: Ефтимова, А. Достъпната комуникация на културните институции с гражданите: образователен потенциал на една изложба, 745–772; **Илиева, Т.** Фонетични и морфологични аспекти от идиолекта на поп Минчо Кънчев, отразени в сборника „Видрица“, 773–787; **Ivanova, V. and G. Petkova.** Emotions in English and Bulgarian Idiomatic Expressions with Colours, 788–799; **Спасова, А.** Възможни алтернативи пред възрожденската литературна история, 800–820; **Викторова, В.** Пропаднала идеология: за българския скептицизъм към социализма, 821–836; **Христова, М.** Динамика на идентичностите. Подпомагане на ученическата рефлексия на проблема в три матуритетни текста – „Железният светилник“, „Приказка за стълбата“ и „Балада за Георг Хених“, 837–859; **Димова-Генчева, И. и Г. Генчев.** Кой е авторът? Изследване на способността за разграничаване на авторска художествена творба от текст, генериран от изкуствен интелект, при ученици в гимназиален етап, 860–869; **Тошев, Г.** Кинопедагогика и обучението по литература, 870–879; **Сотирова, М.** Образът на Васил Левски в дискурса на литературното обучение в началния образователен етап, 880–891.

2026, № 1: Кирова, М. От гънките на историята. Една забравена поетеса (Слава Щиплиева), 9–16; **Стоичкова, Н.** Литературната периферия: продуктивно поле на съвременното ни литературноисторическо изследване, 17–46; **Димитров, К.** Приноси на книжовника Дионисий Дивни за развитието на българската лексикална система, 47–59; **Стаменов, В.** Към въпроса за инвариантното значение на преизказните глаголни форми в обучението по български език в средното училище, 60–72; **Христозова, Г., М. Алексиева, В. Жечева и А. Луизов.** Изучаването на български език в чужбина – състояние, проблеми, перспективи, 73–104; **Пацева, М.** Автоматично речево разпознаване в помощ на осъзнаването на сегментни произноси телни отклонения при изучаване на българския език като чужд, 105–114; **Василева, Р. и С. Цветанска.** Език и комуникация на социалния работник – аспекти на обучението във висшите училища, 115–133; **Щерева, К., Д. Игнатова и Кр. Спасова.** Психометричен профил и перспективи за стандартизация на модел за оценка на експресивния език при български деца от 4 до 6 години, 134–150; **Панайотова, Н.-М.** Между носталгията, страха и сътворението (Ситуационната комедия и преводът), 151–158.

2026, № 1s: Христова-Шомова, И. Втората южнославянска редакция на Нестишния пролог, 9–19; **Радичева, М.** Дателен падеж за направление в среднобългарски и старочешки – безпредложна спрямо предложена употреба, 20–28; **Angusheva-Tihanov, A.** Interpreting Living World in Late Medieval Apologetic Texts: Nature and Body in the Slavonic Translation of John VI Kantakouzenos' Polemic Texts against Islam, 29–37; **Prieto, S. T.** Alexander and the Fantastic Creatures of the East, 38–45; **Dimitrova, A. and M. Dimitrova.** Plants in Exegesis: Difficulties in Medieval Slavonic Translations of John Chrysostom and Theodoret of Cyrrhus, 46–55; **Radošević, A.** Book of nature in Croatian Glagolitic sermones de sanctis, 56–66; **Младенова, М.** Структура на семантичното поле на съществуването в българския, руския и чешкия език, 67–78; **Аврамова, Цв.** За границите на словообразуването, 79–88; **Дараданова, Е.** Женското писане в съвременната южнославянска поезия, 89–98; **Христова, И.** Семейният роман в постюгославските литератури, 99–109; **Димитрова, Сл.** Интелектуалецът във властта – взаимни прочити на събитията след 1989 г., 110–120.

2026, № 2: Коева, Sv. Terminology Planning in Bulgaria: Current Perspectives and Challenges, 185–201; **Стаменов, В.** Към въпроса за рецепцията на преизказните глаголни форми в съвременния български език, 202–214; **Бонева, В.** Музей и памет за Захари Стоянов в село Медвен, 215–226; **Атанасова, Н. и Ф. Бойкова.** STEM обучението през погледа на учителите от българските училища в чужбина, 227–241; **Bohdanets-Biloskalenko, N., L. Shevchuk and I. Goroshkin.** Development of Reading Literacy among 3rd–4th Grade Students in Schools of National Minorities with Bulgarian and Other Languages of Instruction, 242–257; **Николов, А.** Фантастика и научна фантастика в учебниците по литература за 7. и 8. клас след 1989 г.: разказите „Дамата с рентгеновите очи“ на Светослав Минков и „В един есенен ден по шосето“ на Павел Вежинов, 258–270; **Томова, Е.** Съвременни изисквания към компетентностния профил на учителя – студентски мнения и препоръки, 271–288.

Резюмета на статиите на български език: <https://bel.azbuki.bg/>

Български фолклор. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Станой Станоев. ISSN 0323-9861.

2025, № 1: Янкова, Н. Магическите практики в родилната обредност в процеса на преход от традиция към модерност: по примери от Асеновградско, 26–45; **Кръстев, П.** Стъпки, симетрии, ритъм (За един танцов мотив във фолклорните хорà), 46–61; **Иванова, М.** Градско материално и нематериално културно наследство: графити и улично изкуство. Част първа, 62–78; **Илиева, Вл. Сп.** За една вероятна бесарабско-българска следа във взаимоотношенията между Зограф, Русия и Япония според светогорските архиви, 79–119.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://bit.ly/4umclAu>

Българско музикознание/Bulgarian Musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. проф. д-р Горица Найденова. ISSN 0204-823X.

2025, № 4: Влаева, И. Флашмоб – мобилност в дигиталния свят. Послания с музика, 6–20; **Димов, В.** „Старо вино в нови мехове“. Ранни записи върху 78-оборотови грамофонни плочи в дигитални платформи: към въпроса за културния обмен, 21–45; **Пейчева, Л.** Музика и страсти в лабиринтите на мрежовото общество: съдбата на една народна песен, 46–75; **Енев, Е.** Звук между платформите: трансмедийни разкази и музикални идентичности в ерата на кратките дигитални формати, 76–89; **Li, S.** Transformation and Dissemination of Opera in the Era of Digital Communication, 90–109; **Tamaki, A.** The Gadulka Scene in Contemporary Bulgaria: Focusing on Musicians' Various Attitudes towards "Traditionality", 110–120.

2026, № 1: Найденова, Г. Етномузикология и теренна работа с кинокамера в Източна Европа през 50-те и 60-те години на XX век, 3–31; **Костакеева, М.** Някои аспекти на терминологията в Новата музика, 32–55; **Caitano, J. de M.** Reconstructing a Forgotten Network: The Darmstadt – Bulgaria Relationship through the Archives of the Internationales Musikinstitut Darmstadt (IMD) (1950–1990), 56–88; **Антонова, П.** Иван Торчанов (1886–1928) – художественият контрапункт на академизма в професионалната пианистична школа в България, 89–97; **Дичева, А.** Литературно-музикалната образност в късното камерно вокално творчество на Тодор Попов, 98–120.

Годишник на Регионален исторически музей – Видин. Научен редактор: проф. д-р Георги Н. Николов. ISSN 3033-2869.

2025, 1: Ставрева, В. Йордана Атанасова (1925–2004), 17–36; **Костова, Й.** Личният архивен фонд на Йордана Атанасова в Държавен архив – Видин, 37–46; **Торбатов, Б.** Култови обекти от римската епоха край извори на територията на Северозападна България, 47–56; **Торбатов, С.** Късно-римският крайпътен комплекс край с. Граничак, Белоградчишко – проблеми на интерпретацията, 57–66; **Виденов, К.** Сравнителен анализ на монетната циркулация в периода 491–578 г. (по материали от РИМ – Благоевград и РИМ – Видин) 67–82; **Живков, Вл.** Източният бряг на река Скомля – археологически обзор. 83–94; **Ставрева, В.** Австрийска ли е „австрийската кула“ на „Баба Вида“? Принос към историческата топография на Видин при Хабсбургите (1689–1690 г.), 95–116; **Миланова, О.** По следите на една легенда. Предварителни резултати от спасителното археологическо проучване на „Кръстата казарма“ – Видин (юни – октомври 2012 г.), 117–146; **Кирилов, Ч.** Феликс-Каницовото „фиктивно село“ Сморден: Принос към историческата география и картография на Северозападна България, 147–160; **Петков, Пл.** Военно-политическо влияние на скордистите до река Осикос, 161–180; **Николов, Г. Н.** Още веднъж за епископа на Воден в грамотата на Василий II (1020 г.), 181–190; **Петрова, Д.** Приписката на Драган и Райко в проучванията на медиевистите, 191–196; **Займова, Р. и М. Добрева.** Новоиздирени сведения за унгарската емиграция и Лайош Кошут във Видин през 1849 г., 197–204; **Ценкова, Д.** Исторически документ за въстанието

през 1850 г., съхраняван във фонда на РИМ – Видин, 205–220; **Петрова, П.** Музейното дело във Видин (1910–1944 г.), 221–244; **Бизеранова, С.** „На бела гушка ковано герданче, на тънка снага сърмено коланче“ или накити от фонда на отдел „Етнография“ при РИМ – Видин, 245–255.

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2025, № 2: Иванов, Ст. и Г. Авдеев. Черни Осъм – Високата могила: римски археометалургичен обект в Средна Стара планина (Северна България), 285–304; **Войников, Ж.** Опит за тълкуване на названието „уногундури“, 305–325; **Дринков, Ст.** Епископ Йоан Никиуски и неговата „Провинция България“, 326–341; **Antonov, S.** Empress Catherine of Bulgaria in the Works of Michael Psellos, 342–352; **Овчаров, Н.** Смъртта на двама от синовете на цар Иван Александър Асен и въпроса за най-ранните турски нападения срещу България, 353–372; **Баръмова, М.** Войни и граници на Балканите. Принципът „Uti possidetis“ и неговото развитие (1699–1792), 373–385; **Астарджиева, Т.** Тенденции в „Държавната уставна грамота на Руската империя“ от 1820 г., 386–393; **Donchev, A.** Refugee Aid Association in Eastern Rumelia (1879–1880), 394–399; **Никифорова, С.** Заселване на сърби във Вардарска Македония в периода между двете световни войни, 400–419; **Воденичаров, А.** Правно-исторически анализ на правото на ползване в българското законодателство, 420–429; **Aliyev, D., Zh. Simtikov and R. Seitkaziyeu.** Cultural Analysis of Transformational Processes in Cultures: A Case Study on Kazakhstan and Finland, 430–446.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/>

Известия на Националния исторически музей. НИМ. Гл. ред. проф. д-р Иван Христов. ISSN 2815-5122.

2026, 38: Конова, Л. Непубликувана находка от римската епоха от фонда на НИМ, открита в района на с. Поляново, Хасковско, 11–48; **Ваклинов, М.** Сребърен реликварий от Земенския манастир, 49–56; **Петрунова, Б.** Апликации с водоплаващи птици от гроб 84 на Калиакра, 57–64; **Марков, Н.** За една досадна грешка в престижен американски музей, 65–81; **Антонов, П., Н. Първанова и А. Вътов.** Нож с богато украсена кания от колекцията на Националния исторически музей (средата на XVII век), 83–125; **Петрунова, П., Х. Вачев и П. Неделчева.** Църковно строителство и архитектура в Агатополската епископия XII – края на XVIII век, 127–154; **Неделчева, П.** Между молитвата и кафето. Керамичен филджан от Кютахия в археологическия контекст на манастира „Св. Йоан Продром“, Ахтопол, 155–161; **Христов, И.** Колективна находка на керамични съдове от класическата и елинистическа епоха в залива Атлиман до гр. Китен, 165–175; **Христов, И.** Подводни археологически проучвания в залива Тауклиман до с. Свети Никола, община Каварна, 177–196; **Гърбов, Др.** Корабна носова фигура от фонда на Националния исторически музей, 197–213; **Пеевски, Р.** Статер на малоазийския град Кизик от колекцията на НИМ – София, 217–247; **Кичукова, Д.** Когато

печатът говори: типът „шлем в анфас/квадрипартит“ и преосмислянето на един утвърден произход, 249–266; **Валериев, Й.** Византийски оловни печати от Южна Добруджа (X–XII в.), 267–281; **Пенчев, Вл.** Колективна находка с луиджини от XVII в. от фонда на Националния исторически музей — София, 283–300; **Пенчев, Вл.** Колективна находка със сребърни монети от края на XIX — началото на XX век, от село Белащица, Пловдивско, 301–321; **Каменова, П.** Първото издание на „Ключ българского языка“, дарено на НИМ, 325–349; **Стоянова, И.** Български семейни снимки от епохата на Възраждането (във фонда на Националния исторически музей), 353–375; **Първанова, М.** Братя Балан. Живот и дело (по материали от фонда на НИМ), 377–411; **Кочанков, Н.** Обзор на сбирка „Документи“ от български и чужд произход в колекция „България и славянския свят“ на НИМ. Част III/1. (1944–1989), 413–441; **Мегала, М.** Още един случай на псевдо-куфически мотив в Боянската църква, 459–464.

Пълнотекстов свободен достъп: www.historymuseum.org

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. проф. д-р Илияна Марчева. ISSN 0323-9748.

2026, № 1: Фотиаду, Ст. Византийският император Василий II: наблюдения върху някои интерпретации в гръцкия и българския национален разказ, 5–30; **Жабов, А.** За дипломатическата активност на балканския търговец Иван Петров Тафрали (30-те – 50-те години на XVII век) в Югоизточна и Източна Европа, 31–71; **Молнар, А.** Българската католическа църква в света на балканския католицизъм: идентичност, мисия и организация на източната граница на Западната църква през XVII век, 72–88; **Узунова, В.** Санитарното дело и здравеопазването в Хасково 1885–1901 година, 89–113; **Ветов, Ч.** Изображения от първите проучвания на Плиска и Преслав, 114–154; **Георгиева, М.** Правните аспекти на българо-украинските икономически отношения през 90-те години на XX век, 155–181.

2026, № 2: Билярски, И. Кръвта и Божият избор: легитимация на приемствеността във властта в България в навечерието на османското завоевание, 5–64; **Иванов, Д.** Финансирането на вестник „Възраждане“, 65–85; **Златкова, Ю.** Екатерина Каравелова срещу Стефан Стамболов в българския политически живот, 86–111; **Дубовик, О. и А. Кузмичева.** Дипломация без държава: полската мисия на Върховния народен комитет в България (1915–1916), 112–141; **Якимов, Г.** Деветнадесетомайският режим и организирането на българското учителство. Първи конгрес на Просветния съюз (10–12 януари 1935 година), 142–170; **Тодорова, Кр.** Политиката на правителството на Иван Костов спрямо българското малцинство в Западните покрайнини 1997–2001 година, 171–198.

История. МОН. Гл. ред. Чл. кор. проф. дин Иван Русев. ISSN 0861-3710.

2025, № 5: Кръстев, Л. Две британски карикатури, посветени на Берлинския конгрес, 1878, 481—490; **Бърдаров, Г.** Преработването на историята — път към бъдещето в конфликтните зони, 491—503; **Балчева, А.** Спомени от една лична среща. Иван Шишманов на посещение при владиката Йосип Юрай Щросмайер, 504—515; **Ivanov, I.** On the Armament in the Military Conflicts in Latin Romania at the Beginning of the 13th Century, 516—529.

2025, № 6: Пенджекова-Христева, Р. Неизвестни мемоари на екзарх Стефан I Български: между личната памет и историческата мисия, 571—597; **Стойчева, Ст.** Посмъртната представа за българското енорийско духовенство в европейска Турция според некролозите в екзархийския вестник „Новини“/„Вести“/„Глас“ (1890—1912), 598—615; **Василева-Груева, П.** Български мигрантски общности в Нидерландия — мобилност и социална динамика, 638—657.

2025, № 6s: Vazov, R. Faith and Finances. The Economic Foundations of the Athonite Commonwealth in the Middle Byzantine Era, 7—19; **Penchev, P. D.** Deficiencies and Weaknesses of Organized Agricultural Credit in Bulgaria, 20—28; **Boneva, Sv.** Retail Chains for Trade in Convertible Currencies in the Socialist Countries of Central and Eastern Europe in the Period 1946—1992, 29—42; **Zhelev, P., Moraliyska, M. and I. Tileva.** The European Union as a Pillar of Globalization: Openness and Uneven Development in Historical Perspective, 43—55; **Misheva, M.** Freedom, Faith and Development: Revisiting Bulgaria's Historical Backwardness Through Amartya Sen's Capability Approach, 56—65; **Veleva, R.** State Capacity and Economic Development in Bulgaria (1878—2024): A Historical Perspective on Institutional Modernization, 66—79; **Kalinkova, S.** From Anticipation to Adaptation: The Missing Feedforward Logic in Bulgaria's Economic Governance, 80—92; **Boyanov, K.** Contradictions in Public Administration in Historical Context, 93—106; **Borissov, B.** How Modernity Perceives History. Historical Overview of the Municipal Budgetary Practices of the Bulgarian State, 107—119; **Stereov, N. and V. Hristova.** The Historical Development of the Social Enterprise: From Early "Spontaneous" Entrepreneurs in the Ottoman Empire to Contemporary Centres of Excellence and Academic Entrepreneurship, 120—138; **Andreev, R.** Bulgarian Economists in the 1930s on the Economy of the Third Reich, 139—148; **Radeva, N.** The Legal Framework of Energy Infrastructure in Bulgaria — an Attempt at Modernization Under Economic Challenges (1879—1939), 149—158; **Ishpekova-Bratanova, K. F.** The Discursive Construction of Bulgaria's Image in Margaret Thatcher's Public Statements, 159—171.

2026, № 1: Ваташки, А. Проектозаконът за гражданския брак от 1936 г. и реакцията на Светия синод на Българската православна църква, 36—47; **Симеонова, Ю.** Дигитални инструменти за развиване на компетенции в часовете по история (V—VII клас) в българските училища зад граница, 62—75.

2026, № 2: Naydenov, I. The Merchant Tsvyatko Radoslavov Kanev (Sahatchiev) from Svishtov and His Will from 1876, 103–116; **Вълчев, И.** Антична Сердика в западните пътеписи от XVI–XVIII в., 117–134; **Пенчев, П. Д.** Към историята на предприемачеството в България, 200–204.

Резюмета на статиите на български език: <https://history.azbuki.bg/>

Културно-историческо наследство: Опазване, представяне, дигитализация. БАН, Институт по математика и информатика. Гл. ред. проф. д-р Петко Ст. Петков и доц. д-р Галина Богданова. ISSN 2367-8038.

2025, 11, № 2: Abdelkarim, Kh. and Ch. Mourad. Preserving Cultural Heritage Using Artificial Intelligence, 22–33; **Lian, M., M. Liu and L. Li.** A New Study of the 1950s Wang Xiliang's White Snake Legend Figures on the White Ground Famille Rose Cong Vase – Part of the “Export Exhibition Porcelain” from early time of the People's Republic of China, Collection at the Regional Ethnographic Museum, Plovdiv, Bulgaria, 34–49; **Billur, İ. İ. and A. Pasinli.** Traces of Anatolian Affiliated Cultures in Istanbul: the 1991 Exhibition at the Istanbul Archaeological Museums and Its Contemporary Relevance, 50–65; **Tzvetanova, E.** The Wheel of Life – the Mural Image by the Samokov Painter Zahariy pop Hristov Radoykov in the Church of “St. John The Foreigner” in the Village of Karabunar, Pazardzhik, Bulgaria, 66–76; **Titova, E.** The Museum of Dialogue – the Communication Revolution in the Art World, 77–88; **Miteva, Kr.** Historical and Contemporary Aspects of Artificial Intelligence and Its Impact on the Visual Arts, 89–100; **Parvanov, St. and Sv. Arabadzhieva.** Approaches to Adapting Religious Temples – Cultural Heritage Monuments to Safety Requirements, 101–114; **Bonchev, M.** The Information Presenter for Museums: Depth-oriented Exploration beyond Websites, 115–122; **Mileva, S. and A. Istatkova.** The “Invisible” Cultural Heritage of Universities: Research and Perspectives in Bulgaria – A Case Study of Sofia University St. Kliment Ohridski, 143–153; **Popova, B. and L. Hristozova.** Safeguarding and Presentation Promotion of the Intangible Cultural Heritage by Regional Ethnographic Museum – Plovdiv, 154–163; **Petkova, K.** Community Cultural Centers and the Digital Divide: Between Local Engagement and Systematic Constraints, 164–176; **Gospodinova, G.** Little-known Manuscripts Preserved in the Scientific Archives – Bulgarian Academy of Sciences, 177–182.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. доц. д-р Анна Алексиева. ISSN 0324-0495.

2025, № 3: Николчина, М. „Кой уби нашия баща?“ Недописаната глава на Цветан Стоянов за незавършения роман на Достоевски, 7–14; **Игов, А.** Преводът на заглавия с Шекспиров интертекст, 105–122; **Михайлова, Св.** Превод и интерпретация – новелите на Сервантес в България, 123–143; **Димитров, Е.** Драматургията на едно погребение, 144–166.

2026, № 1: Кьосев, А. Публики, имплицитен читател, комуникативен хоризонт. Първа част, 9–25; **Панов, А.** Какво значи да си наративно компетентен, 26–47; **Пенчев, Б.** Глобализация и литературна критика в субпериферията, 48–60; **Аретов, Н.** Читатели и критици на литературното поле, 61–74; **Влашки, Мл.** Сигнализации в днешното българско литературно поле, 75–86; **Петрова, С.** Литературните инфлуенсъри в България: между читателските общности и платформените алгоритми, 87–106; **Спасова, К.** Междутекстовостта на Никола Георгиев – между структурализма и световната литература, 101–119; **Фадел, М.** Завръщането на реализма и неговите имплицитни читатели, 120–126; **Христова, Н.** Четенето на литература в училище – сред демоните на теорията и демоните на педагогиката, 127–145; **Ставру, Ст.** „Усиленото“ правосъдие: изкуственият интелект и усиленото четене на закона, 146–164.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://litmis.eu/>

Македонски преглед/Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. д-р Георги Н. Николов. ISSN 0861-2277.

2025, № 2: Васев, К. От „Скромни“ до „поручик Брезов“: политически лъкатушения и идейна еволюция на Иван Михайлов (1919–1924 г.), 9–52; **Vashev, K.** From ‘The Modest One’ to ‘Lieutenant Brezov’: Ivan Mihaylov’s political fluctuations and ideological evolution (1919–1924), 53–92; **Иванов, К.** Комунистическият македонизъм (1934–1944 г.) – политика и пропаганда, 93–126; **Банчев, Б.** Отношенията между Сърбия и Република Северна Македония през 2024 г., 127–160; **Чалгънова, Е.** Щрихи из портрета на Йордан Трифонов Стоянов, 161–186; **Винаров, И.** Кузман Шапкарев (1834–1909): учител, фолклорист и писател – радетел на Българското възраждане в Македония, 187–204.

2025, № 3: Стойчева, Ст. Учителските некролози в екзархийския в. „Новини“/„Вести“/„Глас“ (1890–1912), 7–36; **Stoycheva, St.** Obituaries of teachers in the Bulgarian Exarchate’s newspaper Novini/Vesti/Glas (1890–1912), 37–64; **Богданов, Кр.** Генерал Иван Маринов – командир на Петнадесета пехотна охридска дивизия в Македония, 65–90; **Василев, В.** Икономическото влияние на Република Турция по оста Будапеща–Белград, 91–98; **Илиев, И. Г. и Л. Королов.** Бобощенският диалект, отразен в писмата на Андромаки Кочо до Лари Королов от 1995–1999 година (фонетични особености), 99–124; **Йошевски, А.** Към биографията на Кирил Дрангов, 125–144.

2025, № 4: Шрайнер, П. Йоан Скилица и България, 9–20; **Schreiner, P.** John Skylitzes and Bulgaria, 21–28; **Иванов, П.** Войската на Българското царство в периода 976–1018 г. Част 2. Командване, конфигурация на военни структури и етнически състав по времето на цар Самуил и неговите наследници, 29–88; **Петров, В.** Насилието над военнопленници в стратегията на император Василий II за покоряване на Българското царство, 89–108; **Попов, Т.** Християнски власти в западните, северозападните и югозападните български земи през XV в., 109–164.

Минало/Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2025, № 4: Георгиева, И. Константин Велики – император и светец, 5–30; **Звездов, Ст.** Църковната политика на цар Борил (1207–1218), 31–40; **Попов, Т.** Българи-сеймени/секбани в Османската империя, 41–52; **Табов, Й.** Българи османофили, 53–67; **Влайков, Вл.** Да си спомним за личността и ролята на Павел Бобеков, 68–70; **Симеонова, Г.** Архаичен прототип на *mapraemundi* в традиционната българска култура, 71–89.

Проблеми на изкуството/Art Studies quarterly. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. проф. д-р Александър Донеv. ISSN 0032-9371.

2025, № 4: Гоцис, А. Монтажни техники в киното и телевизията – възприемане, естетика, функции, 4–11; **Krasteva, D.** From Index to Para-Index: Transformations of Documentary Testimony in the Digital Era, 12–17; **Staneva-Britton, E.** Re-AI-I or Not? Human – Machine Creativity and the Authenticity Crisis in the Age of AI, 18–26; **Христова, К.** Текстът като о/позиция в съвременното изкуство, 40–52; **Илиев, Т.** Легитимиране и маргинализиране на изкуството: примерът на Младежката изложба 1961 г., 62–68; **Попова, Т.-К.** Еволюция на режисьорските изразни средства в авторското кино на XXI век, 69–75.

2026, № 1: Đorđević, J. On the Unusual Inscription of the Meteora Epitaphios, or Where Were the Epitaphioi Kept, 4–15; **Petkova, N.** Notes on the Iconographic Program of the post-Byzantine Treasury Gospel Bindings, 16–29; **Jakovljević, Sl.** Mirroring the Heavenly Liturgy: The Evolution of Liturgical Objects and Vestments Utilised in the Serbian Orthodox Church's Episcopal Liturgy during the 17th and 18th Centuries, 30–41; **Boykina, D.** Reliquaries of Itinerant Monks in Bulgaria during the 18th and 19th Centuries: Between Images, Texts, and Rite, 42–57; **Domozetski, L.** Enacting the Sacred Space: Apse Wall Paintings in the Church of the Virgin Eleousa at Veljusa, 58–71.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Живка Колева-Златева. ISSN 2367-8585 (Online); ISSN 0861-7902 (Print).

2025, № 2: Димитров, К. Лексикални иновации в Дионисиевия превод на Словата против аномеите от св. Йоан Златоуст (част първа), 87–97; **Георгиева, М.** Технология на изречението – дефиниция и субектност, 98–108; **Левкова, Р.** Двойните лични имена в началото на XXI век, 109–116; **Григорян, Г.** Ролята на наратива в парламентарната реторика на десните популисти в контекста на военния дискурс, 117–126; **Грошел, Р.** Рецепцията на Атанас Далчев в Словения и Хърватия, 137–146; **Няголова, Н.** Топосът „Генуа“ в поезията на Атанас Далчев и Леонардо Синисгали (Предварителни бележки), 147–153; **Димова-Генчева, И.** Забраненото тяло на/за Петер Мачовски, 154–163; **Славчева, Й.** Българската рецепция на романите на Габриела Адамещяну, 164–172; **Радева, Н.** Поетът Николай Колев и неговата поезия, 173–180.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Съпоставително езикознание/Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. дфн Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2025, № 2: Асенова, П. и Хр. Марку. Благодарността – емоция или познание (върху материал от балканските езици), 20–35; **Денчева, Д.** Стомахче, uszko, jabučica, или що за деминутиви са някои катахретични метафори, 51–67; **Vasilev, T.** Valency in participial nominal attribute constructions: A comparative look at Bulgarian, German and Japanese, 68–95; **Georgiev, G.** Adnominal appellative particles and the vocative in languages with (seemingly) no *m-case*: a cross-linguistic study, 96–116; **Стоянова, К.** Словоредът на *Лабиринтът на света и раят на сърцето* от Я. А. Коменски с оглед на теорията за актуалното членение на изречението, 117–130.

Свободен пълнотекстов достъп до статиите: <https://contrastive-ling.com/>

Чуждоезиково обучение. МОН. Гл. ред. проф. дн Димитър Веселинов. ISSN 0205-1834.

2025, № 3: Петров, Б. и Б. Михайлова. За употребата на пасивни форми в политическата реч, 285–295; **Рангелова, Б.** Терминологията в плуването, 296–303; **Вачева, А.** Литература без критичи, четене за удоволствие, преподаване встрани от канона, 326–334; **Панайотова, Н.-М.** За някои предизвикателства на филмовия превод, 335–355; **Добичина, В. и И. Колева.** Рефлексия и интеркултурно образование (върху примера на обучението на студенти от Република Казахстан), 356–369; **Пилева, М., Е. Крейчова и Н. Сталянова.** Преводите на д-р Лонг на художествена литература, 381–392.

2025, № 4: Голийски, П. Староарменският корен „булх“ и българите в арменската география „Ашхарауц“ (VII в. сл. Хр.), 419–440; **Chompalov, K., D. Vesselinov, D. Georgieva and R. Orlikoff.** Cognitive-Communicative Aspects of Language Functioning in Older Adults: Bulgarian Application of the SCCAN, 441–452; **Георгиева, М.** Синкретизъм и модальност, 453–466; **Velikova, G.** Maritime English Final Assessment of Future Deck Officers at the Nikola Vaptsarov Naval Academy, Bulgaria, 467–475; **Бакалов, Н. и М. Сахакян.** Връзката между средното и висшето образование като проблем на чуждоезиковото обучение в България, 488–501; **Шамонина, Г. и Б. Костова.** Правните ценности като културно значими ориентири в обучението по чужд език на студенти юристи, 502–513; **Вътов, А.** Езикът на реставрацията на фотографии: културно наследство и методологии, 520–529; **Миланов, Вл.** Възрожденските писатели за българския език: Иван Вазов за чуждите думи, падежите, членуването и правописа, 530–541.

2025, № 5: Георгиева, М. Синкретизъм на изреченските признаци, 563–576; **Начева, А.** Типология на субектите в спортната журналистика, 577–588; **Zhadko, N.** The Conceptual Model of Content Analysis of Applicants' Internal Motivation in Entrance Essays, 589–599; **Кънева, П.** Формиращото оценяване и компетентността по писмено общуване на английски език (4. клас) — резултати от педагогически експеримент,

600—610; **Ишпекова-Братанова, К.** Критическият анализ на дискурса като методологическа основа на чуждоезиковото обучение за придобиване на демократични компетентности, 611—623; **Aitzhanov, A. and D. Vesselinov.** Training Future Teachers in Assessment Skills within the Framework of Linguodidactic Theory, 624—633; Stankova, Sv. Political Branding in Social Networks (USA Presidential Campaign'24 in Tik-Tok), 634—646; **Найденев, Кл.** Пространствена и езикова достъпност на ресурсите за адаптация към климатични промени и природни бедствия в многоезични общества, 647—657; **Василева, С.** Обучението по немски език в УНСС — десетилетия на традиции, приемственост и развитие, 658—667.

2025, № 6: Алексова, Кр., Л. Ласкова, Д. Апостолова, Я. Сивилова и М. Московска. Употреби на аориста вместо имперфекта в съвременния български език в лингводидактологичен аспект, 687—701; **Niyazova, A. and M. Yordanova.** The Role of Soft Skills Development in Foreign Language Learning: Methods and Practical Insights, 702—710; **Петрова, С.** Четенето като дигитална културна практика: трансформации на читателския опит в социалните мрежи, 711—721; **Панов, И.** Специфики при преподаването на персийски език на студенти, 722—734; **Чакърва, Ю.** Приказка с име „Еразъм“ (Прецедентни имена в образователното пространство на ЕС), 735—750; **Янев, Кр.** Преподаването на полска литература извън Полша и стратегиите за чуждоезиковото обучение, 751—764; **Белчева, В.** Лингводидактологически аспекти на един немско-български учебен разговорник от 40-те години на XX в., 779—784.

2026, № 1: Bezirci, P. Psychological Capital and Foreign Language Learning: a Study on Library and Information Science Students, 26—41; **Radkova, A. and A. Knyazyan.** Definiteness in Armenian and Bulgarian: a Contrastive Analysis, 42—56; **Вълва, Т.** Оценка на сложността на текстовете в обучението по български език като втори на студенти по медицина, 57—65; **Хан, Н., Ш. Мажитаева и Н. Дубинина.** Формирование навыков письменной речи обучающихся с нарушением слуха, 66—84; **Stoychev, St.** Linguistic Mediation Effects of Foreign-Language Learning on Political Identity and Behavior, 85—101; **Tsvetkova, N.** Fostering Multilingualism and Intercultural Dialogue at the Tertiary Level, 102—112; **Иванов, И.** Постмодерният роман на Красимир Димовски „Тезят в своя лабиринт“ и изпитанията на самосъзнанието — език, музика, мълчание, 113—124.

Резюме на статиите на български език: <https://foreignlanguages.azbuki.bg/>

Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d'Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief: prof. Daniel Vachkov PhD. ISSN 0204-8906.

2025, № 3: Najm, S. The Rūm Orthodox Community of Syria and Lebanon in the Light of Tanzimat: The Reorganization of the Millet System, the Bulgarian Question and their Impact on Arab Orthodox Nationalism (1856–1885), 3–33; **Jakoubek, M.** Bericht von Herrn Prediger Simeon Popoff, aus der Missionstätigkeit in Vovvodovo (1938) – eine einzigartige Ressource für die Erforschung der Geschichte dem einzigen tschechischen Dorf in Bulgarien, 34–58; **Lefterov, Zh.** The Fate of the Metaxas Defense Line after the Capitulation of the Kingdom of Greece in 1941 (Part II), 59–84; **Popova, Kr.** Travelling Pavlovizm: ideas on children's development and on preschool education in Bulgaria and the GDR in the 1950s: Prof. Eva Schmidt-Kolmer and Prof. Sophia Avramova, 85–112; **Yancheva, Y.** The Ideologically Constructed Image of the Socialist Child and the Perceptions on its Body, 113–147; **Tsolova, E., M. Kouvari and S. Langenberg.** Shaping the Bulgarian Youth: The Architectural Heritage of Pioneer Camps, 1944–1989, 148–170; **Dimitrova, N.** Sports and Recreational Policies in Post-war Bulgaria, 171–191; **Nazarska, G.** The 'Study of Man and His Brain' Long-term Comprehensive Program in Bulgaria (1984–1995): in Searching of 'Harmoniously Developed Personality', 192–210; **Nencheva, D.** What is "Anthropotechnics": on the Trail of a Transforming Concept, 211–234.

2025, № 4: Parvev, I. Réflexions sur la „question juive“ dans la monarchie des Habsbourg à l'époque modern, 3–27; **Gökpınar, B.** Carrying Stones to Vidin: the Reconstruction of Vidin Castle (1719–1723), 28–68; **Baramova, M.** Den Krieg legitimieren: Die Habsburgischen Manifeste gegen die Osmanen im 18. Jahrhundert, 69–93; **Angelova, G.** Negotiating Print under Ottoman Rule: Dragan Tsankov's 1854 Request to Establish a Printing House in Svishtov, 94–120; **Zlatkov, A.** Education and Politics. The Role of School in the Struggle for Macedonia in the Second Half of the 19th Century, 121–150; **Popek, K.** Muslims in Bulgaria during the Balkan Wars and World War I – Selected Social Aspects, 151–168; **Stanković, T. and M. Premović.** Duality of Montenegrin Geopolitics from the Middle Ages to the Contemporary Era, 169–199.

2026, № 1: Medojević, I. and M. Gogić. The Cultural-Historical Significance of Brskovo in the Medieval Period: From Historical Importance to Tourism Valorization, 3–41; **Güripek, M.** The Problem of the Varna–Ruse Railway Sale (1878–1888): Economic, Political, and Diplomatic Dimensions, 42–68; **Zhivkov, Sv.** Agricultural Policy of the Geshov–Danev Cabinets (1911–1913), 69–90; **Vlasenko, V., I. Sribnyak and N. Yakovenko.** Forming the Network of Ukrainian Emigrant Organizations in Bulgaria (First Half of the 1920s), 91–118; **Stamatović, A. and F. Vučetić.** The Montenegrin Press on Bulgaria and Bulgarians during World War II, 119–143; **Žnidaršič, V. and N. Pavlovski.** Comparative Analysis of the Decision-Making Process in the Bulgarian People's Army and Yugoslav People's Army During the Second Half of the Twentieth Century, 144–173.

Достъп до съдържанието и резюмета на статиите на английски език:
<https://bit.ly/4g3cRMg>

Études balkaniques. Institute d'Études balkaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Dobrinka Parusheva. ISSN 0324-1645.

2025, № 4: Simeonov, S. Rethinking Bulgarian Diplomatic History in the Age of Digital Humanities: Quantitative Analysis, Prosopographic Research, and the Challenges of “Digitization with a Human Face”, 837–857; **Strezova, A.** The Biography of a Bulgarian Diplomat: Petar Dimitrov from Zheravna (1848–1919), 838–882; **Konstantinova, Y.** The Ivan Vazov Autonomous Cultural Institute: a Failed Agent of Globalization, 883–899; **Zlatkov, A.** “I’m Tired Already” – Problems and Mistakes in the Building of the Network of Bulgarian Trade Agencies in the Ottoman Empire at the End of the 19th Century, 900–927; **Ivanova, Bl.** The Creation of Modernity in the Balkan Mural Painting During the Nineteenth Century, 928–964; **Aretov, N.** “Veda Slovena” in the Context of Bulgarian Romantic Nationalism and Slavic National Epic, 965–980; **Chloptsiodis, D.** and **Tr. Kotopoulos.** Campus Poetry as Autobiographical Poetry: the Life of an Academic through Kotopoulos’ Poetry, 981–1021; **Dobroshi, V.** Irony as a Tool for Shaping Reality in Bashkim Shehu’s Fiction, 1022–1041; **Câlția, S.** An Institutional Experiment at the Beginning of the 20th Century: the Chemical Analysis Laboratory for Milk Control in Bucharest (1905–1908), 1042–1073; **Krastev, Kr.** The Tatar Campaign against Bulgaria and Byzantium in 1285, 1074–1104.

2026, № 1: Nuri, A. Nazim Hikmet’s 1951 Visit to Bulgaria: Agitprop Performance, Communist Fallacy, Literary Legacy, 5–49; **Këllici, Kl.** “Their Glory Shall Not Be Blotted Out”: Memory, Diplomacy, and the British Military Cemetery in Tirana from the Cold War to Post-Communist Transition, 50–77; **Boumpourekas, K.** and **Tr. Kotopoulos.** Greek Campus-Academic Novel in the Era of Meta-Postmodernism, 78–98; **Turhan, F. S.** The Cross, Bells and Bell Towers: Norms and Limits of Public Religious Symbolism for Christians in the Late Ottoman Balkans, 99–128; **Dobrev, M.** The French Language Curriculum at the Ottoman Military Schools (1830s – 1870s), 129–171; **Hasanov, M.** The Forgotten Turkish Graves at Liverpool Necropolis and Mehmed Kamil Bey’s Attempt to Establish a Muslim Cemetery in the City, 172–197; **Simeonova, L.** “Anyone Who Reads This Should Curse the Heretic”: Combating Bogomilism in Bulgaria, Byzantium, and Serbia from the 10th through the 14th Century, 198–233; **Chobanov, K.** “Huns and Bulgars” or “Huns Bulgars” in “Chronographia” of John Malalas. Problem Statement, 234–248.

Достъп до съдържанието и резюмета на статиите на английски език:
<https://etudesbalk.org/>

Linguarum universe. Сдружение за академични изследвания и култура. Гл. ред. проф. Магдалена Костова-Панайотова. ISSN 3033-1633.

2026, № 1: Падешка, М. За въпросителността и въпросителните изказвания фрази в обучението по български език за италиански студенти, 7–19; **Vajić, N.** Generative AI in Academia: Thematic Analysis of Reddit Attitudes, 20–30; **Гюлемерова, В.** Исихазъмът в съвременния литературен дискурс – романът „Сърце“ на Виктория Бешлийска, 121–129.

Пълнотекстов онлайн достъп: <https://linguarumuniverse.weebly.com/>

Palaeobulgarica/Старобългаристика. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Веселка Желязкова. ISSN 0204-4021.

2025, № 4: Ivanov, A. The Medieval Slavic Plain Prolog Text of St Thecla: Text and Context, 3–32; **Димитров, К.** Грешки и отклонения от текста на гръцкия оригинал в Дионисиевия превод на *Словата против аномеите* от св. Йоан Златоуст, 33–58; **Николов, А.** Просителна грамота на Перущенския манастир „Св. Теодор Тирон и св. Теодор Стратилат“ до руския цар Алексей Михайлович от 1647 г. 2. Текст на грамотата. 3. Манастирското пратеничество в Москва, 59–94; **Станков, Р.** Проблеми реконструкции древнейшего славянского перевода Книг Царств, 95–116; **Баталова, Ст.** Мотивът за покръстването на българския крал в старофренската кратка хроника *Наръчник по история на Филип VI Валоа*, 117–166; **Зашев, Е.** Покръстването на българите в „Кратка българска история, свързана с византийската“ от Григор Пърличев (в контекста на възрожденската историография), 167–186.

2025, № 4 (Special): Бруни, А. М. Старобългарските преводи и европейската култура, 37–50; **Иванова, Кл.** За южнославянския превод на първия том от *Минология* на Симеон Метафраст, 51–80; **Йовчева, М.** Славянският Богородичник: разпространение, състав, византийски източници, 81–108; **Стойкова, А.** Мъчението на св. Евсигний (ВНГ 638–639) в контекста на византийската агиографска традиция за имп. Константин Велики, 109–124; **Totomanova, A.-M.** An Adapted Short Redaction of Joannes Zonaras' *Epitome Historiarum* in Codex Zographensis № 105, 125–148; **Петрова-Танева, М.** Летовникът на Георги Амартол и неговите ръкописни свидетели (Бележки върху пълните преписи на Хрониката в един том и техните читатели), 149–180; **Чистякова, М.** Житие Андрея Юродивого в Прологе: новые данные, 181–192; **Stankovska, P.** Numerals in Readings from the Pentateuch in Croatian-Glagolitic Breviaries and Missals of the 13th–15th Centuries in Comparison with the Latin and Greek Text, 193–208; **Томеллери, В. С.** Две новозаветные песни из латинских псалтирей и их церковнославянский перевод: краткий анализ и издание текстов, 209–234; **Пентковская, Т.** Текстология и язык новозаветных цитат в церковнославянском переводе проповедей Петра Скарги второй половины XVII в., 235–250; **Totomanova-Paneva, M.** Analyzing Women's Speech in the Old Church Slavonic Translation of the Books of Samuel and Kings, 251–268; **Славова, Т.** Нови данни за книжовния

старобългарски език в *Симеоновия сборник* (по Светославовия препис от 1073 г.), 269–284; **Тасева, Л.** Плеонастични употреби на суфикс -ънъ в старобългарски текстове, 285–298; **Ефимова, В.** О десемантизации глаголов в старославянских глагольных перифразах и других несколькословных номинациях, 299–312; **Койчева, Р.** Необичайната стихова форма на старобългарския *Канон за св. Аполинарий Равенски*: исторически хипотези, 313–330; **Daiber, Th.** Kyrills Disput mit den Arabern und der *Hirt des Hermas*, 331–352; **Найденова, Д.** *Отговорите на папа Николай по допитванията на българите* и законовите книги, изпратени в България, 353–372; **Чешмеджиев, Д.** Култът към св. Йоан Екзарх Български, 373–398; **Dhiamandi, J. and K. Giakoumis.** On Tsar Samuel's Religious Heritage in His State's Westernmost Province: the Church of St Nicholas at Armen, Vlor, 399–420; **Станев, К.** За датата на написване на *Българския апокрифен летопис*, 421–450; **Ненов, К.** Българският военноинвентарен надпис от Мадара (IX–X век), 451–464; **Илиева, Л.** „За якостта на божие слово и гнилоста на българското безумие“ (Мъченичеството на Тивериуполските мъченици и християнизацията на България), 465–480; **Станчев, Кр.** Базиликата „Санта Праседе“ в Рим: един пример за място на конструирана Кирило-Методиева памет, 481–490; **Кучинска, М. и А. Наумов.** Кирило-Методиевата идея в поробена Жечпосполита (Предварителни бележки), 491–512; **Ivanič, P.** Relics of St Constantine-Cyril and the Jubilee Year of 1963, 513–522; **Влаевска-Станчева, А.** България и българите в историческия онлайн речник на ранния италиански език (TLIO), 523–554; **Braschi, Fr.** Una testimonianza manoscritta sulla conoscenza della storia della Bulgaria nella Biblioteca Ambrosiana (TLIO), 555–574; **Drzewiecka, E.** Slavic Alphabet(s), the Question of the Origins, and the War of Dreams, 575–602; **Златева, Е.** Етапи в развитието на европейския културен маршрут „Св. Кирил и Методий“: опит за първична периодизация, 603–624; **Желязкова, В.** Следите на кирило-методиевската традиция: нови паметници и инициативи за българската писменост, 625–636; **Ганчева, Н.** Проблеми на проучването на славянските кирило-методиевски извори в трудовете на Боню Ангелов (По данни от фонд 93 в Научния архив на БАН и от негови публикации), 637–666; **Цибранска-Костова, М.** Традиция, знания, практика в манастирска среда: кратки текстове от ръкопис БАН 66, XVI–XVII в., 667–680; **Минчев, Г.** За някои късни преписи на *Слово против еретиците* на Козма Презвитер, 681–694; **Сковронек, М.** За един (не)обикновен писмен паметник от XVII в.: Поменик на сръбския манастир Връдник–Раваница, 695–722; **Женюх, П. и Св. Шашерина.** *Керестурский сборник* 1893–1901 гг. на воеводинском восточнословацком языке в контексте кириллических духовно-просветительских произведений, 723–738; **Григорова, Т.** Рука Филипова – към въпроса за авторството на няколко икони от втората половина на XIX в. от Хасковска област, 739–754; **Ивайлова, М.** Оракулите на Хера, Деметра и Посейдон, 755–768; **Шват-Гълъбова, Гр.** Българската научна мисъл в търсене на съгласуван разказ за фолклорния топос за вградената невеста, 781–804; **Михалска, А.** Баяния – апокрифно наследство? Апокрифни молитви и традиционни магически практики в съвременен български контекст, 805–816.

2026, № 1: Крысько, В. *Огласительные поучения* Кирилла Иерусалимского в древнеболгарском переводе и древнейшей славянской рукописи: маргиналии к первому изданию, 3–48; **Куюмджиева, Св.** Историческа личност ли е възпята в песнопенията „българка“/„българката“/„българчица“?, 49–84; **Манохин, А. и А. Тарасов.** *Почтение митрополита Киприана новгородцам* 1395 г.: новые списки и новое прочтение, 85–104; **Цибранска-Костова, М.** *От Авгаровата епистолия във венецианската кирилска палеотипия до Абагара на Филип Станиславов*, 105–128.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://palaeobulgarica.eu/arhiv>

Studia Litteraria Serdicensia. БАН, Институт за литература. Гл. ред. проф. дн Пламен Антонов. ISSN 2738-7631.

2025, № 9: Тодоров, Хр. Метафония и автотекстуалност: бележки към терминотворчеството на Радосвет Коларов, 17–22; **Шолце, В.** Автотекстуалност без автор. Теорията на автотекстуалността и епистемологичното препятствие на авторството, 23–38; **Серафимова, М.** Автор. Атмосфера. Автотекстуалност, 39–49; **Александрова, Н.** Време, епиграф и автобиография: за автотекстуалността при Софроний Врачански, 50–60; **Михова, Н.** Повторение и сътворение. Петко Р. Славейков „Как съм станал гайдар“, 61–73; **Михайлов, К.** Мотивът за смъртта в творчеството на Стоян Михайловски: светогледни нагласи, тълкувателни контексти и механизми на преобразуване, 74–92; **Койчева, Р.** Разказът „Напасть божия“ от Елин Пелин и библийските текстове, 93–124; **Дакова, Б.** Във водовъртежа на цитатната игра (наблюдения над Яворовия белегтристичен опит „От обсерваторията до гарата“), 125–138; **Николова, С.** Проиграване на любовния дискурс (опит върху „Дилетант“ и „Грубост“ на Чавдар Мутафов), 139–151; **Радилов, С.** Разпад и интеграция на епическата форма в „Обикновени хора“ от Георги Караславов, 152–168; **Антонов, Пл.** Автотекстуалност в прозата на Радичков, 169–192; **Шолце, В.** Носталгизъм на невъзможното. Опит за паралитературен прочит на жанра совиетуйев, 358–376; **Чичова, Е.** Съвременният „документален роман“ и трудностите на нехудожествения разказ, 377–391; **Конедарева, И.** Наблюдения върху автофикцията в българската проза от 80-те години на XX век („Балада за Георг Хених“ — Виктор Пасков), 392–407; **Радева, Я.** „Хагабула“ от Тодор П. Тодоров в контекста на българската литература, 408–417; **Нанков, Н.** Поемата „Септември“ на Гео Милев като дистопия-утопия, 439–476.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://studialiteraria.eu/bg>

ДИСЕРТАЦИИ

2026

Първо полугодие

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Гергана Иванова АСЕНОВА. Идеята за родното в учебникарската литература от 60-те години на XIX век до Първата световна война. София, 2026.

Васил Валентинов ГЕШЕВ. Идеи за езиковата чистота в историята на българския и полския книжовен език. София, 2026.

Величка Василева ИЛИЕВА. Епиграфската продукция на Второто българско царство. (Речник и коментар). София, 2026.

Коста Стамов СЛАВОВ. Фразеологизмите в българската публична реч. София, 2026.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Андони Кирилов АНДРЕЕВ. Всекидневният живот и печатът в Югославска Македония (1945 – средата на 60-те години на XX в.). София, 2026.

Димитър Иванов ВАСИЛЕВ. Институционално развитие и музеифициране на народната култура в съвременността. (По примера на занаятите и организираното занаятчийство в България). София, 2026.

Христина Наскова ВАСИЛЕВА. Характеристика на керамичния комплекс от ранната бронзова епоха в южната част на Българското Черноморие. София, 2026.

Лъчезар Аврамов ВЕЛИНОВ. Влиянието на държавните политики в областта на културата върху художествените качества на българското анимационно кино. София, 2026.

Евгени Йорданов ГЕОРГИЕВ. Скалните манастири по Ломовете. Локализация, типологизация, валоризация. София, 2026.

Мария Рангелова ГЮРОВА. Балкански флинт и неолитни кремъчни ансамбли от България: многоаспектен диахронен обзор. София, 2026. ДН

Регина-Октавия Георгиева ИВАНОВА. Методи на мелодическа адаптация при превода на църковнославянски език на гръцкия „Бавен ирмологий“ (XIX век). София, 2026.

Ясна Вилиянова ИВАНОВА. Иновативни модели на художественото образование в дигитална среда. София, 2026.

Кирил Георгиев ИЛИЕВ. България и неославянското движение на Балканите (1908–1913). София, 2026.

Теодор Стоянов ИЛИЕВ. Понятията за пластично и декоративно в българското изкуствознание през 60-те години на XX век. София, 2026.

Христо Станчев КАЛИСТЕРСКИ Въстанието в Първи Търновски революционен окръг 1876 г. Велико Търново, 2026.

Тенчо Павлов КАРАГЪЗОВ. Етническа и религиозна идентичност в контекста на късносредновековната правна система – периферията на Латинския Запад (XIII–XIV в.). София, 2026.

Анелия Красиминова КЕСАРЕВА. Пенсионните дела като исторически извор на генеалогична информация за българските опълченци (по примера на Габровския регион). София, 2026.

Калоян Стоянов КОНСТАНТИНОВ. Иран и Балканите – политически, икономически и културни отношения (1990–2021). София, 2026.

Кремена Георгиева КОСТАДИНОВА-ДИАШ. Еволюция на съпротивата и опозиционните движения срещу военната диктатура в Бразилия – 1964–1985 г.

Георги Николаев КЪНЧЕВ. Християнски култови паметници по Шуменското плато (IX–XV в.). София, 2026.

Христиана Борисова МАРИНСКА. Сценични и интерактивни форми в обучението по изобразително изкуство в българското средно училище. София, 2026.

Мария Ангелова МИЛОВА. Стенописта и дигиталните технологии, настояще и перспектива. София, 2026.

Биляна Петрова ПЕТРОВА. Културни политики към субсидираните театри в България в периода 2000–2020 г. Художествени стратегии в изграждането на репертоар и развитие на групите. София, 2026.

Карина Илиева ПОПОВА. Фотографията и интерпретацията ѝ във визуалните изкуства след 90-те години на XX век. Характерни примери от европейската художествена практика. София, 2026.

СЯО Дзуо. Българо-югославските отношения (1953 – края на 60-те години). София, 2026.

1869

Ясен Тодоров ТОДОРОВ. Балканските войни през погледа на непартийния ежедневен печат. София, 2026.

Евгения Петкова ТРОЕВА-ГРИГОРОВА. Предци, потомци, наследници. Произходът на българите в историко-антропологична перспектива. София, 2026. ДН

Мария Жулиянова ХРИСТОВА. Религия и Църква в годините на Френската революция (1789–1799). София, 2026.

Анна Димитрова ЧАНКОВА. Руските политики към българите (1856–1875) – мрежи за влияние. София, 2026.

Мартин Георгиев ЧОРБАДЖИЙСКИ. Сирийската гражданска война и модели на миграция в Южна Европа (2011–2019). София, 2026.

Анна Нарцис ШОПОВА. Съвременна сценография за драматичен театър в алтернативни пространства на традиционни театрални институции. София, 2026.

Мила Чавдарова ЯНЕВА-ТАБАКОВА. Алтернативният комикс. Художествено-изобразителни подходи в традиционните и съвременни алтернативни форми в изкуството на комикса. София, 2026.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2026

Първо полугодие

Априлското въстание в българската национална памет и в културно-историческото наследство на Клисуре

Национална конференция с международно участие

Институт за военноисторически и стратегически изследвания,

СУ „Св. Климент Охридски“, Община Карлово, Сдружение „Паметта на Клисуре“

8–9 април 2026 г. – Клисуре

20 доклада

Програма: <https://bit.ly/4wCTNxG>

Априлското въстание – места на памет

Научна конференция

Исторически музей – Клисуре

7–8 май 2026 г. – Клисуре

23 доклада

Програма: <https://bit.ly/3QO4jl8>

Априлското въстание и националноосвободителните борби на българите в Македония

Национална научна конференция

Македонски научен институт, Фондация „Васил Левски“, Общобългарски комитет „Васил Левски“ и Исторически музей – Разлог

14–15 май 2026 г. – Разлог

19 доклада

Програма: <https://bit.ly/4u4uy5y>

Априлското въстание 1876 г. – път към свобода, парламентаризъм и държавност

Национална научна конференция

Институт за исторически изследвания – БАН, Исторически музей – Панагюрище и Военна академия „Г. С. Раковски“

14–16 април 2026 г. – Панагюрище

43 доклада

Програма: <https://bit.ly/4sjAGVM>

Балчишки четения 2026. От Черно море до Дунав

Международна научна конференция

Исторически музей – Балчик и СУ „Св. Климент Охридски“

17–19 юни 2026 г. – Балчик

30 доклада

Програма: <https://bit.ly/4dfQMKL>

Въстанието през 1876 г. в Първи революционен окръг

Национална научна конференция

Институт за исторически изследвания – БАН, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“,

СУ „Св. Климент Охридски“, Фондация „Васил Левски“,

Национално сдружение „Традиция“

22–23 май 2026 г. – Априлци

19 доклада

Дипломация, разузнаване и мрежи на влияние на Балканите и отвъд тях, XVII–XIX век

Международна научна конференция

Институт за исторически изследвания – БАН

24–25 март 2026 г. – София

39 доклада

Програма: <https://bit.ly/48hv8ny>

Домове и светове в литературата за деца и юноши

Катедра по история на литературата и сравнително литературознание на

ПУ „Паисий Хилендарски“ и Катедра „Българска литература“

на СУ „Св. Климент Охридски“

1 юни 2026 г. – онлайн

8 доклада

Програма: <https://bit.ly/4ujLRie>

Духовното наследство в дигиталния век

Трети международен форум за кирилицата

25–26 март 2026 г. – София, Рилски манастир

18 доклада

Езици, култури, комуникации

XI международна конференция

Филологически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

4–6 юни 2026 г. – Велико Търново

69 доклада

Програма: <https://bit.ly/4xbBiQV>

1869

Изкуствоведски четения 2026. Хронос и топос

Модул „Ново изкуство“

Международна научна конференция

Институт за изследване на изкуствата – БАН

23–25 април 2026 г. – София

77 доклада

Програма: <https://bit.ly/42vZ249>

Изкуствоведски четения 2026. Хронос и топос

Модул „Старо изкуство“

Международна научна конференция

Институт за изследване на изкуствата – БАН

16–18 април 2026 г. – София

39 доклада

Програма: <https://bit.ly/4t3CxiK>

История и съвременност на Европейския Югоизток: извори и изводи

Конференция с международно участие

Институт по балканистика с Център по тракология – БАН

19–20 март 2026 г. – София

31 доклада

Програма: <https://bit.ly/4scgo0l>

Между пластовете на времето

Национална археологическа конференция с международно участие

Регионален исторически музей – Сливен

4–5 юни 2026 г. – Сливен

37 доклада

Програма: <https://bit.ly/4ujgfJO>

Международна годишна конференция

на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

с кръгла маса „Априлското въстание и Българското книжовно дружество“

15–16 май 2026 г. – София

47 доклада

Програма: <https://ibl.bas.bg/confibl2026/>

Методиеви четения 2026. Писменият знак – история, носители, образи

АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“

8 май 2026 г. – Пловдив

6 доклада

Програма: <https://bit.ly/4wntuva>

Никой не е по-силен от слабостите си

Национална научна конференция
Литературно-художествен музей „Чудомир“
27 март 2026 – Казанлък
13 доклада

Общества, идеологии и култури XVII–XXI век

Международна научна конференция
Исторически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
24 април 2026 г. – Велико Търново
26 доклада
Програма: <https://bit.ly/41SUgxr>

Приемственост, контакти и конфликти в славяно-византийския свят

Международна научна конференция
Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“
към СУ „Св. Климент Охридски“
10–12 юни 2026 г. – София
75 доклада
Програма: <https://bit.ly/3RU0ueG>

Райна Княгиня: 170 години вдъхновение и културно наследство за Панагюрище

Кръгла маса
Исторически музей – Панагюрище
17 януари 2026 г. – Панагюрище
7 доклада
Програма: <https://bit.ly/4t3HcRM>

150 години от героичната гибел на Христо Ботев и подвига на неговата чета

Национална научна конференция
Национален музей „Христо Ботев“
28–29 май 2026 г. – Калояново
22 доклада

Стопанство, власт и общество: национални и регионални измерения през XIX–XXI век

Национална научна конференция
Регионален исторически музей – Габрово и Институт за исторически изследвания – БАН
23–24 април 2026 г. – Габрово
21 доклада
Програма: <https://bit.ly/4vSwaRh>

1869

Съвременният свят – постижения, рискове, иновации

XIII Международна научна конференция

Университет за национално и световно стопанство и Регионална библиотека

„Любен Каравелов“

22–24 април 2026 г. – Русе

126 доклада

Програма: <https://bit.ly/4duCx5X>**30 години специалност „Етнология и културна антропология“**

Научна конференция

СУ „Св. Климент Охридски“

23–24 март 2026 г. – София

30 доклада

Програма: <https://bit.ly/3Q0j6cb>**Тържествена научна сесия, посветена на 150-годишнината от Априлското въстание от 1876 г.**

СУ „Св. Климент Охридски“, ДА „Архиви“, Военна академия „Г. С. Раковски“,

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, НБКМ,

Институт за исторически изследвания – БАН

20 април 2026 г. – София

7 доклада

Програма: <https://bit.ly/3OdMYRw>**Филологически (ре)визии. XVII славистични четения**

Международна конференция

Катедра по славянско езикознание и Катедра по славянски literaturи

на СУ „Св. Климент Охридски“

8–10 юни 2026 г. – София

174 доклада

Програма: <https://bit.ly/4vwj2jx>**1876 – годината феникс на България**

Конференция с международно участие

Катедра по история на литературата и сравнително литературознание

при Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“

20–21 април 2026 г. – Пловдив

54 доклада

Програма: <https://bit.ly/4wyLoLx>**Христо Ботев и неговата чета – места на историческа памет**

Национална научна конференция

Регионален исторически музей – Враца

20 май 2026 г. – Враца

12 доклада

Програма: <https://bit.ly/4eOZQZo>

XLII Кирило-Методиевски четения

Катедра по кирилометодиевистика на СУ „Св. Климент Охридски“

25–26 май 2026 г. – София

15 доклада

Програма: <https://bit.ly/43qX3i0>

Шеста научна конференция на Центъра за върхови постижения

„Наследство БГ“

15–17 юни 2026 г. – София

32 доклада

Програма: <https://bit.ly/3RPKr1G>

The Radioactive Decay of the Iron Curtain: Re-Examination of the Chernobyl Catastrophe in Comparative Perspective

Международна научна конференция

Нов български университет, Институт за изследване на близкото минало,

Център за академични изследвания

17–18 април 2026 г. – София

19 доклада

Програма: <https://bit.ly/4c6smUE>

ХОРИЗОНТИ

Българистиката в Гърция – традиции, съвременно състояние, перспективи

Уводни бележки и теоретични рамки

Българистичните проучвания в Гърция имат своята богата и дълга, над стогодишна история. Като академично и изследователско поле те се развиват в различни научни направления – традиционно с подчертан фокус върху историята, а в по-ново време и с разгърнат инструментариум в областта на филологията. Гръцката българистика днес има значими приноси в сфери като медиевистика, балканистика, модерна и съвременна история, богословие, палеославистика, граматика и сравнително езикознание, етнография и транслатология.

Показателен за обхвата на тези проучвания е фактът, че в енциклопедичния справочник „Чуждестранна българистика през XX век“ са включени статии за над двадесет представители на гръцката славистична и българистична школа – основно историци, византолози, медиевисти и балканисти. През последните години изследователи (историци, богослови и филолози) представиха редица обзорни статии за развитието на славистиката и българистичните проучвания в Гърция. Досегашните изследвания по общата тема за историята и състоянието на българистиката в Гърция обаче са сравнително малко и се фокусират предимно върху отделни области и полета: славистика и медиевистика (Минева 2019; Ευαγγέλου 2021), история и балканистика (Литина 2023) или върху конкретната дейност на лекторатите в Солун, Атина и Комотини (Пацева 2015; Банев 2022; Христакуди-Константиниду 2022).

В теоретичен план дебатът за същността на дисциплината продължава. На фона на общата картина бихме могли да изразим мнението, че българистиката често не се дефинира като напълно самостоятелна, изолирана дисциплина в гръцкия академичен контекст, а по-скоро се изгражда чрез проучвания на българистична тематика, които на места са тясно фокусирани, но в основата си запазват съпоставителен характер. Исторически погледнато, славистиката и българистиката дълго време са оставали по-скоро в перифе-

рията на изследванията – те са функционирали предимно като допълващи звена в проучванията за елинизма и византийската култура, а не в целенасочен самостоятелен план. Този феномен може да се опише чрез парадигмите на *Hellenoslavica* или *Byzantinobulgarica*. Въпреки това все по-отчетливо се търсят допирни точки, мостове, паралели, прилики и различия. Това се вижда в съвременните търсения на учените и в засиления интерес на студентите, като бъдещето несъмнено лежи в развитието на все по-независими (не само компаративистични) изследвания.

За да се добие пълнокръвна картина за традициите, спецификите и динамиката на българистиката в Гърция, е необходимо да се разшири фокусът. Трябва да се проследи дейността на изследователите в широк спектър – както вътре в Гърция, така и извън нея (когато става въпрос за учени, пряко свързани с гръцката школа, но работещи в чужбина, например във Франция или България). Реципрочно, важно е да се отчете приносът на учени от българската школа, които се реализират и работят активно в гръцкия академичен и културен контекст. Настоящият текст предлага опит за хронологичен и тематичен синтез по темата, който очертава общата рамка и служи като основа за бъдещо съставяне на обстойна библиография, топография и просопография на българо-гръцкия академичен диалог.

В заключение на тези уводни думи трябва да направим изричната уговорка, че настоящият текст представлява един бърз преглед, чиято цел е да проследи някои по-общи тенденции и да очертае проблематиката и постиженията на българистиката в Гърция или най-общо казано на гръцката българистика. Той няма претенцията и е обективно невъзможно да бъде напълно изчерпателен. Надяваме се обаче, че този опит ще подтикне създаването на специализирана (вероятно електронна) база данни, която би била от огромна полза за развитието на изследванията и за улесняването на двустранната академична комуникация. Също така е важно да отбележим, че в настоящото изложение учените се споменават само с техните имена. Това в никакъв случай не е продиктувано от неуважение към академичните им степени и длъжности, а по-скоро от чисто практическата трудност всички титли да бъдат упоменати с абсолютна точност към настоящия момент.

Първи стъпки: от антикварния интерес към литературния превод (XIX – началото на XX век)

Първите гръцки проучвания за България датират от XIX век и първоначално са свързани с интереса на гръцката интелигенция и държава към античните паметници в Източна Румелия и по Черноморското крайбрежие (Banev 2022), както и към историята на гръцките общности и селища в този район (Καζάλης 1899; Κοκκίνης 1877). Същевременно не липсват и трудове, които отразяват нарастващото съперничество и политическото напрежение

между двете нации (Ασκληπιάδης 1872). Последвалите исторически сътолкновения, демографски промени и взаимни изселвания неминуемо довеждат до формирането на богат фонд от материали и сведения. Макар този процес първоначално да генерира и утвърждава редица взаимни стереотипи, той в крайна сметка ражда и острата нужда от по-задълбочени, научни и обективни изследвания на „другия“.

Истински пробив в културното опознаване, предхождащ строгата институционализация, се случва в полето на превода. Хората, владеещи и двата езика (билингви), изиграват ролята на естествени културни медиатори. Знаков пример за това е първата българска книга, преведена на гръцки език. През 1922 г. Зисис Хадзивасилиу – пловдивски грък, възпитаник на Юридическия факултет на Софийския университет и впоследствие гръцки дипломат – публикува (първоначално само с инициалите си) превод на класическата творба на Алеко Константинов „Бай Ганьо“ (Κωνσταντακοπούλου 2015, 242–45). Този акт на културен трансфер маркира прехода от конфронтация към опит за вникване в менталитета и социалната сатира на съседа.

Институционализиране между двете световни войни

Проучванията върху българската история в Гърция започват да се развиват системно след Първата световна война (1914–1918) – епоха, в която народите в Европа търсят възможности за нови регионални съюзи. Балканските страни се стремят към траен мир въз основа на подписаните договори и споделеното желание за подобряване на отношенията в политически, икономически и културен план. В този период българската история и култура се контекстуализира в Гърция първо като балканска, а впоследствие като славянска (Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου 1976, 217–219).

Ключов момент за академичното развитие е основаването на Солунския университет „Аристотел“ през 1925 г. Непосредствено след това, през 1926 г., в него се създава Катедрата по история на народите от Балканския полуостров. Неин първи професор е Михаил Ласкарис, който с право се смята за основател на балканистиката в Гърция.

Паралелно с академичните структури, важна роля изиграват и гражданските сдружения на преселниците. През същия период преселници от Източна Румелия създават в Атина Тракийското дружество (Θρακικό Σωματείο, 1928), което започва да издава своето авторитетно списание „Тракика“ (Θρακικά, 1928–1974). Малко по-късно, комитет от учени и общественици с тракийски корени учредява списанието „Архив на тракийското етнографско и езиково съкровище“ (Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, 1934–1976). През 1938 г. се създава и Дружеството за тракийски изследвания (Εταιρεία Θρακικών Μελετών). На страниците на тези издания са поместени безценни исторически извори, етнографски сведения и изследва-

ния, свързани не само с широкия тракийски район, но и директно с гръцко-българските отношения.

Политическият климат през 30-те и 40-те години на XX век също стимулира научния интерес. Междубалканското движение в Гърция достига върхната си точка с Балканските конференции, инициирани от видния гръцки политик Александрос Папанастасиу. Конференциите в Атина, Истанбул, Букурещ и Солун (с участието на Албания, България, Югославия, Румъния, Турция и Гърция) се провеждат под егидата на Обществото на народите. Тогавашната гръцка преса активно отразява балканската тематика, а специализирани списания като „Les Balkans” (Атина, 1930–1940) и „Revue Internationale des Etudes Balkaniques” (Белград, 1934) допринасят изключително много за популяризирането на общобалканската идея (Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου 1976, 218; Литина 2023). Този сложен междувоенен период, белязан от кризи и опити за сближаване, е обект на сериозен интерес и от съвременната историография – показателни са задълбочените изследвания върху елинско-българските малцинства, кризата от 1924–1925 г. и протокола „Калфов – Политис“ в трудовете на съвременни гръцки историци като Арети Тунда-Фергади (1986), Лена Дивани (1999) и Спиридон Плумидис (2006).

Точно от този период на междувоенно сближаване датират и първите сведения за университетски курсове по палеославистика (старобългарски език) в Гърция. През 1936 г. младият български учен и бъдещ изтъкнат преводач Стефан Гечев, по препоръка на тогавашния български посланик в Атина Димитър Шишманов, се записва в Атинския университет. Там той следва магистърски курс по византинистика при прочутия Никос Веис. Именно Веис, осъзнавайки важността на славянските извори за византистиката, предлага на Гечев да води частен доброволен курс по старобългарски език за студентите византинисти (Гечев 2008, 73–74). В своите спомени Гечев отбелязва, че курсът предизвиква сериозен интерес, като някои студентки (напр. Димократия Илиаду) получават отлични познания и впоследствие се реализират като успешни византинисти и слависти. Това е първото документирано сведение за преподаване на старобългарски език в Атинския университет – уникален факт, поставящ филологическите основи на дисциплината.

Следвоенен период: Възход на институционалната балканистика и езикознание

Втората световна война прекъсва естественото развитие на балканистиката в Гърция, но след 1950 г. започва нов, още по-интензивен период на контакти между народите от региона. Институционалният пейзаж се променя радикално със създаването на Института за балкански изследвания (Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου – ΙΜΧΑ) в Солун към Дружеството за македонски изследвания през 1953 г. Институтът бързо се превръща в

най-мощния двигател за проучвания в региона. Той започва издаването на престижното чуждоезично списание “Balkan Studies” (от 1960 г.), а по-късно и на гръкоезичното “Βαλκανικά Σύμμεκτα” (от 1980 г.). IMXA продуцира мащабна библиографска дейност: „Балканска библиография“ (1973–1990), бюлетини за чуждестранния печат за балканските страни и отделни бюлетини за българска, югославска и румънска литература (до 1972 г.).

Успоредно с това, Гърция се включва в международните академични мрежи. След създаването на Международната комисия за изследвания на Югоизточна Европа в Букурещ (1963 г., под егидата на ЮНЕСКО) през 1973 г. в Атина е основана и Гръцката комисия за изследвания на Югоизточна Европа (ΕΕΣΝΑΕ – Ε.ΚΕ.ΝΕ). Тези структури започват организирането на редовни междубалкански конференции и издаването на сборници, с цел формирането на ново поколение квалифицирани учени.

През този период се полагат и основите на академичното езикознание и практическото преподаване на български език. Фундаментално значение имат трудовете на Йоанис Лампсидис (Ιωάννης Θ. Λαμψίδης), който съставя първата модерна гръцка „Граматика на българския език“, издадена от IMXA през 1968 г. (с второ издание през 1981 г., успоредно с българското издание на Н. Ралчева от същата година). Лампсидис публикува и специализирано „Помагало по български език“ с кратък речник през 1993 г.

Академичното обединение на учените се формализира със създаването на Гръцкото дружество за славянски изследвания (Ελληνική Εταιρεία Σλαβικών Μελετών) през 1975 г., което издава знаковото списание “Cyrillomethodianum” (1971–1992). През 2011 г. след решение на Общото събрание и одобрение от съда дружеството променя името си на Съюз на гръцките слависти (Ενωση Ελλήνων Σλαβολόγων). Съюзът продължава традицията чрез издаването на електронното рецензирано списание “Fragmenta Hellenoslavica” (стартирало през 2014 г. и достигнало до своя 7-и том).

Динамиката на 90-те години и съвременните академични центрове (XXI век)

Падането на Желязната завеса и демократичните промени през 90-те години на XX век отварят границите за реален академичен обмен. Голям брой гръцки студенти започват да се обучават в България, а български изследователи се установяват или специализират в Гърция. Този двупосочен трансфер (в който участват имена в относителен хронологичен ред като Димитриос Гонис, Андреас Либератос, Юлиана Бойчева, Евелина Минева, Генчо Банев, Стефания Филипова-Мердзимеки и редица други) дава мощен тласък на българистиката. Не бива да се пропуска и реципрочният принос на гръцката българистика в лицето на гръцки учени, които работят на други места и в чужбина, като например Димитриос Румбос. Към тази линия принадле-

жи и Стаматия Фотиаду, която изследва исторически теми от пред- и следосвободенския период и също реализира научната си дейност в България. Също така се развиват и други специфични дисциплини, като археологията и историята на изкуството, ярко представени в лицето на изследователи като Стефания Мердзимеки. Появяват се съвременни учебници и граматики – от граматиката на Николета Ралчева до изследванията на Христина Марку и учебните пособия на учени Н. Евангелатос, Й. Тарнанидис и Д. Гонис, изявяващи се и в преподаването.

Ключов момент за съвременната българистика е приемането на България в Европейския съюз (2007), което осигурява мощна институционална подкрепа за академичните програми. Първото десетилетие на XXI век е белязано от създаването на Катедрата по руска филология и славянски изследвания към Националния и Каподистриев университет в Атина ((Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) (ЕКПА) – самостоятелна университетска структура, която превръща славистиката от периферна лексикална дисциплина във фундаментална филологическа специалност.

Второто десетилетие на века вече се характеризира с мощно разгърната мрежа от основни академични центрове и лекторати (в Атина, Комотини и Солун), в които се изучава български език, литература и култура. Общата институционална рамка изглежда по следния начин:

1. Солун: Практически функционират две университетски звена – Университетът „Аристотел“ (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – ΑΠΘ) и Университетът на Македония (където лекторатът стартира по междудържавна спогодба). Като добавим към тях и Института за балкански изследвания (ΙΜΧΑ), центровете са общо три.

2. Атина: Националният и Каподистриев университет (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – ΕΚΠΑ), където обучението е съсредоточено във Факултета (Департамента) по руска филология и славистика, както и в Центъра за преподаване на чужди езици – „Дидаскалеио Ξένων Γλωσσών), където студентите нерядко достигат до най-високото ниво С2. В Атина важни изследвания се провеждат и в Университета „Пантион“.

3. Комотини: Тракийският университет „Демокрит“ (Департамент по езици, литератури и култури на черноморските страни, където българският се изучава и лекторатът функционира от 2000 г.).

Характерен белег на съвременната българистика в Гърция е, че повечето активни учени пряко са свързани с България. Някои от тях са от български произход или са получили образованието си там (като Н. Ралчева, Хр. Марку, Е. Минева, Г. Банев, Ю. Бойчева), докато други (като А. Либератос, К. Нихоритис, И. Евангелу) са тясно свързани лично, семейно или професионално с българската академична среда. Това осигурява не само високо езиково ниво, но и дълбоко концептуално разбиране на материята.

Тематични полета и водещи изследователи

Развитието на съвременната българистика може да бъде картографирано през призмата на основните дисциплини, преподавани и изследвани в гръцките университети.

Медиевистика, палеославистика и богословие

Преподаването на средновековната история на България се базира на комплексно изследване на етногенезиса на славянските народи, палеославянската литература, християнизацията, Кирило-Методиевото дело и книжовните школи в Охрид и Преслав. Особено внимание се обръща на присъствието на българи на Атон и на църковните отношения с Византия.

В Солунския университет „Аристотел“ тези дисциплини се водят от Ангелики Деликари, а в Университета на Македония – от Константинос Нихоритис. В Атинския университет (ЕКПА) средновековната история и палеославистиката са поверени на Панос Софулис, Евелина Минева, Полидорос Горанис и Ангелики Папагеоргиу.

В богословските факултети славянската агиология и църковна история са силно застъпени. В Солун историята на Българската църква се преподава от Илиас Евангелу и Елени Иконому. В Богословския факултет в Атина тази материя се покрива от Ирини Касапи, като ключов принос в изследванията имат и учени като Димитриос Гонис (изследовател на завета на св. Иван Рилски и датировката на житията на светителя) и Димитриос Пантос. Не бива да се забравят и историческите богословски контакти и обмени, свързани със стипендии и специализации в духа на взаимното опознаване (напр. относно разменните начала, свързани с Радко Поптодоров и Иван Желев, както и трудовете на отец Пантелеймон Пулос, издал книга за св. Иван Рилски).

Нова и най-нова история на България и Балканите

Модерната история се изучава в контекста на балканската историография – от Българското възраждане и Екзархията (1870) през Източната криза и Берлинския конгрес до национализмите, Балканските войни и малцинствените въпроси.

В Солун (АПΘ) преподават Димитрис Гунарис, Димитрис Ливаниос и Вемунд Аарбаке. В Университета на Македония активни са Димитрис Стаматопулос и Власис Власидис. В Йонийския университет работят Николас Писис и Ангелики Музакити. Изключителен принос има непрехаливият Спиридон Сфетас (починал през 2022 г.), чиито задълбочени архивни проучвания в България създадоха цяла школа от млади докторанти.

В Тракийския университет „Демокрит“ (Комотини) Елеонора Наксиду изследва Българското възрождане (Раковски, Каравелов, Левски, Ботев). Нейният труд „Европеизмът в рамките на българския балканизъм“ (2022) е ключов за разбирането на епохата.

В Атина, в Университета „Пантион“, Андреас Либератос покрива периода до 1878 г. Неговата книга „Икономика, политика и национална идеология“ (за формирането на партиите в Пловдив) е преведена на български език, а съвместната му работа с В. Тодоров по описването на гръцките архиви във Варна е еталон за двустранно сътрудничество. В същия университет Алики Ангелиду преподава социална антропология на постсоциалистическа България и изследва миграционните процеси и новите икономически елити. Същевременно в Атинския университет полето на историческите изследвания се обогатява от нови изследователи, чието академично израстване и формиране като специалисти пряко се осъществява благодарение на дейността на лектората по български език, литература и култура. Сред тях се открояват докторантите Катерина Марагудаки (изследваща образа на Византия в текста на българския исторически очерк) и Стилианос Капатос (отношенията между комунистическите партии през Междувоеенния период).

В Историческия факултет на Атинския университет Спиридон Плумидис изследва гръцко-българските отношения и публикува ценни монографии за етническата симбиоза в Пловдив (1878–1914) и селскостопанския национализъм (1927–1946).

Специално място заема и Янинският университет с делото на почетния професор Мария Нистазопулу-Пелекиду, Димитрис Лулес и компаративиста Янис Моциос. Техният наследник, Ангелики Константакопулу, създава богатата „Славянска колекция“ в университетската библиотека и преиздава превода на „Бай Ганьо“.

Езикознание, литература, превод и академична среда

Езикът и литературата се преподават активно. В Комотини тази задача е поверена на Христина Марку, а в Университета на Македония – на Александра Йоаниду. Както отбелязва М. Пацева, лекторатът в Университета на Македония, стартирал през 2012 г., е първият, създаден на базата на междудържавна спогодба, като мотивацията на студентите е силно прагматична (икономика, политология, стажове в България).

В Атинския университет българският език се води в Департамента по руска филология и славистика и в Центъра по чуждоезиково обучение (Διδασκαλείο Ξένων Γλωσσών) от Генчо Банев. В рамките на лектората са осъществени редица публикувани преводни литературни издания и десетки участия в международни българистични форуми и проекти, отразени в множество научни статии. Този процес се подпомага активно от ежегодния

Студентски конкурс по българистика, иницииран и координиран от Г. Банев. Конкурсът традиционно се провежда в рамките на честванията на празника на писмеността 24 май и делото на св. св. Кирил и Методий, като същевременно всяко негово издание е тематично посветено на значими кръгли годишнини, свързани с изтъкнати творци и хора на словото. Инициативата популяризира двустранното академично сътрудничество и е отворена за студенти от всички факултети на ЕКПА. Провежда се с подкрепата на българското посолство и МОН, в тясно партньорство с университетите в София, Велико Търново и Пловдив. Студентските работи се оценяват от авторитетна научна комисия от слависти, българисти и елинисти в състав: Димитриос Румбос, Драгомира Вълчева, Величка Гроздева, Сергей Темчин и Генчо Банев. Усилията на лектората за утвърждаване на дисциплината се реализират и чрез иновативни научноизследователски формати – отличен пример за динамичен академичен проект с активно студентско участие е *GraecoBulgarica* (*graecobulgarica. gr*). Потвърждение за тази жизнена академична среда е и успешното организиране на мащабни форуми, сред които се откроява Деветата международна студентска конференция по българистика „Виенски четения“ в Българския културен институт (БКИ) „Дом Витгенщайн“ (работещ от 1978 г. като разширена културна служба към Посолството на България във Виена).

Както отбелязва Евелина Минева, въпреки предизвикателствата, свързани с икономически кризи или външни културни политики, Атина предлага широки възможности за проучване на неразкрити архиви, свързани с българската диаспора и историята на образованието.

През последните години българистиката привлича интереса и на други специалисти, разширявайки своя интердисциплинарен обхват. Показателен е примерът с някои русисти, като Мила Юсупова, която се насочва към компаративни изследвания между руски, български и гръцки език в лингвистичен план, както и към проучване на новите преводи на българска литература (въз основа на нейни непубликувани доклади от научни конференции).

Неразделна част от езиковото утвърждаване е и сертифицирането на знанията. Изключително важен инструмент в това отношение са тестовете за владение на български език, разработени от екипа на IMXA (Αρβανιτίδου et al. 2023), които стандартизират езиковата компетентност от ниво A1 до C2.

Сътрудничества, признание и перспективи

Развитието на българистиката не протича изолирано, а чрез активен диалог. Конференции като международния форум „Greece and Bulgaria: Parallels and Intersections in History and Culture“ (Комотини, 2018), с участието на авторитети като П. Китромилидис и К. Марангос, са доказателство за задълбоченото партньорство. Важна роля играе и издателската дейност на *Altera Balcanica*, където бе издаден сборникът с есета на Мария Тодорова („Играта

на мащабите“, Το Παίχνιδι της Κλίμακας) и почетният том, посветен на Надя Данова.

Показателно за взаимното признаване на работата на българските и гръцките колеги е присъждането на почетни докторски титли (Doctor Honoris Causa). От гръцка страна с такива са удостоени професорите Надя Данова, Румяна Прешленова и Мария Тодорова, а от българска – Йоанис Тарнанидис (1939–2026) и Константинос Нихоритис, които също така са удостоени с почетни звания от Българска академия на науките.

В заключение, преподавателската и научноизследователската дейност, разгърната в архивите, аудиториите и чрез извънаудиторната студентска ангажираност, ясно показва, че българистиката в Гърция е извървяла дълъг път от фрагментарните балкански проучвания до утвърдена, многопластова филологическа и историческа дисциплина. Бъдещето ѝ е перспективно и отворено към нови хоризонти на академичен обмен.

Цитирана литература

- Банев, Генчо. Студентските конкурси по българистика в Атинския университет, 2016–2022. – В: *Българският език, литература и култура – пътища през мултикултурния свят. Сборник с доклади от международна българистична конференция*. Неапол, 18–21 ноември 2021. София: Аз-буки, 2022, 101–120.
- Гечев, Стефан. *Моите гръцки приятели*. Книга 3. *Спомени за Гърция и за моите гръцки приятели 1936–1992 (Οι φίλοι μου οι έλληνες. Τόμος Γ΄. Αναμνήσεις από την Ελλάδα και τους Έλληνες φίλους μου 1936–1992)*. София: Епсилон, 2008.
- Литина, Мария. Историческата българистика в Гърция в началото на XXI век. (Непубликуван доклад). София, 2023.
- Минева, Евелина. Славистиката и научно-изследователските перспективи в областта на българистиката в Атина. – В: *Българистиката в Европа: настояще и бъдеще*. Ред. Лора Тасева. София: БАН, 2019, 173–178.
- Пацева, Мирена. Лекторът е културен медиатор в съвременния свят (За лектората в Университет „Македония“). – В: *Лекторатите – български културни територии по света*. София: Аз-буки, 2015, 49–54.
- Христакуди-Константиниду, Фотини. Българистиката в университета „Демокрит“ и рецепцията на българската литература в Гърция. – *Литературата* 16, 2022, 29, 84–98.
- Αρβανιτίδου, Σμαράγδα Ι., Αντοανέτα Αντόνοβα-Καραγεωργιάδου, Ρουμιάνα Μίχοβα-Κουτσουμπού, και Βιολέτα Τζοντζόροβα-Ιωαννίδη. *Πιστοποίηση Γλωσσομάθειας της Βουλγαρικής, Α1-Γ2*. Θεσσαλονίκη: Liberatus Γλωσσολογία, 2023.

- Аσκληπιάδης, Θ. *Τα διά των Βουλγάρων εν τη Ανατολή τεκταινόμενα*. Αθήνα, 1872.
- Διβάνη, Λένα. *Ελλάδα και μειονότητες: το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1999.
- Ευαγγέλου, Ηλίας. Οι σλαβικές σπουδές, το ελληνικό Πανεπιστήμιο και οι προοπτικές του 21ου αιώνα. – *Fragmenta Hellenoslavica* 7, 2021, 43–54.
- Καζάζης, Νεοκλής. *Ο Ελληνισμός εν τη Χερσονήσω του Αίμου*. Αθήνα, 1899.
- Κοκκώνης, Ν. Ι. *Ιστορία των Βουλγάρων: Από της εμφανίσεως αυτών εν Ευρώπη μέχρι της υπό των Οθωμανών κατακτήσεως*. Εν Αθήναις: Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, 1877.
- Κωνσταντακοπούλου, Αγγελική, ed. *Алѣξο Κωνσταντίνοβ. О Мпáй Гкάνιος*. Μεταφρ. Ζήσης Ν. Χατζηβασιλείου. Γιάννενα: Εκδόσεις Θεοδωρίδη, 2015.
- Λαμπιδής, Ιωάννης Θ. *Βοήθημα βουλγαρικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, 1993.
- Λαμπιδής, Ιωάννης Θ. *Γραμματική της βουλγαρικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ. 1981², 1968.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μαρία. Οι βαλκανικές σπουδές στην Ελλάδα. – *Δωδώνη* 5, 1976, 209–22.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μαρία. *Οι βαλκανικοί λαοί: Από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση 14ος-19ος αι.* Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1991.
- Πλουμίδης, Σπυρίδων. *Η ελληνοβουλγαρική κρίση του 1924–25: ο πόλεμος της ζωοκλοπής*. Αθήνα: Γόρδιος, 2006.
- Τούντα-Φεργάδη, Αρετή. *Ελληνοβουλγαρικές μειονότητες: πρωτόκολλο Πολίτη-Καλφώφ, 1924–1925*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, 1986.
- Banev, Guentcho. The research of Painted Attic Pottery in Bulgaria. Beginnings and its Course. – In: *2nd Workshop/Webinar “Attic pottery in ancient Thrace (6th–4th century BC): cases from Bulgaria and Turkey”*, February 7th, 2022.

Генчо Банев
Лектор по български език, литература и култура
Атински университет

„Живописна България“ – български литературни маршрути

„Живописна България“ е международна академична програма, която се организира съвместно от Министерство на образованието и науката и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и се осъществява под егидата на г-жа Илияна Йотова – президент на Република България. Началото ѝ е поставено през 2015 г., когато самото словосъчетание „литературен маршрут“ все още звучи като неологизъм, а в края на 2025 г. тържествено бе отбелязана 10-годишнината от стартирането ѝ. Дотук програмата се реализира в три поредни етапа, а основен „деятел“ във всеки от тях е българистиката в чуждоезиков контекст. Нещо повече, младите хора – студенти и докторанти, изучаващи българската култура, са едновременно нейни вдъхновени създатели, но и истински ползватели на образователните продукти. Това се постига чрез разработена мрежа от литературни маршрути, посветени на „географията“ и историята на литературата ни между Х и ХХІ век: от старобългарската литература до съвременните автори.

Академичната програма „Живописна България“ се основава на модерното разбиране за интеркултурната комуникация като „трансфер“ и споделяне на знания и ценности. Тя представлява колективен изследователски труд, който трансформира традиционната представа за литературна история в пътешествия, които от своя страна пренареждат прочитите на българската литература през чуждата езиковост и нейните естетически нагласи. Програмата е плод и на дълбокото убеждение, че академичната българистика, развивана в пределите на страната и извън тях, създава най-ефикасните посредници между контекстите, най-подготвените „посланици“ на българската култура.

В опознаването и изследването на българската култура в програмата за последните десет години са взели участие повече от 120 студенти и докторанти от 15 висши училища, основната част от които са извън нашата страна: Анкара (Ankara Üniversitesi), Атина (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών); Варшава (Uniwersytet Warszawski); Венеция (Ca' Foscari University of Venice); Виена (Universität Wien); Киев (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) Любляна (Univerza v Ljubljani); Неапол (Università degli Studi di Napoli Federico II); Пловдив (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“); Прага (Univerzita Karlova v Praze); Санкт-Петербург (Санкт-Петербургский государственный университет); Сегед (Szegedi Tudományegyetem); София (Софийски университет „Св. Климент

Охридски“); Страсбург (Université de Strasbourg); Хайделберг (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg). Идеията за проекта е на проф. д-р Любка Липчева-Пранджева и е създадена в качеството ѝ на лектор в Института по славистика на Виенския университет, а успешното му реализиране се основава на цялата активно работеща система от лекторати, която поддържа българското Министерство на образованието и науката. Всички ръководители на университетските работни екипи са утвърдени учени – български и чуждестранни: Анастасия Мосинец кфн., д-р Анджелика Кошиерадска, д-р Ася Асенова, проф. д-р Благовест Златанов, ас. Генчо Банев, доц. д-р Гинка Бакърджиева, д-р Григор Б. Григоров, проф. д-р Елена Гетова, проф. Елена Иванова, проф. д-р Илияна Генов-Пухалева, проф. д-р Илияна Кръпова, проф. д-р Людмил Димитров, д-р Мая Падешка, доц. д-р Надежда Стоянова, проф. д-р Мариета Иванова-Гиргинова, доц. д-р Миряна Янакиева, д-р Силвия Шедлецка, гл. ас. д-р Сирма Данова, проф. д-р Хюсеин Мевсим, д-р Ярослав Отченашек. Ето защо екипът на участниците в програмата с гордост твърди, че събира във впечатляваща палитра една „разширена“ академична България.

Маршрутите включват многообразие от съчетаване на литературното с други сфери на българската култура (етнология, археология, архитектура, музика, изобразително изкуство и т.н.): *Литература и музика – българските преглasi, По литературните следи на три фолклорни мотива, Литературни и визуални измерения на локалното, От двете страни на Балкана – исторически, фолклорни и литературни ракурси* и др. Беседите към тях са разработени на съответните чужди езици, а литературните текстове (понякога цели творби, понякога отделни откъси) се предлагат в създаден за целта превод. Допълнително изискване към всички екипи, разработващи свои оригинални маршрути – наред с популярните топове, обвързани с по-скоро каноничната култура – е откриването на авторски/литературно белязани български места, които са извън широко популярните туристически обекти, извън природни забележителности, резервати и др. Екипите изготвят презентации на своите маршрути, които трябва да защитят на отделни работни сесии на специално организирана за целта пътуваща конференция.

Пътуващите конференции са своеобразен апотеоз на всеки един от етапите на програмата, тъй като в рамките на седмица всички участващи екипи се събират, за да съпреживеят маршрутите на своите интелектуални пътища – едно колективно потапяне на словото на въображението в реалностите на пътешествието.

Първата пътуваща конференция е проведена от 13 до 17 септември 2015 г. В нея вземат участие българи от девет университета (Атински университет, Варшавски университет, Виенски университет, Киевски национален университет „Тарас Шевченко“, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Санктпетербургски държавен университет, Страсбургски университет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Хайделбергски

университет). Конферентните сесии се провеждат в четири български града – София, Пловдив, Велико Търново и Добрич. Част от представените маршрути са *Тоталитарният свят на социалистическа България – литературни превъплъщения* и *Пътешествие към... себепознанието*.

В рамките на втория етап на проекта е осъществена Интердисциплинарната международна пътуваща конференция „Живописна България. Български литературни маршрути II“, посветена на 100 години от смъртта на Иван Вазов и на 60-годишнината на ПУ „Паисий Хилендарски“. В периода 24–30 септември 2021 г. работните групи от десет университета (Атински университет, Варшавски университет, Виенски университет, Люблянски университет, ПУ „Паисий Хилендарски“, Санктпетербургски държавен университет, Страсбургски университет, СУ „Св. Климент Охридски“, Университет „Ка‘Фоскари“ във Венеция, Хайделбергски университет) споделят 7 последователни дни в 6 града в България – София, Карлово, Пловдив, Казанлък, Ахтопол и Стара Загора. Във всеки един се представят литературни беседи, разработени от студенти под научното ръководство на техни преподаватели. Споменатите топови са много повече от географско пространство за общо споделяне на интелектуалните усилия на българистите. Това са места символи с особено голямо значение за българската културна идентичност. Представените беседи на втората пътуваща конференция си поставят за цел интерпретирането на сложната проблематика за модерното и модерността в културата (*Модерният човек на Българското възраждане, Просвещенецът модернизатор Райно Попович, Пътеписи и проекти на Иван Богоров*), литературните визии с утопичен характер (*Авангардизъм и анархизъм в България през 20-те години на XX век, Кирил Кръстев и ямболският авангардизъм*), динамичния и сложен диалог между себе си и другия в миналото и настоящето (*Мултикултурният и мултиетническият Пловдив, За буквите между Пловдив, Матера и Венеция – от Яков Крайков до Иван Вазов*).

В периода 16–23 септември 2024 г. се проведе третата по ред Международна пътуваща конференция в рамките на академичната програма, като темата на форума „Живописна България – интердисциплинарни диалози у дома“ доказва, че българската литература, език и култура са активно свързващо звено между участниците от десетте университета на девет различни страни (Анкарски университет, Варшавски университет, Карлов университет, Люблянски университет, Неаполски университет „Ориентале“, ПУ „Паисий Хилендарски“, Сегедски университет, СУ „Св. Климент Охридски“, Страсбургски университет, Университет „Ка‘Фоскари“). Българистите стартираха своето общо приключение от София. В последващите дни споделеността на пътуването ги поведе през Трявна, Габрово, Поморие, Бургас и Пловдив, които са не просто географски дестинации, а са изпълнени с литературна история места, чертаещи културни диалози. Във всеки град бяха представени по няколко беседи, които са част от маршрути като: *Поетите – завладени*

жанрови територии, *Фигури на настоящето: градски силуети, България – Италия: литературни убежища на паметта, По литературните следи на три фолклорни мотива, Културно-творческата функция на пейзажа, Художествени репрезентации на пространството на българските планини* и др.

Впечатление направиха отличното познаване на българския език от страна на чуждестранните участници и дълбочината на разработките, които бяха цялостни научни изследвания в българистичното поле. И този път в представените беседи пролича искреното любопитство на младите изследователи, породено от мотивите за змея, сватбата и вграждането в българския фолклор (*Градеж и жертва, Мотивът за вграждането във фолклора и литературата*), художествени репрезентации на топоси като морето и балкана (*Национална идентичност, вписана в планинския пейзаж – „Хаджи Димитър“ на Христо Ботев*), убежищата на паметта (*Рила в пътеписите на Иван Вазов*), прекрещването на граници – между реалии, идеи и изкуства (*Роман Кисъв – прекрещващият граници творец, Социално-критическите преглasi в кинодраматургията на Валери Петров*).

Съществен резултат от усилията на младите изследователи от България и чужбина е реализираното двутомно издание на литературния атлас „Живописна България. Многоезични маршрути“. Изданието е многоезично и концептуално изградено като мост между националната културна традиция и нейните международни прочити, като всеки текст е представен както на съответния език на участващите академични общности, така и на български. Тази многоезична структура несъмнено разширява читателската аудитория, но превръща и самото издание в пространство на интеркултурен диалог.

Първият том поставя основите на иновативната изследователска стратегия, като представя 14 отделни литературни маршрута, насочени към познати и не толкова познати литературни текстове и съответстващите им топоси, а също и към неутрални до този момент имена на картографията. Томът обхваща 81 авторски имена, а широко разтвореният му хронологичен диапазон отделя и специално внимание на фолклорните трансформации в българската литература (маршрути като „*И спомен, и копнеж едновременно...*“: *Литературни преображения на българския фолклор*). Вторият том доразвива и допълва заявеното от първия. Включени са разработените на 9 езика 15 маршрута, които представят 76 български автори и 35 свързани с тях български топоса. Своето място в маршрутите намират и търсенията на постмодерния човек, и митологиите на пещерата и морето, и паметта за духовните контакти на България и Средна Европа през Средновековието, и още много други теми. Това е атлас, който гради многопосочна литературна история и в който четенето се превръща в пълноценно и вълнуващо духовно общуване.

Създадените литературни маршрути са готов образователен и познавателен продукт. Беседите са напълно приложими като учебни ресурси за университетското и училищното образование. Поради съчетанието в тях на

научна задълбоченост и общодостъпност те могат лесно да бъдат адаптирани към курсовете по българистика в различни краища на света, както и към неформални образователни инициативи. В своята цялост двата тома на литературния атлас утвърждават интертекстуален и интеркултурен модел за осмисляне на българската литература. В допълнение включените в изданията изображения илюстрират разгледаните топоси и автори в отделните беседи, като вграждат образа на литературната география чрез слово в картина.

Литературният атлас „Живописна България. Многоезични маршрути“ играе ролята на портал към по-обемния виртуален портал в интернет пространството (<https://blr.uni-plovdiv.bg/>). В него са налични и достъпни всички беседи – в превод и на оригиналния им език – от трите етапа на програмата, реализирани от 2015 г. досега. Наличните текстове са обогатени чрез множество специално подбрани видеоматериали, интервюта с писатели, архивни документи и допълнителни изображения. Особено внимание в структурата на сайта заслужават достъпните карти към всеки един от маршрутите. Литературно-географските карти към беседите не само картографират обекти, а отбелязват места на паметта и литературни преживявания. Тази концепция намира своето продължение в разработената на сайта интерактивна карта. Тя функционира като комплексна система, която позволява на потребителя да визуализира пространствено беседите от двата тома на атласа, като прави особено видими наслажданията на различните тематични слоеве. Можете с едно кликане да попаднете на целия обем от беседи, свързани с Пловдив, Русе, Трявна и т.н., да „отскочите“ към тематично и методологически различните маршрути и тогава авторът и „неговият топос“ (например Ем. Станев и Велико Търново) ще ви заговорят на три или дори на четири различни езика. Интерактивната карта съчетава в едно класическото четене с дигиталното изследване на географските топоси, пишещи литературната история.

Актуалното съдържание на интернет сайта включва и материали, посветени на тържественото отбелязване на юбилея на международната академична програма. В специален раздел изкушените от литературната география ще открият специално изготвените изложба и кратък филм, които проследяват развитието на проекта през изминалите години.

Всички тези ресурси в съчетание с беседите създават по нов и модерен начин литературна история, която превръща четенето във вдъхновяващо познавателно пътуване. Двата тома на литературния атлас „Живописна България. Многоезични маршрути“ и дигиталният портал се утвърждават като уникална изследователска среда. Чрез сливането на географията с литературата и визуалните изкуства международната академична програма разкрива пред читателите многоликия облик на България, за който Иван Вазов пише преди повече от век. Като го превежда на езика на съвременния свят и наука, програмата доказва, че познанието за родното пространство е неизчерпаем процес.

1869

В същото време текстовете в литературния атлас действат като свързващ елемент в рамките на една международна мрежа от учени – преподаватели, студенти и докторанти, ангажирани с популяризирането на българския език, българската култура и литература. Чрез тях се осъществява обмен на научни идеи, с което допринасят по различен начин за устойчивото развитие на българистиката и изграждат поле, отворено за нови съвместни образователни инициативи.

Ивана Витанова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

НАУЧЕН ЖИВОТ

XXX колегиум по възрожденска литература „Периодическо списание“ – образи на новото, динамика, модели“

На 4 декември 2025 г. се проведе ежегодният колегиум на секция „Литература на Българското възраждане“ на Института за литература при БАН. Този научен форум стартира през 1995 г. и през 2025 г. се стигна до неговото 30-о издание. Разискваните проблеми са с поглед, насочен към епохата на Българското възраждане като период на изследване. Те не остават тематично „затворени“ в XIX век, а се стремят да улавят и отразяват динамиката на съвременното хуманитарно знание и едновременно с това да разкриват актуалността на възрожденската проблематика. С настоящия форум бяха отбелязани 155 години от издаването на първия брой на първото българско научно и литературнокритическо списание, орган на създаденото в Браила през 1869 г. Българско книжовно дружество (БКД). Темата събра учени от Института за литература (ИЛ), Софийския университет (СУ), университетите в Пловдив (ПУ) и във Велико Търново (ВТУ), УниБИТ и Централната библиотека на БАН (ЦБ–БАН).

Началото на колегиума постави презентацията на организираната за 156-ата годишнина на БАН изложба, също посветена на „Периодическо списание“. Силвия Найденова – директор на ЦБ–БАН, показа 16 тематични табла, които обобщават и визуализират пътя на „Периодическо списание“ от създаването му до актуалното му име, образ и съдържание като „Списание на БАН“. Постерите очертаха основните периоди от съществуването на изданието: „Браилския период 1870–1876“, „Периодическо списание“ в София 1882–1910“, „Списание на БАН 1911–1944“, „Списание на БАН – 1944–1953“, „Списание на БАН – 1957–1993“, „Списание на БАН – 1994–2025“. Изложбата е дело на екип от Централната библиотека на Академията.

Докладите от първото заседание представиха някои от стратегическите задачи, които си поставя БКД още при създаването си. Невена Михова (ИЛ) насочи вниманието към възгледите на Васил Друмев за педагогиката или, както я нарича той – „науката за отхраната“. Н. Михова подчерта основните моменти във визията на възрожденския книжовник за възпитанието и от-

глеждането на децата в контекста на изграждане на обществото като функционираща социална структура. Александра Антонова (ИЛ) разви концепта за авторефлексията като същностна характеристика за литературната критика. В очерци на Георги Цанев, Георги Константинов, Малчо Николов, Цветан Минков, Димитър Б. Митов, Здравко Петров за литературнокритическата дейност на Нешо Бончев, Васил Друмев и др. тя проследява как по-новите поколения пресъздават идеите на „строителите на литературнокритическата ни мисъл“. Емблематичната фраза на Васил Друмев, с която най-синтезирано са представени целите на новосъздаденото Българско книжовно дружество – „...по стъпките на просветените народи...“ – онасловава доклада на Николета Пътова. Изложението по тази тема представи идеите на Марин Дринов за научната програма на БКД, как тя да бъде развивана, какви контакти с академични институции в Европа и Русия да бъдат осъществени, така че Дружеството без забавяне да стане разпознаваем субект в утвърдените академични среди.

В следващото заседание бяха разгледани въпросите за формирането на книжовния български език, за научното познание като важна част от духа на времето и нуждите на обществото и за организацията на образователните програми в българските училища. Диана Иванова (ПУ) очерта мястото на „Периодическо списание“ за развитието на филологическата наука в един от най-динамичните периоди, свързани с книжовноезиковото строителство. Докладът ѝ проследи утвърждаването на правописния модел на М. Дринов, намерил в общите си постановки по-късна реализация в първото официално нормализиране и кодифициране на българския правопис (1899). Невена Гавазова (ВТУ) насочи вниманието към концепцията за модерна наука и за „основите на научното познание като дирене на истината“, заложена в първите броеве на списанието. За усвояването на естествените науки, за учебните програми и изобщо за принципите, по които да се устрои новобългарското училище според статията „Върху организациите на народните школи“ изградиха своите изследователски коментари Владимир Игнатов (СУ) и Александър Николов (ВТУ). Докладите разясниха различни нови моменти в разбирането на възрожденския педагог Йосиф Ковачев за училищната организация и преподаването, включително практическите предложения за усвояване на естествените науки. Ал. Николов допълни своя анализ и с позицията на Нешо Бончев по въпроса „За училищата“.

Научният диалог продължи в следващата сесия, в началото на която Елена Гетова (ПУ) представи публициста и журналиста Петко Славейков в една по-малко позната негова роля – като дописник на „Периодическо списание“ в софийския период на изданието. В списанието Славейков се изявява и като поет – публикува стихове и стихотворни басни. Друга фигура на възрожденски книжовник, която добива своите очертания в съзнанието на поколенията благодарение на „Периодическо списание“, е Софроний Врачански. В

доклада си Надежда Александрова (СУ) проследи интереса към Софроний, провокиран от обнародването на „Житие и страдания грешного Софрония“, назовано за първи път „автобиография“ в студията, в която българският книжовник от Котел е представен в обстойна биографична част и с богати бележки. Н. Александрова изтъкна ролята на списанието за изграждане на образа на Софроний Врачански като фигура с голямо значение за Българското възрождане и като последовател на Паисий Хилендарски. Интересен и нов поглед към „непарадната реалност“, описана в кореспонденцията на деловодителя на БКД Тодор Пеев, предложи докладът на Мая Горчева (УниБИТ). Изследването върху ролята на списанието за осмислянето и институционализирането на западноевропейската литература в българската култура беше отразено в доклада на Бойка Илиева (ЮЗУ, ИЛ), която илюстрира как въпреки заявената амбиция изданието на БКД само частично реализира заявените цели в полето на преводната литература. Темата за преводите продължи Андриана Спасова (ИЛ), разглеждайки големия възрожденски спор за качествата на Пърличевия превод на „Илиада“. Публикациите в списанието, свързани с превода на Омировата творба, дават основание на авторката да види „Периодическо списание“ в ролята на медиатор между античната традиция и новата българска културна среда. Николай Желев (ИЛ) също коментира студията „Животописание. Значението на животописите“. Центърът на неговото изследване беше ориентиран към една от главните задачи на БКД и на неговия печатен орган, свързана с „обработването и усъвършенстването“ на историята на българите. Програмата на колегиума завърши с доклад на Румяна Дамянова (ИЛ) за „Периодическо списание“ и *профилите на критическо писане*. Разсъжденията тук представят статията „За критиката“, утвърдена като авторски текст на В. Друмев, в светлината на „постулат за критическо писане през Възраждането“.

Актуалните прочити на „Периодическо списание“ припомниха позабравени и очертаха нови страни на академичната значимост на първото българско научно издание, изиграло важна роля в утвърждаването на Българското книжовно дружество като научна институция.

Николета Пътова
Институт за литература
Българската академия на науките

Интердисциплинарна научна конференция „Власт, печат и съпротива: ролята на периодичния печат в революционните движения в Европа и на Балканите“

През 2026 г. се навършват 150 години от Априлското въстание и 180 години от излизането на първия брой на сп. „Български орел“ на Иван Богоров. Тези две важни годишнини вдъхновиха темата на конференцията „Власт, печат и съпротива: ролята на периодичния печат в революционните движения в Европа и на Балканите“, която се проведе на 24 март 2026 г. в новата конферентна зала на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тазгодишният традиционен ежегоден форум на сдружението „Българско общество за проучване на XVIII век“ с организатори доц. Бойка Илиева, доц. Надежда Александрова и гл. ас. Ребека Джили имаше за цел да отбележи тези две значими дати за българската история и словесност, като насочи вниманието към изследването на многостранната връзка между периодиката и формите на упражняване и/или противопоставяне на властта. Интригуващата тема успя да събере представители от различни престижни български културни институции. В рамките на четирите панела, включени в програмата на конференцията, учени от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Института за балканистика с Център по тракология при БАН, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Университета за национално и световно стопанство, Научния архив при БАН и Института за литература при БАН изнесоха 20 доклада, които значително обогатиха гледните точки по проблематиката.

Конферентният ден беше открит с встъпителните думи на председателката на „Българско общество за проучване на XVIII век“ Бойка Илиева, която благодари на участниците за проявения интерес и пожела ползотворна и гравидна обмяна на мнения между специалисти и аудитория.

Първото заседание, посветено на тематизирането на революциите в периодичния печат в периода на Българското възраждане, веднага въведе публиката в зададената в заглавието на научното събитие тема. Докладът на Николай Аретов *Парижката комуна във възрожденския печат (Ботев, Найденов, Балабанов)* хвърли нова светлина върху репрезентацията на Парижката комуна в българската преса от разглеждания период. Той обърна внимание на почти забравени текстове, останали в сянката на прочутия фейлетон „Смешен плач“ на Христо Ботев. Ако в първия доклад ставаше дума за публицистичното присъствие на въпроса за европейските революционни движения в България, презентацията *Първите новини за Априлското въстание от 1876 г. във виенската и британската преса: между дипломация-*

1869

та и обществената реакция на Мария Пилева даде обратната перспектива, като анализира новините за българските въстания в чужбина. По-точно, тя представи примери за често противоречивия начин, по който се говори за Априлското въстание от 1876 г. във виенската периодика. Тенденциозното използване на журналистиката беше подчертано в доклада *Франкофонски български печат (XIX–XX век): универсализъм и национална идентичност* на Рая Заимова, която демонстрира как нерядко страниците на вестниците функционират като отлични инструменти за поляризиране на общественото мнение относно „българския въпрос“. Анна Алексиева изтъкна друга значима роля на възрожденската публицистика. В доклада си *Представи за Ботев и четата му в периодичния печат от 1876 г.* изследователката показва процеса на митологизирането и демитологизирането на фигурата на Христо Ботев в цариградската и емигрантската периодика.

Следващата сесия беше ясен пример за продуктивността на мултидисциплинарния подход, предлагащ нетривиални визии за връзката между власт, революция и печат. Десислава Лилова отбеляза проблемното идентифициране на точна граница между родина и чужбина в рубриките на списанията от периода на Българското възраждане. Внимателният анализ на текстовете беше придружен от нейните разсъждения за ролята на културните, технологичните и икономическите фактори в създаването на „нестабилна“ българска география (*География и медии: новинарските рубрики във възрожденския печат*). Николета Пътова представи издадената на румънски език брошура на Ангелаки Савич *Българските въстаници на 1868 г.* Тя подчерта историографския характер на съчинението, но определи този текст, търсещ баланс между идеология и фактологична достоверност, като ситуиран между документа и пропагандата. Сесията завърши с изложението на Стефан Дечев, който чрез оригинална кулинарна гледна точка предложи рецептурникът „Готварска книга или наставления за всякакви гозби“ на Петко Славейков да се интерпретира като идеологическа конструкция, отразяваща трудната културна динамика между България, Османската империя и Европа (*Каравелов срещу Славейков. Революцията срещу кулинарията*).

Следобедните сесии започнаха с поредица от доклади, които анализираха различните форми на проявление на властови идеологии в международната културна панорама на XVIII век. Сравнявайки „паралелните животи“ на Димитрий Кантемир и Софроний Врачански, Надежда Александрова стигна до убедителното заключение, че многото прилики между пропагандните текстове на тези двама автори са резултат от споделянето на сходен биографичен опит и сходни културни кодове (*Овластяване чрез призив: Димитрий Кантемир и Софроний Врачански като автори на възвания към техните народи*). В доклада *Просветената първожрица. Екатерина II и Петровският мит на руската литература* Радослава Илчева се фокусира върху корените на разпространявания се по време на Просвещението мит за Петър I. Тя показва не само фундаменталната роля, която Екатерина II има в изгражда-

нето на идеализирания образ на своя предшественик, но и как самата нейна себепредстава като негова „първожрица“ става централна в реториката на властта. Следващият доклад *Антагонисти на „общото благо“ в идеологическите полемики на руските сатирични списания от XVIII век* на Ребека Джилли показва друг аспект от културната политика на Екатерина II. Анализирано е изобразяването на врага в руските сатирични списания, което се тълкува като емблематизиране на различните политически и властови идеологически визии на царицата и нейните опоненти. Цветан Радулов върна участниците в конференцията в балканския контекст, възстановявайки образа на „бунтовните Балкани“ във въображението на някои европейски пътешественици от XVI и XVIII век (*Власт и бунт през очите на европейските пътешественици*).

В нов панел бяха коментирани документи, в които въпросите за свободата и робството са централни. Докладът *Контрареволуция, периодичен печат и еманципация в европейската периферия. Дейността на Смесената комисия за премахване на робството в Рио де Жанейро след Виенския конгрес* от Симеон Симеонов имаше очевиден постколониален дух. В него ученият показва как, за разлика от западните общества, в Бразилия и в колониите пресата не е инструмент за еманципация, а по-скоро форма на налагане на режимен контрол. Възстановявайки историята на появата на кратката сентенция „По следите на спящата лисица“, приписвана на Бенджамин Франклин, Християн Атанасов дискутира сложните и разнообразни пътища на културния обмен между Европа, Америка и България през XVIII и XIX век (*„По следите на спящата лисица...“*, или някои аргументирани предположения за влиянието на Бенджамин Франклин върху българското народно творчество). Бойка Илиева посвети своя доклад *Власт и интриги в епохата на Просвещението: Животът на кралица Мария Лешчинска на страниците на възрожденската периодика* на фигурата на френската владетелка. Изследователката очерта различните и често противоречиви представи, които тази жена получава поради властови интриги в пресата и в колективното въображение. Владимир Игнатов коментира военния трактат „Ръководство за успешен бой с турците“ от Иван Кишелски като средство, чрез което авторът заявява в пресата необходимостта от действие и създаване на ново българско общество (*Успехът в „полето на битвата“*. (За един възрожденски опит върху военното изкуство)).

Последното заседание отново фокусира вниманието върху възрожденската периодика. Невена Михова предложи интересен прочит на списание „Шутош“. Според нея тази сатирична публикация изпълнява функцията на програмно издание, посочващо нуждата от създаване на нова комуникационна среда в тогавашната българска действителност, в центъра на която са диалогът и дебатът (*Вестник „Шутош“ (1873–1874): реторика на разногласието*). А Николай Желев сравни приликите и разликите, които получава по-

нятието „свобода“ в мирогледа на Любен Каравелов и на Ян Колар (*Идеята за свобода според Любен Каравелов и Ян Колар*). Андриана Спасова разглежда присъствието на революционната тематика в его-литературата от периода на Българското възраждане. По-конкретно тя изложи някои от първоначалните си съображения по въпроса, като се спря на мемоарната проза на Илия Блъсков (*Разказът за 1876 г. в мемоарите на Илия Блъсков*).

Конференцията даде възможност и на младите изследователи, които правят първите си стъпки в академичния свят, да представят своите доклади. В *За природните науки в българския периодичен печат: съпротивата срещу предразсъдъците* докторантката Теодора Димова установи интригуваща взаимовръзка между възрожденските периодични издания, изграждането на идентичността на народа и популяризирането на познанията за природните науки.

За поредна година конференцията, провеждана от сдружението „Българско общество за проучване на XVIII век“, се оказа не само отличен повод за споделяне на резултатите от научните изследвания на учените, но и място за оживени дискусии, ползотворни диалози и създаване на ценна колегиална атмосфера. Всички панели бяха обогатени с множество коментари, въпроси и конструктивни наблюдения. Статиите, базирани на изложените доклади, ще бъдат публикувани в новото научно дигитално списание „Дългият осемнадесети век“.

Ребека Джили
Институт за литература
Българска академия на науките

Трети международен форум за кирилицата „Духовното наследство в дигиталния век“

Трети международен форум за кирилицата, организиран по инициатива на президента на Република България Илияна Йотова, се състоя на 25 и 26 март 2026 г. в Националния дворец на културата в София и в Рилския манастир. Насловът „Духовното наследство в дигиталния век“ определи фокуса на конференцията върху новите предизвикателства при прилагането на информационните технологии, както и върху съхраняването на езиковата идентичност и на българския език в ерата на изкуствения интелект. Това е третият по ред международен научен и интердисциплинарен форум, който бе осъществен от екипа на президент И. Йотова. По нейна инициатива и концепция (в ролята ѝ на вицепрезидент) бяха организирани и предходните два форума през 2022 и 2024 г. за кирилицата и за българския принос в нейното устойчиво цивилизационно присъствие. Съпричастие към организацията през тази година освен президентската институция с координатор г-жа Милена Димитрова проявиха Министерството на образованието и науката, Националната комисия на Република България за ЮНЕСКО, Българската православна църква, Българската телеграфна агенция, както и национални медии, които отразиха форума. Представители на академичната българистична общност у нас и от чужбина бяха основни участници с доклади в няколко тематични панела, а също и като модератори и участници в дискусиите. В тазгодишния форум се включиха и представители на културни институции, на медии и на Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ“.

В приветствието си при откриването в Националния дворец на културата президентът Илияна Йотова изтъкна, че функционирането на изкуствения интелект е немислимо без българските букви и думи, а запазването на кирилицата в глобалното онлайн пространство съдържа ключови цивилизационни аргументи. В откриването на форума се включиха министрите на културата и на образованието и науката, ръководствата на Българската академия на науките и на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Негово Светейшество Българският патриарх и Софийски митрополит Даниил, ръководители на образователни, обществени и културни институции.

Доклади по теми, които ще бъдат споделени в този обзор, представиха изявени учени, преподаватели и специалисти от осем държави: България, Германия, Италия, Полша, Румъния, Унгария, Казахстан и Китай. Презентациите бяха включени в следните тематични блокове: „Азбука и власт в съвременния свят“, „Православие и книжовност в XXI век“, „Духовното наследство на България – завети, опазване, презентирание“.

Пленарни доклади изнесоха Роланд Марти (Университет в Саарбрюкен, Германия) – *Азбучни войни в славянския свят и ролята на кирилицата*; Красимир Станчев (Трети Римски университет, Италия) – *Кирилица, глаголица или латиница? Азбуката като инструмент в мисионерската дейност*; Сандра Мишкеди от Унгария – *Европейски модел за популяризиране на малък език: опитът на Унгарския културен институт*; Иван Маразов и Иван Гранитски от България – *Символиката на буквите и присъствието на твореца*. Христо Димитров и Кирил Генков, дванайсетокласници от Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ“, поднесоха нови идеи с презентацията *Кирилицата и изкуственият интелект*. Ораторите разгледаха различни страни от историческите и съвременните спорове около писмеността в славянския свят, акцентираща върху значението на кирилицата за националната идентичност, представиха виждания за необходимостта от дигитална интерпретация на духовната култура и митология и подчертаха, че писмените документи и тяхното дигитално съхранение са единственият начин да се поддържа жива връзката между поколенията, да не се допуска незнание и забрава на историята в глобалния свят. Най-младото поколение изследователи демонстрира как вижда дигиталното бъдеще на българския език в социалните мрежи и в съвременния учебен процес.

Тематичният блок „Азбука и власт в съвременния свят“ предизвика интереса на аудиторията поради актуалността на въпроса как писмеността се превръща в инструмент за геополитическо, културно и институционално влияние в глобализирания свят. Основен акцент бе поставен върху това как кирилската азбука преминава отвъд границите на славянските народи и се адаптира към нуждите на други етноси и култури. Чуждестранни учени изнесоха доклади, проследяващи как кирилицата се включва в дигиталните системи на различни езици спрямо тяхната писменост и как изкуственият интелект обработва специфичните кирилски шрифтове и техните кодове. Бяха представени малко познати изследвания за разпространението и преподаването на кирилицата в Китай от Чен Ин (*Кирилицата и българският език в Китай: преподаване и преводи*), както и за използването на кирилската азбука в дигиталните системи на Казахстан от Анар Фазилжан (*Лингво-теоретични основи на съвременната казахска кирилографическа писменост*). Мариана Манджуля Жатоп от Университета в Букурещ сподели детайли за мястото на кирилицата в обучението и за административното присъствие на кирилското ръкописно наследство в Румъния в доклада *Румънският език между кирилицата и латиницата*. Генералният директор на Българската телеграфна агенция Кирил Вълчев анализира ролята на информационните агенции за правилното изписване и налагане на кирилицата в световния новинарски поток в презентацията *Кирилицата в медиите*. В рамките на първия тематичен блок беше обсъден и натискът за прилагане на латиницата в някои области на технологиите и на администрацията, като беше подчертано, че държавите, използващи кирилицата, трябва да инвестират в лидерство

в дигиталното пространство, за да запазят суверенитета на писмеността в интернет.

Вторият панел, „Православие и книжовност в XXI век“, обхваща методите за дигитализация на старобългарски ръкописи, на кирилски църковни текстове и архиви, правейки ги достъпни за глобални научни изследвания и за масовия потребител чрез технологиите на XXI век. Доклади изнесоха Мария Полимирова, Софийски университет (*Ранните кирилски печатни книги в българските хранилища: проблеми и перспективи за изследване*), Ян Страдомски, Ягелонски университет, Краков (*Интересът към старопечатните кирилски ръкописи в XXI век в Полша*), Калина Иванова, НБКМ (*Дигитализация, достъпност и популяризиране на ръкописи и старопечатни книги*), Анна-Мария Тотоманова, Софийски университет (*Българското книжовно средновековно наследство в европейски контекст*). Елка Златева от Кирило-Методиевския научен център към БАН представи „Кирилометодикон – цифрова инфраструктура за социализация на кирило-методиевското наследство в образованието с универсално приложение в науката и образованието. Проектът цели да интегрира средновековното книжовно богатство в модерни дигитални платформи.

През първия ден форумът бе съпътстван от екранната презентация „Българските АзБукиВеди“ и от концерт на квартет „Светоглас“ в криптата на храм-паметник „Св. Александър Невски“.

Вторият ден от форума бе изнесен в Рилския манастир „Свети Иван Рилски“. Игуменът, епископ Евлогий Адрианополски, произнесе приветствено слово по повод 1150 години от рождението и 1080 години от успението на Св. Иван Рилски. Президентът Илияна Йотова, съвместно с патриарх Даниил и висши представители на Българската православна църква, отправиха послания за единство, висока духовност и национална памет.

Основните акценти на научната програма в панела „Православие и книжовност в XXI век“ бяха насочени към духовното и книжовното наследство. За ролята на Рилската книжовна школа през вековете като пазител на българското слово и държавност в най-трудните исторически периоди говориха Казимир Попконстантинов (*Всебългарският светец Йоан Рилски и епиграфските паметници от X век: една хипотеза за царственото потекло на Небесния покровител на българите*), Зарко Ждраков и Пламен Орфеев (*Софийската Света гора и култът към Св. Йоан Рилски*), Бояна Минчева (*Екземпляри от изданието „Служба с житием преподобного отца нашего Йоанна Рильского“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“: от изживителя до новите дарители*), като изнесоха нови данни от историята на българската култура. Влиянието на делото на Св. Иван Рилски извън очертаванията на българските етнически граници бе предмет на изложението на Калина Минчева (*Балканските измерения на завета на Св. Йоан Рилски*) и на Ралица Русева (*Контактите на Рилския манастир с Европа и*

Света гора през призмата на манастирските щампи). Учени и духовници дискутираха как старобългарските паметници и представянето на църковната живопис могат да се съхранят и да се популяризират извън България чрез съвременните технологии.

Финалните послания от форума обобщиха споделената отговорност на учените, на дейците на културата, на държавата и на църквата за бъдещето на славянската писменост чрез кирилицата. Призивът бе, че държавните институции, образователната система и медиите носят пряка отговорност за равнопоставеното налагане на кирилицата в глобалния информационен поток. Потвърдена бе необходимостта от по-широко присъствие на българистиката зад граница. Отправено бе послание, че кирилицата в глобалната мрежа може да присъства устойчиво единствено чрез общите усилия на хората, които я ползват ежедневно.

Ценка Иванова
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Методиеви четения 2026.

Писменият знак – история, носители, образи

Началото на Методиевите четения бе на 6 април 2025 г., когато Виктор Новак, преподавател по шрифт и докторант в Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ (АМТИИ) в Пловдив, и Стефан Пеев, хоноруван преподавател по компютърни шрифтове в Националната художествена академия (НХА), събраха в къщата музей „Христо Г. Данов“ представители на пловдивската общественост, за да се създадат основи за продължаваща във времето традиция, свързана с културата на писмеността. Датата 6 април (Успение Методиево) не беше избрана случайно, а изразява почитта към паметта на св. Методий и подчертава неocenимата му роля за зараждането на старобългарската писменост и книжнина. Публичните лекции на 6 април 2025 г. бяха посветени на две теми: „Възникването на глаголицата и кирилицата – единство в различията“ (Стефан Пеев) и „Кирилицата между теорията и практиката – учители и ученици“ (Виктор Новак). Изследователите се постараха да направят преглед на пътя на писмеността у нас – от зараждането на глаголицата и кирилицата до съвременните търсения на шрифтовите дизайнери. Подходът им беше насочен към това да превърнат привидно познатите факти в изследователски проблеми.

Заявката за разширяване на изследователския интерес към темите за културата на писмеността и културата на кирилицата беше успешно продължена във второто издание на Методиевите четения, което се проведе на 8 май 2026 г. в АМТИИ – Пловдив. То премина под мотото „Писменият знак – история, носители, образи“ с участието на Димитър Илиев, Величка Илиева, Стефан Пеев, Петко Георгиев, Виктор Новак и Иван Крачанов.

Поредицата от презентации беше открита от Димитър Илиев (СУ „Св. Климент Охридски“), национален координатор за България на европейската научноизследователска инфраструктура за дигитални науки и изкуства DARIAN. Той се спря на произхода и разпространението на азбучните писмености в Европа и Средиземноморието и по-конкретно на навлизането на азбуката в днешните български земи под формата на гръцко писмо. Разгледана беше ролята на гръцката писмена традиция във взаимодействието ѝ с местните култури, изразяваща се във функцията ѝ на официален език на канцелариите най-напред на одриските тракийски царе (V–I в. пр. Хр.) и по-късно на първобългарските ханове (IX в. сл. Хр.). Д-р Илиев подчерта ролята на непрекъснатата писмена традиция, използваща гръцката азбука за свой инструмент и носител, в развитието на българската кирилица и окончателното ѝ налагане в конкуренцията с другата старобългарска писмена система, глаголицата. Употребата на гръцки език и писмо беше илюстрирана с

паметници от дигиталната епиграфска колекция „Теламон“ (<https://telamon.uni-sofia.bg/>), разработвана от екип на СУ в рамките на националната научноизследователска инфраструктура КЛАДА-БГ (<https://clada-bg.eu/>) и един от българските приноси в европейската мрежа на DARIAH.

Величка Илиева (СУ „Св. Климент Охридски“) в лекцията „Старобългарското епиграфско наследство и пилотното му дигитално издание“ представи епиграфски паметници, създадени през епохата на Първото и Второто българско царство. Бяха открити специфични особености на издълбаното слово, а надписите бяха систематизирани и презентирани в тематични групи според своето съдържание. Особено внимание бе отделено на най-значимите образци във всяка от разглежданите категории. Проследена бе приемствеността на старобългарската епиграфика спрямо по-ранни епиграфски традиции.

Във втората част на презентацията бе представена работата по дигитализацията на старобългарската епиграфска продукция в проекта на СУ „Св. Климент Охридски“ „BASHTINA“. Неговата цел е разширяването на изследователските перспективи и възможностите за интердисциплинарен анализ на тези паметници.

Стефан Пеев, хоноруван преподавател по компютърни шрифтове в НХА и автор на множество проекти за цифрово шрифтово възпроизвеждане на ръкописни паметници от Българското средновековие до XX в., направи исторически преглед на кирилското писмо от появата на уставната форма през полуустава и византизирания полуустав на Попгерасимовото писмо до бързописните форми от XV век нататък, за да очертае хоризонта, в рамките на който можем да осмислим почерка на Паисий Хилендарски в черновата на „История славянобългарска“ и почерка на Софроний Врачански в Котленския препис на Паисиевата история и в автобиографията „Житие и страдания грешнаго Софрония“. Беше отбелязано, че в почерка на Паисий Хилендарски и в почерка на Софроний Врачански личат влияния, които идват от актуалните по онова време руски и латински образци на печатното и ръкописното писмо, но като цяло двата почерка се явяват последен и завършващ етап в развитието на полуустановното писмо. Този тип писмо би могъл да се превърне в основа за зараждане на печатна гражданска форма на кирилицата с подчертано български произход и облик, но западноевропейската доминация в областта както на печатния шрифт, така и на бързописната форма коренно променя посоката, в която се развиват печатното и ръкописното дело в България от началото на XIX век до днес.

Филолог, етнолог, библиограф по образование и завеждащ отдел „Специални сбирки“ в Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив, Петко Д. Георгиев представи сбирката от възрожденска книжнина в нея – ценен културно-исторически ресурс, съдържащ множество приписки, бележки и цели ръкописни корпуси с исторически, пътеписни и литературни произведения, които разкриват важни сведения за българската история през епохата на Възраждането. Той запозна участниците и гостите на форума със систематизи-

рани и типологизирани части от ръкописните бележки, като акцентира върху тяхната значимост като ценен извор на историческа, етнографска и културологична информация.

В доклада „Шрифтът в България между двете световни войни“ Виктор Новак (докторант и преподавател по шрифт в АМТИИ – Пловдив) разкри на публиката част от проучванията на типографските шрифтове от периода, следвайки дефинираната от него рамка на езиков, културно-исторически и технологичен контекст на шрифта. Произходът на множество характерни за периода типографски шрифтове беше проследен до водещи немски шрифтоливни като „Бертолд“, „Щемпел“ и други. Подобен род изследвания са ценни не само заради по-достоверното графично представяне на периода, но са от полза и при датировката на неизвестни или спорни документи.

Беше представена и нова информация за произхода на шрифта „Сира“, сочен от няколко източника (включително от Васил Йончев) като местно явление. Разказът за търсенето на произхода на този шрифт представи не само интересна изследователска история, а и онагледя научния метод за работа с източници, формулирането и отхвърлянето на една хипотеза, както и синтетичния подход, който взема предвид сложния контекст на реализация на типографския шрифт.

Презентацията на Иван Крачанов разгледа оптичното разпознаване на символи (OCR) като ключов етап от дигитализацията на исторически печатни издания в Пловдивската библиотека, която беше представена като една от най-значимите културни институции в България с богат фонд от книги, периодика, ръкописи, редки и ценни издания, карти, фотографии и други материали. Акцентира се върху дигитализацията като средство за опазване, популяризиране и по-ефективно използване на книжовно-документалното наследство. Представен беше Дигиталният център на НБИБ, неговата мисия, стратегически цели, използваното оборудване и работният процес – от сканиране и създаване на мастер файлове до генериране на PDF с разпознат текст и публикуване в Дигиталната библиотека digital.libplovdiv.com. Основната част на презентацията беше посветена на OCR и на факторите, които влияят върху неговата успеваемост: състояние на оригинала, качество на изображението, типографски особености, езикова сложност и ограничения на софтуера.

Презентацията показва и значението на партньорствата, които се базират на оптично разпознат текст. Такива са инфраструктурата КЛАДА-БГ и дигиталната библиотека на НБИБ, изградена на база платформата CultIS. Представени бяха различни дигитални колекции – периодика, книги, ръкописи, редки и ценни издания, графични издания, фотографии и картографски материали. Разгледан бе проектът PressMint, насочен към създаване на многоезикови, съпоставими и анотирани корпуси от европейски исторически вестници.

1869

След всяка презентация присъстващите имаха възможност да задават въпроси, като живите и образни изложения провокираха към сериозна дискусия. Конференцията обогати знанията за нови инструменти в представянето на текстовете и за нови възможности в тяхното публикуване.

Стефан Пеев
Национална художествена академия

„1876 – годината феникс на България“ – национална конференция с международно участие по случай 150-годишнината от Априлското въстание и похода на Ботевата чета

От 20 до 21 април 2026 в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ се проведе Национална конференция с международно участие под наслов „1876 – Годинаята феникс на България“. В рамките на форума участваха утвърдени изследователи от осем страни, както и млади учени от различни области на хуманитаристиката. Те представиха свои подходи за (пре)осмисляне на събитията от 1876 г. Особен акцент бе поставен върху символиката на тази година като „феникс“ – метафора, която обединява идеята за националното възрождение чрез саможертва, разрушение и последващо възкресение.

С приветствени слова конференцията откриха Иван Русков, заместник-ректорът на Пловдивския университет Теменужка Йовчева и деканът на Филологическия факултет Константин Куцаров. В първото заседание бяха включени три пленарни доклада. Михаил Неделчев постави Априлското въстание в контекста на различни световни революции, като изведе спецификите му, свързани с налагането на една нова система за именуване, която по специфичен начин променя съзнанието на водачи и участници в събитията от 1876 г. Мария Шнитер анализира ритуала на клетвата и заклеването в „Записки по българските въстания“ на Захарий Стоянов. Третият пленарен доклад провокира слушателите със своето заглавие – „Околчица – 1876 и 2026 (опит за типология)“. Клео Протохристова типологизира рефлексите на помненето и възкресяването на (събитията от) миналото, опирайки се на емблематични текстове на Вазов като „Епопея на забравените“, „Под игото“, „Чичовци“.

Работата по секции стартира с доклада на Николай Димитров върху хетеротопията на тъмницата като място на травмата, но и на равносметката, като основава анализите си върху „Записките“ на З. Стоянов и „Автобиографията“ на Райна Княгиня – двата текста, които формират „затворническия мартиролог“ на въстанието. За по-различен мартиролог говори Пламен Антов, изследвайки „националноисторическия философски цикъл“, който „Епопея на забравените“ и „Под игото“ формират. Презентацията на Емил Димитров лансира тезата за Априлското въстание като „Българския Гергьовден“, която беше аргументирана посредством разноредни аналогии – от християнската символика в облеклото на въстаниците до избора на (не)случайната дата 1 май, по повод на която имаше продължителна дискусия.

Различен ракурс зададе Жоржета Чолакова, като проследи появата на новия хетеротип за българското на чешка почва, провокирана от подвига на

Ботевата чета. Изтъкна и ключовата роля на Йозеф Якуб Тоужимски за имажологизирането на войводата поет.

Две личности центрираха изследователския интерес по време на конференцията. Запрян Козлуджов проследи механизмите на превръщане на Райна Княгиня в героиня, мъченик и народна любимка. Според учения панагюрската учителка става символ на националната съпротива и „българската Жана д'Арк“ не толкова благодарение на нейната „Автобиография“, колкото на разказите, дори (и най-вече) на чуждите, например репортажите на Дж. Макгахан. Личността и образът на Георги Бенковски бяха обект на внимание в докладите на Тодор Радев, Димитър Димитров и Денис Иванов. И ако в доклада „Две слънца (не) могат да греят под едно небе (...)“ Д. Димитров показва пълното съзвучие между „царството“ на Бенковски и „свещенството“ на поп Груйо, напомнящо за старозаветния мотив за сливане на светската и духовната власт, то Д. Иванов разглежда „обратната перспектива“ – за замисляното убийство на водача от част от участниците в събитията. Т. Радев обърна внимание на преведената от Любен Каравелов през 1873 г. книга на Любомир Иванович „Четоване“, съдържаща тактически указания за това как се организира революция.

Личността на Баба Тонка бе представена в доклада на Татяна Ичевска „1876 – Майката“, която обговори два различни подхода за изграждането на образа на бележитата българка. Беше показано как в „Записките“ на З. Стоянов се разширява схващането за майка, бяха потърсени аргументи и за на пръв поглед парадоксалните характеристики, с които Баба Тонка присъства в „Миналото“ на Ст. Заимов.

Красимира Чакърва разглежда идейно-тематичните връзки между главата от „Под игото“ „Пиянството на един народ“ и одата „1876“ на Вазов през призмата на лексикалните, морфологичните и синтактичните особености, като разграничи девет тематични полета, свързани с еуфорията на колектива. Аспектуалната характеристика на глаголите в главата „Представлението“ от романа „Под игото“ беше обект на изследване в доклада на Радостина Колева. Христина Г. Марку представи любопитни наблюдения върху лексико-семантичните експликации на концепта „бунт“ като фрагмент от българската езикова картина на света. Докладът на Енчо Тилев бе съсредоточен върху приносите на Гаврил Кръстевич в описанието на категорията падеж в съвременния български език. Надежда Стоянова изследва публикуваното във вестници и списания за деца и юноши през юбилейната 60-та година от обявяването на Априлското въстание. Проучването ѝ показва фрагментарното и селективно представяне на миналото главно през делото на определени фигури.

Работата на конференцията през следващия ден беше организирана в две паралелни секции. Едната от тях беше открита с доклада на Мариета Иванова-Гиргинова, която показва как се формира образът на Април 1876 г. в българския театър през 30-те години. Международното участие в конференцията даде въз-

можност да видим как разказът за 1876 г. съществува в съседните ни балкански страни. Олга Савеска (Белградски университет) коментира съвременната кинематографична интерпретация на въстанието в късометражния филм *Red April* (2025, реж. Борис Веселинов), стигайки до извода, че филмът изобразява 1876 г. не само на национално, а и на едно универсално човешко равнище.

Другата паралелна секция бе почти изцяло посветена на отзвук на априлските събития в чужбина. Ярослав Рубаха (Варминско-Мазурски университет) и Галя Симеонова-Конах (Познански университет) представиха отразяването на българското въстание във варшавската преса и в пресата и литературата на полска Галиция. Хюсеин Мевсим (Анкарски университет) разкри любопитни данни за военния музей в Цариград, съхранявал черешови топчета от 1876 г. Каталина Пую (Букурещки университет) запозна с българското въстание на румънска земя. Лидия Михова анализира отразяването на въстанието във френските илюстрирани вестници, а Мария Пилева – в американския мисионерски печат. Освобождението на България през погледа на европейските медии в периода 1876–1878 бе обект на изследване и анализ в доклада на Венета Ненкова. Константина Ксиарху от Атинския университет разгледа технологията на гръцкия превод на „Под игото“, а Стилианос Капатос изследва (не)присъствието на темата за Априлското въстание в гръцката историография.

Не липсваха и нови, интригуващи прочити върху съвременни произведения от българската литература. Романът на Георги Божинов „Калуня-каля“ (1988) центрира изследователското внимание на два доклада: на Велика Гюлемерова, която представи романа като свят отвъд героическото чрез неговите философски измерения, и на Дора Маринова, която прочете творбата като палимпсест, препращащ към редица хипотекстове – статии, мемоари, картини.

Димитър Атанасов защити тезата, че тенденцията образът на възрожденската епоха да се чете главно през борческия сюжет се засилва в наше време, което води до тиражирането на клиширани образи и сцени на бунта (особено в т.нар. възстановки на събитията). Андриана Спасова проследи процесите по идеализиране, сакрализиране, създаване на пантеон, както и на устойчив образ на враговете, непосредствено след Освобождението.

Разказът за „Годината феникс на България“ обаче нямаше да е пълен без фигурата на Христо Ботев. Димитрина Хамзе интерпретира трагичната смърт на героя в поезията на Ботев, опирайки се на различни философски и психоаналитични постановки. Анна Алексиева разгледа начините, по които Ботев присъства в българските учебници по история и литература – от колебливото му включване в първите следосвобожденски години през идеологическите му преформатирания в междувоенния период и по времето на комунистическата диктатура до посттоталитарното време. Жанета Андреева направи стилистичен анализ на ораторската и художествената реч на Стефан Стамболов.

Събитията от 1876 г. в последващите периоди на българското културно развитие също се оказаха добра почва за научни прозрения и интересни

1869

заклучения. Траяна Латева анализира детайлно образа на дядо Рад от романа „Хоро“ на Антон Страшимиров посредством притчата за сеяча, коментира избора на неговото име и възможния му прототип в „Записки по българските въстания“. Николета Илиева изследва връзката между личността и историята в „Зидари“ и „Страхил страшен хайдутин“ на Петко Тодоров.

Неизвестни факти от дейността на зограф хаджи Иванчо Поплазаров разкри докладът на Димитър Попов и Велка Попова. Валерия Йорданова и Ренета Константинова представиха опит за библиографска систематизация на ръкописите на Змей Горянин за Априлското въстание.

С презентации върху паметни личности от 1876 г. се изяха студентите от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ Жени Бакалова и Шерифе Читчи („Барелефът пред НБИВ. Визуалният шифър за паметното: структура, герои, събития“), Цветелина Гагова („Моменти от Априлското въстание, моделирани от ИИ“), Катерина Мушева („Ботев и стадион „Ботев“ – спор(т)ното викане и мълчание в приобщаването на величавото“), Ангелина Табанджиева („Поп Недельо – от кръстоносец на Хвърковатата чета до вечен страж на църквата „Св. Троица“), Николай Боев („Естетизация на саможертвата. Пловдивската градина като пантеон на националната памет“), Рафаела Рафаелова („Камъкът като памет, изкуството като глас. Априлското въстание в Копривщица и Панагюрище“).

Научната конференция „1876 – годината феникс на България“ демонстрира устойчивия интерес на академичната общност в България и Европа към Априлското въстание като ключов момент в българската историческа съдба. Представените изследвания не само обогатяват съществуващото знание с нови извори и интерпретативни перспективи, но и подчертават необходимостта от продължаващ критически прочит на националното минало. Конференцията утвърди разбирането за 1876 г. като символен прелом, в който трагизмът и героизмът се преплитат в сложен наратив за саможертва и възраждане. Именно в този смисъл метафората за феникса придобива не само реторическа, но и аналитична стойност, отразяваща динамиката на историческите процеси и тяхната интерпретация през различни научни парадигми. В по-широк план форумът отвори значението на подобни инициативи за поддържането на активен диалог между минало и настояще, както и за утвърждаването на историческата наука като пространство за критическо мислене и обществена рефлексия. Така 150 години след събитията от 1876 г., научното им осмисляне продължава да бъде не само акт на формиране на памет, но и необходима предпоставка за разбиране на съвременните измерения на българската идентичност.

Борис Бисеров, Николай Мъглов, Николета Илиева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Национална научна конференция „Априлското въстание и националноосвободителните борби в Македония“

150-годишнината от избухването на Априлското въстание се отбеляза с множество научни форуми и сесии в цяла България. На 14 и 15 май 2026 г. темата за връзката на областта Македония с въстаническата подготовка и дейности събра учени и краеведи на конференция в гр. Разлог. Националната научна конференция „Априлското въстание и националноосвободителните борби в Македония“ бе организирана от Македонския научен институт, Фондация „Васил Левски“, Общобългарския комитет „Васил Левски“, Община Разлог и Историческия музей – Разлог и привлече интереса на изследователи от университети, научни институти, музеи и библиотеки.

На официалното откриване директорът на Историческия музей (ИМ) в Разлог д-р Христина Манова приветства гостите и отбелязва значимостта на града и региона като пресечна точка на личности и събития. Към нея се присъедини и заместник-кметът на Община Разлог Христо Зайков, като пожела успех на участниците. Председателят на МНИ доц. д-р Милен Михов и Корнелия Маринова, председател на Фондация „Васил Левски“, също поздравиха присъстващите. Д-р Георги Тренчев като един от вдъхновителите на форума сподели как се е зародила идеята конференцията да се проведе именно в Разлог и открие приемствеността на националноосвободителното движение от 1876 г. с борбите в Македония след 1893 г. и създаването на ВМОРО. Ученичката Лилия Рускова внесе емоционален заряд на събитието с авторското стихотворение „Тишината на Батак“.

Научните четения започнаха с доклад на Александър Гребенаров (Институт за исторически изследвания, БАН и МНИ) на тема *За недовършената българска революция от Копривицица и Панагюрище (1876) до Кресна и Разлог (1878)*. Той обърна внимание на учредяването на Българската екзархия като прелюдия към възстановяването на българската държавност и ролята на Гюргевския комитет. Спря се по-подробно върху комитетите в Разлога и разгледа причините за невъзможността въстанието да избухне в този район. Наред с това авторът обърна внимание на въстанието в Пиянец и Разловци, като продължение на Априлското въстание и акцентира върху дискусията със скопските истории, които настояват, че Разловското въстание е нещо различно от Априлското. Очерта връзката на националноосвободителното движение преди 1878 г. с Кресненско-Разложкото въстание от същата тази година и с Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г.

Докторантът Крум Митов от Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ продължи темата за Разловското въстание между наратива

на Р Северна Македония и фактите, както бе озаглавил и доклада си. След като представи фактологичен обзор на въстанието, той се спря на това как то присъства в медии и интернет-източници и как се отразява в днешна Р Северна Македония чрез паметници, валидиране на марки, организиране на походи и др. Митов направи преглед на българската периодика за Разловското въстание и проследи представянето му в българските и македонските учебници, като обърна внимание на пропуските и премълчаването на някои факти.

В своето изложение Слави Славов (Институт за исторически изследвания, БАН) направи паралели между изработените черешови топчета по време на Илинденско-Преображенското въстание и черешовите топчета на априлци. Авторът наблегна на дискусияния въпрос дали са влезли в употреба черешовите топчета и подчерта, че категорично са направени, но мемоаристите дават уклончиви данни дали са използвани реално. Що се отнася до въстанието в Кичево и Охридско, С. Славов не постави под съмнение употребата на този вид въоръжение.

Историкът Георги Огнянов се спря върху живота и революционната дейност на Тодор Пармаков – Хайдутината въз основа на спомените на дъщеря му с акцент върху участието му в легията на Раковски, връзката му с Бенковски и съдбата му след Априлското въстание

Илия Тангилов от Историческия музей в Разлог запозна аудиторията с малко-известния войвода Иле Марудин и неговата връзка с формирането на чета по време на Кресненско-Разложкото въстание от 1878 г.

Георги Тренчев от Македонския научен институт акцентира върху проблема за преследванията на революционни дейци в Разложко, участвали в подготовката на Априлското въстание, въвеждайки в обращение нови извороведски материали. На базата на дописки в български възрожденски вестници и други архивни материали авторът насочи вниманието към обезоръжителните акции в Разложко и арестуването на хора от революционния комитет още преди въстанието да избухне.

Краеведът Коста Говедаров се фокусира върху подготовката на Априлското въстание в с. Долно Драглище и по-нататъшната съдба на основните участници в него. Авторът акцентира върху дейността на поп Никола Трифонов Чолаков и подчерта голямата подготвителна дейност за въстание в Разложко, като разгърна обширен фактологически разказ, позован основно на спомените на Иван Асянчин.

Директорът на ИМ – Разлог д-р Христина Манова запозна аудиторията със спомени на Сава Докторов, очевидец на Априлското въстание, записани през 1936 г. от Цено Торбов.

Журналистът Никола Стоянов припомни тезата за двукратното влизане на Левски в пиринския дял на Македония през 1869 г. и 1872 г. и направи обзор на краеведските изследвания за връзката на Разлога с Апостола. Спря се на приписката на поп Коста Чилев и основаването на революционен комитет в Мехомия, както и на връзката на Левски с Осоговския манастир.

Изложението на Елена Александрова (РИМ – Благоевград) *Семейната памет разказва* илюстрира някои запазени в семейството на хаджи Коте (Константин) Чорбаджигишев спомени, свързани с неговата обществена дейност в Горна Джумая (дн. Благоевград) през XIX и първите години на XX в. Като респонденти са използвани Невена Константинова (негова снаха), Елена и Радостина Константинови (негови правнучки), които (макар и от дистанцията на времето) представят интересни факти от живота му, предавани от поколение на поколение.

В доклада *Рилската света обител и Априлското въстание* Генка Иванова (Църковно-исторически музей към Рилския манастир) презентира няколко епистоларни документа, които свидетелстват за връзката на духовното средище с въстанието.

Станчо Тодоров (Национален музей „Васил Левски“) в изложението си *За войводата Петър Юруков от Карлово и паметта на героя* запозна присъстващите с интересни биографични сведения от личния живот на дееца и акцентира върху войводската му активност.

По-различен контекст в конференцията внесе Росица Янева (РИМ – Благоевград) с темата *Априлското въстание през погледа на художника*. Тя илюстрира доклада си с творби на трима български графичи, съхранявани във фонда на музея в Благоевград – Стойне Шаламанов, Васил Вълчев и Роналд Шневайс.

Последният участник в конференцията Елена Чалгънова (РИМ – Благоевград) запозна аудиторията с материали на фамилия Измирлиев, съхранявани в музея, и с част от експозицията „Роден дом на Георги Измирлиев“ с акцент върху снимковото наследство, включващо фотографии, изпращани от различни дейци до бащата и брата на революционера.

В последвалата дискусия се включиха Илия Тантилов, Георги Тренчев, Слави Славов, както и местни любители на историята. При закриването на научния форум организаторите благодариха на участниците и им пожелаха още творчески успехи.

Елена Александрова
Регионален исторически музей – Благоевград

Четиридесет и втори Кирило-Методиевски четения

На 26 и 27 май 2026 г. се проведеха 42-ите ежегодни Кирило-Методиевски четения, организирани от Катедрата по кирилометодиевистика в СУ „Св. Климент Охридски“. Четенията бяха открити с приветствие от страна на деканското ръководство в лицето на доц. д-р Екатерина Търпоманова.

Тази година те бяха посветени на проф. Ангелина Минчева (1933–2016) и доц. Елена Коцева (1936–2018). Първият доклад бе на Красимир Станчев – един от основателите на Катедрата, който говори на тема *С Ангелина и Елена по света и у нас (За проф. Ангелина Минчева и доц. Елена Коцева)*. Той сподели спомени от работата си с А. Минчева и Е. Коцева, разказа за съвместния им академичен път и за тях като колеги и приятели. Към К. Станчев с изказвания се присъединиха Ралица Игнатова, дъщеря на А. Минчева, Татяна Мострова, Искра Христова-Шомова (докторантки на проф. Минчева), Анна-Мария Тотоманова и Диляна Радославова. Разказаха спомени и впечатления, подчертаха какво са оставили те като научно и духовно наследство на старобългаристиката. Особено ценни бяха оценките за подходите на А. Минчева и Е. Коцева към средновековното българско наследство, за интересите им, за методите им на преподаване и индивидуална работа със студенти, бакалаври и докторанти, както и за признанието към техните открития. Бе припомнено, че проф. Минчева е световноизвестен учен, с висок авторитет както в България, така и в чужбина, с множество приноси върху историята на българската книжовна традиция – от езика на старобългарските ръкописи (анализ и ново разчитане на запазени преписи-свидетели на старобългарски преводи от X–XI в.), до езиковата ситуация през XVIII в. и ранните прояви на новобългарския книжовен език. Изтъкнати бяха приносите ѝ в областта на синтаксиса и лексиката, включително видени в светлината на балканистиката. Диляна Радославова (Институт за литература, БАН) изнесе доклад на тема *За Елена Коцева*. Бяха подчертани широтата и многоаспектността на знанията и диренията на доц. Елена Коцева, дълбинните връзки, които тя открива между наглед несвързани явления, приносите ѝ към епиграфиката и средновековната българска литература, върху палеографските особености на литургическите ръкописи и тяхната употреба, върху украсата, структурирането и съдържанието на ръкописната книга, върху античното наследство в Средновековието, върху българската народна култура, която тя много ценеше.

Следващият доклад бе на Татяна Славова (СУ „Св. Климент Охридски“), озаглавен *Към историята на някои съвременни фразеологизми в българския език*, който повдигна завесата на историята на някои съвременни български

фразеологизми, като проследи тяхното развитие в исторически план, връщайки се назад към техните корени в старобългарските текстове (например в Супрасълския сборник) и библейския гръцки език. Тя обърна специално внимание върху техните употреби – тогава и днес, като посочи и еквивалентни фразеологизми от други европейски езици. Авторката подчерта, че някои от тези идиоми възникват като аналог на изрази в гръцки, като калки, но после продължават живота си в оригинални текстове на старобългарски или в нови преводи без паралел в гръцкия образец.

Към ранната старобългарска епоха ни върна и докладът на Христо Трендафилов (ШУ „Константин Преславски“), озаглавен *Печатът на Коцел от Плиска и неговата легенда*. По повод на единствения открит досега в България печат на блатненския княз Коцел авторът маркира ранните културни и търговски взаимоотношения между двете страни и изказа хипотези за различни пътища и време на идване на Кирило-Методиеви ученици в България.

Два доклада бяха посветени на проблеми на старобългарския превод на библейски текстове. Искра Христова-Шомова (СУ „Св. Климент Охридски“) бе озаглавила доклада си *Етимологичните фигури в старобългарския превод на Петокнижието*. Тя отбеляза, че е открила над 100 случая на етимологични фигури в старобългарския превод на *Петокнижието* (по късни преписи), като най-многобройни са изразите от вида *искоуѡмь, искоуѡитѣ* за *πειρατήριον, πειρατεῦσαι, παροῦβωϋ, παροῦβωϋ* за *ἀλοιφή ἐξαλείψω, възбраниа, възбраниѣ* за *ἀνανεύων ἀνανεύση, съкроушаа, съкроушитѣ* за *συντρίβων συντρίψεις*. В тях глаголът е дублиран от отглаголно съществително в творителен падеж или от причастие от същия корен, с което се подсилва значението му. Бяха разгледани също изрази със сказуемо и допълнение от един корен от вида *ловити, ловитѣѡ*, на глагол и инструмент от един корен от вида *да тръжвите, тръжвами* *σαλλιεῖτε ταῖς σάλλιγξιν* и на съчетание на две имена от един корен (от вида *пръжены, пръгы*). В повечето случаи етимологичната фигура в старобългарски текст възпроизвежда аналогична гръцка конструкция, но бяха дадени и примери за старобългарска етимологична фигура без гръцко съответствие. Другият доклад, посветен на Стария завет, бе на Мария Тотоманова-Панева (СУ „Св. Климент Охридски“) и бе озаглавен *Библейските песни в хронографските компилации (Песента на Девора)*. Позовавайки се на два конкретни библейски текста, авторката говори за функцията на поетичните текстове в средновековните ръкописи, като подчерта и техния самостоятелен живот извън корпусите. Тя направи широки сравнения с различни ръкописи и заключава, че може да се говори за хронографска редакция на песента на Девора и на Ана, като предложи нови разчитания на текста и посочи причините за грешките в текстовата трансмисия.

Два доклада анализираха различни средновековни славянски версии, едната от които е ранна (от старобългарската епоха) на един и същи гръцки първообраз. Анета Димитрова (СУ „Св. Климент Охридски“) в доклада

си *Словото на Йоан Златоуст „За злопамятността“ (Адрианти, хомилия 20)* в три южнославянски превода съпостави преводаческите техники в три южнославянски превода на словото – ранен преславски (X в.), запазен само в източнославянски календарни и некалендарни сборници от XVI–XVII век, и два от XIV в.: търновски, част от новоизводните триодни панигириди, и трети, атонски. Авторката посочи, че словото е винаги с литургичен адрес за времето на Великия пост, но има разлики по отношение на точната дата. Ранният превод носи типични белези на преславската традиция, а именно: богатата синонимия, за разлика от двата по-късни, в които има стремеж една и съща гръцка дума да се превежда с една и съща среднобългарска дума; различни начини на предаване на членувания инфинитив (с *иже* и инфинитив, с подчинено изречение, със съществително, с причастие) срещу последователно използване на подобното на член *иже* и пр. Коментирани бяха и различните лексикални предпочитания, например предаването на *χωνευτήριον* с *огнь* и *соучило* в ранния превод срещу *гъзило*, *гъзили* в двата от XIV в., или на *ὀβριζω* – с *овидѣти* в ранния превод срещу *досаждати* и *овезчѣстити* в двата късни и др. Бяха посочени и анализирани разлики между късните преводи. Обоснова се изводът, че това са три независими един от друг превода от различаващи се помежду си гръцки образци, които отразяват характерни преводачески предпочитания на средата, в която са възникнали. Докладът на Иван Петров (Виенски университет) *Постническите слова на Исак Сирий: наблюдения върху отношенията между гръцката и славянската традиция* представи предварителни наблюдения върху отношенията на двете славянски версии на текста спрямо гръцката традиция. Съпоставката се извърши въз основа на критическото издание на гръцкия текст и избрани слова от славянската традиция, които са сравнени по всички достъпни преписи от двете версии. В резултат изследователят очерта хипотетичната верига на текстова трансмисия, белязана с няколко сверявания и поправяния на един и същи първоначален превод чрез гръцки източници от различни текстологични разклонения.

Два доклада бяха посветени на книжовното наследство на Константин Костенечки. Докладът на Анна-Мария Тотоманова (СУ „Св. Климент Охридски“) носеше наименование *Именното склонение* в Книгата на Константин Костенечки. Изследователката анализира именното склонение в ръкопис № 105, пазен в Зографската света обител, за който тя се солидаризира с мнението на А. Турилов и Д. Бирнбаум, че е автограф на Константин Костенечки. Тя съпостави езика му с Патриарх-Евтимиевите правила, както и с ръкописи от XIV–XV в. и хвърли мостове към историята на българските диалекти. По този начин авторката очерта кои окончания са нормативни за Константин Костенечки. Тя отчете висока честота на окончанията за имена от м.р. мн.ч. -*ове* (им.п.) и -*овъ* (р.п.), -*ие* (им.п.) и -*ии/ей* (р.п.), както и на окончанието за м.п. мн.ч. -*охъ/-ехъ* при различни категории имена от м. и ср.р.

Установява, че окончанието за творителен падеж, мн.ч. -ми се среща често не само при имена от ср.р., но и при имена от м.р., отбелязва, че форми за местен падеж, мн.ч. се използват често с функция на родителен падеж, че формите кѣнига и клѣца са изместили старите форми *pluralia tantum*, както и че местоименното склонение е изместило старите сложни форми на прилагателните. Изследователката констатира разширена анафорична употреба на показателните местоимения в постпозиция спрямо името, към което се отнасят, като най-висока е честотата на корен -н-, подобно на западни и рупски говори, в които деиктичното значение е избледняло. Другият доклад, посветен на книжовното наследство на Константин Костенечки, бе на Десислава Узунова (СУ „Св. Климент Охридски“) и бе озаглавен *Познавал ли е Константин Костенечки Пространното житие на св. Константин-Кирил Философ?* Тя направи връзка между споменаването в *Житието на св. Константин-Кирил* на „рушки/руски букви“ и представата, че руският език е в основата на Кирило-Методиевия език, изразена в *Сказание за буквите* на Константин Костенечки и обсъди различни хипотези, обясняващи или отричащи тази връзка.

Останалите доклади бяха съсредоточени върху късната българска книжовна традиция. Андрей Бояджиев (СУ „Св. Климент Охридски“), Татяна Брага (Институт за български език, БАН) и Лора Лазарова (СУ „Св. Климент Охридски“) в съавторство представиха доклад на тема *За дамаскинарските преписи на Видение Павлово*. Авторите разгледаха южнославянския ръкописен живот на апокрифа *Видение Павлово* и разграничиха версии на текста, засвидетелствани в 27 новобългарски дамаскина. Те докладваха за два новооткрити преписа и направиха извода, че текстът има „отворена традиция“ на предаване. В рамките само на групата ръкописи, близки до Ловешкия дамаскин, изследователите разграничиха три самостоятелни варианта. В рамките на всички изследвани преписи са установени пет различни начала на текста. Чрез конкретни примери докладът постави въпроса за критериите при систематизирането на дамаскините. Дарина Стоянова (Одески университет) говори за *Културно-езикова адаптация на етнокултурните елементи в превода на Самуил Бакачич на „Чудеса Богородични“ от Йоаникий Галатовски*. Авторката анализира преводаческите избори на Самуил Бакачич, който използва традиционния език на православната църква, приемник на старобългарския книжовен език, като не включва фонетични църковнославянизми. Тя разглежда конкретни примери, показващи как културно или конфесионално маркирана лексика от езика на Йоаникий Галатовски е подложена на замяна. Думи, принадлежащи на т.нар. „проста мова“, полонизми, германизми, реалии, характерни за контекста, в който са написани разказите за чудесата, са заменени с думи, познати на южнославянския слушател било от говоримите езици, било от многолетната книжовна традиция. Бакачич например предава дѣдицѣ — с наследѣдникѣ; роскоши — със сласти нымѣшние тѣлесныѣ; сенатори — със синклитѣ, буды(н)ка — с горница и др., което показва, че преводачът отлично

е разбирал текста на Й. Гаятовски и е намерил подходящи езикови средства, за да го направи достъпен за южнославянската аудитория. Маргарет Димитрова (СУ „Св. Климент Охридски“) представи доклада си *Редакторски стратегии в преписа на о. Пантелеймон Хилендарец на „История славянобългарска“*. Тя анализира предимно примери за допълнения в Отец-Пантелеймоновия препис от 1809 г. в сравнение с текста на Втория Софрониев (Котленски) препис от 1781 г. и с Кованлъшкия препис от 1783 г. Тя посочи, че основните източници на добавките са църковнославянският превод на *Аналите* на Цезар Бароний и отличното познаване на Отец-Паисиевия текст от страна на о. Пантелеймон. В резултат на редактирането стилът на Отец-Пантелеймоновия текст, от една страна, се доближава до тържествения стил на българския епически слог, а от друга страна, до високия стил на църковнославянските текстове чрез въведените църковнославянски изрази, които засилват разбирането на историята на българите като част от историята на християнството. С доклада си *Етрополе през XIX (по материали от архивните фондове на Български исторически архив, НБКМ)* Елена Узунова (НБКМ) запозна публиката с новопроучени документи за ръкописната продукция на Етрополе през най-късния етап от функционирането на този изключително важен през османската епоха книжовен център. Тя обърна внимание върху интересни детайли като цените на ръкописите и книжовните пътища в периода на неговия залез, което допълва картината на историята на етрополския книжовен център.

Докладите бяха съпроводени с дискусии, въпроси и с обсъждане на нови идеи. На конференцията присъстваха и студенти. За добрата ѝ организация, включително онлайн достъпа до нея, Катедрата е задължена на ръководителя ѝ Андрей Бояджиев и помощта на Мария Тотоманова-Панева.

Десислава Узунова, Кристина Камбурова, Димитър Митов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ПРОФИЛИ

Надежда Драгова на 95 години

Тази година уважаваният български учен, допринесъл изключително много за историята на литературата, писател и общественик Надежда Драгова чества една впечатляваща годишнина, която увенчава продължителната ѝ и плодотворна изследователска дейност в областта на Възраждането и Средновековието. Неин принос е разработката на дискутирани проблеми на взаимодействието между балканските литератури и между славянските култури в тяхното многовековно развитие.

Тя е родена в гр. Раднево на 8 февруари 1931 г., завършва гимназия в родния си град и специалност „Българска филология“ в Софийския университет (1952). Защищава кандидатска дисертация върху творчеството на Добри Войников (1958). До 1966 г. е асистент по фолклор и по българска литература до Освобождението в Софийския университет, след това – научен сътрудник (1966) и старши научен сътрудник (1971) в Института по балканистика при Българската академия на науките. Чете лекции във Висшия институт за изобразителни изкуства (дн. Национална художествена академия) в София и във Висшия педагогически институт в Шумен (дн. Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“). Доцент (1973) и професор (1990). Н. Драгова е един от инициаторите за развитието на Научния център „Преславска книжовна школа“ при Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, като от 1988 до 1992 г. е негов научен ръководител и до днес е пристрастна към дейността му. Участва в основаването на Научноизследователския център „Търновска книжовна школа“ към Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и в утвърждаването на специалностите „Балкански литератури“, „Балкански култури“ и „Старобългарска култура“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград. През годините преподава българистика и балканистика в университетите в Букурещ (1966–1968) и в Белград (1970–1971) и в Свободния университет в Западен Берлин (1979–1984). Член е на Съюза на българските писатели (до 1994), на Сдружението на българските писатели (от 1994), на Международната фондация „Никос Казандзакис“, на Международната асоциация на жените драматурзи, на Българската секция на Европейската фондация за култура в Амстердам. Редактор на „Zeitschrift für

Balkanologie“, Йена, Германия. Удостоена е с Годишната държавна награда „Св. Паисий Хилендарски“ за 2021 г.

Научната дейност на Н. Драгова в полето на старата българска литература и кирилometодиевистиката е израз на стремежа ѝ да въведе в научно обращение малко известни и дискуссионни произведения. Вниманието ѝ привлича неизследваният проблем за преправките на *За буквите* на Черноризец Храбър, който представя в студията „Втората апология на българската книга и нейните извори“ (1969). В нея тя анализира преписи в сборник № 48 от Берлинската държавна библиотека (от началото на XIV в.) и в сборник № 219 (около 1550 г.) от сбирката на Радослав М. Груич, Музей на Сръбската православна църква в Белград. Н. Драгова обосновава тезата, че в тези преписи е запазена самостоятелна творба на талантлив в полемиката книжовник, който доказва с нови аргументи, че старобългарската азбука е богоугодна и съвършена като творение. В следваща студия „Непроучен старобългарски азбучен акростих“ (1968) прави опит да реставрира азбучния акростих, назован от нея *Химн на св. Троица*. Тя приема хипотезата, че глаголическата азбука е изградена върху символи на св. Троица, а азбучният акростих е свидетелство за нейната семантика. Принос в медиевистиката представлява опитът ѝ да изследва *Житието на петнадесетте Тивериуполски мъченици* (1970), което свързва с творчеството на св. Климент Охридски. Има определен афинитет към разкриване и съпоставка на исторически данни, намиращи се в средновековни текстове. Очертава възможностите за реконструкция на незапазено *Житие на св. княз Борис* в балкански извори (1983), като привлича неизползвани дотогава сведения в латинския ръкопис на Дуклянския презвитер (XII в.), откроявайки и общи пасажии с *Житието на св. Климент Охридски* от Теофилакт, основани върху старобългарски източници. Н. Драгова има принос в проучването на култа към св. Иван Рилски, произхода му, книжовните паметници, посветени на светеца и появата им, както и тяхното разпространение. Не на последно място тя изнася ценни данни за култа към воинските жития, книжовните паметници за честването на светците, техния превод и разпространение (1991). Плод на дългогодишните проучвания на Н. Драгова са нейните приноси в балканистиката като контекст на старобългарската писмена култура (1992). Отличителна черта на използвания от нея метод, който тя нарича „книжовна археология“, е съпоставката на изворите именно в балкански контекст. Въвежда категориите „генотип“ и „фенотип“ на Балканите, чрез които се обособяват зони на наследени традиции и на уникалност.

Център на научните интереси на изследователката е историографията през Възраждането, в изследванията върху която оставя забележителен и в много отношения единствен по рода си принос. За делото и личността на Паисий Хилендарски тя пише както в научна, така и в романно-есеистична форма – изследва домашните извори на *История славянобългарска* (1963) и цялостното дело на възрожденеца (1972; 1981). Тя е съставител и автор на

предговора към *История на всички славянски народи, а най-вече на българи, хорвати и серби* от Йован Раич (1993), като изнася доказателствата за неговата дейност, които е издирила в Нови Сад и Сремски Карловци. Именно чрез „книжовната археология“ авторката идентифицира и публикува изворите за българската история в книгите на Мавро Орбини и Йован Раич. За пръв път не само формулира значението на тези ключови за Славянското възраждане личности на историци, но и изследва първоизточниците им – византийски, латински и славянски, ролята им във формиране на историческото съзнание през епохата на прехода към Новото време. Академичният труд „История славянобългарска 1762–2012. Научни хоризонти на четвърт хилядолетие“ (съст.: Надежда Драгова и Елена Тачева, 2012) реализира проучването на всички преписи на Паисиевата *История* и включва текстологическо изследване на 117-годишния период, през който творбата се разпространява от ръка на ръка, както и систематизиране на географското разпространение на запазените ръкописи.

Новите, често нестандартни идеи са характерни за научната продукция на Н. Драгова, те проличават и в изданието на *Житие и страдание* на Софроний Врачански (1979), в нейните проучвания на възрожденската драматургия (1994) и на протестантската следа в българската историческа литература от Възраждането (1983). Нейните научни прозрения, визионерски идеи и концептуални виждания за историята на литературата не остават затворени в научните издания, в продължение на години те са стожери в обучението и в усъвършенстването на работата на преподавателите филолози, историци и културолози.

Н. Драгова присъства в българската литература и култура като творец драматург и сценарист – автор е на пиеси, години наред привличали вниманието на зрители и читатели. Като драматург работи в творчески тандем със съпруга си Първан Стефанов. Техни пиеси са „Има бог Перун“ (1963, известна също като „Единадесетата заповед“ и „Еретици“), „Между два изстрела“ (1967), „Хлеб наш насущный“, „Светът от майка е роден“ и „На война като на война“ (1972). Написва драмата „Жарава“. С Първан Стефанов са сценаристи на филма „Легенда за Паисий“.

Надежда Драгова оставя трайна следа в българското и в европейското литературознание с приносите си за тяхното развитие, в сърцата на колеги и приятели тя присъства като творчески заряд и извор на новаторски идеи.

На многогя лѣта!

Избрана библиография

Книги

1. Балканският контекст на старобългарската писмена култура VIII–XII в. София: Гал-Ико, 1992.
2. Отец Паисий – Патриарх на Българското възрождане. Стара Загора: Знание, 1994; второ изд. 2000.
3. Старобългарската култура. Седем етюда. София: ЛИК, 2005.
4. Споделено за писмата от Петър Динеков. София: Мултипринт, 2018.
5. История славянобългарска. Гладичов препис. София: Болид-Инс, 2012 (в съавт. с Д. Караджова, Ив. Харалампиев).

Студии, статии, предговори

1. Драматични опити на Петко Рачев Славейков. – *Известия на Института за българска литература*, 7, 1958, 101–149.
2. Домашни извори на „История славянобългарска“. – В: *Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962)*. София: БАН, 1962, 285–343.
3. Непроучен старобългарски азбучен акростих. – *Език и литература*, 3, 1968, 37–58.
4. Втората апология на старобългарската книга и нейните извори. – В: *Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му*. София: БАН, 1969, 315–347.
5. Старобългарските извори на Житието на петнадесетте тивериуполски мъченици от Теофилакт Охридски. – В: *Проучвания по случай II Конгрес по балканистика*. София: Издателство на БАН, 1970, 105–132.
6. Неуморният Софроний. (Предговор) – В: *Житие и страдания на грешния Софроний*. София: Български писател, 1979; 1981; 1984; 1987, 5–16.
7. Културните центрове на българите през XVIII и началото на XIX век. – В: *Балкански културни взаимоотношения. Формиране на националните култури* (= *Studia Balcanica*, 15). София: БАН, 1980, 5–20.
8. Мавро Орбини и българските историци през XVIII век. – В: *Орбини, Мавро. Царството на славяните 1601. Откъси*. София: Наука и изкуство, 1983, 9–40.
9. Фрагменти от старобългарското житие на Свети княз Борис в балкански средновековни творби. – В: *Литературознание и фолклористика. В чест на 70-год. на акад. Петър Динеков*. София: БАН, 1983, 93–100.
10. Протестантская историографическая школа в Братиславе и ее вклад в развитие болгарский историографии. – *Études balcaniques*, 1983, 4, 49–67.
11. Воинското сказание в старобългарската литература от Симеоновата епоха (IX–X в.). – *Старобългарска литература*, 25–26, 1991, 47–57.
12. Йован Раич – историк на България. (Предговор и коментар.) – В: *Йован Раич. История на всички славянски народи и най-паче на болгари, хорвати и серби*. София: Наука и изкуство, 1993.

13. Ролята на българската възрожденска драматургия за утвърждаване на литературната фикция (постановка на проблема). – В: *Литературно-естетически процеси на Балканите. Сборник статии*. София: Моранг, 1994, 155–165.
14. *Славянското царство на Мавро Орбини*. София: Дамян Яков, 2009 (научен консултант, предговор и научен коментар).
15. *История славянобългарска 1762–2012. Научни хоризонти на четвърт хилядолетието*. София: Бolid-Инс, 2012 (съставител с Елена Тачева).

За нея

Култура, история, поезия. Надежда Драгова и Първан Стефанов в българската култура и наука (сборник в нейна чест). София: ИЦ Боян Пенев, 2014.

Грета Стоянова
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Анисава Милтенова
Институт за литература
Българска академия на науките

Ханна Карпинска на 85 години

Ханна Карпинска е известна преводачка на българска литература на полски език, като нейните признати заслуги ѝ отреждат водещо място в полската българистика. Превежда също от руски, френски и македонски език. Заклет преводач е към Министерството на правосъдието в Полша. Почетен член е на Съюза на преводачите в България и е отличена с орден „Кирил и Методий“.

Родена е през 1941 г. във Варшава. Завършила е „Българска филология“ в Ягелонския университет в Краков и „Журналистика“ във Варшавския университет. Работила е като редактор в различни издателства и като документалист в Института по славистика на Полската академия на науките. Преподавала е български език в Българския културен институт във Варшава.

През 2026 г. Ханна Карпинска празнува своя 85-годишен юбилей. В дългогодишния ѝ жизнен и творчески път българската литература и култура заемат водещо място. Преводите ѝ на българска литература, преди всичко съвременна белетристика и драматургия, са многобройни. Превежда на полски език творби на Блага Димитрова, Емилиян Станев, Богомил Райнов, Вера Мутафчиева, Теодора Димова, Захари Карабашлиев, Йордан Радичков, Пламен Дойнов, Златко Енев, Калин Терзийски, Анжел Вагенщайн, Катя Михайлова, Асен Марчевски, Красимира Стоянова. Съставя антологии и предговори. Авторка е на статии и рецензии в български и полски вестници и списания, посветени на рецепцията на българската литература в Полша, българо-полските литературни отношения и проблемите на превода. Важен и особено полезен неин труд е изготвената библиография на преводите на българска литература в Полша (1990–2006).

Ханна Карпинска е от поколението, което помни ужасите на Втората световна война. През май 1943 г. баща ѝ Тадеуш Карпински и дядо ѝ Йежи Стамировски са екзекутирани в т.нар. „Павиак“¹. Нейната леля Анна Стамировска е депортирана и умира в Аушвиц. След Варшавското въстание от 1944 г., заедно с брат си, сестра си, майка си и леля си, преминава през Дулаг 121². С помощта на непознат юноша успява да избяга от лагера Плашув в

¹ „Павяк“, бивш следствен затвор, построен през 1835 г., е най-големият нацистки политически затвор във Варшава. През него минават около 100 000 затворници, от които около 37 000 са загинали.

² Дулаг 121 Прушкув (Durchgangslager 121 Pruszków) е нацистки етапен лагер в гр. Прушкув близо до Варшава, в който са събирани цивилни жители на Варшава и околните населени места, изгонени от домовете си по време и след края на Варшавското въстание. Функционирал е от август 1944 г. до януари 1945 г. Превръща се в място за депортиране на между 340 000 и 650 000 жители на Варшава и околностите.

Краков. След войната живее в Забже и Кшешовице, където завършва средно образование. Както описва сама в спомените си като едва тригодишна, войната оставя в нея отпечатък за цял живот.³

Израз на детайлното познаване на българския език и култура в цялото многообразие на различни контексти, с които преводачката се среща в ежедневието си, са статиите ѝ по теория и практика на превода. Ханна Карпинска подчертава, че не е литературовед или езиковед, а в трудовете си споделя предизвикателствата от практическия си опит. В тях личи дарбата ѝ на преводач, който блестящо се справя дори с най-трудните преводи от български на полски. Несъмнено интересна и полезна за всеки, на когото темата не е чужда, е статията за трудностите в превода на художествена литература на близкородствени езици, каквито са българският и полският език – „*Fałszywi przyjaciele tłumacza i jego wierni wrogowie w praktyce bułgarsko-polskich tłumaczeń literackich*“ („Лъжливите приятели на преводача и неговите верни врагове в практиката на българо-полския художествен превод“, превод мой, С. В.). Обръща внимание на подвеждащата преводача близост в езиците, на спецификата на фразеологизмите и значенията на лексемите в различните контексти, както и на т.нар. от нея „верни врагове на преводача“, каквито са проблемите в употребата на предлозите и десемантизацията им, специфичното за българския език преизказно наклонение и двойната употреба на местоименията. Отбелязва и субективни фактори в поведението на преводача като умората или невниманието, недостатъчната езикова компетентност и др. Подчертава значението на преводите като възможност да се допълва българо-полската лексикография с цел нейното осъвременяване.

Статията „*Tłumacz-dokumentalista wobec wyzwań współczesności*“ („Преводачът документалист пред предизвикателствата на съвременността“, превод мой, С. В.) разглежда основни моменти в работата на полско-българските преводачи документалисти. Така авторката определя преводачите, които не превеждат художествени текстове, а са заклетни преводачи и преводачи на живото слово (правят устни преводи). Карпинска изследва предизвикателствата и пред този тип преводаческа работа – наред със свръхконцентрацията на преводача в динамичната среда на устните преводи, той трябва да има солидна подготовка с предварително проучени материали. Наред с другите специфики авторката подчертава необходимостта от обогатяване на познанията на преводача по английски език заради все по-динамично навлизащата във всички езици английска лексика. Към всичко останало се добавя и изис-

³ Спомен на Ханна Карпинска – *Karpińska Hanna Maria* – „*Biegłam się wtedy wtulić w koldrę Babuni*“ („Побягнах да се гушна тогава в юргана на Баби“ (превод мой, С. В.) от страницата на музея Дулаг 121 в Прушкув – <https://dulag121.pl/encyklopediaa/karpinska-hanna-maria/>.

кването за специализирани справки, на което съвременната лексикография не отговаря с нужните речници.

Ханна Карпинска прави задълбочен анализ на границите на преводимостта и стилистичната маркираност в художествения превод в статията „Granice przekładalności, granice stylizacji“ („Граници на преводимостта, граници на стилизиране“, превод мой, С. В.). Тук вниманието е насочено към степента на стилизиране в оригинала и възможността за адекватното му превеждане. Разгледани са няколко произведения с различен период на създаване, езиков произход на авторите, стил и специфични езикови маркери (от българските народни приказки през *Бай Ганьо* и *Диви разкази* до *Възвишение* на М. Русков). Въз основа на тях са показани приложените различни стратегии за превод и интерпретативни подходи на преводачите в зависимост от стила на оригинала, които са повече или по-малко ефективни.

Ценна информация съдържа статията на Х. Карпинска „Българската литература в Полша“. В нея тя посочва преведените български творби на полски език от началото на XIX в. до новата българска литература в наши дни. Подчертава резкия спад на превежданите творби през 90-те години. Първата книга на XXI в., която прекъсва това затишие, е книгата на Галя Симеонова-Конах в превод на Ханна Карпинска – *Поетът и лилията. Християнски идеи в творчеството на Николай Лилиев* (*Poeta i lilia: idee chrześcijańskie w twórczości Nikolaja Liliewa*). Българска литература започва да се публикува и в полски литературни списания – *Literatura na świecie* (1993), *Dekada Literacka* (2000), *Tygiel Kultury* (2001), *Opcje* (2003), *Fraza* (2010).

Съществен е приносът на преводачката за познаването на драматургичното ни изкуство в Полша. През 1984 г. съставя *Антология на съвременната българска драма* (*Antologia współczesnego dramatu bułgarskiego*), която запознава полския читател с творби на Йордан Радичков, Станислав Стратиев, Иван Радоев, Георги Джагаров, Димитър Димов. Продължение на тази антология е книгата *Полети и завръщания* (*Loty i powroty. Pięć współczesnych sztuk bułgarskich*), издадена в престижна поредица на Ягелонския университет през 2007 г. Тук намират място пиесите на Христо Бойчев, Яна Добрева, Елин Рахнев, Георги Господинов и Камен Донеv. В предговора тя прави задълбочен преглед на развитието на българската драматургия. Освен драматургични текстове книгата съдържа подробна библиография на преведените пиеси на полски език, както и биографични данни за авторите. Благодарение на преводаческите усилия на Ханна Карпинска, полският зритель „вижда“ на сцените на полските театри във Варшава, Краков, Шчечин, Торун, Вроцлав пиесите на съвременните български автори (най-често се играят пиесите на Георги Господинов, Йордан Радичков, Христо Бойчев).

По инициатива на Ханна Карпинска в Полша излиза стихосбирката на Пламен Дойнов *София–Берлин*. Преводите са направени съвместно с Дими-

тър и Дорота Добреви и Войчех Галонзка. Книгата е номинирана за литературната награда („Европейски поет на свободата“, 2018).

Ханна Карпинска откликва винаги с желание за участие в събития, свързани с популяризирането на българската култура и литература в България и в Полша. Като резидент на „Къща за литература и превод“ през 2024 г. е гост на четвъртото събитие от поредицата „Преводачески далекоглед“, на което говори за тенденциите в българската литература и рецепцията ѝ сред читателите в Полша. По покана на Пламен Дойнов участва в среща-разговор „Българистиката в Полша: вчера и днес“ в Центъра за книгата на Нов български университет (21.11.2018 г.). Участник е в българистични конференции в Полша и се отнася с голямо внимание към бъдещите българисти и преводачи. Включва се в уъркшопи/ателиета за превод със студенти от Варшавския университет, Лодзкия университет, Университета „Мария Склодовска-Кюри“ в Люблин.

Получава различни отличия и награди на Zaiks – сдружение на автори и най-голямата организация за колективно управление на авторски права в Полша: отличие през 1998 г, литературна награда за изключителни постижения в областта на превод на литература от чужди езици през 2002 г., медал през 2013 г., специална награда през 2021 г.

Всяко общуване с книгите, преведени от Х. Карпинска радва с майсторство, чрез което българското слово и култура оживяват и заживяват за полския читател. Преводите ѝ са голям дар и доказателство за нейния принос за популяризирането на българската култура и литература в Полша.

Нека от все сърце да ѝ пожелаем преди всичко крепко здраве и нови творчески вдъхновения и постижения в поредните срещи на полския читател с българските книги!

На многогя лѣта!

Избрана библиография

Студии и статии

1. Granice przekładalności, granice stylizacji. – In: *Bułgarystyka – tradycje i przyszłość/ Българистиката – традиции и бъдеще*. Poznań: Oddział PAN, 2020, 193–203.
2. Седем полски превъплъщения на два български разказа: разногласия и съвпадения – *Език и литература*, 1/2, 2017, 155–163.
3. Fałszywi przyjaciele tłumacza i jego wierni wrogowie w praktyce bułgarsko-polskich tłumaczeń literackich. – *Przekłady Literatur Słowiańskich*, 5(1), 2014, 257–271.
4. Tłumacz-dokumentalista wobec wyzwań współczesność. – *Slavica Lodziensia*, 2, 2018, 51–58.
5. Българската литература в Полша. – *Литературен вестник*, бр. 22, 15–21.06.2011, 4 и 6.

6. Поглед към българската драматургия. – *Литературен вестник*, бр. 29, 1–7.10.2008, 12–13.
7. Bibliografia przekładów literatury bułgarskiej w Polsce w latach 1990–2006 (uzupełnienia). – *Przekłady Literatur Słowiańskich*, 4, 2014, № 2, 497–503.

Преводи

1. *Antologia współczesnego dramatu bułgarskiego*. Warszawa: PIW, 1984.
2. Simeonova-Konach, G. *Poeta i lilia: idee chrześcijańskie w twórczości Nikołaja Liliowa*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2001.
3. *Loty i powroty. Pięć współczesnych sztuk bułgarskich* (Christo Bojczew, Jana Dobrewa, Elin Rachnew, Georgi Gospodinow, Kamen Donew). Kraków: Panga Pank, 2007.
4. Dimowa, T. Matki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2008.
5. Dojnow, Pł. *Sofia Berlin*. Przełożyli Hanna Karpińska, Dymitr Dobrew i Dorota Dobrew, Wojciech Gałązka. Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej, 2018.

Симеонка Велева
Школа за източни езици, Факултет за културата на Азия и Африка
Варшавски университет

Хеле Далгор на 80 години

Хеле Далгор (Helle Thomsen Dalgaard) има специално място сред избраниците на езика, сред хората мостове, които дават излаз на българската литература и култура към света. Вече половин век тя е жива връзка между България и Дания, човек, чрез който полуостровите – Балканският и Скандинавският – си говорят. Нейната дейност надхвърля рамките на собствено преводаческият труд, тя участва в изграждането на самата възможност българската литература да бъде четена и разпознавана в Скандинавието.

Родена през 1945 г., Хеле Далгор завършва първо руска филология в университета в Орхус. По собствените ѝ думи: „започнах да уча русистика напук – или може да се каже въпреки – моето много консервативно семейство. Още в гимназията се заинтересувах от класическата руска литература и реших да следвам руски език.“¹ През 1968 г. отива в Съветския съюз със стипендия за 10 месеца, което ѝ отваря очите за съвременните и подривни гласове в руската литература от онзи период.

Българският се явява като следваща стъпка: „В университета ми предложиха летен семинар в София и аз толкова много харесах страната – езика, културата, хората. Макар че режимът беше тоталитарен, литературата беше жива и актуална и се занимаваше с човешките взаимоотношения. Когато се върнах, ме приеха да уча български в Славянския институт. Въпреки че това е малък език.“²

Още тогава младата Хеле Далгор проявява не само смелост да преминава отвъд Желязната завеса, не само любопитство и отвореност към Другия, но и безпогрешен усет да прогледне отвъд „витрината“ на режима, отвъд казионния ред. И в Москва, и в София тя намира път и се вписва в неформалните литературни и културни общности и чрез тях разпознава своята руска и своята българска литература, които предстои да превежда. У нас първо попада в алтернативни кино среди около режисьора Милан Огнянов, с него и семейството му я свързва доживотно приятелство.

От края на 70-те години до закриването на Института по славистика през 2009 г. Хеле Далгор преподава руски и български език в Орхуския университет. Работи и като ръководител на славянския отдел на университетската книжарница. Институционалното свиване не я отчайва, а още повече извежда

¹ Портфолио на сайта на Датския съюз на преводачите: <https://danskforfatterforening.dk/forfatteren/portfolio-13/> (прегледано на 03.05.2026).

² Пак там.

на преден план личната ѝ мисия на преводач и популяризатор на съвременна българска, руска, а също и украинска литература. Дейността ѝ не остава затворена в пределите на университета: преводът постепенно се превръща в основната форма на нейното културно присъствие.

Ключова роля за разгръщането на нейното преводаческо амплуа изиграва преводът на романа „Цената на златото“ от Генчо Стоев, осъществен съвместно с нейната преподавателка в университета Пиринка Пенкова (по онова време по мъж Педерсен). Той е публикуван през 1973 г. от издателство „Husets“ в Орхус и е първият български роман в Дания след „Под игото“, чийто превод е от 1900 г. (sic!). Този пример е показателен за мълчанията, пропаданията, „заскващите начала“ в преводната рецепция на българската литература, но и за това как появата на посветена и просветена преводачка може да преобърне ситуацията.

От този момент нататък Хеле Далгор последователно изгражда корпус от преводи, чрез които датският читател получава достъп до различни поколения и поетики в българската литература. Това е и началото на дългогодишното ѝ сътрудничество с издателството „Husets“, датиращо приблизително от основаването му през 70-те години на XX в. Там в неин превод излизат стихосбирка на Блага Димитрова, „Балада за Георги Хених“ на Виктор Пасков, „Естествен роман“ на Георги Господинов, както и поредица от руски автори – Владимир Висоцки, Андрей Битов, Олег Хлебников, Анатолий Ким и др.³ Превежда и Людмила Петрушевска (изд. Vandkunsten, 2015). Съществено е обаче, че голямата (руска) литература не успява да „похлупи“ малката (българска) в преводаческата практика на Хеле Далгор. Закриването на „Husets“ в първите години на XXI в. изправя преводачката пред търсене на нов дом за „нейните“ автори. Така отново изпъква активната ѝ роля в литературното посредничество.

Последователното ѝ занимание с текстовете на Георги Господинов и успехът на романа „Физика на тъгата“ в други страни води до установяването на връзка с младото независимо копенхагенско издателство „Йенсен и Далгор“ („Jensen & Dalgaard“, съпадението на едната фамилия с тази на преводачката е случайно). То също проявява интерес към „малките“ литератури. Там в превод на Хеле Далгор освен „Физика на тъгата“ (2017) излизат второ издание на „Естествен роман“ (2018), сборник избрани разкази под заглавието „Сляпата Вайша“ (2019), романите „Времеубежище“ (2021) и „Градинарят и смъртта“ (2024). За датското издание на своите разкази през 2019 г. в Копенхаген Георги Господинов получава наградата „Цинклар“, връчвана от

³ Вж. информативната статия за Хеле Далгор в българската Уикипедия: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B5%D0%BB%D0%B5_%D0%94%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%BE%D1%80 (прегледана на 05.05.2026).

Съюза на датските писатели. А у нас Хеле Далгор получава наградата „Перото“ за превод от български.

Прозата на Господинов, изградена върху фрагментарност, интертекстуалност и постоянни движения между лично и историческо време и опит трудно допуска механично пренасяне в друг език. Датските версии на тези книги показват не само висока езикова компетентност, но и способност за културно „превеждане“ на източноевропейския и балканския свят към северноевропейския читател. Неслучайно самият Господинов определя преводачите от ранга на Хеле Далгор като „най-добрите читатели“.⁴ В нейно лице преводът не е невидимо посредничество, а пресъздаване и на вътрешния ритъм и културната памет на текста.

Успешното сътрудничество с новонамереното издателство съдейства за превода и публикуването през 2020 г. на романа „Месопотамия“ на забележителния украински писател от Харкив Сергей Жадан, чийто глас става още по-важен в годините на войната на Путин срещу Украйна. Оказва се, „малките“ литератури могат взаимно да се подкрепят в отварянето и поддържането на пътищата на межкултурна комуникация.

В епоха, в която малките езици все по-трудно удържат международна видимост, приносят на преводачи като Хеле Далгор придобива особена стойност. Той напомня, че мястото на една литература в света не зависи единствено от политическата или икономическата тежест на държавата, а и от съществуването на личности, готови търпеливо да изграждат мостове между културите. И това не остава незабелязано не само у нас, но и в датския контекст. Хеле Далгор е удостоена с Почетната награда на Датския съюз на преводачите (Dansk Oversætterforbunds Hæderspris, 2019).

Макар да принадлежи на датската културна среда, Хеле Далгор постепенно се превръща във „вътрешен“ човек за българската литература – фигура на доверие, приятелство и вяност към езика и културата, които не са нейни по рождение, но стават нейно неизменно „родство по избор“ на литературно и човешко ниво. Тя е дългогодишен председател на Културното дружество „Дания – България“. Също е участничка в събития и поддръжник на Къщата за литература и превод в София.⁵

В заключение можем да кажем, че Хеле Далгор успява да изгради цял културен хоризонт на Източна Европа за датския читател. В този смисъл българската литература при нея влиза в по-широк диалог – с руската постмо-

⁴ Хелле Далгор: С превода влизам в света на автора. Интервю и портретно представяне на преводачката от Стефан Джамбазов. <https://въпреки.com/post/178416047761/> (прегледано на 05.05.2026).

⁵ Вж. например участието ѝ във формата „Преводачката и нейният автор“, 18.09.2018 г. <https://www.nprage.org/page?id=133> (прегледано на 05.05.2026).

дерна проза, с украинската литература на постсъветската травма, с женското писане от късния социализъм. В преводаческите избори на Далгор се откроява устойчив интерес към автори и текстове, които проблематизират паметта на късния социализъм и посттоталитарния опит, разгръщат се по границите на личната памет и историческата катастрофа. Независимо дали става дума за иронията и емпатията у Георги Господинов, за мрачната урбанистична чувствителност на Людмила Петрушевска или за постсъветската поезика на Сергей Жадан, в центъра стои човекът след разпадането на идеологическите конструкции.

Избрана библиография

1. Stoev, Gentjo: *Guldets pris*. Oversat af Helle Dalgaard & Pirinka Penkova Pedersen. Århus: Husets Forlag, 1973.
2. *Ansigter i et tiår: sovjetisk prosa i 60'erne og 70'erne: en antologi*. Under red. af Helle Dalgaard og Kjeld Bjørnager. Copenhagen: Rhodos, 1977.
3. Vysotskij, Vladimir: *Til marv og ben: Digte og sange*. Udvalgt og oversat fra russisk af Helle Dalgaard og Lars Forchhammer. Århus: Husets Forlag, 1984.
4. Dimitrova, Blaga: *Stemmen: digte*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Århus: Husets Forlag, 1986.
5. Bitov, Andrej: *Fugle eller Nye tidender om mennesket*. Oversat af Helle Dalgaard. Århus: Husets Forlag, 1988.
6. Khlebnikov, Oleg: *Lokal tid*. Oversat af Helle Dalgaard & Peter Nielsen. Århus: Husets Forlag, 1988.
7. Kim, Anatolij: *Jeg – en klovn: sange og digte*. På dansk ved Helle Dalgaard og Peter Nielsen. Århus: Husets Forlag, 1989.
8. Zjeleznikov, Vladimir: *Fugleskræmslet*. På dansk ved Helle Dalgaard. Randers: Thode, 1990.
9. Kaledin, Sergej: *Den ydmyge kirkegård*. På dansk ved Helle Dalgaard. Århus: Husets Forlag, 1992.
10. Paskov, Viktor: *En violin til Vorherre: roman* på Dansk ved Helle Dalgaard. Århus: Husets Forlag, 2003.
11. Gospodinov, Georgi: *En Naturlig Roman*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Århus: Husets Forlag, 2006.
12. Petrusjevskaja, Ljudmila: *Nummer Et eller I andre muligheders haver*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Forlaget Vandkunsten, 2015.
13. Gospodinov, Georgi: *Melankoliens fysik*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Forlaget Jensen & Dalgaard, 2017.
14. Gospodinov, Georgi: *Blinde Vajsja og andre historier*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Forlaget Jensen & Dalgaard, 2018.
15. Zjadan, Sergij: *Og midt i alt dette går frontlinjen*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Forlaget Jensen & Dalgaard, 2020.

1869

16. Gospodinov, Georgi: *Tidsskjul*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Forlaget Jensen & Dalgaard. 2021.
17. Gospodinov, Georgi. *Gartneren og Døden*. På Dansk ved Helle Dalgaard. Forlaget Jensen & Dalgaard, 2024.

За нея

Дачев, М. Далгорд, Хеле. – В: *Чуждестранна българистика през XX век. Енциклопедичен справочник*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2008, 149–150.

Биляна Курташева
Нов български университет

Дьорд Сонди на 80 години

Дьорд Сонди (Szondi György) е изтъкнат унгарски българист, преводач, поет, издател и културен дипломат. Неговият професионален и личен живот е неразривно свързан с България посредством мостовете на езиците – родния му унгарски и любимия му български, благодарение на които той десетилетия наред служи на мисията да бъде посредник в полето на литературните и културните взаимоотношения между Унгария и България.

Роден е на 15 март 1946 г. в британски военен лагер във Феферниц (Paternion), Австрия. Произхожда от семейство с трудна съдба. Майка му е бежанка, а баща му – военнопленник. След войната бащата, бивш офицер, работи като общ работник и варджия, за да издържа семейството си. Дьорд Сонди завършва гимназията „Lajos Nagy“ в Печ през 1964 г. Поради „неблагонадеждния“ си произход, преди да влезе в университета, работи като миньор в уранови мини, разносвач на вестници, библиотекар. През 1974 г. завършва специалност „Унгарска филология и българистика“ в Будапещенския университет „Лоранд Йотвьош“. Значителна част от кариерата му преминава в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Бил е лектор по унгарски език (1975–1979), гост-преподавател (1980–1981) и по-късно отново преподава в Катедрата по унгарска филология (2004–2009) като гост-доцент.

През 1981–1984 г. е докторант на Унгарската академия на науките в София. През 1985 г. успешно защитава дисертация по езикознание на тема „Функции и граматически категории на глагола в българския и унгарския език“. От 1975 г. работи в Националната библиотека за чужди езици, където е главен съветник до 2004 г. През 1980–1990 г. е отговорен редактор за българска литература в издателство „Европа“ в Будапеща. От 1995 г. е главен редактор на списание „Полис“, а от 1999 г. – главен редактор на месечното списание за литература, изкуство и природа „Напут“. През 1998–1999 г. е изпълнителен директор на издателство „Масси“, а през 2003 г. основава издателство „Напкút“ (Napkút), в което издава десетки книги от български автори и става собственик на сп. „Напут“, излизащо ежегодно в десет тематични броя. От 1991 г. е член на редколегията на културно-общественото двуезично списание „Хемус/Naemus“, издание на българската общност в Унгария. Като председател на Фондация за изкуство „Цедруш“ организира двустранни научни форуми, между които „В курсив и под линия. Тенденции и акценти в българската и унгарската литература (1989–1989)/Hangsúlyok és súlyok. Tendenciák és tónusok a bolgár és a magyar irodalomban (1989–2008)“ (2008), „Българи, авари, маджари по средното и долното течение на Дунав. VIII–XI век“ (2009), „Унгарската литература в последните години“ (2010) и др.

От 1999 до 2004 г. Сонди е директор на Унгарския културен институт в София, където развива интензивна дейност за популяризиране на унгарската култура в България. За своя мандат обаче успява далеч да надхвърли тази задача, като превръща сградата на Унгарския институт във втори дом на българските писатели и техните книги, на художници, театralи, музиканти и тяхното изкуство. В залите му всяка година през този период се провеждат множество събития – от представяния на авторски и преводни книги, през юбилейни чествания, дискусии, срещи с творци от двете страни, до научни конференции, съпроводени от изложби, музикални и сценични прояви. Тук в трудни за българската култура години българските творци получават безусловната подкрепа на Дьорд Сонди и Унгарския културен институт. Инициативите му са безбройни и безценни не само за укрепването на двустранните културни отношения, но и изобщо за оцеляването на стойностната българска книга.

Дьорд Сонди е един от най-активните преводачи на българска литература в Унгария и изобщо зад пределите на България. Превел е стотици български автори на унгарски – над 11 000 страници проза и над 20 000 стиха поезия от над 400 автори. Сред тях се открояват текстове на възрожденската литература от Паисий Хилендарски до Христо Ботев, „Записки по българските въстания“ на Захарий Стоянов, „Бай Ганьо“ на Алеко Константинов, „Антихрист“ на Емилиян Станев, „Диви разкази“ на Николай Хайтов, стихосбирки от Блага Димитрова, Биньо Иванов, Николай Кънчев, Константин Павлов, Екатерина Йосифова, Иван Цанев, Марин Георгиев, Едвин Сугарев, Пламен Дойнов и от много други съвременни поети.

Началото на преводаческата работа на Дьорд Сонди е белязано от изключителна лична мотивация и езиков усет, който той развива още в първите си години в България. В онова време на първи опити интересът му е насочен към поети, които не са сред официално лансираните – като Биньо Иванов например, когото Сонди превежда „полулегално“, по неговите собствени думи. Извън този детайл тъкмо примерът със стиховете на Биньо Иванов показва, че преводачът избира предизвикателството, трудния път, необичайния текст. Преводът за него е не само труд и радост, но и своеобразно лично „зареждане на батерията“ му на творец, който пише поезия. Преводът далеч не е просто замяна на думи от един език на друг, а духовно поприще и начин на живот. В неговите възгледи личи дълбока отдаденост на „невидимото“ изкуство. В интервюта и неформални разговори Сонди често споделя идеята, че преводачът трябва да бъде гостоприеман домакин за чуждия текст, т.е. че преводът е акт на приемане на „другия“ в своя езиков свят. В този смисъл преводачът не просто е длъжен да предаде адекватно едно съдържание, а има далеч по-трудната и отговорна мисия пред самото поетическо изкуство да създаде художествено постижение, равностойно на оригиналната творба. Приятели и колеги го наричат „маг на преводимостта“ (Михаил Неделчев) и изтъкват в работата му на преводач неговата енергия на „играещо дете“, което посто-

янно открива нови нюанси в езика. Отношението му към българския език е сравнявано с това на влюбен човек, който винаги е изненадан и очарован от обекта на своите чувства.

Особено важно за възгледите му е неговото разбиране за изкуството на превода като основен инструмент за свързване на народите и за преводача като мост на езика. Той разглежда себе си като посредник, чиято мисия е да изведе българската литература от „границите на тишината“ и да я направи част от европейския свят. Вярва, че преводачът е този, който превръща литературата на „малките народи“ в споделено световно богатство.

Забележителен творчески и биографичен факт е, че Дьорд Сонди не само превежда от български на унгарски, но е един от малкото чужденци, които пишат поезия на български език. Личното му поетическо творчество е уникално явление, защото той не просто използва българския език, който владее до изключителна тънкость, но и се „заиграва“ с неговите възможности и използва ресурсите му с невероятно майсторство. Наричат го „български поет с майчин унгарски език“. В стиховете му често може да се срещнат архаизми, диалектни думи и неологизми. В самото си писане Сонди изследва звучността на думите и се възползва от знанията си за граматика и етимология – едно лингвистично поле, което го увлича безкрайно. Двете му стихосбирки на български език „Припада диагональт“ (1992) и „За ек вам“ (1996) са свидетелство за тъкмо това вникване в нашия език, плод на дългогодишното му изучаване, но също и за смело поетическо експериментаторство. Стиховете му обикновено са кратки, наситени, наподобяват фрагменти или мисловни проблясъци и правят впечатление с нестандартната си метафорика, с иронията и самоиронията. Важна тема в тях е темата за границите – между езиците, между родините, между думите и мълчанието. Сонди често е наричан „унгарецът с българско сърце“, но в поезията си той е по-скоро „гражданин на езика“.

Няколко са авторските му художествени книги на унгарски език (1992, 1994, 1996). *Értem, értem, értem?* („Разбирам, разбирам, разбирам?“) е неговата основна поетическа книга, излязла през 1994 г. в Будапеща, и *Hunbolg* – сборно издание, включващо поезия и проза на унгарски език, което е подготвено за печат и съдържа по-нови текстове.

Дьорд Сонди е автор на учебника „Български език за говорещи унгарски“ и на унгарско-български разговорник; на повече от 350 публикации (предговори, интервюта, изследвания, критика) на български и унгарски, както и на голям брой статии и допълнения към енциклопедични статии за български автори, включени в 19-томната енциклопедия на световната литература на унгарски език.

Заслугите на Сонди за популяризирането на българската литература в Унгария са и в работата му по съставителството и превода на редица български антологии в Унгария, като последните от тях са: „Бронзови мигли. 125 го-

дини нова българска лирика“ (2002), „Саморасляци и трохи. Къси писания на 168 български писатели от 1980 до 2006“ (2006), „Полковникът птица“ (Съвременна българска драматургия, 2009), „Ябълки“ (Антология на съвременната българска проза, 2009), „Различна тишина“ (двуезична антология на българското хайку). През 2010 г. издава смесения сборник с подбор на свои преводи „Прелетни цветя. 35 години преводаческо минало“ (с включени 89 български автори). Работи върху история на българската литература от 1944 г. до днес.

Дьорд Сонди е член на Съюза на унгарските писатели, на Международното унгарско филологическо сдружение, на Общността към Унгарската академия на науките и Унгарската академия на изкуствата, на Съюза на учените в България, почетен член е на Сдружението на българските писатели.

Като признание за дълголетната си работа на филолог, преводач и поет, издател и културен посланик, неуморен посредник между културите и литературите на България и Унгария Сонди получава редица награди в двете страни. Носител е на няколко големи държавни отличия – българския орден „Кирил и Методий“ (1985), унгарската държавна литературна награда „Атила Йожеф“ (2015) и унгарския „Рицарски кръст на Ордена за заслуги (гражданска категория)“ (2021); на литературни и академични награди и награди за превод – Почетен знак на Българската академия на науките „Марин Дринов“ за принос му в изследванията по българистика и в развитието на културните връзки между Унгария и България (2001), почетен знак „1300 години България“ (1981), петкратен носител на награда за отличен литературен превод от Министерството на културата на Унгария (1978, 1979, 1981, 1983, 1984), Доктор хонорис кауза на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ (2001), награда „Златно перо“ за постижения в областта на изкуството и културата (2003), плакет и грамота „Отец Паисий“ на Министерството на образованието и науката за заслуги към българското образование (2003), Национална награда за художествен превод „Стоян Бакарджиев“ (2004), „Златен будилник“ на програма „Христо Ботев“ на БНР (2007), „Златен век“ на Министерството на културата на България (2015), орден „Жан Моне“ (2015), Доктор хонорис кауза на Нов български университет (2021), награда „Йожеф Уташи“ (2024). Последното отличие от признателна България за значимия му принос в популяризирането на българската литература в Унгария, е Международната литературна награда „Пеньо Пенев“ за 2026 година.

Енергията на унгарския българист, неговият преводачески талант и рядката му работоспособност, съчетани с любовта му към българския език и България и съзнанието му за мисионерство в полето на културното сътрудничество и взаимодействие между двете страни, го правят ярка фигура сред чуждестранните българисти от края на XX и началото на XXI век.

Избрана библиография

Книги

1. Български език за говорещи унгарски. София: Народна просвета, 1982 (съавт. М. Хубенова).
2. Българо-унгарски разговорник. София: Наука и изкуство, 1984 (съавт. Сн. Анастасова).
3. Припада диагоналът (стихосбирка). София: Кръг 39, 1992.
4. Értelm, értelm, értelm? Budapest: Práter, 1994.
5. За ек вам (стихосбирка). София, 1996.
6. Pavlov, Konstantin. Perszifedron. Val. és ford. György Szondi. Budapest: Napkút, 2006.
7. Kulekov, Ivan Georgiev. Harmadik személyben. Val. és ford. György Szondi. Budapest: Napkút, 2006.
8. Magoncok és morzsák: Bolgár apró írások. Vál., ford. és az utószót írta Szondi György. Budapest: Napkút, 2006.

Статии и студии

1. Към въпроса за транскрипцията на унгарските думи в българския език. – *Съпоставително езикознание*, 9/6, 1984, 51–58.
2. A bolgár irodalom Magyarországon. Gondok, eredmények, tűnődések. – *Életünk*, 11, 1987.
3. Категорията обектоопределеност в унгарския език и нейните еквиваленти в българския език. – *Съпоставително езикознание*, 12, 1987, № 5, 12–22.
4. Каузативност в българския език (в съпоставка с унгарския език). – In: *Hungaro-Bulgarica* Т. 3. Bulgarisztika Budapesten = Българистика в Будапеща. Budapest, 1987.
5. Съпоставителен анализ на глаголните групи в българския и унгарския език (нов поглед към глаголните граматически категории в двата езика). – В: *Унгарска българистика*. София, 1988, 196–217.
6. Отношението обект – субект в унгарския и българския език. – Във: *Втори международен конгрес по българистика. Сравнително и съпоставително езикознание*. Ред. Д. Мирчева, съст. О. Младенов. София, 1989, 173–184.
7. Миниатюри. Фрагменти, въпроси и отговори. – *Панорама*, 2, 1989, 135–144.
8. Dimitrova, Blaga Nikolova. *Időtöröttek: Válogatottversek*. Blaga Dimitrova. Vál. és az utószót írta György Szondi; Ford. Magda Székely, György Szondi és Péter Turcsány. Budapest: Kráter Műhely Egyes, 1991.
9. A bolgár humor. Tanulmányrészletek. – *Хемус*, 2, 1993.
10. Sebzett idő, sebző. Mozaikos gondolatok a bolgár irodalom utóbbi ötven évének történetéről. – *Tekintet*, 1994, № 3–4, 169–194.
11. Ранено време, раняващо. – *Литературата*, 2, 1995, 207–231.
12. И това не знам (за българската литература след 1990 г.). – *Хемус*, 3, 1997.

13. Kép és más. Szubjektív töredékek, gondolatok a bolgár irodalomról s magyar befogadásáról 1945 után. – In: *Országos Idegennyelvű Könyvtár évkönyve*. Budapest, 1997.
14. Моят Захарий Стоянов. – В: *Захарий Стоянов и нашето време*. София, 2000.
15. *Bronzpillák: Az új bolgár líra 125 éve*. Válogatta és szerk. Szondi György. Budapest: Masszi, 2002.
16. История, истории. Преводач ли си. – В: *История. Истории. Наративи*. Велико Търново, 2002.
17. Капаци. – В: *Българистични проучвания*. Т. 9. Актуални проблеми на българистиката и славистиката. Велико Търново, 2003.
18. Един разговор с Тончо Жечев. – Във: *Вечните страсти български*. София, 2004.
19. Думи, думи някогашни. – В: *Български календар*. Будапеща, 2004.

За него:

Найденова, Й. Сонди, Дьорд. – В: *Чуждестранна българистика през XX век. Енциклопедичен справочник*. Съст. А. Милтенова. София: АИ Марин Дринов, 2008, с. 489.

Мостът на езика. Съст. Пламен Дойнов. В чест на 70-годишнината на Дьорд Сонди: Статии, есета, стихотворения. София: Литературен вестник, 2016.

[Без автор]. Почетни доктори. Д-р Дьорд Сонди. С академично слово „Пътят?“ – *Личностите на НБУ*. Нов български университет, 02.07.2021 г., е-издание (= <https://nbu.bg/bg/za-nbu/lichnostite-na-nbu/pochetni-doktori/d-r-djord-sondi>).

Пенка Ватова
Институт за литература
Българска академия на науките

Анатолий Турилов на 75 години

Тази година палеославистиката отбелязва един знаков юбилей – руският медиевист, историк и археограф Анатолий Аркадиевич Турилов празнува своя 75-и рожден ден. Това е юбилей за изследването на старите славянски литератури и култури в Европа и света, чийто прогрес постигна несъмнени резултати през изминалите години, обогатен от него с нови открития, които остават сред най-значителните в областта.

Анатолий Турилов е роден в Ярославъл през 1951 г. Завършва Историческия факултет на Московския университет, специалност „Изворознание“ (1973). Обучава се като аспирант в Института по славянознание и балканистика (1973–1976). Работи като старши библиотекар в Ръкописния отдел на Руската държавна библиотека в Москва (1977–1979). През 1980 г. успешно защитава кандидатска дисертация на тема „Болгарские и сербские источники по средневековой истории Балкан в русской книжности конца XIV – первой четверти XVI вв.“ Тази тема остава водеща през целия му път на учен. Работи като научен сътрудник и старши научен сътрудник в Археографската комисия към АН СССР, днес Руска академия на науките. Понастоящем е водещ научен сътрудник в Института за славянознание.

През периода 1983–1993 г. е научен секретар на редколегията на Сводния каталог на славянските ръкописи, запазени на територията на СССР. В същото време е отговорен редактор на Сводния каталог на славянските кирилски и глаголически ръкописи от XIV в. в книгохранилищата на Русия и бившите съветски републики (т. I, 1993). Член е на комисията за изворите по история на Балканите и Средиземноморието (CIBAL към ЮНЕСКО), на Библейската комисия към Международния комитет на славистите, в които развива активна дейност.

Още от началото на научната си кариера той се формира като вещ познавач на славянските ръкописи и става един от малкото специалисти в света, които идентифицират според палеографски и кодикологически данни групи от кодекси със сходни характеристики, принадлежащи към определени школи, открива нови автори и творби. В центъра на вниманието му, освен историята на руската средновековна литература, е отражението на културните процеси във Византия в балканската книжовна традиция. Изследва и публикува нови факти за връзките между сръбската книжнина и другите балкански литератури („К отождествлению частей некоторых фрагментированных сербских рукописей XIV в.“ (*Археографски прилози*, 26–27, 2004–2005, 123–154); „Сербские отрывки XIII–XVI вв. библиотеки Русского Пантелеймонова монастыря на Афоне. Ч. 1 (Рукописи XIII–XIV вв.).“ (*Археографски*

прилози, 28, 2006, 56–104); „К вопросу о сербском компоненте во „втором южнославянском влиянии“ (*Russica Romana*. Pisa; Roma, 2008. Vol. 14, 2007, 23–37); „Заметки о сербских грамотах XIV–XV вв., написанных книжным письмом: проблемы писцов, подлинности и датировки актов (из предварительных наблюдений).“ (*Стари српски архив*. 9, 2010, 193–216); „Общественная мысль Сербии конца XII–XIII вв. (Власть и общество в представлениях сербских книжников).“ (*Власть и общество в литературных текстах Древней Руси и других славянских стран (XII–XIII вв.)*. Москва, 2012, 125–168 (в съавт. с Б. Н. Флоря); „О Датировке и Происхождении Двух Сербских Пергаменных Списков Святосавской Кормчей.“ (*Cyrrillomethodianum*, 19, 2014, 41–46); „Сербская средневековая литературно-книжная традиция в контексте православного славянского единства на Балканах.“ *Русский взгляд на сербский язык, литературу и культуру*. (Научная конференция славистов в дни Вука Караджича (1971–2015). Белград, 2015, 345–351); „Потерявшиеся“ публикации 1914–1915 гг. русских исследователей о средневековых сербских рукописях.“ (*Српско-руске књижевне и културне везе: Епоха модерне./ Сербско-русские литературные и культурные связи: Эпоха модерна*. Нови Сад; Москва, 2018, 9–31) и др.). Проникналите от Русия на Балканите текстове също последователно са изследвани от него („Забытые и малоизвестные факты из истории древнейшего перевода Пролога у южных славян (К проблеме „первого восточно-славянского влияния).“ (*Славяноведение*, 2012, № 2, 8–26).

Изключителен принос представлява изследването на славянските ръкописи в манастирите на Света гора. Участва в няколко научни експедиции, където първоначално описва ръкописите в манастира „Св. Панталеймон“ (1983), а по-късно, заедно с Л. В. Мошкова, изработва единствен по рода си своден каталог на славянските ръкописи в атонските манастири, претърпял две издания (1999 и 2016).

А. А. Турилов е автор на значими приноси в кирило-методиевската проблематика. Той изнася нови факти и открива неизвестни текстове на Кирило-Методиевите ученици след идването им в България по времето на цар Борис (852–889) и на цар Симеон (892–927). Между тях е канонът за Успение Богородично от Климент Охридски, издаден и коментиран съвместно с Л. В. Мошкова (1999). Особена стойност имат съобщенията от него месечнословни указания (*calendar notes*), от които стават ясни датата на антихристиянския бунт – 28 март 866 г., и датите на папската мисия в края на същата година („Две забытые даты болгарской церковно-политической истории IX в. (К вопросу формирования болгарского варианта церковного календаря в эпоху Первого царства).“). Той идентифицира авторството на цикъла разкази за железния кръст (чудеса на св. Георги, свързани с българската история) и проследява неговото разпространение в руската традиция („*Сказание о железном кресте*“ как источник по истории и общественно-политической

мысли Болгарии конца IX – начала X вв.“). Разкрива наследството на един непознат български автор от X в. – Григорий Философ („Неизвестный эпизод болгаро-византийско-русских связей XI в. (Киевский писатель Григорий Философ)“. Идентифицира и описва два пергаментни фрагмента като част от *Изборника* от 1073 г. Негово е откритието на преписа от *Български апокрифен летопис* в кодекс от сбирката на А. И. Хлудов („Киевский сборник с *Болгарской апокрифической летописью* (Датировка, состав и история рукописи)“. Непреходно значение има установяването на кръг ръкописи на български книжовници („Новые рукописи болгарских книгописцев XIV в. Лаврентия и Грубана“; „Болгарские книжники раннего XIV в. между Тырновом, Святой горой и Святой землёй (по следам забытых и новейших атрибуций)“; „К изучению вклада митрополита Киприана в русскую культуру последней четверти XIV – XV вв. (новые факты и гипотезы)“ и др.).

Още в началото на творческия си път А. А. Турилов предлага оригинален подход за общата периодизация на славянските литератури и взаимния обмен на преводни и оригинални паметници между южните славяни и Русия („К вопросу о периодизации русско-южнославянских литературных связей XV – начала XVI вв.“ *Русско-балкански културни връзки през Средновековието/Русско-балканские культурные связи в эпоху Средневековья*. София, 1982, 68–74). В неговите трудове в три тома, излезли през 2010–2011 г.: „*Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Межславянские культурные связи эпохи средневековья*“; „От Кирилла Философа до Константина Костенецкого и Василия Софийнина (История и культура славян IX–XVII вв.)“; „Межславянские связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры славян: Этюды и характеристики“ са включени изследвания на руско-балканските и балканско-руските книжовни връзки, подчертана е многократно общата функционална, жанрова и стилистична основа на средновековните текстове. Настолни за палеославистите в миналото и днес са очерците в тритомника: „К изучению южнославянской рукописной традиции „Прогласа Константина Философа“; „Болгарские литературные памятники эпохи Первого царства в книжности Московской Руси XV–XVI вв. (заметки к оценке явления)“; „К истории украинско-болгарских художественных связей XVI в.“; „Переводная литература у южных и восточных славян в эпоху раннего Средневековья“; „Культурная консолидация болгар и сербов в эпоху османского завоевания и владычества (XV–XVII вв.) и ее восприятие в национальных историографиях“; „Эпизод болгаро-сербско-русских связей середины XVII в. Гипотеза о происхождении Карловацкой рукописи *Сказания о письменах* Константина Костенецкого“; „Служба Климента Охридского на Богоявление в составе „Николиной минеи“ („Минеи Томича“)“; „К истории бытования и изучения древнеболгарских рукописей в России первой половины – середины XIX в.: реконструированная Минея праздничная (РНБ, Ф. п. I. 72 + БРАН, 24.4.11) „Палаузовская“ или же „Априловская?“ и др.

А. Турилов е участник и редактор в *Православная энциклопедия* (2001–), в която е автор на редица статии. Член е на редколегиите на речника на староруския език XI–XIV и XI–XVII век, на списанията „Археографски прилoзи“ (Белград), „Вестник церковной истории“, „Древняя Русь. Вопросы медиевистики“, „Slověne/Словѣне“ (Москва), „Стари српски архив (Белград)“, „Старобългарска литература“ (София), „Russica Romana“ (Рим – Пиза, до 2017 г.) и „Црквене студије“ (Ниш). Участва с доклади в десетки международни конференции и конгреси, дискутирайки ключови въпроси от Славянското средновековие.

Анатолий Турилов е получил признанието на класик в областта на изследването на средновековното ръкописно наследство и на славянските литератури. Чуждестранен член е на Сръбската академия на науките и изкуствата (2012), Академия Амброзиана (Милано) (2015), Националната академия деи Линчеи (Италия) (2018). Член е на Свободното историческо общество (2016). Удостоен е с почетния знак на БАН „Марин Дринов“ на лента (2019) както за научните му трудове с непреходно значение, така и за изключителния му принос за популяризирането на средновековната литература и култура. Неговите публикации са крайъгълен камък за всеки специалист и преподавател, бележат последните десетилетия като жалони на разкриване на непознати дотогава страници от историята на славянската книжнина. Пожелаваме му много здраве и нови публикации!

На многоя лѣта!

Избрана библиография¹

1. Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Межславянские культурные связи эпохи средневековья. Москва: Знак, 2010. 486 с., указатели.
2. От Кирилла Философа до Константина Костенецкого и Василия Софийнина (История и культура славян IX–XVII вв.): Сб. статей. Москва: Индрик, 2011. 447 с., указатели.

¹ Библиография до 2003 г. вж. в: Хронологический список трудов А. А. Турилова за 1975–2002 гг. – *ТОДРЛ*, 56, 2004, 675–684; Иванова, Кл. Турилов, Анатолий Аркадиевич. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*. 4. 2003, София: АИ Марин Дринов, 205–209; Станчев, Кр. От археографията до културната история. – *Старобългарска литература*. 53–54, 2016, 22–61; Милтенова, А. Анатолий Турилов на 70 години. – *Българистика/Bulgarica*, 43, 2021, 133–142. Вж. <https://inslav.ru/people/turilov-anatoliy-arkadevich>.

3. Межславянские связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры славян: Этюды и характеристики. Москва: Знак, 2012. 805 с., указатели.
4. Каталог памятников древнерусской письменности XI–XIV вв. (Рукописные книги). Отг. ред. Д. М. Буланин. Санкт-Петербург, 2014, 18–432, 627–875 (съвм. с Д. М. Буланин, А. А. Романова, О. В. Творогов и Ф. Томсон).
5. Каталог славянских рукописей афонских обителей. Београд, 2016. 560 с., указатели (в съавт. с Л. В. Мошкова).

Анисава Милтенова
Институт за литература
Българска академия на науките

Гражина Шват-Гълъбова на 70 години

Проф. Гражина Шват-Гълъбова е от учените, чието присъствие се проявява не само чрез нейните трудове, но и чрез вдъхновението, което оставя у хората около себе си. През 2026 г. тя отбелязва своя 70-годишен юбилей – повод не само за празник, но и за признание за един изключителен научен път, който оставя трайна следа в развитието на хуманитарната наука. Нейната дейност през десетилетията се отличава с изключителна всеотдайност и с рядко съчетание от ерудираност и хуманност, което превръща научното ѝ дело в истинско духовно призвание. Неслучайно трудовете ѝ са се превърнали в ориентир за поколения изследователи и пример за високи академични стандарти.

Гражина Шват е родена на 22 юни 1956 г. във Варшава. Завършва с отличие специалността „Българска филология“ във Варшавския университет, където под ръководството на видната българистка проф. Тереса Домбек-Виргова подготвя и през 1990 г. защитава докторат на тема: „В кръга на българската гротеска (За творчеството на Йордан Радичков)“. Преподавателската ѝ кариера е свързана с Института по славянска филология (впоследствие Институт по западна и южна славистика) към Варшавския университет, където става асистент, доцент и до 2013 г. професор по южнославянски литератури и култури и титуляр на българистиката. От 1999 г. тя работи и в Института по славистика към Полската академия на науките (ПАН), където от 2010 г. до днес е професор. През годините заема редица административни длъжности – заместник-директор на Института по славянска филология на Варшавския университет (1992–1994), директор на Института по славистика към ПАН (2007–2011), заместник-директор на Полския културен институт в София и първи секретар в Посолството на Полша в България (1994–1997). Главен редактор е на престижното научно списание „*Slavia Meridionalis*“ (2006–2019), член е на редакционните съвети на редица полски и български научни списания – „*Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo*“, „*Papers of BAS. Humanities & Social Sciences*“, „*Studia Litteraria Serdicensia*“, „Литературна мисъл“, „Многообразие и единство“, „Любословие“, „*Pamiętnik Słowiański*“, „*Południowosłowiańskie zeszyty naukowe*“, „*Studia Litteraria et Historica*“. Проф. Гражина Шват-Гълъбова е подготвила успешно трима докторанти българисти, които продължават традициите на полската литературна българистика. За своите изключителни заслуги за развитието на хуманитарната наука и за приноса си в развитието на българо-полските културни връзки тя е удостоявана с множество отличия, сред които трябва да се споменат Почетен диплом от Министъра на културата на България за заслуги към българската култура (1999), Сребърен кръст за заслуги към Република Полша (2005), По-

четен медал „Марин Дринов“ с лента на Българската академия на науките (2016), доктор хонорис кауза на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2016) и мн. др.

Гражина Шват-Гълъбова е свързала дълбоко личната и професионалната си съдба с България и българистиката, за което свидетелстват многобройните ѝ публикации в български издания, множеството съвместни научни проекти с колеги от български научни институции и особено трудовете ѝ, които са сред най-значителните изследвания в областта на българистичното литературознание. Книгата ѝ „В кръга на българската гротеска (За творчеството на Йордан Радичков)“ (1991) е първото монографично изследване върху произведенията на големия български писател. През следващите години нейните научни интереси се развиват към по-обща културно-антропологични и философски проблеми, свързани с мултикултурализма, историята на религиозните движения, „местата на памет и спомен“ и историята на идеите в балканските култури, които разработва върху български материал. Нейният труд за богомилството, „Haeresis Bulgarica в българското културно съзнание на XIX и XX век“ (на полски „Haeresis bulgarica w bułgarskiej świadomości kulturowej XIX i XX wieku“, 1995), оценен с престижна научна награда в Полша и преведен на български и английски език, е забележително събитие със сериозен принос както към българската наука и култура, така и към европейското литературознание. Подходът на Шват-Гълъбова да разглежда богомилството като място на памет е методологически иновативен и е оценен високо в международната хуманитарна наука. Като конструирано място на паметта, през очертаните от нея последователни културни ситуации – моделът на Паисий, следосвобожденския период, 20-те и 30-те години на XX в., комунистическия режим и последвалата го постмодерна епоха, то може да има различни прояви, но това, което ги обединява, е утопичният им характер – при лявото към бъдещето, а при дясното към миналото. Изследването на Гражина Шват-Гълъбова ни казва, че богомилството, духът на отрицанието, вечният еретизъм и нетърпимостта към властта на институциите не са наша същност, а построение, което получава различно съдържание в зависимост от това, какви идеологически внушения се търсят от авторите на литературните творби с богомилска тематика. Важна постановка на изследователката е определянето на Запада като „значимия Друг“ за формирането на националното културно съзнание на българите и е сериозно оборване на стереотипите в мисленето за българската идентичност. За новаторската методология и за приносния характер на книгата Гражина Шват е номинирана за престижната научна награда „Йежи Гедройц“ на Университета „Мария Кюри-Склодовска“ (2006).

Важен принос за българистиката също така е излезлият в Полша „Лексикон на българската традиция“ („Leksykon tradycji bułgarskiej“, 2011), инициран и подготвен под ръководството на Гражина Шват-Гълъбова, който има за цел да представи най-значителните български културно-исторически

явления, отразени в литературни и документални текстове, осветлявайки общоизвестните, тиражирани широко в енциклопедии, учебници и христоматии факти от гледна точка на тяхното значение за формирането българската национална митология. Той съдържа подробни статии за писатели, литературни произведения и културно-философски понятия, в които е показано „скритото“ в тях значение, необходимо за разбиране на основни ментални характеристики и прояви на българската култура. Такива са например статиите „Богомилство“, „Исихазъм“, „Златен век“, „Българският Великден“ и др. Направените задълбочени анализи почиват върху значителен материал, като са взети предвид не само появилите се през последните десетилетия в България научни изследвания, но също и многобройни първични източници. Новаторската концепция на лексикона, както и сътрудничеството на най-добрите полски българисти, са позволили на Гражина Шват-Гълъбова да постигне една обобщаваща картина на утвърдените класически български „места на паметта“ и в много случаи да ги представи в нова светлина.

Не по-малко ценен като принос в славистичните и по-конкретно в българистичните изследвания е инициираният и ръководен от нея проект „Мигриращи идеи на славянските Балкани (XVIII–XX век)“ („*Idee wędrówne na słowiańskich Bałkanach (XVIII–XX w.)*“), финансиран от полския Фонд за научни изследвания и реализиран в Института по славистика на Полската академия на науките (2015–2017). Иновативният по замисъл проект, обединил усилията на полски слависти от различни научни институции с участието и на български учени от БАН, има за цел да подложи на интердисциплинарен и компаративистичен анализ рецепцията и адаптацията на идеите на Просвещението при модернизацията на славянските Балкани от средата на XVIII до края на XX в. За пръв път балканска (и българска) проблематика е обект на подобен нестандартен научен подход, при който се прави сравнителен анализ и интерпретация на процесите на хибридизация на идеите, внесени от външни центрове и модифицирани под влияние на локалните условия (етнически, политически, конфесионални и езикови). В резултат е изготвена типология на процесите на адаптиране на идеите на европейската модерност (като например „прогрес“, „секуларизация“, „рационализъм“) в рамките на седем балкански култури – българска, босненска, македонска, сръбска, словенска, хърватска и черногорска. Под ръководството на проф. Шват-Гълъбова и с нейното дейно участие е подготвен 10-томният „Лексикон на мигриращите идеи на славянските Балкани“ – един забележителен по своето новаторство, всеобхватност и задълбоченост труд, несравним с нищо, създавано досега в литературноисторическите и културологичните проучвания на Югоизточна Европа.

Последният засега мащабен научен проект на Гражина Шват-Гълъбова, завършил през 2025 г., също е финансиран от полския Фонд за научни изследвания и е посветен на модерната и постмодерната адаптация на един фолклорен мотив, популярен в Югоизточна и част от Централна Европа. Ста-

ва дума за много архаичен топос, свързан с жертвоприношението на млада жена, зазидана в основите на строящ се мост или сграда, за да бъде тя заздравена и съхранена (известен в българската традиция като „вграденa невеста“). Международният изследователски екип е проучил многобройни явления, отразяващи трансформациите на този мотив в редица национални literатури и изкуство от XIX до XXI в., включително в театъра, киното, перформанса, популярната култура и образованието. В резултат от работата по проекта през 2025 г. е издадена колективната монография „На юг от Балатон, на север от Арта. Топосът за вградената жена в културите на Югоизточна Европа и Унгария“ („Na południe od Balatonu, na północ od Arty. Topos wmurowanej kobiety w kulturach Europy Południowo-Wschodniej i Węgier“), в която са представени и детайлно анализирани многопосочните и понякога изненадващи съвременни модификации на мотива в албанската, босненската, българската, хърватската, черногорската, гръцката, македонската, румънската, сръбската, словенската и унгарската модерна и постмодерна култура. В книгата е показано как този фолклорен топос, част от националната митология на страните в изследвания регион, с течение на времето се е трансформирал, за да приеме разнообразни форми в развитието на тяхната културна памет. Показани са начините, по които традиционният наратив се променя и претърпява разнообразни литературни, визуални, музикални, сценични и други адаптации, използвани за различни, понякога противоречиви, художествени, идеологически и комерсиални цели. Като проследяват своеобразието и динамиката на многобройните явления в различните култури, породени от трансформацията на мотива за „вградената жена“, изследователите стигат до задълбочени изводи за характера на изследваните национални култури и на изразените чрез тях аксиологични избори – както онези, изменящи се във времето, така и другите, които демонстрират устойчивост и продължително присъствие през различните исторически епохи. Както и при останалите проучвания, предприети от проф. Шват-Гълъбова, и тук е търсен транскултурален изследователски подход, свободен от научни предразсъдъци и от натиска на локалните перспективи.

Гражина Шват-Гълъбова е съорганизатор и ръководител на редица българо-полски проекти, разработвани съвместно с учени от Института за литература, Института за етнология и фолклористика и Кирило-Методиевския научен център при БАН. Сред тях са „Идентичност и исторически митове. Проблеми на народната и културната идентичност. България и съседите ѝ“ (2003–2005), „Идентичности, стереотипи и митове в полската и българската култура в мултикултурни условия“ (2005–2014), „Културно-религиозни и философски аспекти на славянските средновековни literатури и техните съвременни проекции“ (2009–2011), „Библийският текст от Средновековието до Новото време (Функции. Рецепция. Интерпретации)“ (2012–2014, 2015–2017), „Градът в динамиката на културата – размисли и вдъхновения в

областта на южнославянските литератури и култури от Средновековието до постмодернизма“ (2018–2020) и др.

Приносът на проф. Гражина Шват-Гълъбова към българистиката – преди всичко към изследването на българската литература и историята на идеите в българската колективна памет, се откроява с дълбочина, оригиналност и трайно въздействие. Със своите трудове тя не само осветлява ключови процеси и фигури, но и предлага нови перспективи за разбиране на културната памет и културната идентичност и нейните преобразувания във времето. Нейната научна и научно-организационна дейност издига литературната българистика на високо съвременно научно равнище, заменяйки традиционния емпиричен изследователски инструментариум с теоретично-философски анализ на явления от българската литература и култура. Свидетелство за това е високият ѝ престиж в полските и в европейските научни среди и породеният от публикации и интерес към българското литературно творчество, което тя представя като ценна част в европейското културно наследство. А за всички нас, българските ѝ колеги, Гражина Шват-Гълъбова е не само високоуважаван компетентен и всеотдаен изследовател, но и скъпа приятелка, с която можем да споделяме мисли, идеи, вдъхновение и радостни преживявания.

От все сърце ѝ честитим годишнината и ѝ пожелаваме здраве и нови успехи!

На многогя лѣта!

Избрана библиография

Книги

1. W kręgu bułgarskiej groteski (o twórczości Jordana Radiczkowa). Warszawa: SOW, 1991, 121 s.
2. Haeresis Bulgarica w bułgarskiej świadomości kulturowej XIX i XX wieku. Warszawa: SOW, 2005, 335 s.
3. Haeresis Bulgarica в българското културно съзнание на XIX и XX век. Превод В. Деянова. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010, 350 с.
4. Bogomilism. The Afterlife of the „Bulgarian Heresy“. Transl. Piotr Szymczak, Warszawa: SOW, 2017, 264 p.
5. Leksykon tradycji bułgarskiej (в съавторство). Warszawa, 2011, 376 s.
6. Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek (в съавторство). Red. Grażyna Szwat-Gyłybowa we współpracy z Dorotą Gil i Lechem Miodyńskim. Warszawa: ISPAN – T. 1. Oświecenie. Religia. Racjonalizm. 2018, 241 s.; T. 2. Historia. Ewolucja. Rewolucja. 2018, 231 s.; T. 3. Konserwatyzm. Liberalizm. Naród. 2019, 233 s.; T. 4. Nowoczesność. Sekularyzacja. Postęp. 2019, 213 s.; T. 5. Kultura. Kształcenie. Humanizm. 2019, 223 s.; T. 6. Oświata. Tradycja.

Uniwersalizm. 2019, 217 s.; T. 7. Klerykalizacja. Konfesje. Reformacja. 2020, 212 s.; T. 8. Kapitalizm, ojczyzna, polityka. 2020, 223 s.; T. 9. Agraryzm, anarchizm, socjalizm. 2020, 219 s.; T. 10. Hasła podporządkowane. 2020, 336 s. (<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/1076>).

7. Na południe od Balatonu, na północ od Arty. Topos wmurowanej kobiety w kulturach Europy Południowo-Wschodniej i Węgier (в съавторство). Red. G. Szwat-Gyłybowa, E. Wróblewska-Trochimiuk. Warszawa: SOW 2025 (postprint) (<https://hdl.handle.net/20.500.12528/2009>).

Статии

1. Narrator w prozie J.Radiczkowa z lat sześćdziesiątych. – W: *Od Wisły do Maricy*. Kraków, 1981, 239–248.
2. Funkcja groteski w prozie J.Radiczkowa z lat sześćdziesiątych. – *Pamiętnik Słowiański*, 31, 1981, 127–146.
1. Regionalizm w prozie J.Radiczkowa. – W: *Kategorie peryferii i centrum w kształtowaniu się kultur narodowych*. Warszawa, 1986, 211–218.
2. O czarnym nurcie w ekspresjonizmie bułgarskim. – W: *Powstanie wrześnie 1923 roku w literaturze bułgarskiej*. Warszawa, 1987, 31–47.
3. Йордан Радичков и магическият реализъм. – В: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. 12. Българската литература след Освобождението – 1878. Съвременна българска литература*. София, 1988, 479–484,
4. Opowiadania Radiczkowa jako świadectwo historyczne. – W: *Studia o literaturze i folklorze Słowian*. Warszawa, 1991, 229–234.
5. Europa i Orient w świetle bułgarskiej prozy wspomnieniowej XIX stulecia. – W: *Kategoria Europy w kulturach słowiańskich*. Warszawa, 1992, 169–173.
6. Stereotyp Turka w piśmiennictwie bułgarskim XIX stulecia a grzechy europejskiego orientalizmu. – W: *Kategoria narodu w kulturach słowiańskich*. Warszawa, 1993, 71–76.
7. Literatura jako narzędzie zła. – W: *Kategoria dobra i zła w literaturach słowiańskich*. Warszawa, 1994, 121–126.
10. Bojan Obretenow i jego rekapitulacja ideologii bułgarskiego odrodzenia narodowego. – W: *Między kulturą niską a wysoką – zjawiska językowe, literackie, kulturowe (Pamięci prof. dr hab. Teresy Dąbek-Wirgowej)*. Łódź, 2001, 141–151.
11. Bułgarscy misjonarze globalizacji. – W: *Kultura – Język – Komunikacja. Problemy globalizacji i kultur narodowych*. Warszawa, 2001, 109–116.
12. Mag i uzdrowiciel (czyli projekt badań nad tym, jak kultura bułgarska uczy odzyskać, zachować i nie stracić zdrowia). – W: *Morbus, medicamentum et sanus. Choroba, lek i zdrowie* (= *Studia Litteraria Polono-Slavica*, 6). Warszawa, 2001, 121–126
13. Bulgarian Literature as a Reflection of Cultural Consciousness. A Postscript to the Great Heresy. – W: *The National Idea as a Research Problem*. Warszawa, 2002, 161–172.
14. Bułgarscy „Czciociele Całunu“ (wokół problemu nadinterpretacji). – *Pamiętnik Słowiański*, 52, 2002, 3–19 (на бълг. език: Метаморфозите на българските нео-

гностици (към проблема за свръхинтерпретацията). – В: *Балканските идентичности в българската култура*. София, 2003, 209–228).

15. Pytanie o conditio bulgarica w kontekście mitu bogomilskiego. – W: *Problemy tożsamości kulturowej w krajach słowiańskich (Jej formy i przemiany)*. Warszawa, 2003, 7–25 (на бълг. език: Въпросът за conditio bulgarica в контекста на богомилския мит. – *Литературна мисъл*, 48, 2005, № 2, 113–124).
16. Antona Donczewa dwie opowieści o świętych i męczennikach gnozy. – *Pamiętnik Słowiański*, 53, 2003, 33–45.
17. Паметта на историята. Една равносметка на Стефан Цанев. – *Литературна мисъл*, 46, 2003, № 1–2, 112–121 (също в: *Пари. Думи. Памет*. София, 2004, 245–269; на полски език: Pamięć historii. Rozrachunek Stefana Canewa. – *Slavia Meridionalis*, 5, 2005, 97–110).
18. Inspiracje teozoficzne. Przypadek Petyra Dynowa i jego biografa Atanasa Sławowa. – W: *Problemy tożsamości kulturowej w krajach słowiańskich (Jej formy i przemiany)*. 2. Warszawa, 2004, 87–108.
19. Bogomilstwo – wielki temat kultury bułgarskiej w prozie Emiliana Stanewa. – W: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*. T. 6. Wrocław, 2005, 91–100.
20. Mnemotechnika Petyra Dynowa. – *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe. Język. Literatura. Kultura*, 2005, 2, 139–150.
21. Projekt desekularyzacji kultury bułgarskiej w czasach Żiwkowowskich? – W: *Slavica leguntur. Aktualne problemy badawcze slawistyki*. Warszawa, 2006, 333–341.
22. Bałkan – „wynaleziona” przestrzeń narodowa Bułgarów. – *Slavia Meridionalis*, 7, 2007, 109–122.
23. Bułgarska mitologia narodowa z perspektywy polskich badaczy. – *Slavia Meridionalis*, 7, 2007, 207–216.
24. Bogomilstwo jako kategoria kulturowa w nowoczesnym dyskursie tożsamościowym Słowian południowych (opotrzebie badań porównawczych). – W: *Literaturoznawstwo. Kulturologia. Folklorystyka. Prace na XIV Międzynarodowy Kongres Sławistów w Ochrydzie 2008 (= Z polskich studiów slawistycznych. Seria 11)*. Warszawa, 2008, 221–229.
25. Paradygmaty bułgarskich misjonizmów. – W: *Mozaika religijna Bałkanów*. Toruń, 2008, 159–166.
26. Bułgarów podróż w głąb czasu – inspiracje orfickie. – W: *Bunt tradycji – tradycja buntu. Księga dedykowana prof. Krzysztofowi Wrocławskiemu*. Warszawa, 2008, 273–282.
27. Kilka słów o przemilczeniu. – W: *Przemilczenia z relacjach międzykulturowych*. Warszawa, 2008, 9–19.
28. Nasze pismo – ich księgi – nasze słowo. Funkcjonalizacje tradycji cyrylometodejskiej w Bułgarii. – *Slavia Meridionalis*, 8, 2008, 342–364.
29. O szczególnym przypadku przemilczenia w relacjach Bułgara z Europą. – W: *Przemilczenia z relacjach międzykulturowych*. Warszawa, 2008, 271–284.
30. The Lonely Sceptic. Bulgarian culture in the trap of its neo-Manichaean tradition. – *Sprawy Narodowościowe. Seria nowa*, 34, 2009, 27–40.
31. Присъствието/отсъствието на българската книга в Полша. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 55, 2009, 131–138.

32. Batak. Miejsce pamięci w bułgarskiej świadomości zbiorowej. – *Borussia*, 46, 2009, 7–27.
33. Българските изгорени книги. За конфронтацията на оралната и писмената култура в периода на Българското възраждане. – В: *Преходи и граници*. София, 2009, 199–207.
34. Богомилство (Самотността на скептика. Българската култура в капана на собствената неоманихейска традиция). – В: *Концепти на българската култура*. Шумен, 2010, 136–154.
35. O palimpseście kultury. – W: *Zabawy pożyteczne prozą*. Warszawa, 2010, 300–306.
36. Panowanie osmańskie w bułgarskiej refleksji o kulturze narodowej. – *Południowosłowiańskie zeszyty naukowe*, 7, 2010, 179–188.
37. Batak – ein Erinnerungsort im bulgarischen kollektiven Bewusstsein. – *Südosteuropa Mitteilungen*, 51, 2011, 1, 36–48.
38. Królewska rodzina, święta prorokini (wyrocznia) i dwór. Czy jest z czego się śmiać? – W: *Komunistyczni bohaterowie*. T. 1. *Tradycja, kult, rytuał*. Warszawa–Kraków, 2011, 167–177.
39. Още веднъж за Батак. Версията на Антони Пьотровски. – В: *Истина, мистификация, лъжа в славянските езици, литератури и култури*. София, 2011, 697–704.
40. Изобретени емоции и практически разум. Казусът „България“. – В: *...първа радост е за мене. Емоционалното съдържание на българската национална идентичност: исторически корени и съвременни измерения*. София, 2012, 254–266.
41. (Nie)konwencjonalny trakt outsidera. O dylematach bułgarskich intelektualistów. – W: *Topografia tożsamości*. T. 2. Poznań, 2012, 37–46.
42. Междуконфесионален размисъл върху есето на Калин Янакиев „Постистория на душата. Културата на „последните времена“. – В: *Славяните, общество, религия, култура. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на професор дфн Панайот Карагьозов*. София, 2012, 317–327.
43. Wokół problematyki przemilczenia w relacjach z Innym. – В: *Пространствата на словото*. T. 2. *Сборник в чест на проф. дфн Светлозар Игов*. София, 2012, 214–224.
44. Koncepcja końca czasów w eseju Kalina Janakiewa „Posthistoria duszy. Kultura czasów ostatecznych“. – W: *Kulturowe paradygmaty końca*. *Studia komparatystyczne*. Częstochowa, 2013, 151–164.
45. Playing Catch up: The Notion of Needing to Accelerate a Country's Progress Towards a Civilised Paradise – the Bulgarian Version. – *Slavia Meridionalis*, 14, 2014, 310–328.
46. Kalin Yanakiev as a writer of apocrypha? Remarks on the essay “A Debate on Theodicy”. – *Studia Ceranea*, 4, 2014, 217–230.
47. O sławistyce, myśleniu i polityce. – *Studia Litteraria*, 9, 2014, 3 (<http://www.ejournals.eu/Studia-Litteraria/2014/Issue-3/art/3895/>).
48. Mikołaja Grynberga poszukiwanie życia. – *Znak*, 12, 2014, 110–113.
49. Адамовият мит в произведението на Стоян Михайловски „Поема на злото“. – *Литературна мисъл*, 58, 2015, № 1, 46–61.
50. The yamarluk of the sons of Hagar and the Sultan's velvet coat. Borderlands between civilizations: the Bulgarian perspective. – *Český lid*, 102, 2015, 1, 55–73 (<http://ceskyid.avcr.cz/index.php/ceskyid/issue/current>).

51. Researching sites of memory as a useful tool for art historians. – In: *Rethinking Histories of Arts in the 20th Century*. Sofia, 2015, 145–156 (на бълг. език: Изследвайки местата на паметта като инструмент в историческото изкуствознание. – В: *Преосмисляйки историите на изкуствата през XX век*. София, 2015, 167–178).
52. „Rzeka krwi“ i pewien możliwy dialog międzykulturowy. – *Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo*, 2015, 5 (8), 271–290.
53. Miejsca pamięci kulturowej jako sfera transformacji wartości. – W: *Konstrukcje i destrukcje tożsamości. 4. Wartości w świecie słowiańskim*. Warszawa, 2015, 61–67.
54. Philip Rieff's typology of culture and its applicability to the literary hybridization of the theological ideas of humanity and spiritual progress (a Bulgarian case study). – *Slavia Meridionalis*, 16, 2016, 461–481.
55. Опит за размисъл върху възможните направления в саморазбирането на славистиката. – *Кирило-Методиевски студии*, 25, 2016, 161–172.
56. За приложимостта на типологията на Филип Риф в изследванията върху литературни наративи за духовен прогрес (един български пример). – *Кирило-Методиевски студии*, 25, 2016, 305–315.
57. Ballada o zamurowanej niewieście i intelektualni kłusownicy. – W: *Czytać. Wędrować. Być*. Warszawa, 2016, 73–84.
58. За някои геокултурни метафори. – *Литературна мисъл*, 59, 2016, № 2, 3–11.
59. Zamurowana niewiasta, Odyseusz i Bułgarska Wielkanoc. Tonczo Żeczew w poszukiwaniu mitu konserwatywnego. – *Slavia Meridionalis*, 17, 2017 (<https://doi.org/10.11649/sm.1368>).
60. Aleksandra Kiosewa koncepcja samokolonizacji i efekt symmorfozy. – *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 13, 2017, 33–46.
61. Две монодрами на Боян Папазов за надеждата. – *Литературна мисъл*, 61, 2018, № 1, 36–50.
62. Dialog, jednokierunkowy transfer czy nieporozumienie międzykulturowe? Semantyka idei konserwatywnej w Bułgarii. – W: *Literaturoznawstwo, kulturoznawstwo, folklorystyka. Prace na XVI Międzynarodowy Kongres Slawistów w Belgradzie 2018 (= Z polskich studiów slawistycznych. Seria 13. T 1)*. Poznań, 2018, 281–289.
63. Wstęp. Kilka uwag o sile i bezsilności badaczy idei wędrownych. – In: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 1. Oświecenie. Religia. Racjonalizm*. Warszawa, 2018, 7–15 (<http://ireteslaw.ispan.waw.pl/handle/123456789/588>).
64. O sumieniu granic. – *Acta Baltico-Slavica*, 42, 2018, 1–17 (DOI: 10.11649/abs.2018.012).
65. Historia (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 2. Historia. Ewolucja. Rewolucja*. Warszawa, 2018, 14–17.
66. Ewolucja (Bułgaria i Macedonia). – W: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 2. Historia. Ewolucja. Rewolucja*. Warszawa, 2018, 90–98.
67. Rewolucja (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 2. Historia. Ewolucja. Rewolucja*. Warszawa, 2018, 135–139.
68. Мигриращи идеи в капсулите на (без)паметта. – *Литературна мисъл*, 62, 2019, № 2, 3–21.

69. Postęp (Bułgaria–Macedonia). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 4. Nowoczesność. Sekularyzacja. Postęp*. Warszawa, 2019, 128–144.
70. Liberalizm (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 3. Konserwatyzm. Liberalizm. Naród*. Warszawa, 2019, 67–76.
71. Konserwatyzm (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 3. Konserwatyzm. Liberalizm. Naród*. Warszawa, 2019, 13–25.
72. Tradycja (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 6. Oświata. Tradycja. Uniwersalizm*. Warszawa, 2019, 85–95.
73. On quasi-gnostic strategies for handling cognitive dissonance. – *Studia Ceranea*, 9, 2019, 89–106 (<https://czasopisma.uni.lodz.pl/sceranea/article/view/6635/6222>).
74. Bojana Papazowa dwa monodramy o nadziei. – W: *Słowacja, Europa Środkowa i jeszcze dalej. Tom dedykowany Profesor Joannie Goszczyńskiej*. Warszawa, 2019, 465–480.
75. Agraryzm (Macedonia). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach XVIII–XXI wiek. T. 9. Agraryzm, anarchizm, socjalizm*. Warszawa, 2020, 30–32.
76. Anarchizm (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach XVIII–XXI wiek. T. 9. Agraryzm, anarchizm, socjalizm*. Warszawa, 2020, 67–75.
77. Socjalizm (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach XVIII–XXI wiek. T. 9. Agraryzm, anarchizm, socjalizm*. Warszawa, 2020, 119–131.
78. Kapitalizm (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach XVIII–XXI wiek. T. 8. Kapitalizm, ojczyzna, polityka*. Warszawa, 2020, 14–21.
79. Klerikalizacja (Macedonia). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach XVIII–XXI wiek. T. 7. Klerikalizacja, konfesje, reformacja*. Warszawa, 2020, 41–47.
80. Kilka uwag wstępnych do tomu 10. – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 7–10.
81. Bułgarska psychologia narodowa. – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 33–37.
82. „Bułgarski faszyzm”. – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 37–44.
83. Bułgarski euroazjatyzm. – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 48–52.
84. Bułgarskie odrodzenie narodowe. – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 58–62.
85. Doganianie (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 77–82.
86. Народно здраве (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 231–235.
87. Narodowy nihilizm Bułgarów. – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 235–237.
88. Powstanie kwietniowe (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrównych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek. T. 10. Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 272–275.

89. Преход (Bułgaria). – W: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI wiek*. T. 10. *Hasła podporządkowane*. Warszawa, 2020, 278–280.
90. Krzątaćtwo i droga pielgrzyma we wspomnieniach Michaiła Madżarowa. – *Slavia Meridionalis*, 20, 2020 (DOI: 10.11649/sm.2179).
91. O świecie zanurzonym w modalności. – *Zeszyty Cyrylo-Metodejskie*, 9, 2020, 154–158 (<http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2020.9.154-158>).
92. St. Paisiy of Hilandar: A Site of Memory in Bulgarian Collective Identity. – B: *Странстващи идеи по пътя на хуманитаристиката. Изследвания по фолклористика, културна антропология и славистика в чест на доц. д-р Катя Михайлова*. София, 2020, 66–82.
93. Oblicza bułgarskiego Minotaura w powieści „Физика на тъгата“ Georgiego Gospodinowa. – B: *Семантизация – концептуализация – смысл. Сборник в честь 80-летия Профессора Ежи Фарино*. Siedlce, 2021, 433–449.
94. Лицата на българския Минотавър в романа *Физика на тъгата* на Георги Господинов. – *Литературна мисъл*, 64, 2021, № 3, 3–20.
96. Pokolenie pojednanej tożsamości? Olgi Szurbanowej i Krystio Pastuchowa *Mail-Jazz*. – *Zeszyty Łużyckie*, 55, 2021, 15–33.
97. Maria Hiszpańska-Neumann: the Bulgarian Episode (from the Perspective of a Slavist). – *Slavia*, 91, 2022, № 2, 160–176 (*Slavia 2022 | Digitální knihovna AV ČR | Digitální knihovna Kramerius*).
98. Georgiego Gospodinova zmagania z kategorią czasu w dobie kryzysu. – *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 23, 2022, 295–318 (<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pss/article/view/37263/31938>).
99. Кризисната схватка на Георги Господинов с категорията „време“. – Ввв: *Формите на духа. Юбилеен сборник в чест на проф. д-р Нонка Богомилова*. София, 2024, 87–105.
100. Общителността като сфера на емоциите в *Mail-Jazz* на Олга Шурбанова и Кръстю Пастухов. – *Любословие*, 22, 2022, 183–197.
101. The Dead Female Body and Necropolitics. The Topos of a Walled-up Woman in Bulgarian Modernist Plays. – *Slavia Meridionalis*, 22, 2022 (DOI: 10.11649/sm.2799).
102. Między obserwacją społeczną a snem. Autorytet toposu wmurowanej matki w powieściach „Desa” Ivany Trajanoskiej oraz „Majkite” Teodory Dimowej. – *Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo*, 14 (17), 2024, 71–87 (doi.org/10.32798/pflit.1150).
103. The Topos of an Immured Woman and Failed Attempts at Emancipation: The Case of Emiliya Dvoryanova’s Novel *Земните градини на Богородица*. – *Slavia Meridionalis*, 24, (doi.org/10.11649/sm.3236).
104. Ludowy topos wmurowanej kobiety jako narzędzie negocjowania wartości w bułgarskiej kulturze nowoczesnej. Co po kobiecie? – *Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian PAU*, 20, 2024, 181–197 (doi.org/10.4467/25439561KSR.24.011.20758).
105. Topos „wmurowanej kobiety” w bułgarskiej myśli naukowej XX i XXI wieku. – W: *Prace na XVII (ekstraordynaryjny) Międzynarodowy Kongres Slawistów w Paryżu w roku 2025*. Cz. 1. *Literaturoznawstwo i kulturoznawstwo (= Z polskich studiów slawistycznych*. T. 14). Warszawa, 2025, 207–217 (doi.org/10.11649/978-83-66369-66-5).

106. Trapped by care. Some thoughts based on Maria Stankova's drama *The dead head spoke to me* (*Мъртвата глава ми проговори*). – In: *Care in Crisis: Attitudes and Practices of Care in Central and Eastern Europe in the 21st Century*. Warszawa, 2025, 41–52.
107. Българската научна мисъл в търсене на съгласуван разказ за фолклорния топос за вградената невеста. – В: *Loqui diversis linguis nolite prohibere. Сборник в чест на професор Славия Бърлиева* (= *Palaeobulgarica*, 49, 4. Специално издание). София, 2025, 781–804.

Ана Стойкова
Институт за литература
Българска академия на науките

Сърджан Пириватрич на 60 години

Някак неочаквано сръбският византолог Сърджан Пириватрич навърши 60 години. Казвам неочаквано, защото дълги години той се вписваше в редиците на младата генерация изследователи от Византоложкия институт на Сръбската академия на науките и изкуствата (САНУ) в Белград. Но годините минават, а зад вече 40-годишната си научна кариера колегата Пириватрич ни оставя забележима дияра в полето на византийските и българистични изследвания.

Неговата досегашна жизнена и научна биография е позната от предишни публикации¹, но заслужава да бъде припомнена и допълнена. Той е роден на 18 април 1966 г. в Белград. През 1984 г. завършва средното си образование, а през 1990 г. се дипломира във Философския факултет на Белградския университет, специалност „История“. През 1990–1995 г. преминава следдипломна квалификация в същия университет, в направление „История на Византия“, като през 1995 г. получава образователно-квалификационна степен „магистър“ след защита на магистърска теза „Обхват и характер на Самуиловата държава според византийските извори“. В периода 1989–1991 г. Сърджан Пириватрич е библиотекар в Семинара по византология във Философския факултет на Белградския университет. От 1991 до 1999 г. е асистент в Катедрата по история на Византия в същия университет, а от 1999 г. е изследовател сътрудник (научен сътрудник) във Византоложкия институт на САНУ. През 2013 г. защитава докторска степен по история.

В досегашните публикации за С. Пириватрич в България вече е отбелязан един съществен факт в началното му научно развитие: „Негов духовен наставник и учител в научното дирене е известният проф. Люба Максимович, който пък е пряк ученик на един от най-големите византинисти на нашето време – Георги Острогорски (1902–1976). В продължение на една година С. Пириватрич има добрата възможност да специализира в Атина при известния гръцки византинист Николаос Икономидес (1933–2000). Това в значителна степен обогати познанията и възможностите му в полето на византинистиката и балканската медиевистика“².

За научното и езиково обучение на Сърджан Пириватрич допринасят няколко важни специализации: През 1988–1991 г. той е стипендиант на Републиканската общност за развитие на младите изследователи и научни дейци

¹ Гюзелев, В. За Самуиловата държава и за Пириватрич. – *Култура*, бр. 32 (2408), 18 август 2000, с. 3; Николов, Г. Н. Сърджан Пириватрич на 50 години. – *Българистика*, 33, 2016, 109–114.

² Гюзелев, В. За Самуиловата държава и за Пириватрич, с. 3.

в Сърбия; стипендиант на Фондация „Риочи Сакава“ – 1991/1992, 2012 г.; стипендиант на Фондацията за гръцки държавни стипендии (ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΥΠΟΤΡΟΦΙΩΝ) – 1997/1999 г.; стипендиант на Фондация за обществена полза „Александър Онасис“ – 2006/2007 г.

Исторически добре подготвен учен и владеещ много езици, за известно време той е привлечен в сферата на дипломатията. В периода 2001–2005 г. С. Пириватрич е служител в Министерството на външните работи в Белград. От 2001 до 2003 г. е първи секретар на посолството на Югославия в София, а от 2003 до 2005 г. е първи секретар на посолството на Сърбия и Черна гора в Атина.

Сърджан Пириватрич е член на редица престижни научни и обществени организации: Секретар на Сръбския национален комитет за византийски изследвания (от 2007); Президент на обществото за сръбско-гръцко приятелство (2009–2010); Борд на Обществото на светогорските приятели в Сърбия (член от 2010); Климентовата комисия в Кирило-Методиевския научен център към БАН (член от 2014); Хилендарски комитет на САНУ (член от 2014). Несъмнено едно от най-значимите постижения на Сърджан Пириватрич в областта на византологията и балканистиката е ролята му за организирането и провеждането на 23 Международен конгрес за византийски изследвания, състоял се в Белград от 22 до 27 август 2016 г. От 2011 г. той е член на Организационния комитет на конгреса, а от 2014 г. негов съпрезидент (заедно с академик Любомир Максимович). Благодарение на Л. Максимович и С. Пириватрич е осъществена отличната организация на най-престижния научен форум в полето на световната византистика.

С. Пириватрич заема подобаващо място и с участието си в многобройни национални и международни научни форуми в: Студеница (1995, 2014), Крушевац (2000), Атина (2000, 2001), Париж (2001), Самоков (2002), Лондон (2006), София (2000, 2003, 2006, 2011, 2014), Белград (2005, 2008, 2010, 2013, 2014, 2015, 2016), Краков (2006), Варна (2007), Ниш (2008, 2014), (2010), Бера (2010), Залцбург (2011), Виена (2012), Бер (2012, 2015), Ваймар (2012), Будапеща (2012, 2014, 2015), Родос (2013), Солун (2013, 2014), Рим (2015), Бар (2016), Рилски манастир (2017) и др.

Както се вижда от горното изброяване, С. Пириватрич е бил най-чест гост-лектор в България. Връзките му с българите имат дълга история и са видни от неговите позиции и награди в България: почетна грамота на Българската академия на науките за българистични изследвания в чужбина и развитие на сътрудничеството между БАН и САНУ (2002); На 3 декември 2009 г. е награден с Почетния знак на президента на Република България Георги Първанов за приноса му за добрите двустранни отношения, развитието на духовните връзки и приятелство между народите на България и Сърбия и за популяризирането на българската история и култура в Република Сърбия.

Понякога не най-последните, писани на старини, изпълнени с научна мъдрост исторически изследвания, а първите смели опити, написани с младежка жар и силен стремеж към търсене на истината – като че ли се помнят повече в историографията. Примерите не са един и два. И тъкмо такъв е случаят с първата книга на Сърджан Пириватрич „Самуиловата държава. Обхват и характер“, публикувана в далечната 1997 г.³, която предизвика огромен интерес и скоро за нея се появиха няколко рецензии и отзиви⁴. Само три години по-късно бе публикуван и нейният български превод⁵. Заслужава да се припомнят някои от оценките, които тогава бяха дадени в България за това изследване.

Иван Божилов (1940–2016) пише следното: „Книгата на С. Пириватрич затваря един труден и бих казал мъчителен цикъл, продължил почти едно столетие; цикъл, по времето на който бяха нанесени несправедливо много рани върху снагата на българската средновековна държава, а и на по-късните столетия от българската история; рани, които за нещастие все още са отворени и чието лечение е труден процес. Книгата на сръбския изследовател е част от този лечебен оздравителен процес. Тя дава добро лекарство, което лекува, ако не изцяло, то поне до голяма степен раната, наречена Самуилова България. Това е първата книга на млад, но обещаващ изследовател; книга пропита отначало докрай с професионализъм, рожба на лични качества и на школата, която го е изградила. Една книга, без която оттук нататък не може“⁶. Васил Гюзелев дава следната оценка: „Новата книга за Самуилова България на С. Пириватрич е крачка напред в проучването на историята ни в края на Х и началото на XI в. Тази крачка е сторена от един обективен чуждестранен изследовател, и то сърбин. След изложението на Васил Н. Златарски в неговата знаменита „История на българската държава през средните векове“

³ Пириватрић, С. *Самуилова држава. Обим и карактер* (Посебна издања Византолошког института САНУ, 21). Београд, 1997.

⁴ Божилов, Ив. *България в епохата на цар Самуил*. С. Пириватрић. *Самуилова држава. Обим и карактер*. Београд, 1997. 227 с. С. Приватрич. *Самуиловата държава. Обхват и характер*. Белград, 1997. 227 с. – *Исторически преглед*, 55, 1999, № 5–6, 190–203; Николов, Г. Н. Ново изследване върху Българското царство и Балканиите през Х–XI в. Срђан Пириватрић. *Самуилова држава. Обим и карактер*. Београд, 1997. – *Palaeobulgarica*, 23, 1999, № 2, 116–118; Nikolov, G. N. Srdžan Pirivatrić. *Самуилова држава. Обим и карактер*. Beograd, Српска Акад. Наука и Уметности, 1997. – *Byzantinische Zeitschrift*, 91, 1998, № 2, 574–575; Петров, П. Плаха стъпка във вярна посока. Сърджан Пириватрич. *Самуиловата държава. Обхват и характер*. С., 2000, 270 с. – *Македонски преглед*, 25, 2002, № 4, 157–169.

⁵ Пириватрич, С. *Самуиловата държава. Обхват и характер*. Превод от сръбски Стефан Стоянов. Научен редактор Бисерка Пенкова. Научен консултант Васил Гюзелев. София: Агата А, 2000.

⁶ Ив. Божилов. *България в епохата на цар Самуил*, 202–203.

(т. I, ч. 2, София, 1927, 633–790) тази книга е най-доброто, което е написано върху този период от нашата история. За да подчертая таланта и постижението на младия автор, натрапва ми се едно сравнение. На 21-годишна възраст през 1875 г. Константин Иречек (1854–1918) написа своята „История на българите“, с която влезе в историческата наука и си създаде име на голям познавач на балканската история. На 29-годишна възраст подир 120 години Сърджан Пириватрич написа историята на Самуилова България и с книгата си заема достойно място сред нейните изследвачи⁷. От своя страна авторът на тези редове оценява монографията по следния начин: „От всичко написано досега от С. Пириватрич, за нас, българите, с особена стойност и важност ще остане първата му монография „Самуиловата държава. Обхват и характер“. С това свое съчинение той се нареди сред най-добрите византинисти, изследвали българската история от втората половина на X и първите десетилетия на X в.“⁸

Разбира се, не трябва да се забравят и другите публикации на Сърджан Пириватрич, в които той се проявява не само като византолог, но и като изтъкнат познавач на средновековното българско минало. Посочените публикации в поместената тук библиография могат да бъдат добър ориентир за постиженията на сръбския колега. Неговите български приятели, като се почне от доайена на българската медиевистика и византинистика академик Васил Гюзелев и се стигне до младите български докторанти и студенти, са десетки учени от много сфери на хуманитаристиката (историци, филолози, изкуствоведи, богослови, археолози и т.н.). Заедно с тях, искрено го поздравявам с жизнения и творчески юбилей! Да му даде Господ здраве и сили, та да ни радва с нови научни трудове!

На многогя лѣта!

Избрана библиография за периода 1991–2025 г.

Книги:

1. Самуилова држава. Обим и карактер (Посебна издања Византолошког института САНУ 21). Београд, 1997, 227 с. + 1 карта.
2. Самуиловата държава. Обхват и характер. София, 2000, 270 с.+1 карта.

⁷ В. Гюзелев. За тази книга и за нейния автор. – В: С. Пириватрич. Самуиловата държава. Обхват и характер. София, 2000, с. 12.

⁸ Николов, Г. Н. Сърджан Пириватрич на 50 години, с. 110.

Студии и статии:

1. Прилог хронологији почетка Немањине власти. – *Зборник радова Византолошког института*, 29–30, 1991, 125–136.
2. Два хронолошка прилога о крају Првог бугарског царства. – *Зборник радова Византолошког института*, 34, 1995, 51–62.
3. Византијска тема Морава и „Моравије“ Константина VII Порфирогенита. – *Зборник радова Византолошког института*, 36, 1997, 173–201.
4. За Самуил след Самуил. Представата за цар Самуил и приемниците му във византийските извори от XI–XII в. – *Palaeobulgarica*, 27, 2002, № 1, 94–99.
5. Одметник Теодора Продрома. Из историје византијско-угарско-српских односа у XII веку. – В: *Трећа југословенска конференција византолога*. Београд–Крушевац, 2002, 327–334.
6. Between the East and the West. The Bulgarian Church in the Time of Samuilo (cca. 971–1018). Facts and Interpretations. – In: *Medieval Christian Europe: East and West. Traditions, Values, Communications*. Sofia, 2002, 499–508.
7. Βασίλειος Β' ο Βουλγαροκτόνος. – In: *Εγκυκλοπαιδικό προσωπογραφικό λεξικό βυζαντινής ιστορίας και πολιτισμού, επ. Α. Σαββίδης*. Τόμος Δ'. Αθήνα, 2002, 235–243.
8. Το πατριαρχείο του πρώτου βουλγαρικού βασιλείου και οι Βυζαντινοί: damnatio memoriae του 11ου αιώνα. – In: *Η αυτοκρατορία σε κρίση. Το Βυζάντιο του 11^ο αιώνα (1025–1081)*. Αθήνα, 2003, 307–316.
9. Дукља, Бугарска и Византија на јужном Јадрану крајем X и почетком XI века. – В: *България и Сърбия в контекста на византийската цивилизация*. София, 2005, 91–101.
10. О почецима манастирске књижевности у Охридској архиепископији. – В: *Манастирска култура на Балканите*. Т. 2. София, 2006, 3–8.
11. Partitio Romaniae and Partitio Imperii. Stefan Dušan and Ivan Alexander in the Byzantine Civil War (1341–1354). – В: *Византия и славяните (Годишник на Софийския университет, ЦСВП „Иван Дуйчев“, 95 (14))*, 2006, 89–99.
12. Улазак Стефана Душана у Царство. – *Зборник радова Византолошког института*, 44, 2007, 381–409.
13. Death of Tsar Stefan Dušan. Contribution to the issue. – In: *Byzantium, New Peoples, New Powers: The Byzantino-Slav Contact Zone, from the Ninth to the Fifteenth Century (= Byzantina et Slavica Cracovensia 5)*. Cracow, 2007, 285–302.
14. Some notes on the Byzantine-Bulgarian Peace Treaty of 927. – *Byzantinoslavica*, 2, 2008, 40–49.
15. Τα μετά τον Σαμουήλ. – In: *Βυζάντιο και Βούλγαροι (1018–1185)*. Αθήνα, 2008, 51–58.
16. Једна претпоставка о пореклу бугарског цара Константина Асена „Тиха“. – *Зборник радова Византолошког института*, 46, 2009, 313–331.
17. A case study in the emergence of Byzantine studies: Serbia in the nineteenth and twentieth centuries. – In: *Byzantine World*. London, 2010, 481–490.
18. Манојло I Комнин, „царски сан“ и „самодржци српског престола“. – *Зборник радова Византолошког института*, 48, 2011, 89–118.

19. О Стефану Првославу, ктитору цркве Светог Георгија у Будимљи. – В: *Ђурђеви Ступови и Будимљанска епархија, Зборник радова*. Беране – Београд, 2011, 53–68.
20. Податак Нићифора Григоре о хронологији брака Стефана Дечанског и Марије Палеолог. – В: *Споменица академика Симе Ђирковића*. Београд, 2011, 337–346.
21. The Boyana Church Portraits. A Contribution to the Prosopography of Sebastocrator Kaloyan. – В: *Боянската црква между Истока и Запада в изкуството на християнска Европа*. София, 2011, 16–39.
22. Византијске титуле Јована Оливера. Прилог истраживању проблема њиховог порекла и хронологије. – *Зборник радова Византолошког института*, 50, 2013, № 2, 713–724.
23. Emperor's daughter in love with a prisoner: Comparing the stories of Scylitzes and Anonymus Presbyter Diocleae. – In: *Byzanz und das Abendland. Begegnungen zwischen Ost und West*. Budapest, 2013, 273–283.
24. Ђирилометодијевске традиције и српске области пре постанка аутокефалне цркве у краљевству Немањића 1219. године. – В: *Свети Ђирило и Методије и словенско писано наслеђе (863–2013)*. Београд, 2014, 103–124.
25. Οι άγιοι αδελφοί Κύριλλος και Μεθόδιος, ο άγιος Κλήμης και η ανναγγέληση του Βουλγαρικού κράτους επί Σαμουήλ. – In: *Άγιος Κλήμης Αχρίδος. Συνεχιστής του έργου των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου*. Βέροια, 2014, 87–102.
26. Стефан Немања између Истока и Запада. – В: *Ниш и Византија XIII*. Ниш, 2015, 21–24.
27. Хронологија првих владарских аката краља Милутина издатих после освајања Скопља. – В: *ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ 1. Зборник у част Мирјане Живојиновић*. Београд, 2015, 205–213.
28. Between Constantinople, Rome and Ohrid. Notes on the Church Organization in Serbian Principalities from 1019 to 1219. – In: *Cyril and Methodius: Byzantium and the World of the Slavs*. Thessaloniki, 2015, 655–664.
29. Byzantine-Hungarian Relations in 1162–1167 and the Deposition of Serbian Grand Župan Desa. – In: *Byzanz und Abendland III. Studia Byzantino-Occidentalia*. Budapest, 2015, 159–166.
30. Personal names in the ruling families of the First Bulgarian Empire in the second half of the 10th and early 11th centuries. Some observations on their political implications. – В: *Европейският югоизток през втората половина на X – началото на XI век. История и култура*. София, 2015, 585–596.
31. Η μονή Χιλανδαρίου, το χωριό Καστρίν (Градац/Gradac) και οι Βυζαντινό-σερβικές σχέσεις στο δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα. – In: *Η εξακτίνωση του Αγίου Ορους στον Ορθόδοξο κόσμο τα μετόχια*. Θεσσαλονίκη, 2015, 461–469.
32. Византијско-српски односи из друге половине владавине краља Милутина (1299–1321) у делима савремених цариградских историографа. – В: *700 година краљеве цркве – манастир Студеница*. Београд, 2016, 1–18.
33. О хронологији неких изгубљених повеља краља Милутина. – В: *Девета казивања о Светој Гори*. Београд, 2016, 109–120.
34. The dynamics of Byzantine-Serbian political relations. – In: *Processes of Byzantinization and Serbian Archaeology (= Byzantine Heritage and Serbian Art, 1)*. Belgrade, 2016, 17–35.

35. The Serbs and the overlapping authorities of Rome and Constantinople (7th to 16th century). – In: *Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies*. Belgrade 22–27 August 2016. Plenary Papers, 223–240.
36. Византијски цар Алексије у првим житијима светог Симеона Немање. – *Зборник радова Византолошког института*, 53, 2016, 161–178.
37. Кнез Владимир и Диоклитија између Римско-византијског и Бугарског царства. – В: *У спомен и славу светог Јована Владимира*, књ. 6-1. *Историја, црквено предање и култ светог Јована Владимира. Међународни научни скуп „Свети Јован Владимир кроз векове – историја и предање“*. Бар, 15–17. септембар 2016 године. Цетиње, 2018, 13–41.
38. The alliance of Stefan Nemanja and his brothers with Peter and Asen. – *Bulgaria Mediaevalis*, 8, 2017, 473–481.
39. Први преноси моштију светог Ивана Рилског. Неколико запажања о историјском контексту догађаја, Рилският манастир – историја, памет, духовност. – В: *Доклади от Международна научна конференция, 28 септември – 1 октомври 2017 г. Рилски манастир*. Софија, 2018, 18–30.
40. The translatio of the Relics of St John of Rila from Sofia to Esztergom and back. Some Observations on the Historical Context of a furtum sacrum. – In: *Byzanz und das Abendland VII. Studia Byzantino-Occidentalia*. Budapest, 2021, 261–278.
41. Политички оквири српско-бугарских културних и књижевних веза у контексту византијске цивилизације. Неколико запажања о чиниоцима културног распрострањања. – В: *Българо-сръбски книжовни и културни врџки в контекста на византийската цивилизация* (= *Studia Literaria Serdicensia*, 5), 2023, 15–32.
42. Хронологија произвођења Светог Саве у достојанство архимандрита. – *Зборник радова Византолошког института*, 60, 2023, 929–942.
43. Darknesses over the Bistrica. On some unacceptable interpretations of the history of Prizren and its monuments. – *Зораф*, 47, 2023, 79–126 (in co-authorship with D. Vojvodić).
44. Световни владари и културна политика језика и писма: византијски цареви, бугарски и српски кнежеви (прва половина IX – прва половина X века). – В: *Азбука, език, идентичност*. Софија, 2024, 88–94.
45. The Study of Byzantine History in Belgrade before and after the First World War. – In: *Le Centenaire des congrès des études byzantines (1924–2024). Le congrès de Bucarest (1924) et l'internationalisation des études byzantines* (= *Études byzantines et post-byzantines. Nouvelle série*. 7 (14)). București, 2025, 185–193.

Георги Н. Николов
Софийски универзитет „Св. Климент Охридски“

In memoriam Трендафил Кръстанов (1939–2025)

На 14 декември 2025 г. ни напусна известният български филолог, медиевист и палеограф Трендафил Кръстанов – един от изтъкнатите представители на съвременната кирилometодиевистика, така че припомним на академичната общественост неговия жизнен и творчески път. Трендафил Кръстанов е роден на 24 април 1939 г. в с. Мрамор, Софийско. Учи в Софийската духовна семинария (1953–1958). През 1966 г. завършва Класическа филология в СУ „Св. Климент Охридски“ с втора специалност „Археология“ и допълнителна квалификация по новогръцки език. През периода 1967–1979 г. работи в Института за балканистика при БАН. От края на 70-те години до пенсионирането си през 2004 г. е част от научния екип на Църковния исторически и архивен институт при Българската патриаршия. В 2001 г. е хабилитиран за доцент в ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Научните интереси на Трендафил Кръстанов са свързани с изучаване на българското културно-историческо наследство. Занимават го българо-гръцките отношения през Възраждането, животът и дейността на българските просветители-елинисти, културната и църковната история на Югоизточна Европа от средновековния и възрожденския период. Особено голямо е увлечението му по проблемите на кирилometодиевистиката, което той проявява още като семинарист. И тази любов не го напуска до края.

По време на специализацията си във Ватиканската апостолическа библиотека (декември 1981 – юни 1982 г.), където издирва гръцки извори за българската история, Трендафил Кръстанов прави изключително важни за палеославистиката открития в два палимпсеста – намира най-древния известен до този момент старобългарски текст в Cod. Vat. gr. 2502¹ и установява трети слой в Cod. Barb. gr. 388².

Обстойното проучване на Cod. Vat. gr. 2502³ позволява на учения да направи извода, че новооткритият от него славянски палимпсест по език и състав е част от старобългарско изборно евангелие (около 2/3 от първоначал-

¹ Първо съобщение за откритието вж. в сп. „Духовна култура“ (Кръстанов 1982: 32). Подробности за начина на намирането вж. у Кръстанов 2004а: 277–282.

² Първо съобщение за откритието е публикувано във в. „За буквите“ (Кръстанов 1983).

³ Пълно описание на палимпсеста вж. у Кръстанов 1988: 38–66.

ния ръкопис), възходящо вероятно към X в. или най-късно към началото на XI в. (Кръстанов 1982: 32).

Според Тр. Кръстанов лингвистичните особености на Cod. Vat. gr. 2502 подкрепят хипотезата, че родината на първообраза на Кирило-Методиевия език е Мала Азия, тъй като ученият е един от привържениците на т.нар. малоазийска теория (хипотеза, лансирана за пръв път от Куйо Куев). Тези изследователи локализират управляваната от Методий славянска област в границите на малоазийската византийска провинция Витиния, където през периода VI–VIII в. се установяват компактни маси славяни от българската езикова група. Трендафил Кръстанов изказва становище, че езиковите характеристики на Ватиканския палимпсест отговарят на същото това живо българско наречие, залегнало в основата на първия книжовен език на славяните, говорено в югоизточния ареал, обхващащ земите от Солун до Константинопол, Тракия, Родопите и Мала Азия, който познаваме от останалите класически старобългарски паметници, като няма данни за противопоставяне на регионален принцип между езика на Преславското и Охридското книжовно средище (Кръстанов 1992: 22–25; 1999а: 20–37).

В отдавна известния на науката „Барберински палимпсест“ (библ. № 388) българският учен прави сензационно откритие: установява под българския текст следи от още по-стар пласт с минускулно писмо. Откритието е от изключителна важност за науката, тъй като разширява познанията ни за старобългарската книжнина и за българо-византийските отношения, показвайки, че и през XI и XII в. след завладяването на българските земи в Тракия и Македония от Василий II старобългарската кирилска книжовна традиция не заглъхва, а се обогатява с нови преписи (Кръстанов 1983). Новооткритият славянски текст в Barberinus 388 включва части от канони на 6-и и 7-и глас от среднобългарски паметник от XII в. Запазени са 67 цели тропара и десетина откъслечи от тропари и начала на икоси – един от най-ранните съхранени текстове от този жанр в старобългарската литература (Кръстанов 1986: 28–31).

Ученият разисква проблемите, които повдига българското пратеничество в Рим през периода 867–879 г. (Кръстанов 1999; 2001; 2008: 83–92; 2022б; 2022в). В тази връзка изследователят изказва хипотезата, че старобългарският писател, известен с прозвището Черноризец Храбър, всъщност е Йоан Екзарх⁴. Като доказателство за тази теза той изтъква отбелязания от Хр. Трендафилов факт, че в съставите на ръкописите „О писменех“ редовно следва след края на Йоан-Екзарховия превод на „Богословието“ от Йоан Дамаскин (Кръстанов 2001; 2022а: 1136–1139). Друг довод в полза на тази хипотеза е наличието в „О писменех“ на характерни само за Йоан Екзарх лексеми. (Кръстанов 2022в).

⁴ Предположението, че зад прозвището Черноризец Храбър се крие Йоан Екзарх, за пръв път е направено от Г. А. Илински през 1917 г.

Ученият приема като важен факт, свързан с личността на Йоан Екзарх, сведението, дадено от А. М. Пентковски според Типографското тетраевангелие (XII в.) за честването му като светец, при това в контекста на култа към св. Кирил и Методий и във връзка с намирането на мощите на св. Климент Римски (Кръстанов 2008: 83–92; 2022б). Тази информация се потвърждава и от наличието на тропар за Йоан Екзарх в синаксара на български ръкопис от XIII в. (апостол с изборно евангелие, № 146 от изгорялата през 1941 г. Белградска народна библиотека), което говори недвусмислено за богослужебното му отбелязване (Кръстанов 2013: 105–116).

Във фокуса на изследователското внимание на Трендафил Кръстанов попада и проблематиката около колективната памет на св. Седмочисленици. (Кръстанов 1998; 2000: 197–215; 2005: 7–23; 2008: 83–92). Относно мястото и времето на съставянето на *Службата за Кирил* ученият предполага, че канонът е написан още в Рим в памет на първоучителя. (Кръстанов 2000: 197–215).

В отделни свои изследвания Тр. Кръстанов засяга въпроса за местонахождението на епископията на св. Климент и датата на неговата смърт. Той привлича нови свидетелства, които, от една страна, потвърждават вече известните и ги уточняват, а от друга, откриват възможности за преоценка на познатите извори (Кръстанов 1999б: 164–186; 2010: 76–88).

В редица свои публикации Тр. Кръстанов разглежда църковно-исторически въпроси: за значението на термините *екзарх* и *прѣболии* от титулатурата в Църквата на Първото Българско царство, за статута ѝ при княз Борис I и цар Симеон, за границите на диоцеза ѝ (Кръстанов 2004б: 80–84; 2006: 73–86; 2011: 321–325; 2013: 105–116; 2016).

С научните си дирения Тр. Кръстанов доказва за пореден път важността на палимпсестите в науката за изворите. Както сам той подчертава, от една страна с изтриването на старите текстове са унищожени прекрасни старобългарски кодекси. От друга страна обаче, изтритите текстове не са били унищожени безследно. По някаква ирония те са запазени именно благодарение на написания върху тях нов текст. Чрез разчитането на палимпсести при изследването на кодекси „втора употреба“ са открити за науката изключително ценни текстове, свидетели на блестяща литература и култура.

Отиде си един ерудиран и уважаван учен, задълбочен изследовател на проблемите на палеославистиката. В моите лични спомени Трендафил Кръстанов ще остане незабравим не само като специалист в областта на църковната история, но и като човек със своята лоялност, отзивчивост, скромност и добронамереност.

Поклон пред светлата му памет!

Избрана библиография

- Кръстанов 1982: Неизвестен старобългарски ръкопис – палимпсест вероятно от XI век във Ватиканската библиотека (VAT. GR. 2502). – *Духовна култура*, 62, 1982, № 7, с. 32.
- Кръстанов 1983: Следи незаличими. Новооткрити български палимпсести във Ватиканската библиотека. – *За буквите. Кирило-Методиевски вестник*. Бр. 8, май 1983, с. 6.
- Кръстанов 1986: Българският текст в „Барберинския палимпсест“. Фрагмент от Осмогласник от XII в. в Cod. Barb. gr. 388. – *Духовна култура*, 66, 1986, № 4, 28–31.
- Кръстанов 1988: Български Ватикански палимпсест (Кирилско кратко избрано евангелие от X в. в Cod. Vat. gr. 2502). – *Palaeobulgarica*, 12, 1988, № 1, 38–66.
- Кръстанов 1992: Откритието на Българския Ватикански палимпсест в подкрепа на малоазийската теория за Кирило-Методиевия език – *Наука*, 1, 1992, 22–25.
- Кръстанов 1998: Св. Сава Седмочисленик в нова светлина. – *Духовна култура*, 78, 1998, № 5, 28–31.
- Кръстанов 1999а: Какъв е езикът на св. св. Кирил и Методий? – В: *Славянските култури и съвременната цивилизация*. София, 1999, 20–37.
- Кръстанов 1999б: Неизвестни извори за св. Климент Охридски чудотворец, епископската му столица Велика – Велеград – Белград – Берат и датата на смъртта му – 25 юли 916 година. – В: *Дни на науката на Република България и Република Македония*. Научни доклади. София, 27–29 май. София, 1999, 164–186.
- Кръстанов 2000: Неизвестен препис от Службата на св. Кирил Философ от XVI в. в празничен миней № 113 от Сбирката на Църковно-историческия и архивен институт в София. – *Кирило-Методиевски студии*, 13, 2000, 197–215.
- Кръстанов 2001: Кой е Черноризец Храбър. – *Духовна култура*, 81, 2001, № 6, 6–13.
- Кръстанов 2004а: Кога бе открита най-старата славянска книга „Българският Ватикански палимпсест“ от X век? – В: *Живот сред книгите. Юбилеен сборник в чест на 85-годишнината на проф. д-р Елена Савова*. София, 2004, 277–282.
- Кръстанов 2004б: Испански бележки за translatio на Justiniana Prima с Българската църква преди 1018 г. – В: *Трудове на катедрите по история и богословие*. 6. В чест на 75-годишнината на видния църковен историк проф. дин Тодор Събев. София, 2004, 80–84.
- Кръстанов 2005: Свети Седмочисленици български Равноапостолни светили на България и Далмация според Бератска или Венецианска Служба от XIV век. – В: *Българите в Албания и Косово*. София, 2005, 7–23.
- Кръстанов 2006: Титлите екзарх и патриарх в българската традиция от IX до XIX в. Св. Йоан Екзарх от Рим и патриарх на българските земи. – В: *Държава и Църква – църква и държава в българската история*. София, 2006, 73–86.
- Кръстанов 2008: Българските пратеници в Рим (866–870) и славянската литургия за българите. – В: *Християнската култура в средновековна България. 1100 години от смъртта на св. Княз Борис-Михаил (ок. 835–907 г.)*. София, 2008, 83–92.
- Кръстанов 2010: Кариера на св. Йоан Екзарх, архиепископ и патриарх на българската земя, и на св. Климент, епископ Велички и Охридски чудотворец в Провинция Западна България. – В: *Многообразие в единството*. 1. София, 2010, 76–88.

- Кръстанов 2011: Primas „на словенски или български или славянски“ е прѣболии – „най-пръв“ според испанска каноническа бележка от XII век за архиепископията на България. – В: *Многообразие в единството. История и съвременност*. 2. София, 2011, 321–325.
- Кръстанов 2013: Кой е първият патриарх на България св. Йоан, издигнат от цар Симеон в Преслав през 917 година? – В: *Вяра и знание. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. Ангел Кръстев и 20-годишнината на специалност „Теология“ в Шуменския университет*. Шумен, 2013, 105–116.
- Кръстанов 2016: Велички епископ Климент (906 – 25 юли 916), ръкоположен от архиепископ Йоан Моравски и на България. – *България Македония*, 6, 2016.
- Кръстанов 2022а: Йоан Екзарх – автор на *Сказание как състави св. Кирил азбуката по език словѣнски и книги преведе от грѣцки на словѣнски* като глава 55 от неговото *Богословие* или *Небеса*. – В: *Licht, mehr Licht. Сборник в памет на проф. Милен Куманов*. София, 2022, 1136–1139.
- Кръстанов 2022б: Срещи в Рим през 868 г. на българските дипломати Петър и Йоан с Константин Философ, Методий и техните ученици за признаване от папа Адриан II на новата азбука и преводите им „главно за българите“. – *Любословие* (е-издание), 1 ноември 2022 г.
- Кръстанов 2022в: Кирило-Методиевска традиция от Рим през България до Киев. Български дипломати и книжовници от IX век: Петър Черноризец и Йоан Екзарх. – *Дзяло* (е-сайт за хуманитаристика и извори), № 24, 17 декември 2022 г.

Татяна Илиева
Кирило-Методиевски научен център
Българска академия на науките

In memoriam Целина Юда (1952–2026)

Професор Целина Юда е родена на 21 март 1952 г. в Пшчина, Полша. Завършва Държавната музикална гимназия „Карол Шимановски“ в Катовице, специалност „Пиано“. През 1972 г. записва славянска филология, специалност „Българистика“ в Ягелонския университет в Краков. През 1976 г. защитава магистърска работа в областта на литературознанието и четири години по-късно започва докторантура. Трябва да се изтъкне, че по това време тя е сред първите в Полша, които проучват македонската литература. През 1986 г. защитава докторска дисертация *Poszukiwania, możliwości i sytuacje macedońskiej prozy narracyjnej lat 60-tych XX wieku* (Търсения, възможности и състояние на македонската наративна проза от 60-те години на 20 век) под ръководство на проф. Мария Бобровницка. Дисертацията получава поощрение и става основа на издадената през 1992 г. книга *Literatura w stanie podejrzenia. Współczesna proza macedońska lat sześćdziesiątych XX wieku* (Литературата в състояние на подозрение. Съвременна македонска проза от 60-те години на 20 век).

През 2004 г. проф. Юда се хабилитира въз основа на научната си дейност и книгата *Pod znakiem BRL-u. Kultura bułgarska w pułapce ideologii* (Под знака на НРБ. Българска култура и литература в капана на идеологията), която през 2006 г. е преведена на български. През 2008 г. е удостоена с титлата извънреден професор.

Проф. Целина Юда също така се ангажира с многостранна организационна и административна дейност на краковската Алма Матер. В периода 2005–2020 г. е ръководител на Катедра по българска и македонска филология, а в периода 2008–2012 г. е директор на Института по славянска филология на Ягелонския университет. Много години е активен член на университетската комисия по социални въпроси.

В научната си дейност тя се занимава основно с проблематика, свързана със съвременната българска и македонска литература и култура. Изявява се като учен, който се интересува не само от наложилите се теми и личности, но насочва вниманието си към маргинализирани въпроси. Това показват както споменатите новаторски публикации в областта на македонската литература, така и по-късните изследвания, в които проф. Ц. Юда е една от първите слависти, които реинтерпретират литературата и културата на НРБ през 80-те години като подчертава необходимостта от включването в панорамата на българската литература на емигрантски автори, творещи на езици, различни от българския.

Тя е редактор на два сборника с участието на различни автори, автор на две монографии и на множество статии в областта на българската и македонската литература и култура. В периода 2001–2013 г. заема длъжността научен секретар на списанието „Pamiętnik Słowiański“, афилирано към Полската академия на науките. В периода 2013–2020 г. е главен редактор на годишника „Studia Litteraria Universitatis Jagellonicae“.

Освен с научната си дейност, проф. Юда се проявява и като популяризатор на българската литература в Полша – отговаря за статиите за български творци в *Речник на световните писатели* (ред. Юлиан Машлянка, Краков 2004) и в *Енциклопедия на световната литература* (ред. Юлиан Машлянка, Краков 2005). През 2000 г. отговаря за тематичния брой, посветен на българската литература, за седмичника „Dekada Literacka“ (*Литературна декада*), а през 2022 г. заедно с д-р Магдалена Питлак създава тематичен блок, посветен на творчеството на Йордан Радичков за списанието „Literatura na Świecie“ (*Световна литература*). Проф. Юда превежда от български литературни и научни текстове, сред които е монографията на българския полонист Боян Биолчев *От другата страна на мита. Адам Мицкевич между ореола на пророка и homo ludens*.

Проф. Целина Юда сътрудничи с изследователи от редица големи научни центрове в Полша и в чужбина. Участник е в редица проекти, реализирани в Ягелонския университет: „В търсене на нов канон“ (за промените в съзнанието и културите на постюгославските народи, с ръководител М. Домбровска-Партика); „Славянските култури между посткомунизма и постмодернизма“ (с ръководител М. Домбровска-Партика); в Института по славистика към Полската академия на науките: „Скитаци идеи в славянските Балкани (XVIII–XX в.)“ (с ръководител Г. Шват-Гълъбова); в Института за литературни изследвания към Полската академия на науките и Института за литература към Българската академия на науките: „Постмодернизъм в полската и българската литература“ (с ръководители Р. Нич, М. Карабелова).

Тя е член на Комисията по славистика към Полската академия на науките и на Комисията по славянска култура към Полската академия на изкуствата.

Проф. Юда беше и прекрасна преподавателка. Научен ръководител е на три докторски дисертации (Дорота Голек-Сепетлева, Катажина Милошевска, Жанета Павлович), рецензент на пет дисертации и на три хабилитационни труда. От 2005 г. до пенсионирането си тя води магистърски семинари по литературознание. Водеше също така занятия в Докторската школа по хуманитарни науки на Ягелонския университет.

Многократно е награждавана за научни и организационни постижения от ректора на Ягелонски университет.

Нейната научна, преводаческа и популяризаторска дейност е оценена през 2001 г. с Почетна грамота от Министерството на културата на Република България. През 2002 г. е удостоена от Българската академия на нау-

ките с Почетна грамота за заслугите ѝ за развитието на българистиката в Полша.

В личния си живот Целина Юда беше изключително скромна, сърдечна и съпричастна личност, надарена с изключително чувство за хумор. Винаги лоялна към приятелите си, към Института по славистика и към своята Алма матер.

Проф. Целина Юда почина на 10 януари 2026 г. и е погребана на гробището „Раковицки“ в Краков.

Да бъде светла паметта ѝ!

Избрана библиография

Книги:

1. Literatura w stanie podejrzenia. Współczesna proza macedońska lat sześćdziesiątych XX wieku. Kraków, 1992.
2. Pod znakiem BRL-u. Kultura bułgarska w pułapce ideologii. Kraków 2003. / Под знака на НРБ. Българска култура и литература в капана на идеологията. (Прев. Силвия Борисова). София, 2006.
3. Słowiańskie diaspory. Studia o literaturze emigracyjnej. Kraków, 2009, (редактор).
4. Monologi, dialogi, polilogi w dyskursach kulturowych Słowiańszczyzny. Kraków, 2017 (редактор, с Дорота Гил).

Статии

1. Čingowska wizja bohatera niepokornego. – *Славистични студии*, 1984/1985.
2. Poszukiwania, możliwości, sytuacje macedońskiej prozy narracyjnej lat sześćdziesiątych XX wieku. – *Biuletyn Slawistyczny*, X/XI, 1985/86.
3. Trzecia generacja prozaików macedońskich. Geneza i rola świadomości pokoleniowej w kształtowaniu procesów rozwojowych literatury macedońskiej lat sześćdziesiątych XX wieku. – *Pamiętnik Słowiański*, 41, 1991, 137–145.
4. Groteska – metajęzyk literatury epoki kryzysu. – W: *Rozpad mitu i języka?* Katowice, 1992, 194–200.
5. Mitotwórcy i profani. Status mitu rodzimego we współczesnej prozie bułgarskiej. – W: *Mity narodowe w literaturach słowiańskich*. Kraków, 1992, 235–242.
6. Przeciwno nieobecności. Uwagi wstępne o poezji Nikołaja Kynczewa. – *Zeszyty Naukowe UJ*, 1994, *Prace Historycznoliterackie*, 88, 113–120.
7. Bułgarski wariant “małej ojczyzny”. Literackie powroty Jordana Radiczkowa do źródeł prywatnej pamięci. *Zeszyty Naukowe UJ*, 1995, *Prace Historycznoliterackie*, 90, 93–99.
8. Zakładnik utopii. Pisarz bułgarski w dobie realizmu socjalistycznego: wybraniec losu czy ofiara ideologicznego państwa? – W: *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian*, t. II. Katowice, 1997, 166–174.

9. Bułgarski kompleks Europy. Relacje między Wschodem i Zachodem w ostatnim pięćdziesięcioleciu. – W: *Słowianie wobec integracji Europy*, Kraków, 1998, 139–155.
10. Emigracyjne biografie bułgarskich pisarzy – ucieczka czy exodus z konieczności? – W: *Z polskich studiów slawistycznych*, Seria 9. *Literaturoznawstwo*, Warszawa, 1998, 197–202.
11. Stefan Popow – biografia emigranta, wychowanek „niegdyś wolnej Bułgarii”. – W: *Studia slawistyczne*, Kraków, 1998, 207–213.
12. Kategoria wolności w literaturze bułgarskich emigrantów. – W: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. Slavica Wratislaviensia*, Wrocław, 1999, 165–173.
13. „Odwilż” po bułgarsku, – W: „Studia z historii literatury i kultury Słowian”, Katowice 2000, 86–94.
14. Tożsamość bułgarska a problem ideologizacji kultury. Sygnatury drugiego/innego i obcego – nie tylko w literaturze bułgarskiej. – *Pamiętnik Słowiański*, 50, 2000, 27–37.
15. Dziejów prostaczka ciąg dalszy. Uwagi na marginesie. – W: *Między kulturą „niską” a „wysoką”*. Łódź, 2001, 55–59.
16. Dwudziestowieczny portret bułgarskiego inteligenta – konteksty nie tylko literackie. – W: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. Slavia Wratislaviensia*, 115, Wrocław, 2001, 243–250.
17. O przyczynach zagubienia ważnego tropu bułgarskiej prozy czyli – na ratunek socjologom. – B: *Юбилеен сборник в чест на 60-та годишнина на професор Боян Булчев*. София, 2002, 101–105.
18. Kultura i literatura w pracach bułgarskiego literaturoznawcy Petyra Dinekowa. – W: *Bułgarzy na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie międzywojennym*. Kraków, 2002, 85–89.
19. Sygnatury duchowości bułgarskiej. – W: *Czasy totalitaryzmu i postkomunistyczna spuścizna*. Red. L. Suchanek, Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Kultury Słowian, Kraków, 2002, t. II, 51–62.
20. Literatura lat 1944–1989 a tożsamość narodowa. Próba ogólnej typologii na gruncie prozy bułgarskiej. – W: *Z polskich studiów slawistycznych*. Warszawa, 2003, seria X, 109–115.
21. Маркери на българския постмодернизъм. Литературна теория и практика: „Естествен роман“ на Георги Господинов. – B: *По следите на модернизма и постмодернизма. Литературни и културологични прочити в началото на третото хилядолетие*. София, 2004, 90–99.
22. Za fasadą oficjalnej doktryny – literaturoznawstwo osobne Nikoły Georgiewa. – W: *Współczesne literaturoznawstwo slawistyczne*. PAU Prace Komisji Kultury Słowian, Kraków, 2004, t. III, 41–52.
23. Żywioł aktualizacji i redefinicji – intelektualisci macedońscy wobec przemian dyskursu tożsamościowego. – W: *W poszukiwaniu nowego kanonu. Reinterpretacje tradycji kulturalnej w krajach postjugosłowiańskich po 1945 roku*. Kraków, 2005, 235–250.
24. Stara czy nowa tożsamość? Dylematy bułgarskich i macedońskich intelektualistów w czasach przełomu. – W: *Inteligencja u Słowian*, PAU Prace Komisji Kultury Słowian. Kraków, 2006, t. V, 199–210.

25. Bułgarskie narracje emigrantologiczne – dysydenci, samizdat – historie niedokończone. – In: *Kultura rosyjska w ojczyźnie i diaspory*. Kraków, 2007, 153–160.
26. Bułgarskie Ameryki – uwagi na temat przeszłych i współczesnych realiów dialogu międzykulturowego. – *Pamiętnik Słowiański*, t. LVIII, rok 2007, zeszyt II, 3–15.
27. Spóźniona obecność – Tzvetan Todorov w kulturze bułgarskiej po 1989 roku. – In: *Kultury słowiańskie między postkomunizmem a postmodernizmem 1989–2004*. Kraków, 2009, 133–144.
28. Literatura przełomu – konfrontacja zobowiązań ideowych i artystycznych. Prawdy i uzurpacje nowego porządku. – W: *Kultury słowiańskie między postkomunizmem a postmodernizmem 1989–2004*. Kraków, 2009, 233–250.
29. Biogramy strażników pamięci o “niegdyś wolnej Bułgarii” – reprezentantów pierwszej fali powojennej emigracji bułgarskiej (1944–...). – In: *Słowiańskie diaspory. Studia o literaturze emigracyjnej*. Kraków, 2009, 73–82.
30. Фигури на преходи и граници по време на трансформация. – В: *Преходи и граници. Transitions and Borders*. София, 2009, 60–68.
31. Литературни рецепти за НРБ – неканоничните перспективи. – В: *Време и история в славянските езици, литератури и култури. II. Литературознание. Фолклор*. София, 2012, 408–413.
32. Bułgarska sztuka deprawacji umysłów zniewolonych – uwagi o powieści “Identyfikacja” Iwajły Diczewa. – W: *Od litery i listu do literatury*. Kraków 2012, 205–212.
33. Narracja bułgarskich diaspor po roku 1944 – czyja to piosenka? – В: *Пространства на словото*. София, 2012, 441–450.
34. Sofia – Paryż – świat. Specyfika migracyjnego doświadczenia Tzvetana Todorova. – *Kultura Słowian*, 11, 2015, 177–190.
35. Неносталгични пътувания за България на гневни жени. – В: *Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури: сборник с доклади от Дванадесетите международни славистични четения. София, 9–10 май 2014. Т. 2*. София, 179–186.
36. Opowiadanie Bułgarii: dialog przeszłości ze współczesnością (Iwan Wazow, Sibylle Lewitscharoff). – W: *Monologi, dialogi, polilogi w dyskursach kulturowych Słowiańszczyzny*. Kraków, 2017, 227–237.
37. Opowiadanie BRL-u i PRL-u w prozie po 1989 roku: pamięć w historycznych i współczesnych sposobach wspominania pedagogii na modłę sowiecką (wybrane aspekty zjawiska). – W: *Słowiańskie tropy: studia collectanea in honorem Juliani Kornhauser*. Kraków, 2017, 233–245.
38. 10 тематични статии. – W: *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Balkanach XVIII–XXI wiek*. T. 1–6, Warszawa: PAN, 2018–2019.

Магдалена Питлак
Институт за славянска филология
Ягелонски университет, Краков

In memoriam

Невяна Дончева-Панайотова (1945–2026)

На 8 януари 2026 г. напусна този свят проф. дфн Невяна Ангелова Дончева-Панайотова – дългогодишен преподавател в катедра „Българска литература“ при Филологическия факултет на Великотърновския университет (ВТУ) „Св. св. Кирил и Методий“ с научни интереси в областта на късно-средновековната българска литература.

Проф. дфн Невяна Дончева-Панайотова е родена на 9 февруари 1945 г. в с. Тръстеник, Русенско. През 1962 г. постъпва в първия випуск на Висшия педагогически институт „Кирил и Методий“ и в същата година се включва в създадения по инициатива на ректора проф. Александър Бурмов кръжок по старобългарска литература като звено в учреденото студентско научно дружество към Института. Ръководството на медиевистичната изследователска група поема зам.-ректорът проф. Пеньо Русев, под чието влияние Невяна Дончева още по време на следването си започва да формира своите научни интереси. След дипломирането в специалност „Българска филология“ (1967) тя свързва жизнения си път с Великотърновския университет като асистент по Старобългарска литература (1968). Изследователските търсения в областта на медиевистиката и комплексната преподавателска и извънаудиторна дейност очертават професионалното ѝ израстване като старши асистент (1972), главен асистент (1975), доцент (1982) и професор (2005). За приносите си в издирването и публикуването на нови материали от Късното българско средновековие Н. Дончева-Панайотова получава научните степени доктор по филология (1975 г., с тема на дисертационния труд: *Киприан. Старобългарски и староруски книжовник*) и доктор на филологическите науки (2003 г., с тема на дисертацията: *Григорий Цамблак и българските литературни традиции в Източна Европа XV–XVII век*). Специализациите в Москва и Ленинград (дн. Санкт-Петербург; 1973; 1981–1982) и лекторатът по български език и култура в Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ (1987–1991) осигуряват възможност на изследователката да издири непознати за науката книжовни паметници и документи, свързани с имената на двамата Евтимиеви съратници – св. Киприан Българин, митрополит Московски, и Григорий Цамблак, да публикува нови данни за българоруските културни и литературни връзки през XIV–XV век.

Проф. Дончева-Панайотова заема редица административно-ръководни длъжности във Великотърновския университет: зам.-декан на Педагогиче-

ския факултет (1984–1987), зам.-декан на Филологическия факултет (1994–1995), зам.-ректор по Международно и вътрешно сътрудничество (1995–1999). Отличник е на Министерството на народната просвета (1986). През 2006 г. по случай 600-годишнината от Успението на св. Киприан, митрополит Московски, получава почетна грамота от Негово Светейшество Всеруския патриарх Алексий II за принос и в изучаването на славянската цивилизация и българо-руските литературни и културни връзки през Средновековието. Удостоена е с Юбилейна грамота на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През 2021 г. в рамките на Дванадесетия симпозиум „Търновска книжовна школа“ ѝ бе връчена престижната Международна Евтимиева награда на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ за високите научни постижения, за популяризирането на ролята и мястото на Търновската книжовна школа в духовния живот на християнския свят през Средновековието, за преподавателското дело и организаторската дейност в Научноизследователския център „Търновска книжовна школа“, за утвърждаване името и международния авторитет на Филологическия факултет и на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Научните интереси на проф. Дончева-Панайотова са в областта на късно-средновековната българска литература, българо-руските литературни връзки през Средновековието, Търновската книжовна школа и дамаскините. Характерен изследователски подход за поколението старобългаристи, към което принадлежи изследователката, е стремежът да се събират ръкописи, да се откриват нови текстове, които разширяват познавателния хоризонт на старобългарската книжнина. Свои проучвания върху неизвестни факти и текстове от Българското средновековие и дамаскинарската книжнина тя оповестява в студии и статии в специализирани издания и научни сборници. Неин принос е въвеждането в науката на цикъл произведения за митрополит Петър от митрополит Киприан Московски, изследването на неизвестни страни от литературното наследство на Григорий Цамблак, анализът на творчеството на Аджарските дамаскинари. Значимо нейно дело е и описът на ръкописите в библиотеката на Великотърновската Света Митрополия. Редица публични прояви и събития (интервюта, пресконференции, научни форуми, чествания, филмови продукции и други обществени проекти), организирани по нейна инициатива и с нейно участие, са свидетелство за осъзнатата мисия да популяризира научното познание, да обобщава приносите в проучването на българското културно наследство и да ги адаптира за широката общественост. През 2007 г. участва във филма на БНТ „Светителят“ с автор Горан Благоев и режисьор Олег Ковачев, посветен на българина св. Киприан, митрополит Московски, съученик на св. Евтимий в исихастката школа на преп. Теодосий Търновски. Продукцията, осъществена по материали, предоставени от проф. дфн Невяна Дончева-Панайотова, е важно свидетелство за обществената значимост на научно-изследователската ѝ дейност.

Монографията „Киприан. Старобългарски и староруски книжовник“ (1981) е първото цялостно изследване за митрополит Киприан – един от най-бележитите представители на Търновската книжовна школа и на българо-руското културно и литературно общуване в края на XIV и началото на XV век. Въз основа на известни и новооткрити от авторката изворови материали и литературни произведения се проследява жизненият път на митрополит Киприан, неговата многостранна обществено-политическа, църковно-административна и реформаторска, мисионерска и книжовна дейност.

Проф. Невяна Дончева-Панайотова активно участва в комплексната програма на Научноизследователския център „Търновска книжовна школа“ за събиране, проучване и издаване на книжовното наследство на българските писатели исихасти. Тя участва в научната група (Г. Данчев, А. Давидов, Н. Дончева-Панайотова, П. Ковачева, Т. Генчева), която подготвя и през 1983 г. публикува критическото издание на *Житие на Стефан Дечански* от Григорий Цамблак по Рилския препис на Владислав Граматик с археографско описание на известните преписи, превод на съвременен български език, студии за литературните и езиковите особености на творбата и речник-индекс. По традиция, положена от проф. Пеньо Русев, екипът медиевисти насочва научните си открития и към пряката учебно-преподавателска дейност. Литераторите старобългаристи Г. Данчев и Н. Дончева-Панайотова издават „Търновска книжовна школа. Антология“ (1996), в която за пръв път събират в едно книжно тяло новобългарските преводи на част от най-значимите произведения на Търновската книжовна школа. Бележките към авторите и текстовете и актуалните библиографски данни са ценен принос в представянето на българското културно и книжовно наследство и на важни извори за епохата с изключителна документална стойност. Антологията е предназначена не само за изследователи и студенти, но и за широк кръг читатели с интерес към художествените постижения на късносредновековните български писатели. С признание към научното дело на своя учител проф. Невяна Дончева-Панайотова подготвя и публикува през 1984 г. био-библиографски справочник със студия за цялостния изследователски принос и всестранната дейност на проф. Пеньо Русев, който полага основите на Научноизследователския център „Търновска книжовна школа“ и на ново направление в съвременната българска медиевистика.

В книгата „Словото на Григорий Цамблак за митрополит Киприан“ (1995) е издаден старобългарският текст на *Надгробното слово* на Григорий Цамблак за митрополит Киприан с превод на съвременен български език и факсимилно възпроизвеждане на единствения препис на творбата от XVI в. Научна студия представя изследване върху текстологически и историко-литературни проблеми, свързани с едно от най-значителните произведения на Григорий Цамблак. Дългогодишните проучвания върху живота, дейността и творчеството на този гениален български книжовник са обобщени в моно-

графията „Григорий Цамблак и българските литературни традиции в Източна Европа XV–XVII век“ (2004). Въз основа на публикациите, натрупани за близо два века, малко познати и новооткрити литературни и документални паметници изследователката представя биографията му по периоди; издирва, анализира и обобщава сведенията от руските летописи; прави историко-литературен анализ на Цамблаковото *Надгробно слово за митрополит Киприан*; проследява текстологичната история на *Книга Григория Цамблака* и за пръв път предлага археографско описание на известните преписи на антологията, изследва съдържанието ѝ с оглед въпросите за нейното възникване, замисъл, комплектуване, състав, подредба на включените произведения, съдбата ѝ през вековете; археографските проучвания в руските ръкописни фондове предлагат материал, въз основа на който авторката конкретизира картината на разпространението на Цамблаковите творби в руската ръкописна традиция; в научното пространство на цамблакознанието включва три неизвестни произведения, открити в руските ръкописни сбирки и архиви; посочва редица свидетелства за творчески връзки и приемственост между делото на Григорий Цамблак и това на някои староруски писатели; публикува като приложения както известни, но недостатъчно проучени Цамблакови съчинения, така и новооткритите от нея текстове, избрани страници от всички преписи на *Книга Григория Цамблака*, за пръв път помества и репродукции на уникалните миниатюри и съпровождащите ги летописни статии за Григорий Цамблак от *Илюстрирания летописен свод* на цар Иван IV Грозни от XVI век.

В с. Свежен, Сърнена Средна гора, проф. Дончева-Панайотова попада на неизвестни ръкописи, които насочват научните ѝ интереси към дамаскинарската книжнина от XVII век. Откритията си тя публикува в няколко статии и обобщава в монографията „Аджарски книжовници илюстратори от XVII век“ (1998). Книгата представя пръв опит за по-цялостно проучване на книжовната и преписваческата дейност и на художественото майсторство в орнамента и книжната миниатюра на аджарските творци от XVII в. Между тях се открояват имената на поп Йовко, даскал Недялко и сина му даскал Филип, чиито ръкописи, създадени в с. Аджар (днес с. Свежен край Карлово), са характеризирани в палеографски, историко-литературен и изкуствоведски аспект.

Очертаните няколко тематични кръга в изследователските търсения на проф. дфн Невяна Дончева-Панайотова представят учен с откривателски дух, който още в аспирантските си години има щастието да разгърне за пръв път с векове забравени ръкописи, да работи в научен екип с цялостна концепция за събиране, проучване и издаване на книжовното наследство на късносредновековните писатели от Търновската школа; има извоюваната привилегия във филологическото пространство – да живее с посланията от минали епохи, движели перото на велики личности през вековете: послания, които и тя с

трепет препрочиташе. За незабравимите срещи, преодолели времето и пространството, с вълнение разказваше на студентите и по-младите си колеги. Вярвам, че духовните дарове, вписани в културната памет, носят спомена за дарителите.

Поклон пред светлата памет на проф. Невяна Дончева-Панайотова!

Избрана библиография

Книги

1. Киприан. Старобългарски и староруски книжовник. София, 1981.
2. Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак (в съавторство с Г. Данчев, А. Давидов, П. Ковачева, Т. Генчева). София, 1983.
3. Пеньо Русев. Био-библиография. Велико Търново, 1984.
4. Словото на Григорий Цамблак за митрополит Киприан. Велико Търново, 1995.
5. Търновска книжовна школа. Антология (в съавторство с Г. Данчев). София, 1996.
6. Аджарски книжовници – илюстратори от XVII век. Велико Търново, 1998.
7. Григорий Цамблак и българските литературни традиции в Източна Европа XV–XVII век. Велико Търново, 2004.

Студии и статии

1. Българската позиция в обществената дейност и в литературното творчество на Григорий Цамблак. – В: *Славистични проучвания. Сборник в чест на VII Международен славистичен конгрес*. София, 1973, 249–259.
2. Образът на Киприан в Похвалното слово за него от Григорий Цамблак. – В: *Търновската книжовна школа 1371–1971. Международен симпозиум Велико Търново, 11–14 октомври 1971 г.* Т. 1. София, 1974, 501–509.
3. Среднобългарски ръкописи в библиотеката на Великотърновската митрополия. – *Трудове на Великотърновския университет „Кирил и Методий“*, т. 10, кн. 1, 1974, 361–396.
4. Неизвестно „Похвално слово за митрополит Петър“ от Киприан Цамблак. Изследване и текст. – *Старобългарска литература, Българо-руски литературни връзки през Средновековието*. 2, 1977, 136–157.
5. По въпроса за родството между митрополит Киприан и Григорий Цамблак. – *Старобългарска литература*, 3, 1978, 77–85.
6. „Похвално слово за Киприан“ от Григорий Цамблак. – *Литературна мисъл*, 4, 1978, 86–106.

7. За ролята и мястото на Търновската книжовна школа в българо-руските литературни връзки през XIV–XV век. – В: *Славистични проучвания. Сборник в чест на XVIII Международен славистичен конгрес*. Велико Търново, 1978, 269–279.
8. Цикъл произведения за митрополит Петър от Киприан. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 2. *Ученици и последователи на Евтимий Търновски*. София, 1980, 143–155.
9. Легендата за покръстването на българите от Кирил и Методий във възрожденската литература. – В: *Константин-Кирил Философ. Материали от научните конференции по случай 1150-годишнината от рождението му*. София, 1981, 254–267.
10. Черноризец Храбър и Паисий Хилендарски – исторически и литературни аналогии. – *Литературна мисъл*, 2, 1982, 78–86.
11. Книжовното и илюстраторско дело на даскал Недялко и сина му даскал Филип от втората половина на XVII век. – *Старобългарска литература*, 11, 1982, 80–100.
12. Поетика и стилистика на житието и похвалното слово за митрополит Петър от Киприан. – В: *Руско-балкански културни връзки през средновековието*. София, 1982, 191–206.
13. Художествена украса на аджарските ръкописи от XVII век. – В: *1300 години Българска държава*. Велико Търново, 1982, 149–166.
14. Сборниците „Книга Григория Цамблака“ възникване, съдържание, разпространение. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 3. *Григорий Цамблак – живот и творчество*. София, 1984, 29–50.
15. Руският илюстриран ръкописен свод от XVI век за Григорий Цамблак. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 4. *Културно развитие на българската държава – края на XII–XIV век*. София, 1985, 76–84.
16. Търновската книжовна школа и българо-руската литературна общност през XIV–XV в. – В: *Славянска филология*, т. XX. София, 1988.
17. Руските летописи за Търновската трагедия през 1393 г. и делото на митрополит Киприан. – В: *Турските завоевания и съдбата на Балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII в.* Велико Търново, 1992, 329–335.
18. Украса и художествено своеобразие на аджарските дамаскини от XVII в. – *Проглас*, 1993, № 2, 23–32; № 3, 26–43.
19. Григорий Цамблак, Йосиф Волоцки и някои аспекти на византийско-славянските литературни отношения. – В: *Славистични проучвания*. Велико Търново, 1993, 181–189.
20. Староруските летописи за Григорий Цамблак. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 5. *Паметници. Поетика. Историография*. Велико Търново, 1994, 77–92.
21. Молебен канон за митрополит Петър от Киприан. – В: *Историко-археологически изследвания. В памет на проф. д-р Станчо Ваклинов*. Велико Търново, 1994, 217–235.
22. Карловско-аджарската книжовна и орнаментална школа през XVII век. – В: *Език и свят. Съвременна филологическа проблематика*. Т. II. *Литературознаване. 20 години Българска филология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Пловдив, 1995, 297–302.

23. Митрополит Киприан за взаимоотношенията между църковната и държавната власт. – В: *Бог и цар в българската история*. Пловдив, 1996, 169–174.
24. Патриарх Евтимий и митрополит Киприан – жизнени и творчески връзки. – В: *Патриарх Евтимий Търновски и неговото време (Материали от национална научна сесия „600 години от заточението на св. Евтимий, патриарх Търновски“). Велико Търново, 6 октомври 1993 г.*. Велико Търново, 1998, 31–42.
25. Культурный диалог между Болгарией и Россией в XIV–XV веках. – В: *Россия и Запад. Диалог культур*. Вып. 5. Москва, 1998, 16–22.
26. Приносът на акад. Йордан Иванов за проучване на българо-руските литературни връзки през средновековието. – *Известия на историческия музей Кюстендил*. Т. 5. София, 1998, 5–9.
27. Неизвестно (трето) Похвално слово за великомъченик Георги Победоносец от Григорий Цамблак. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 6. *Българската литература и изкуство от търновския период в историята на православния свят*. Велико Търново, 1999, 19–38.
28. Светителската дейност на митрополит Киприан в Русия в текстове и миниатюри. – В: *Киприанови четения. 600 години от успението на св. Киприан, митрополит Московски*. Велико Търново, 2008, 63–82.
29. Към теорията и практиката на стила „Плетение словес“ в произведенията на писателите от Търновската книжовна школа. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 7. *Търновската книжовна школа и християнската култура в Източна Европа*. Велико Търново, 2002, 19–33.
30. Неизвестна литературна адаптация на Цамблаковата похвала за апостолите Петър и Павел. – В: *Сборник в чест на проф. дфн Георги Данчев. Материали от Международна научна конференция (Велико Търново, 13–14 декември 2002 г.)*. Велико Търново, 2004, 133–151.
31. Търновската книжовна школа и българо-руското литературно общуване в контекста на културните процеси в Югоизточна и Източна Европа през XIV–XV в. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 8. *Св. Евтимий, Патриарх Търновски, и неговата духовна мисия в Европа*. Велико Търново, 2007, 39–55.

Невена Гавазова
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

In memoriam
Йоанис Тарнанидис
(1939–2026)

През февруари 2026 г. ни напусна изтъкнатият медиевист Йоанис Тарнанидис, почетен професор в Богословския факултет на Аристотелевия университет в Солун и почетен председател на Съюза на гръцките слависти, удостоен с научното звание „Доктор хонорис кауза“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и със специално отличие на Българската академия на науките.

Йоанис Тарнанидис бе сред учредителите на Съюза на гръцките слависти, като от основаването му през 1975 г. е негов секретар, а в периода 2005–2023 г. негов председател. В контекста на дейностите на Съюза той ръководи или сътрудничи в организирането на международни конференции, симпозиуми и други събития, предприема научни мисии и допринася за авторитетното представяне на гръцката славистика на международни форуми. Заема позициите на президент на Византоложкия изследователски център (Byzantine Research Centre) в Солун (1989–1990), член е на Управителния съвет на Националната фондация за изследвания (1994–1995), Декан е на Богословския факултет на Аристотелевия университет (2001–2003) в Солун. В същия факултет до 2006 г. той преподава курса „История и литература на православните славянски църкви“ (в Сърбия, България и Русия). От 1986 г. ръководи Съюза на прогресивните богослови на Северна Гърция под името „Екзодос“, като насърчава по-младите си колеги да се занимават със съвременните проблеми на студентите и на гръцкото общество.

Й. Тарнанидис полага началото на програмата за комплексни проучвания на славянски извори за историята на Византия, в рамките на която се събират и анализират важни документални паметници. В неговото богато научно творчество е доминираща темата за гръко-славянското общуване от времето на появата на славяните на Балканите и тяхното християнизирание до днес. Автор е на 12 монографии, няколко от които преведени на други езици, и повече от 70 статии на гръцки и славянски езици. Сред приносите му се откроява описът на новооткритите в манастира „Св. Екатерина“ на Синай глаголически и кирилски ръкописи под заглавие „The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai“ (1988). Книгата съдържа кодикологически данни за четиридесет и един ръкописа от X до XIV в., както и редица идентификации на текстове, анализи и предположения за тяхната история. Открити са неизвестни фрагменти от *Синайския евхологий*, *Синайския псалтир*, т.нар. *Псалтир на Димитър Олтарник*, от

миней и други ценни глаголически ръкописи от X и XI в. Сред кирилските ръкописи трябва да се отбележат фрагментите от *Добромировото евангелие* от XII в., преводът на *Житието на Василий Нови* от XIV в. и др. Веднага след публикуването на изданието се появяват многобройни рецензии и разработки на отделни въпроси на византийско-славянските отношения от учени от повече от десет страни. Базиран на откритията на Й. Тарнанидис е големият международен проект „Glagolitica Sinaitica. Editionen und Abhandlungen zur glagolitisch-altkirchenslavischen Tradition des Sinai“, иницииран от Хайнц Миклас и австрийски учени с участието на български специалисти.

В научното творчество на Йоанис Тарнанидис трайно място заема темата за християнизацията на славяните и за византийско-славянските взаимоотношения. Той е привърженик на тезата за активното отношение на византийските институции към славянството на Балканския полуостров през Средновековието. Посвещава редица публикации на общите традиции между славяни и византийци и многовековния културен обмен помежду им. Изследвайки взаимоотношенията между Рим и Константинопол и тяхното влияние, той посвещава много страници в своите книги на византийската политика спрямо съседните държави. Й. Тарнанидис осветлява важни страни от спецификата на църковния ритуал, обуславящи рецепцията на определени писмени паметници. В оценката си за Кирило-Методиевото дело той го поставя сред най-значителните постижения в контекста на европейската култура. Мястото и ролята на първостепенни по значение славянски паметници и исторически извори (пространните жития на св. св. Кирил и Методий, някои от техните преводи и авторски произведения, *За буквите* на Черноризец Храбър, творбите на св. Климент Охридски и др.) са подложени от него на щателен анализ, като оставя свой оригинален принос в тълкуването им.

Йоанис Тарнанидис ще остане в спомена на признателните специалисти като учен, разкриващ задълбочено историята на византийско-славянските взаимоотношения и на православните църкви. Научното му дело на откривател на книжовното наследство ще продължава да насърчава изследователите за осъществяване на нови теми и идеи.

Поклон пред светлата му памет!

Анисава Милтенова
Институт за литература
Българска академия на науките

ОТЗИВИ

Софийски псалтир. Песнивец на цар Йоан Александър. Текст: Цветомира Данова, Ивона Карачорова. Автори на изследванията: Елисавета Мусакова, Цветомира Данова, Ивона Карачорова. София: Кирило-Методиевски научен център, 2025, 906 с. ISBN 978-954-9787-59-7, ISBN 978-954-9787-72-6 (epub), doi.org/10.59076/9787-2025-PIA.

През 2025 г. Кирило-Методиевският научен център публикува мащабния труд „Софийски псалтир. Песнивец на цар Йоан Александър“. Томът представя пълно издание на текста на псалтира въз основа на ръкописа от Научния архив на БАН № 2, допълнен с два листа от същия кодекс, съхранявани в сбирката на П. И. Щукин в Държавния исторически музей в Москва (ГИМ, Щук. 3). Изданието е придружено от три обширни изследвания, посветени на историята, кодикологията, палеографията, правописа и редакцията на текста на паметника. Текстът на ръкописа се възпроизвежда с максимална точност страница за страница и ред за ред, като се запазва правописът и се възпроизвежда системата от надредни и пунктуационни знаци. Номерацията на псалмите и съответните стихове, както и номерацията на листовите се отбелязват в началото на всяка страница в изданието, а редовете са номерирани в лявото поле. Последователно се предават и инициалите в псалмите и тълкуванията, като са запазени червенословите и малките инициали и редове, които са изписани със синьо мастило. Томът излиза под научната редакция на А.-М. Тотоманова, с рецензенти Т. Славова и С. Бърлиева, а дизайнът и предпечатът са на А. Борисова.

В своето изследване „Песнивецът на цар Йоан Александър – кодикология, палеография, история“ Елисавета Мусакова предлага комплексен анализ, който интегрира кодикологически, палеографски и историко-художествени подходи, за да осветли произхода, структурата и съдържанието на ръкописа. Най-напред Мусакова се спира подробно на обстоятелствата около откриването на ръкописа, като разглежда критично сведенията на първите му изследователи и подлага на съмнение хипотезата за връзките на паметника с Кукленския манастир. Изследването продължава със задълбочена кодикологическа и палеографска характеристика на паметника, в която Мусакова детайлно описва запазените тетради и проследява нарушенията в оригинал-

ната им номерация и структура. Специално внимание е отделено на въпроса за оригиналното разположение на днешните листове 311–312, съдържащи бележката колофон и *Похвала към владетеля*, които според авторката трябва да се смятат за интегрална част от ръкописа, както и на листовите с вмъкнатите в „средопсалмието“ тълковни текстове на Символа на вярата и Господнята молитва, които стоят в тясна връзка с миниатюрата „Христос Стар по дни“. Палеографските наблюдения на Мусакова потвърждават участието на две основни ръце, които следват единна норма на нисък устав. Авторката прави важен принос в идентифицирането на ръцете, като приписва *Похвалата към владетеля* и допълнителните тълковни текстове на първия основен писач. Въпреки липсата на конкретно име в колофона, тя се спира на предположенията за авторство на книжовника Симон, чието име се чете в бележката на л. 107б, която може да се припише на ръката на първия писач. Централно място в изследването заема миниатюрата „Христос Стар по дни“ (Ветхий денми), разположена в средата на псалтира. Мусакова обвързва това иконографско решение с темата за закона и божествената легитимация на властта. Надписите около миниатюрата, съдържащи титлата на Йоан Александър като „цар на българи и гърци“, превръщат страницата в политически манифест, утвърждаващ владетеля като защитник на православието и Новия закон. Немалко внимание е отделено и на състава и съдържанието на *Песнивеца*, който започва с т.нар. хипотези на Евсевий, а в „средопсалмието“ е поместена непознатата на по-ранните славянски тълковни псалтири композиция от тълковните варианти на Константинополския Символ на вярата и Господнята молитва. След втората половина на псалтира от пс. 77 до неброения псалм следва текстът на *Похвалата към владетеля* и фрагменти от цикъла Библейски песни. Привеждайки примери от византийската традиция, Мусакова поставя разположението им във връзка с тяхната специфична функция, обикновено в началото или в края на псалтира. От друга страна, тълковните текстове показват връзка със сборници, съставени за или с участието на Йоан Александър. Много задълбочено е анализирана и украсата на ръкописа – заставки (четири на брой, които бележат основните дялове в съдържанието на ръкописа), заглавия и инициали, както и миниатюрата „Христос Стар по дни“, чието включване представлява единствено по рода си визуално решение, което издава високата богословска ерудиция на съставителите на псалтира. Мусакова се спира подробно на различните предположения за мястото на съставяне на *Песнивеца*: столично ателие или манастирски център около Търново, които намират подкрепа в паралели с официални документи като *Зографската грамота* от 1342 г. и др. Накрая Мусакова разисква две основни хипотези за пътя на *Песнивеца* след Търново: „Бачковската хипотеза“, която е свързана с ктиторството на Йоан Александър и възможното пренасяне на ръкописа в Бачковския манастир от Патриарх Евтимий, и „Рилската хипотеза“, която се основава на идентичността по състав на *Песнивеца* и

Рилския тълковен псалтир (РМ 1/3) и приписката за смъртта на деспот Георги Бранкович. Изследването на Елисавета Мусакова е фундаментален труд, който реконструира не само физическия облик, но и духовния контекст на *Песнивеца* на цар Йоан Александър. Текстът е допълнен от двадесет и една цветни илюстрации.

Проучването на Цветомира Данова, „Песнивецът на цар Йоан Александър – правописни особености“, представлява първото пълно и систематично описание на правописа на паметника. За целта авторката е ексцерпирала целия материал както от ръкописа, съхраняван в НА–БАН, така и от двата листа от ръкописа, които са част от сбирката на П. И. Щукин в Държавния исторически музей в Москва (ГИМ, Щук. 3). Подробният анализ включва не само знаците за носовите гласни, еровете, ятовата гласна и ери, но и тези за *и, е, о, у*, както и употребата на епентетично *л*, на ижицата, на знаците за африката *dz*, на гръцките букви *Ѡ, Ѣ* и *Ѱ* и на надредните знаци. Проучването прави важни допълнения по отношение на установеното до момента за разпределение на работата на отделните кописти, като то е прегледно представено в табличен вид. Анализът на Данова се отличава с много ясна структура и организация на подраздели. В него авторката следва реда на появата на отделните ръце в ръкописа (известно е, че първият и четвъртият преписвач са основни, изписаното от ръката на втория и третия преписвач съставлява едва няколко страници, а само с няколко реда е идентифициран и т.нар. пети преписвач), а не се води по обема на написания текст. Въпреки дисбаланса в изследвания материал, описанието на правописа е възможно най-стандартизирано, което позволява лесно ориентиране и сравнение. Разглежда се системата от диакритични знаци, които се откриват у отделните кописти. Подробно се описват и използваните лигатури, както и пунктуационните знаци. В заключението си авторката отбелязва индивидуалните правописни навици на копистите, които показват липсата на единна правописна концепция, и подчертава, че непоследователността на прилагането на различни правописни правила отговаря на пред-Евтимиевия период, в който е съставен ръкописът. Описанието завършва с приложение, което илюстрира използването и разпределението на избрани графеми и алографи, като се фокусира върху гласните, по-специално носовите гласни и употребата на ижица.

Както се вижда от заглавието, изследването на Ивона Карачорова „Песнивецът на цар Йоан Александър от 1337 г. – съдържание на ръкописа, редакционна принадлежност на псалтирния текст, към изучаването на лексиката и превода на тълкуванията“ засяга редица важни въпроси, свързани със *Софийския псалтир*. Текстът започва с преглед на историята на псалтирния текст и на коментирания псалтири в старобългарската традиция и продължава с кратко описание на съдържанието на ръкописа и списък със заглавията на псалмите. Редакцията на текста на *Песнивеца* е темата на следващата част от изследването, която включва и преглед на проучванията върху ста-

робългарските псалтирни редакции. За идентифицирането на редакцията на текста в *Песнивеца* са привлечени ръкописни псалтири, принадлежащи към различните установени до момента редакции, архаичната и атонската. Сравнението включва общо деветнадесет ръкописа, един старопечатен псалтир и два фрагмента. При анализа се отчита и гръцкият оригинал. Резултатите от сравнителния анализ показват, че текстът на *Песнивеца* следва архаичната версия и е най-близо до *Синайския псалтир* сред анализиранияте коментирани псалтири. В същото време *Софийският псалтир* показва известен брой индивидуални четения, които са представени в таблична форма на с. 862. Карачорова се спира върху лексиката и превода на коментарите на Исихий Йерусалимски (Псевдо-Атанасий), които са по-слабо проучени в сравнение със самия псалтирен текст. Използвана е утвърдената методология за идентифициране на *hapha legomena* и сравнение с избрани лексикографски източници и речник-индекси. Идентифицираната група от сто и пет хапакса е представена в анализа под формата на речникови статии. В допълнение лексемите се анализират според техния произход: гръцизми, моравизми или архаизми, думи с прабългарски произход. Проведено е и традиционното проучване на преславските и непреславските лексеми: от общо 48 лексеми, тези без преславски еквивалент са 24, преславизмите без архаично съответствие са 8, а и двата варианта се срещат при 14 лексеми. Накрая Карачорова анализира някои от преводаческите подходи, като подкрепя твърденията си с конкретни примери. Направените наблюдения позволяват на авторката да потвърди датирането на превода в ранния старобългарски период, в края на IX – началото на X век, преди установяването на нормите на Преславската книжовна школа, в български книжовен център от онова време.

В заключение можем да поздравим целия екип за подготовката на това дългоочаквано издание, посветено на един от най-ценните паметници на средновековната българска литература – *Песнивеца на цар Йоан Александър* от 1337 г.

Мария Тотоманова-Панева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Христо Матанов. Сребърният век на цар Иван Асен II. София: Българска история, 2026, 183 с. ISBN 978-619-7688-64-1.

В началото на 2026 г. като първа книга от поредицата „Тежестта на короната“ беше публикувана монографията на проф. Христо Матанов *Сребърният век на цар Иван Асен II*. Авторът, който е изтъкнат познавач на средновековната история, обръща поглед към Иван Асен II (1218–1241), един от най-влиятелните царе на средновековна България, за да разкаже неговата биография на фона на вътрешната и международната политика.

Книгата включва увод, осем глави, епilog и приложения.

Уводът, озаглавен *Защо „Сребърен век“?*, още в първите страници поставя въпроса за значението на царуването на Иван Асен II за българската история. Матанов прави съпоставка между него и цар Симеон (893–927), чието управление е известно в науката като „Златен век“. Той сравнява политическата обстановка в двата периода, преминава към характеристика на личността на владетелите и проследява накратко развитието на книжнината. Изтъква, че сравнението не цели да възвеличае единия или да принизи другия, защото и Симеон, и Иван Асен имат биографии, които карат българите да се гордеят.

Първата глава *Началото* се спира на ключови въпроси от живота на цар Иван Асен II – неговото точно име и годината му на раждане. Източниците не дават категоричен отговор на втория въпрос, но трябва да се приеме, че царят е роден през 90-те години на XII в., но преди 1196 г. След като престола заема цар Борил (1207–1218), Иван Асен и брат му Александър напускат страната. Трудно е да се проследи пътят им, но те най-вероятно търсят убежище при куманите, а след това се установяват в Киевското княжество. Изворите не описват подробно завръщането на Иван Асен и борбата за българския престол, но е сигурен факт, че той става цар през 1218 г. Възцаряването му съвпада по време с подготовката на Петия кръстоносен поход. Матанов подробно проследява политическите събития, довели до преговорите с унгарския крал Андраш II и брака между българския владетел и унгарската принцеса Ана Арпад.

Втора глава *В дебрите на голямата политика* разглежда първото десетилетие от управлението на цар Иван Асен II. Изследователят подчертава, че се забелязва приемственост с действията на предишния владетел. Царят запазва добрите отношения с Унгария и с Латинската империя и следва униатска политика. Макар че бракът му с Ана Арпад е уговорен още през 1218 г., той е финализиран едва през 1221 г., когато са уредени отношенията с латините. Матанов обръща специално внимание на въпроса дали цар Иван Асен II е готвен за регент на малолетния латински император Бодуен II

(1228–1261). Той анализира различните извори и научни изследвания, за да стигне до извода, че бароните пускат слух за преговори с българския цар, докато подготвят договора с Жан дьо Бриен, за да изострят отношенията му с епирския владетел Теодор Комнин (1215–1230).

Следващата глава *Клокотница 9 март 1230 г.* е посветена на едно от ключовите събития в управлението на цар Иван Асен II – битката с Теодор Комнин. Между двамата владетели е сключен договор, скрепен с династичен брак, който трябва да се отнесе най-вероятно към 1228 г. В науката са изказвани различни предположения за причините, подтикнали епирския император да скъса добрите отношения с българите. Според Хр. Матанов на решението му са повлияли два фактора. Първият е слухът, че Иван Асен е канен за регент на латинския император. Вторият е невъздържаният характер на Теодор, за който говори Георги Акрополит. Следва описание на самата битка, за което са привлечени различни по вид исторически свидетелства, включително местни легенди.

Четвъртата глава *От позиция на силата* проследява последиците от битката при Клокотница. Събитията от 9 март 1230 г. са повратен момент в преразпределението на силите в Европейския Югоизток. Империята на Теодор Комнин е унищожена, а Иван Асен II завладява много територии. Изворите изтъкват неговата добронамереност към пленниците, които пуска да се завърнат свободни в родните си места. Веднага след победата той се отправя към Света гора. Издава т.нар. Ватопедска грамота, с която дарява на манастира Ватопед село Семалто в областта на Сяр. Иван Асен издава още четири грамоти, които не са запазени – за Великата лавра „Св. Атанасий“, за Протата на Света гора, за грузинския манастир Ивирон и за българския „Св. Георги Зограф“. Царят урежда отношенията си и със Сърбия. Вниманието заслужава тезата на Хр. Матанов, че сръбският крал Стефан Владислав, женен за една от дъщерите на Иван Асен, е в подчинено положение спрямо българския владетел. Самият брак е свидетелство за съществуването на договор между двете държави. С цел да затвърди позицията си, царят съставя Дубровнишката грамота, с която се регулират търговските отношения с богатия град държава.

Петата глава носи заглавието *От уния към православие*. В началото авторът припомня как през 1204 г. цар Калоян (1197–1207) сключва уния с Римската църква. В началото на управлението си Иван Асен II я оставя да действа, но редица фактори го подтикат да върне страната в лоното на православието. Някои изследователи приемат, че той е имал намерение да прекрати унията още преди битката при Клокотница. Първият документ, който говори за скъсване на отношенията с Папството, е писмо на папа Григорий IX (1227–1241), в което се казва, че българските епископи на Белград и Браничево са скъсали с унията. Това събитие трябва да се отнесе към края на 1231 г. Последица от това е влошаването на българо-унгарските отношения. Въпреки това моментът не е подходящ за откъсване от Западната църква, тъй

като по същото време никейският император Йоан III Дука Ватаци (1222–1254) води преговори за уния.

През 1235 г. българският църковен глава Йоаким е ръкоположен за патриарх, а България получава автокефална църква. Между Никея и България е сключен съюз, скрепен с брака на Елена, дъщеря на Иван Асен II, с никейския престолонаследник Теодор Ласкарис.

Главата *Последни години* започва с описание на обсадата на Константинопол от войските на Иван Асен II и Йоан III Дука Ватаци. Авторът разглежда въпроса дали папата е отлъчил българския владетел и стига до извода, че Григорий IX иска само да спласи владетеля, като си оставя място за преговори. След смъртта на Жан дьо Бриен през 1237 г. царят решава да скъса отношенията с Никея и да потърси сближаване с Латинската империя. Последващите събития го карат отново да промени плановете си. Той взема при себе си дъщеря си Елена, която се опълчва против неговото решение. В страната на става смут, когато куманите, бягайки от нашествието на татарите, нахлуват в българските земи. Докато Иван Асен и латините обсаждат крепостта Цурул, владение на Никея, от Търново идва вест, че от чума са починали царицата и едно от децата ѝ. Решавайки, че това е Божие наказание, царят подновява съюза с Никея. Не след дълго Иван Асен се жени за трети път – за Ирина, дъщеря на епирския владетел Теодор Комнин. Цар Иван Асен II умира на 24 юни 1241 г. Оставя голяма и могъща държава, но неговите синове не успяват да запазят това наследство.

Последните две глави от книгата са посветени не толкова на биографията на царя, колкото на вътрешното положение в царството му. Седмата глава е *Държавно устройство. Стопанско развитие. Монетосечене*. В нея изследователят подчертава, че изворите по тези въпроси са оскъдни и заключения често се правят по аналогия със сведения за XIII–XIV в. Той разглежда йерархичната структура на българската аристокрация и дава информация за малкото известни по име боляри от периода. Изтъква значението на Ватопедската грамота като извор за стопанския живот в страната; съпоставя сведенията в нея с тези в сигилия на деспот Алексий Слав и известията за дарението на протосеваст Прибо. Разказва за монетите на цар Иван Асен II, които са първите с надпис на български език. Запазените монети са малобройни, като само една от тях е златна. Предполага се, че златните монети са сечени в ограничен тираж в чест на победата при Клокотница.

Последната осма глава носи името *Книжнина. Живопис. Архитектура* и включва данни за градоустройството и укрепването на столицата, за крепостите и църковната архитектура. Специално място е отделено на развитието на книжнината, като са изброени някои от най-представителните запазени ръкописи. Разгледана е и църковната живопис.

Книгата завършва с *Епилог*, в който се говори за възвеличаването на цар Иван Асен II, което започва още през Средновековието. През Османския период той е позабравен, дори Паисий Хилендарски не споменава името му.

Заслугата за преоткриването му е на Георги Раковски. Константин Иречек също възхвалява владетеля. Първите български професионални историци продължават същата линия. Едва съвременната наука отхвърля или смекчава част от разпространените митове за личността на цар Иван Асен II. Защото той няма нужда от митове, за да бъде смятан за велик.

Към монографията са приложени текстовете на Ватопедската и Дубровнишката грамота, писмо на крал Андраш II до папа Хонорий I, както и кореспонденция между унгарския крал Бела IV и папа Григорий IX, наред с различни илюстрации. Включен е и списък на използваните извори и литература.

Книгата на Христо Матанов представя различен поглед върху биографията на цар Иван Асен II, разгледана в най-широк контекст на фона на сложната външно- и вътрешнополитическа обстановка. Написана на достъпен език и с увлекателен стил, тя представлява интерес не само за тесни специалисти, но и за по-широк кръг читатели.

Деница Петрова
Институт за исторически изследвания
Българска академия на науките

Сборник „Преславска книжовна школа“, Т. 25/2025. Съставители: Веселин Панайотов, Грета Стоянова, Николай Николов. 394 с. ISSN 2603-4522; 2603-4530 (online).

Настоящият сборник бележи 30 години от основаването на изданието (Преславска книжовна школа. Т. 1. 1995), едноименно с названието на изследователския център към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Центърът възниква през 1977 г. Проектът е разработен от Пейо Димитров и Мария Тихова, следвайки тяхна оригинална идея. Директор на научния център става Иван Добрев. За научните проекти са привлечени учени като Христо Трендафилов, Веселин Панайотов, Лиля Мончева, Цветанка Янакиева, Павел Георгиев, Димитър Дунков и др. Този екип създава картотека и архив в областта на палеославистиката и епиграфиката, както и фонд с микрофилми. Започва и активна работа със студентите. През 1977 г. се организира първият международен форум на тема: „Супрасълски сборник – старобългарски паметник от X век“, в който взимат участие видни чуждестранни и български медиевисти. През 1981 г. се организира симпозиумът „Преславска книжовна школа“, който полага традицията на периодично организиране на различни научни събития, посветени на културното наследство на Преславското книжовно средище¹. С този първи симпозиум се поставя и началото на още една традиция в Шуменския университет – научната поредица „Преславска книжовна школа“.

Научен център „Преславска книжовна школа“ (НЦ) публикува още няколко поредици: „Глжвини кзнижныа“ (в периода 2003–2015 г. са издадени 6 книги), „Маргиналии“ (кн. 1/1999, кн. 2/2005, кн. 3/2017), юбилейните сборници „In Honorem“ (5 бр.), както и най-новата антология „Епиграфика и медиевистика. Изследвания“ (т. 1/2020, т. 2/2025). През 1996 г. е публикуван сборникът „Медиевистични изследвания в памет на Пейо Димитров“.

Важно е да се отбележи, че всички поредици и списания са със свободен достъп, с което НЦ изключително много спомага за бързото използване на редица ценни изследвания от всички интересувачи се от средновековната култура и история².

¹ По-подробно с историята на създаването и развитието на НЦ „Преславска книжовна школа“ можете да се запознаете на страницата му: <https://pksh.eu/>.

² <https://pksh.eu/>.

От 1995 г. започва периодично да излиза изданието „Преславска книжовна школа“ като до 2025 г. са публикувани общо 25 тома. Поредицата е индексирана в *Central and Eastern European Online Library* (CEEOL). Последният том от 2025 г. съдържа общо 3 раздела: *Езикознание, литературознание и епиграфика, Археология, история и културология* и *За учителите – с любов*. В края на всички статии има резюме на английски език и са посочени ключови думи.

В раздела *Езикознание, литературознание и епиграфика* са включени 11 статии. Откриващата статия принадлежи на известния нидерландски палеославист проф. Уилям Р. Федер и е озаглавена „За български исторически компилации от X век“ (с. 11–22). В началото той проследява двата различни подхода, прилагани към историческите компилации, представени в трудовете на Олег Творогов и Христо Трендафилов. Руският учен изследва „Хронографа“ със сродни компилации и издание на „Летописец Елински и Римски“, докато Хр. Трендафилов предлага по-широка перспектива за цар-Симеоновото време. Сложността на изследванията в тази насока според У. Федер се крие в двата вида език (старовеликоморавска и старобългарска кодификация) и в двата вида писмо (глаголица и кирилица). По-нататък авторът се съсредоточава върху самите извори и текстове. Изворите на българските исторически компилации от X век, писани на гръцки език, са историческите книги на Библията и монашеските хроники. Славянските извори той групира в четири типа: (1) история на Стария Завет („Историческа палея“, „Тълковна палея“ А, „Тълковна палея“ В, „Кратка тълковна палея“ В); (2) история на Новия Завет („Книга за Троицата и за вярата“); (3) Римска и Византийска история („Летописец Елински и Римски“ А и „Летописец Елински и Римски“ В); (4) обща история („Хронограф“ А). Той се спира и върху два „фантомни“ (според него) текста, отбелязани и от О. В. Творогов, и от Хр. Трендафилов: „Хронограф по великому изложению“ и „Цар Симеоновият исторически сборник“ („Хронограф“ от 921 г.). Следващата статия принадлежи на напусналата ни през 2024 г. проф. Пиринка Пенкова-Люейер, която е озаглавена „Паралел между граматическата екзегеза на Константин Преславски в превода на *Четири слова против арианите* и в анонимното „Слово за кръста“, приписвано на патриарх Герман I Константинополски“ (с. 23–38). Споменатите текстове според авторката съдържат „единен семиологичен модел на екзегезата от X–XI век“, в който попада и защитаващото иконопочитанието и най-важния християнски символ *Слово о Кресте и святых иконах*. Следващият автор Димитър Дунков представя едно езиковедско изследване на „Личните имена и топонимични названия от основата *ваал* – в *Tanach, Septuaginta* и българската версия на библиейските книги 1–4 Царства“ (с. 39–86). В тези текстове канаанското божество на плодородието *Baal* е предадено със симплекс (в превод) или със словосъчетание, като се наблюдават и някои особенни случаи поради грешки от страна на преписвача. Тази част от изданието

продължава с езиковедското проучване на Ростислав Станков, озаглавено „Лексическите разночетения в 3-й *Книге Царств*: К проблеме реконструкции древнейшего славянского перевода (часть II)“ (с. 87–115), който въз основа на анализа посочва редица грешки, свързани както с недоброто разчитане на гръцкия текст, така и с погрешното възприемане при самото му превеждане. Като анализира различните разночетения, авторът възприема тезата, че в основата на кирилската ръкописна традиция стои глаголически архетип. Исторически паралели между различни явления в България и Византия, свързани със страха от края на света ни предлага Анчо Калоянов в неговата статия „Златният век срещу страха от последното време в 7000 г. от Сътворението“ (с. 116–137). Според него събитията в Русия в периода, когато са разписани пасхалните таблици по времето на руския архиепископ Генадий от 1492 до 1562 г., наподобяват геополитическата ситуация в България през периода 879–927 г. – общи мотиви като предаване на опасността от външна заплаха, обявяване на съответните столици за „Нов Йерусалим“ и др. Руската изследователка Татяна Попова в „Иконографически сюжет „Видение Лествицы преп. Иоанном Лествичником“ и его истоки (IX–X вв.)“ (с. 138–155) дава описание на иконографския сюжет „Видението на лествицата от Свети Йоан Лествичник“ и на запазените негови изображения в седем от най-старите ръкописи на византийското книжно изкуство. Основната характеристика на сюжета, която превръща стълбицата в „лествица“, е идентифицирана: това е присъствието на Спасителя в завършващия сегмент във всичките седем кодекса. Един от визуалните образи символи на Иисус, характеризиращ иконографската схема на „Видението на лествицата от св. Йоан Лествичник“, е дясната Му ръка. Този символ е запазен върху петроглиф, открит през 2018 г. по време на археологически разкопки във Външния град на Плиска (намиращ се понастоящем в Музея на Националния историко-археологически резерват „Плиска“, № 375). Следващата статия от този раздел е на Веселин Панайотов и е посветена на анаграмните редове в надписа за Мостич (с. 156–169). Авторът разкрива, че съдържанието на криптитекстовете кодира исторически знания за аристократа Мостич и подробности около смъртта му.

Следващата статия ни пренася в теоретичното поле на литературознанието. Димитър Кенанов представя критичен анализ на изследванията на руския лингвист, палеограф и литературовед Михаил Муриянов (1928–1995) в областта на славянската химнография в статията „За Михаил Ф. Мурьянов – съгласия и несъгласия „Канон пахнет... овчиной““ (с. 170–188). Грета Стоянова ни връща в полето на палеославистиката със статията „Акростихът в *Службата за Козма Зографски*“ (с. 189–198). Изследването представлява съвместен труд с дипломанта Иван Байков и в него са систематизирани известните досега преписи на *Службата за св. Козма Зографски*. Акростихът в *Службата*, създаден през 1802 г., показва, че продължава да се следва вековната средновековна традиция макар и в един късен период. Текстът

предава основния акцент в паметта за светеца като пример за постниците. Елисавета Ненчева се спира на темата „Слово за Рождество Богородично“ в сборниците на Йосиф Брадати и книжовниците от неговия кръг“ (с. 199–222). Статията разглежда рядко срещано произведение в ръкописите на Йосиф Брадати и писателите от неговия кръг, озаглавено „Слово за Рождество Богородично“, което се намира в ръкописи № 689 и № 760 от колекцията на НБКМ. Съставът на сборниците е анализиран в сравнение със сборник от Националната библиотека на Сърбия, № 421, от 1742 г., който е запазил автограф на Йосиф Брадати. Също така се правят и паралели с препис в сборник, създаден от Тодор Врачански през 1761 г., НБКМ, № 338, и др. Авторката изследва и подхода на писателите към темата и възможните източници на съчинението. В последната статия от този раздел „Предварителен каталог на поетически текстове в български павликянски ръкописи (XVIII–XIX в.)“ (с. 223–274) Десислава Иванова осъществява хронологически преглед на павликянски ръкописи с поетически текстове. Накрая е включено приложение, съдържащо павликянски печатни книги, което допълнително допринася за представянето на павликянското поетично наследство.

В раздела *Археология, история и културология* са включени пет статии. Пенчо Маришки описва „Някои народни методи за ориентация и определяне на времето през денонощието и годината“ (с. 277–308). Чрез симулации, извършени в съвременни компютърни планетариуми, е направен анализ на това колко реалистични са методите, използвани от древните българи. „Образ на бик в скалното светилище при Пробития камък, Провадийско“ (с. 293–308) е заглавието на следващата статия. Нейният автор Йордан Арнаудов предлага ценни бележки относно присъединяването на скалното светилище, намиращо се северно от Пробития камък, към тракийската култура и представя работна хипотеза за периода на създаване и експлоатация на светилището от V–IV век пр.н.е. Анализът се фокусира и върху погребение, съдържащо кремирани останки и атрибути на вожд, който е бил и жрец на местна тракийска общност. В следващата статия Станислава Цанева се опитва да отговори на въпроса „Утигури и кутригури – българи или псевдобългари?“ (с. 309–330). Проучването е критика на почти всеобщоприетото отъждествяване на степните племена на утигурите и кутригурите с българите. Евгени Георгиев разглежда „Забравени и преоткрити паметници в долината на Ломовите“ (с. 331–349). Статията е съсредоточена върху изображения и надписите в скалните манастири в Поломието: Манастирската църква в средновековния град Червен, Големия Нисовски манастир, манастир „Грамовец“ и др. Последната статия от този раздел е колективно дело на руските учени Татяна Строковская, Андрей Дмитриев, Олга Филиппова, Наталия Лобачева и Татяна Царевская и е озаглавена „Опыт междисциплинарного исследования Воскресенской церкви Деревеницкого монастыря в Великом Новгороде, Россия“ (с. 350–361). Църквата „Възкресение Христово“ на Деревяницкия

манастир е обект на културното наследство на Русия от XIV–XVII век. Тя се споменава в новгородски летописи още пред 1335 г. През 2013–2015 г. фрагменти от стенописите ѝ са открити по време на археологически разкопки. В резултат на проведените анализи са идентифицирани художествените връзки на Велики Новгород с Византия, изяснена е датировката на стенописите и са изказани предположения за произхода на някои от използваните материали.

Първият материал в раздела *За учителите – с любов* е посветен на „90 години от рождението на медиевиста доц. д-р Мария Митева Тихова (21 септември 1935 г. – 6 април 2018 г.)“ (с. 365–376). Авторите Анета Тихова и Грета Стоянова изтъкват приноса ѝ за развитието и популяризирането на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ и на Научния център „Преславска книжовна школа“. В края на материала са изброени научните трудове на М. Тихова, както и литературата, посветена на нея.

Грета Стоянова и Анета Тихова правят портрет на един приятел на „Преславската книжовна школа“ – проф. д-р Мария Антонова (с. 377–388), която си отива от този свят на 31 март 2025 г. Нейните интереси са съсредоточени върху различни аспекти на палеославистиката: лингвистика, кодикология и палеография, текстология и др. Автор е на повече от 130 статии и студии. В края на материала е представена избрана библиография на М. Антонова.

Последният материал „*Novissima verba: Gratias tibi agimus!* (Посветено на проф. Пиринка Пенкова)“ с автор Николай Николов е знак на почит към паметта на проф. Пиринка Пенкова-Люейер (1941–2024), която присъства и със статия в настоящия том. В своя творчески път тя последователно съчетава лингвистиката с текстологията и богословието. Методите ѝ на научно изследване получават заслужено признание. Има съществен принос в анализа и изданието на *Четири слова против арианите* в превод на Константин Преславски. Остава името си като автор на десетки публикации, участва и в авторския колектив на Кирило-Методиевската енциклопедия (1985–2003). Съредактор е в консултативния борд на електронното списание за хуманитаристика и българистика „*SъВЛО*“ и през годините е сътрудник на научния център „Преславска книжовна школа“.

Екатерина Тодорова
Институт за литература
Българска академия на науките

Пет етюда върху историята на Самуилова България/Five Etudes on the History of Samuel's Bulgaria. Сборник. София – Петрич: Македонски научен институт, 2024, 328 с. с илюстрации. Двуетично издание. ISBN 978-619-7377-33-0 (мека подвързия). ISBN 978-619-7377-34-7 (твърда подвързия).

През 2024 г., десет години след като българската медиевистика и световната византология отбелязаха хилядолетния юбилей от битката при планината Беласица и кончината на българския цар Самуил (997 – 6 октомври 1014), излезе сборникът, посветен на годишнината. Това издание е резултат от дългогодишната работа на поколения учени, които преосмислят значението на Самуилова България и мястото ѝ в контекста на Балканското и Византийското средновековие. Сборникът е публикуван в двуетичен формат, който разширява достъпа за международната академична общност. В изданието са включени пет значими изследвания, публикувани в периода 2015–2022 г., дело на водещи български и чуждестранни медиевисти. Текстовете предлагат разнообразни гледни точки и интерпретации, които обогатяват познанията за ролята на владетеля и аристокрацията през един от най-драматичните периоди от Българското средновековие, белязан от военни конфликти и политически преобразувания. В същото време сборникът подчертава непреходния интерес към личността на цар Самуил и събитията, които довеждат до края на ранносредновековната българска държава.

Студията на акад. Васил Гюзелев „Бележки върху историята на България по времето на комитопулите, царете Роман-Симеон и Самуил и техните наследници (971–1018)“, представлява задълбочен историко-политически анализ, който съчетава стриктен извороведски прочит с внимателна реконструкция на събитията и синтез на процесите, протичащи в България по времето на комитопулите. Като особено значим акцент се откроява разбирането, че активните действия срещу Солун, втория по значение град във Византия, поставя Самуил в пряка приемственост с политиката на цар Симеон Велики (893–927). Съществено място заема оценката на акад. Гюзелев, съгласно която историята на Самуилова България е период на пълнокръвно историческо развитие, което стъпва върху традициите на предходните столетия. Според него това е време, което не се свежда само до разруха, но включва интензивни усилия за държавно укрепване и културно развитие – своеобразно продължение на Симеоновия Златен век.

В изследването „Един венециански извор за българската история: Хрониката на Йоан Дякон“ Петер Шрайнер извършва прецизен извороведски анализ на латински текст, който отразява тесните контакти на Венецианската република и Византийската империя. Наред с това във венецианското съчи-

нение се разкрива непознат досега в научната литература епизод от българо-византийските отношения, свързан с похода на византийския император Василий II срещу цар Самуил през пролетта или лятото на 1004 г. Така медиевистът попълва една от хронологическите празнини в развитието на конфликта за периода между 1002/1003 и 1013 г.

Като се опира на разнообразен изворов материал, Мачей Соломон разглежда военно-историческия аспект на конфликта между Българското царство и Византийската империя в студията „Военната операция при Беласица (1014)“. Ученият анализира както стратегическите, така и тактическите фактори, които довеждат до решителната византийска победа – численост и състав на армиите, особености на ландшафта, характер на преградните съоръжения, използване на добре запознати с района водачи, сигнализиране с огън или дим, синхронизация между съставните части на армията, преодоляване на отбранителната линия чрез обходна маневра и изненадваща атака и пр.

Първото изследване на Георги Н. Николов в сборника – „Наблюдения върху историята на комитопулите в България (края на X в.)“, е насочено към реконструкцията на родовите връзки и мястото на синовете на комит Никола в управленските структури на средновековна България. Авторът стига до извода, че употребата на старозаветни лични имена представлява обичайно явление за новопокръстените българи още през 60-те години на IX в., а в следващите столетия тази практика се утвърждава като трайна тенденция в средите на управляващата българска династия. Г. Николов поставя под съмнение традиционното историографско схващане, че редът на изброяване на четиримата братя Давид, Моисей, Аарон и Самуил в изворите свидетелства за последователността на раждането им. Той смята, че тази информация отразява единствено хронологията на тяхната гибел. В статията се аргументира и тезата за кръвно-родствена връзка на комитопулите с управляваща българска царска династия, което придава на властта им легитимност в очите на съвременниците.

Във второто си изследване от сборника на тема „Цар Самуил († 1014) в историческата памет на българите през XIII–XIV в.“, Г. Николов проследява начина, по който образът на българския владетел е възприеман, интерпретиран и използван в царските канцеларии и книжовните средища на възобновеното Българско царство. Като основа за своите наблюдения изследователят използва кореспонденцията между българския цар Калоян (1197–1207) и папа Иннокентий III (1197–1207), Синодика на Българската църква (XIII–XIV в.), похвалното слово за чудесата на св. Димитър от Йоан Ставракий (XII в.), българските преводи на хрониките на Йоан Зонара, Константин Манасий и Симеон Метафраст и Логотет (XIV в.), компилативния руски летописен свод „Елински и римски летописец“ (XV в.) и други източници. Посредством детайлен анализ на тези паметници Николов показва как фигурата на цар Самуил постепенно се превръща в символ на държавност и приемственост.

В заключение той подчертава, че устойчивото присъствие на Самуиловия образ в паметта на средновековните българи е ярко свидетелство за силно развито чувство за историчност – характерна черта на българското общество през Средновековието.

Сборникът „Пет етюда върху историята на Самуилова България“ не само систематизира и актуализира съществуващата представа за държавата на комитопулите, но предлага методологически подходи, формулира проблеми, очертава направления за бъдещи проучвания и насърчава по-широки дискусии относно мястото на България в политическите, културните и църковните процеси на средновековния свят. Той представлява ценен принос, представяйки многопластова картина на една от най-значимите епохи от българската история.

Красимир С. Кръстев
Исторически факултет
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Любка Ненова. Чертковият препис на св.-Паисиевата „История славянобългарска“. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2025, 324 с. ISBN 978-954-00-0438-9.

Настоящата книга е резултат от дългогодишния интерес на авторката, реализиран чрез участието ѝ в два проекта – „Четвърт хилядолетие „История славянобългарска“ (2007–2012), национален проект с ръководител проф. Даринка Караджова, и „Духовността на София в историческата памет“ (2017), финансиран от програма „Култура“ на Столичната община. Предназначена е както за специалисти, така и за всеки, който се интересува от Паисиевата „История“.

В увода към книгата си Л. Ненова запознава читателите с целите на работата – на първо място, набор на пълния текст на Чертковия препис на Паисиевата „История“ и осъществяване на дипломатическото му издание, описание и анализ на правописни, граматически и някои лексикални особености на текста, текстологично сравнение на откъси от избрани части от изследвания препис с осемнадесет на брой преписи. Една от основните цели е сравнението в лексикален план между Чертковия препис и най-близките до него Тошковичев и Лазаров препис, което би могло да допринесе за нови данни за осветляване на тезата на Илия Тодоров за значението на изгубения днес Жеравненски препис в качеството му на един от най-старинните свидетели на Паисиевия оригинал. Чрез направеното текстологично сравнение на 19 преписа с избрани от авторката части от „История славянобългарска“ (липсващи всъщност в „Зографската чернова“) се доказват предполагаеми родствени връзки между отделните преписи на „Историята“.

В частта „Кратък преглед на преписите и преправките на „История славянобългарска“ (с. 8–33) са представени общо 44 преписа и преправки, с които авторката е имала възможност да работи, като тя отбелязва, че всъщност общият им брой е 49 (включително печатното издание на „Царственик“ на Христати Павлович) (с. 7, бел. 6). Сред преписите, които са включени в разночетения в различните части на книгата (18 на брой) са Зографският препис (Зографска чернова, автограф от 1762 г.), Първият Котленски препис (1765 г., създаден от поп Стойко Владиславов), Самоковският препис (1771 г. на поп Алекси Велкович), Никифоровият препис (1772 г., създаден от Никифор Рилски), Вторият котленски препис (1781 г., създаден от поп Стойко Владиславов), Музейният препис (80-те години на XVIII в.), Кованлъшкият препис (1783 г., преписвач Поп Стоян, неиздаден до момента), Еленският препис (1784 г., писан от Дойно Граматик, неиздаден до момента), Панталеймоновият препис (1809 г., създаден от Панталеймон Хилендарец, неиздаден до момента), Гладичовият препис (1809 г., преписвач Влад Поппетков Гладичов),

Карловецкият препис (XIX в, без данни дали е издаден), Чехларовият препис (началото на XIX в., неиздаден), Бодянскийят препис (втора половина на XIX в.), (Лазаровият препис (1811 г., преписвач даскал Никола поп Лазаров, неиздаден), Венелиновият препис (1838 г., неиздаден), Башкьойският препис (1841 г., писан от поп Василий Манолов, неиздаден), Белочерковският препис (1843 г., създаден от даскал Драгия Ненов, неиздаден), Шишковият препис (1845 г., преписвач Тодор Н. Шишков, неиздаден) и Тошковиचेвиет препис (1858 г.). Авторката посочва двата основни клона в генеалогията на преписите на „История славянобългарска“, основавайки се на данните на Илия Тодоров, като в първата група са включени Самоковският, Никифоровият и Музейният препис, а във втората – Първият Котленски, Жеравненският (от който са преписани Лазаровият, Венелиновият, Григоровичовият, Чертковият, Тошковиचेвиет и Бодянскийят препис). Л. Ненова заявява, че преправките (въпреки че в списъка фигурират) „няма да бъдат включвани в изследването, тъй като при тях разликите с Паисиевия оригинал са много по-големи и това може да бъде цел на друго изследване“ (тук авторката не е отбелязала разликата между термините „препис“ и „преправка“, а в списъка на използваните преписи и преправки се среща и термин „преработка“). Терминът „преправка“ се отнася до два текста, създадени в средите на пловдивските католици около средата на XIX в. Непосредствено след тази част е представен списък на съкратените наименования на преписите, използвани в изследването, според който Чертковият препис е обозначен и като *Чертк. 310* (днес се съхранява в ГИМ, Москва, в сбирката на Ал. Чертков, № 310).

В следващата част, озаглавена „История, правописно-езикови особености и дипломатическо издание на Чертковия препис“, се съобщават накратко данните за първите публикации с информация за ръкописа от Б. Ст. Ангелов и Г. Венедиктов, включително първите опити за датиране (след 1845 г.). Отделено е повече място за тезата на И. Тодоров за връзката между Жеравненския (Априловския), Чертковия (наречен още Московски по местоположението си, който според авторката е бил предназначен за издаване) и Тошковиचेвиет препис (за който се смята, както е посочено от авторката, че е създаден също в Русия). На с. 37 Л. Ненова е направила кратко описание на ръкописа, в който е включен Чертковият препис, предоставяйки данни включително за украсата и за други специфични особености. Тя отбелязва, че върху текста са нанесени поправки от друга ръка, описани от Г. Венедиктов (вероятно от ръката на поръчителя на ръкописа, Н. Мурзакевич или на Ал. Чертков).

В частта, в която разглежда езиково-правописните, граматичните и лексикалните особености на Чертковия препис (с. 38–46) Л. Ненова отбелязва, че „ръкописът се характеризира с непоследователност в правописно отношение“ (с. 38) и че правописът му е едноеров, като се използва главно голям ер; изброени са редица църковнославянски черти, някои особености на западнобългарски говор и др. На с. 48–60 е включен полезен „Кратък исторически

речник на често използваните в Чертковия препис словоформи“ (общо около 200 думи, които се срещат пет или повече пъти в преписа) с маркиране на генезиса им. От тях авторката определя 27 като църковнославянски по произход, 109 – според нея са остарели; 53 са определени като диалектни (от югозападни и западни български говори, без точно посочване); руски по произход – шест. Авторката не посочва дали са налице други подобни речници на най-често срещаните лексеми в изданията на други преписи на Паисиевата „История“.

Дипломатическото издание на Чертковия препис се намира на с. 61–222 (под линия са представени разночетенията с Тошковичевия и Лазаровия препис). Сред заключенията в „Коментар на откритите разночетения“ (с. 223–231) е, че Чертковият препис „стои най-близо до Жеравненския препис, като се изключат, разбира се, преписваческите грешки“. Л. Ненова смята, че чрез Чертковия препис може да се възстановят и липсващи части в Зографския препис, тъй като според нея преписвачът на *Чертк.* 310 е бил „много стриктен“ и „някои от допуснатите грешки в него с дължат на умора или свръхкоректност“. Сред тези изводи е налице и кратка информация за изчезналият днес Жеравненски препис, възникнал през XVIII в. и открит през 1838 г. в Жеравна от Ат. Дучев – данни, които могат да бъдат включени в уводната част на изданието, в списъка с останалите преписи и преправки.

В следващата част от книгата – „Пълен текстологичен разбор на избрани откъси от „История славянобългарска“ по някои преписи“ (с. 232–301), авторката представя и анализира сравнения между преписите на избрани части от „История славянобългарска“, като използва общо 18 ръкописа и извършва съпоставки на основата на Чертковия и Музейния препис, които според нея дават представа за някои особености в разпространението и преписването на текста. Така например в сравнението на откъса под заглавие „Първи предговор на „Историята“ на основата на Чертковия препис участват 9 преписа. В частта „За светите братя Кирил и Методий и учениците им“ са разгледани 12 преписа; частта, в която се описва дейността на св. Йоан Рилски и неговите ученици е изследвана чрез сравнения между текстовете в 14 ръкописа, в които този текст се открива. В текстологическия преглед на откъса за св. Димитър Басарбовски са включени 16 преписа, а послесловът на „История славянобългарска“ е проследен в 13 преписа. Сред по-важните изводи от тези сравнения (с. 302–305) е допълнението на генеалогичното групиране на познатите преписи (съгласно схемата на Илия Тодоров) от авторката – вместо в две основни, вече в три групи, като първата група включва (без промяна спрямо генеалогията на Тодоров) Самоковския, Музейния и Никифоровия препис (последният се отличава с някои особености), втората група обединява Първия Котленски, Чертковия, Лазаровия и Тошковичевия препис, а към третата група спадат три подгрупи – в първата влизат Вторият Котленски, Панталеймоновият, Гладичовият и Карловецкият, Казанлъшкият и Елен-

ският и отчасти Шишковият препис, във втората подгрупа – Белочерковският, Башкьойският и Венелиновият препис, единствен в третата подгрупа остава Чехларовият препис.

Монографията илюстрира стремежа към цялостен съвременен подход за представяне на традицията на „История славянобългарска“ и нейната рецепция. Книгата съдържа и справочен апарат – таблици и библиография.

Елисавета Ненчева
Институт за литература
Българска академия на науките

Loqui diversis linguis nolite prohibere. Сборник в чест на професор Славия Бърлиева (= Palaeobulgarica, 49, 2025, 4. Специално издание). Съставители: Мая Иванова, Мария Тотоманова-Панева, Цветан Василев. София: Кирило-Методиевски научен център, 2025, 816 с. ISSN 0204-4021. ISBN 978-954-9787-73-3. DOI: 10.59076/2603-2899.2025.4S.

Сборникът е посветен на 70-годишнината на проф. д-р Славия Бърлиева – медиевист с над 40-годишен опит и несъмнен принос в издирването и изследването на латинските извори за св. св. Кирил и Методий, в проучването на традицията на почитане на светите братя и на културната памет за тях. Съставителите на сборника – Мая Иванова, Мария Тотоманова-Панева и Цветан Василев – отбелязват, че не по-малко значими са успехите на проф. Бърлиева в преподавателската и проектната дейност. Чрез нейните усилия, свързани с разпространението и популяризирането на научните знания за Кирило-Методиевото дело и на българското културно наследство, успешно се организират множество събития, изложби и научни форуми както в България, така и в чужбина. Професионалният път на проф. Бърлиева е неразривно свързан с Кирило-Методиевския научен център към БАН, където тя заслужено се изкачва в научната йерархия – от доктор до професор. Изследователската участва и в администрирането на Центъра, като последователно заема длъжностите директор и заместник-директор. Проф. Славия Бърлиева осъществява специализации в над седем европейски научни институции, като нейната дейност се откроява с проучването на вече познати или обнародването на неизвестни за медиевистичната общност до този момент извори за делото на светите братя Кирил и Методий – литургични и агиографски. Приносната изследователска дейност на проф. Бърлиева е увенчана с богата научна продукция – съставителите на сборника прилагат списък с общо над 110 статии, студии и нейни книги, както и значителен брой издания, на които тя е съставител или научен редактор.

В сборника в чест на проф. Бърлиева са включени седем тематични области – старобългарската преводна литература, славянските библейски текстове и отношението им с гръцката и с латинската традиция, езиковия и литературния анализ на Кирило-Методиевото наследство, средновековните извори за българската история, културната памет за славянските първоучители в европейски контекст, развитието на книжовната и художествената православна традиция през XVI–XIX в. и изследвания от областта на фолклора и митологията. Първият раздел „От Византия до славянската книжнина: преводи и адаптация на текстове“ обединява седем научни текста. Статията „Старобългарските преводи и европейската култура“ на Алесандро Мария Бруни (Неаполитански университет „Ориентале“, Италия) поставя акцент върху

значимостта на старобългарските преводи за изследването на европейското културно наследство и ги откроява като важно звено при трансмисията на библейските книги през Средновековието. През задълбоченото проучване на необичайна структура на допреславския превод на *Книга на пророк Даниил* и установяването на идентична на нея подредба на главите в гръцкия папирус *Chester Beatty 967* изследователят доказва, че старобългарският превод отразява незапазен във византийската традиция прототип. Върху въпроса за свързаността и непрекъснатия обмен между византийската и старобългарската литературна традиция се спира и Климента Иванова (КМНЦ, БАН) в статията „За южнославянския превод на първия том от *Минология* на Симеон Метафраст“. Тя аргументира тезата, че инициативата за цялостен превод на *Минология* на Симеон Метафраст е подета от славянски книжовници, но се оказва неуспешна и е неосъществена. Единствено септемврийският том от колекцията е преведен в цялост. Изследователката обаче подчертава, че интересът на средновековните славянски преводачи към произведенията на византийския агиограф Симеон Метафраст се проявява в значителния брой текстове от неговия корпус, които все пак стават част от южнославянския репертоар. Темите за липсата на текстологическо изследване на част от византийските текстове, което затруднява изследването на славянските преводи, и за важноста на текстологическия анализ на славянските текстове са разгледани от Мария Йовчева (СУ) в статията „Славянският Богородичник: разпространение, състав, византийски източници“. Изследователката установява, че славянският Богородичник е разпространен в една-единствена версия – тази на стареца Йоан от XIV в., като славянската традиция на текста се отнася към гръцка версия на византийския *Теотокарий* със сравнително устойчива структура, която обаче към момента на създаване на славянския превод вероятно все още е търпяла промени. Проучването на отношението на славянския превод на Богородичник към византийските източници на текста се затруднява от липсата на текстологическо изследване на гръцките преписи. Върху въпроса за източниците се спира и Ана Стойкова (ИЛ, БАН) в статията „*Мъчението на св. Евсигний* (ВНГ 638–639) в контекста на византийската агиографска традиция за имп. Константин Велики“. Изследователката успоредява *Мъчението на св. Евсигний*, на което според нея не е отделено необходимото внимание, с други ранни текстове, пазещи информация, подобна на тази в агиографския текст за Евсигний. Изследването показва, че *Мъчението* е съхранило едни от най-архаичните версии на епизоди от живота на император Константин Велики.

Важността на сравнителния анализ за установяването на нормата и на отклоненията от нея в рамките на традицията на даден текст е темата на статията на Анна-Мария Тотоманова (СУ) „An Adapted Short Redaction of Joannes Zonaras' *Epitome Historiarum* in Codex Zographensis № 105“. Анализът е фокусиран върху установяването на структурните и съдържателните

промени в текста на *Хрониката на Йоан Зонара*, засвидетелстван в Зограф 105 – ръкопис, за който се смята, че е дело на Константин Костенечки. Изследователката прави сравнение с други две кратки редакции на хрониката, като разглежда и въпроса за източниците, послужили на високо ерудирания книжовник за редактирането на текста. Върху друго значимо историографско съчинение се спира Мая Петрова-Танева (ИЛ, БАН) в своята статия „*Летовникът* на Георги Амартол и неговите ръкописни свидетели (*Бележки върху пълните преписи на Хрониката в един том и техните читатели*)“. В нея тя разглежда въпросите за мястото на възникване на новия среднобългарски превод на *Хрониката* на Георги Амартол – т.нар. *Летовник*, какви са отношенията между запазените пълни преписи, какъв е бил изначално форматът на превода (един или два тома), какви са причините за неговото възникване през XIV в., условията, в които той се разпространява, както и неговото предназначение в различни контексти (сред сръбския светски елит и в монашеска среда). Последната статия в този раздел е на Марина Чистякова (Институт за литовски език, ЛАН), която разглежда „*Житие Андрея Юродивого* в Прологе: новые данные“. Тя установява, че частите от староруския превод на *Житието на Андрей Юродиви* (XI в.), които са попаднали в Пролога, по-късно са били редактирани и допълнени при съставянето на московската и на кирило-белозерската редакция на *Стихния пролог*. Към тях са прибавени части от южнославянския превод на житието на светеца от XIV в.

Вторият раздел на сборника започва със статията на Петра Станковска (Философски факултет, Люблянски университет) „Numerals in Readings from the Pentateuch in Croatian Glagolitic Breviaries and Missals of the 13th–15th Centuries in Comparison with the Latin and Greek Text“. Изследователката разглежда любопитния въпрос за числителните в *Петокнижието*. Тя се спира подробно на случаите на разминаване между данните в латинския и в гръцкия текст, които дават благодатна почва за установяването на източника на славянския превод. Интересен случай не само за многократен превод на две песни от Псалтира, но и за „повторен“ превод представя Виторио Спрингфилд Томелери (Торински университет) в статията „Две новозаветные песни из латинских псалтирей и их церковнославянский перевод: краткий анализ и издание текстов“. Двата нови превода на песните са направени в Новгород в края на XV – началото на XVI в., но не директно от гръцки, а от латинския превод на старозаветната книга. Изследователят прави кратко езиково сравнение както между двата източнославянски превода, така и с латинския текст на Псалтира, с гръцкия оригинал и с текста от *Генадиевската библия*, за да установи възможните влияния върху новите преводи. Темите за новозаветните библейски цитати, за преводаческите принципи и за редактирането и адаптирането на преводите са представени от Татяна В. Пентковска (Московски държавен университет; ИРЯ, РАН) в статията „Текстология и язык новозаветных цитат в церковнославянском переводе проповедей Петра

Скарги второй половины XVII в.“. Въпросите за маркерите, въвеждащи речта на жените в библейските текстове, за стремежа към запазване на риторическата витиеватост на изходния текст при превода и за средствата, които използват старобългарските преводачи, разглежда Мария Тотоманова-Панева (КМНЦ, БАН) в статията “Analyzing Women’s Speech in the Old Church Slavonic Translation of the Books of Samuel and Kings”.

Начало на третия раздел в сборника дава статията на Татяна Славова (СУ) „Нови данни за книжовния старобългарски език в *Симеоновия сборник* (по Светославовия препис от 1073 г.)“. В нея тя представя граматични особености и лексикални единици, характерни за старобългарския книжовен език, извлечени от *Изборника* от 1073 г. Те обаче не са запазени или са слабо засвидетелствани в достигналите до нас паметници от класическия старобългарски корпус, което според изследователката още веднъж подчертава важноста на *Изборника* от 1073 г. за проучването на старобългарския език. Статия на тема „Плеонастични употреби на суфикс -ънъ в старобългарски текстове“ е представила Лора Тасева (ИБЦТ, БАН). Изследването на осем старобългарски текста се фокусира върху количеството вторични прилагателни имена, образувани със суфикс -ънъ, спрямо общия брой прилагателни, както и тяхната словообразователна съчетаемост, условията за тяхната поява и съдбата им в развоя на българския език. На въпроса за словообразуването и лексикалната вариативност на най-старите старобългарски паметници се спира и Валерия С. Ефимова (Институт по славянознание, РАН) в статията „О десемантизации глаголов в старославянских глагольных перифразах и других несколькословных номинациях“. Авторката разглежда перифразите, образувани с глаголите творити и сътворити, спрямо гръцкото им съответствие (еднокоренни глаголи, композити и техни производни и гръцки словосъчетания) и степента на десемантизация на тези два глагола. Последната статия в третия раздел е на Регина Койчева (Институт за литература, БАН), като тя обръща внимание на „Необичайната стихова форма на старобългарския *Канон за св. Аполинарий Равенски*: исторически хипотези“. Изследователката търси отговор на въпросите защо св. Климент Охридски е съчинил служба за св. Аполинарий Римски и как може да се обясни изборът на 12-сричния стих на канона – форма, която обичайно се използва за честването на едни от най-значимите светци и църковни празници.

Темата за историческия и за културния контекст, необходими за разграничаването на фактите от фикцията, е засегната в статията „Kyrills Disput mit den Arabern und der Hirt des Hermas“ на Томас Дайбер (Университет „Юстус Либиг“; Институт по славистика). Изследователят акцентира върху интертекстуалността на *Пространното житие на св. Константин-Кирил Философ* и извежда на преден план необходимостта от познаването на неканоничния текст *Пастирът на Ерм* за пълното разбиране на епизода с мисията на св. Кирил при сарацините. Въпросът как се е случил преходът

от предхристиянската организация на обществото и езическите обичаи към налагането на законовата рамка на християнската държава е разгледан от Десислава Найденова (КМНЦ, БАН) в статията „*Отговорите на папа Николай по допитванията на българите и законовите книги, изпратени в България*“. Изследователката откроява *Отговорите* като първи опит от страна на владетеля за установяване на една структурирана християнско-правна система, регулираща обществения ред. Статията на Димо Чешмеджиев (КМНЦ, БАН) е посветена на култа към св. Йоан Екзарх Български. Изследователят дава сведения за запазилите се до днес в ръкописите текстове, посветени на старобългарския книжовник. На основата на проучения материал той прави извода, че култ към Йоан Екзарх е съществувал и в миналото, но е започнал да отмира след края на Първото българско царство. Важни теми са разгледани и в обзорната статия на Йоана Диаманди (Университет ЕРОКА) и Константинос Якумис (Университетски колеж LOGOS) със заглавие „On Tsar Samuel's Religious Heritage in His State's Westernmost Province: the Church of St Nicholas at Armen, Vlorë“. Без да правят категорични заключения, авторите разглеждат въпроса дали е възможно строежът на църкви да е метод, използван от цар Самуил за политическо интегриране на новозавладените територии.

Изключително интересни са наблюденията и анализите на Камен Станев (КМНЦ, БАН) в статията „За датата на написване на *Българския апокрифен летопис*“. На основата на наскоро откритата османска версия на *Българския апокрифен летопис*, където разказът продължава до края на XII в., както и на реалии от старобългарския текст на историографското съчинение, е предложена нова хронология на славянския текст – втората половина на XIII или XIV в. Статията на Кирил Ненов (Фондация „Българско историческо наследство“) „Българският военноевентарен надпис от Мадара (IX–X век)“ се фокусира върху проблема за правилното разчитане на текста на този епиграфски надпис. Авторът предлага корекция в разчитането на част от него, като смята, че текстът от края на втори и началото на трети ред следва да се разбира като съществително собствено име. Темата за агиографските текстове като исторически извор за българската история е засегната в статията на Люба Илиева (КМНЦ, БАН) „За якостта на божие слово и гниlostта на българското безумие“ (*Мъченичеството на Тивериуполските мъченици и християнизацията на България*). В нея изследователката разглежда способите, използвани от Теофилакт Охридски, за да изгради мост между събитията, за които разказва (IX в.), и не по-малко бурните събития от неговото съвремие (края на XI в. – началото на XII в.).

Първата статия от петия раздел на сборника е на Красимир Станчев (Рим). Тя е посветена на „Базиликата „Санта Праседе“ в Рим: един пример за място на конструирана Кирило-Методиева памет“. През частния случай за поставянето на паметна плоча върху базиликата „Санта Праседе“, указваща храма като място, което славянските първоучители са посетили (без истори-

чески данни за това), авторът засяга важната тема за имитиращото изграждане на паметта за светите братя, основаващо се само на догадки и предположения, възникнали там, където историческите данни липсват. Въпросът за използването на фигурите на Кирил и Методий и на тяхното дело като инструмент за отстояването на национална, религиозна и етническа идентичност е подробно разгледан в статията на Мажанна Кучинска (Университет „Адам Мицкевич“, Познан) и Александър Наумов (Университет Ка‘Фоскари, Венеция) „Кирило-Методиевата идея в поробена Жечпосполита (*Предварителни бележки*)“. Статията на Петер Иванич (Университет „Константин Философ“ в Нитра, Словакия) “Relics of St Constantine-Cyril and the Jubilee Year of 1963” поставя отново темата за светите мощи като организиращо средство при изграждането на култа към светите братя. Авторът представя различни точки от Кирило-Методиевия културен маршрут в Европейския съюз, които са станали част от него, защото на тези места в по-ново време са пренесени мощи. Изключително интересни данни за споменаванията на българския етнос в текстове на италиански език от периода 1270–1370 г. представя Анна Влаевска-Станчева (Рим, Италия) в статията „България и българите в историческия онлайн речник на ранния италиански език (TLIO)“. В обобщен вид е дадена информация за текстовете, в които се срещат етническото название „българи“ или България, за авторите им, както и контекст на появата и кратък анализ на данните. На друго свидетелство за историята на България, съхранено в италианските земи, обръща внимание Франческо Браски (Библиотека „Амброзиана“, Милано) в статията “Una testimonianza manoscritta sulla conoscenza della storia della Bulgaria nella Biblioteca Ambrosiana”. Той за първи път обнародва частта от ръкопис *S 135 inf* от Библиотека „Амброзиана“, свързана с историята на българските земи в периода от падането на Римската империя до 1774 г., като съпровожда текста с коментар.

Дискусията по отношение на произхода на славянските азбуки, борбата между българско и общославянско, между славянско и неславянско, националната идентичност и намесата на идеологията в тях са само част от проблемите, които засяга Евелина Джевицка (КМНЦ, БАН) в своята статия “Slavic Alphabet(s), the Question of the Origins, and the War of Dreams”. Връщане към темата за Кирило-Методиевия културен маршрут в Европа прави Елка Златева (КМНЦ, БАН) със статията „Етапи в развитието на европейския културен маршрут „Св. Кирил и Методий“: опит за първична периодизация“. Тя откроява етапите на оформяне и изграждане на мрежата за периода 2011–2025 г., като същевременно набелязва ключовите събития в развитието на проекта. Темата за съхранението и разпространението на културната памет за Кирило-Методиевото дело и за двете славянски азбуки е представена от Веселка Желязкова (КМНЦ, БАН). В статията „Следите на кирилометодиевската традиция: нови паметници и инициативи за българската писменост“ се разкрива стремежа към опазване на знанието и спомена посредством съвре-

менни инициативи (събития, изложби, паметници) както в България, така и в чужбина (Монголия, Южна Корея, Франция, САЩ и Антарктида). Изключително ценна за археографите и за медиевистите е статията на Нели Ганчева (КМНЦ, БАН) „Проблеми на проучването на славянските кирило-методиевски извори в трудовете на Боню Ангелов (*По данни от фонд 93 в Научния архив на БАН и от негови публикации*)“. На основата на непубликувани архивни материали и на излезли от печат публикации на учения са открити основните направления в научната дейност на Б. Ангелов, методите, използвани от него, част от тезите, които защитава, и аргументите му към тях.

Първата статия от шестия раздел на сборника е на Марияна Цибранска-Костова (Институт за български език, БАН) със заглавие „Традиция, знания, практика в манастирска среда: кратки текстове от ръкопис *БАН 66*, XVI–XVII в.“. Изследователката прави издание на кратките текстове от ръкописа, разкриващи любопитни аспекти от живота и практиката на монасите (за комутационните замени на поста, за мястото на жената, рецепти за изработване на мастило и др.), съпроводено с коментар към всеки от тях. Ценна информация „За някои късни преписи на *Слово против еретиците* на Козма Презвитер“ дава Георги Минчев (Лодзки университет, Полша). Той представя два преписа от края на XIX – началото на XX в., като коментира както този по-късен интерес към текста на *Беседа против богомилите*, така и историята на първите опити за създаване на критическо издание на текста. Издание на непознат до момента ръкопис от края на XVII – началото на XVIII в., както и коментар към него, прави Малгожата Сковронек (Лодзки университет, Полша) в статията си „За един (не)обикновен писмен паметник от XVII в.: Поменик на сръбския манастир Връдник–Раваница“. Изследователката акцентира върху ценните социо-културни и политически данни, които дава текстът на паметника. Върху въпросите за важността на сборниците с образователен и дидактичен характер, написани на разбираем и достъпен за обикновения човек език, се спират Петер Женьох (Университет „Коменски“ Славистичен институт „Ян Станислав“, САН, Словакия) и Светлана Шашерина (Славистичен институт „Ян Станислав“, САН, Словакия) в изследването си на тема „*Керестурский сборник 1893–1901* гг. на воеводинском восточнословацком языке в контексте кириллических духовно-просветительских произведений“. Те посочват, че сборникът е изпълнен с опростени преразкази и интерпретации на библиейски текстове, сюжети и събития, целящи духовното израстване на вярващите. Разделът завършва със статията на Тотка Григорова (КМНЦ, БАН) „Рука Филипова – към въпроса за авторството на няколко икони от втората половина на XIX в. от Хасковска област“. Тя разглежда пет икони, подписани с името „Филип“, като след направен анализ предполага, че те могат да се отнесат към дейността на одринския зограф Филипос и негови ученици или помощници.

Последният раздел от сборника започва със статията на Марта Ивайлова (СУ) „Оракулите на Хера, Деметра и Посейдон“. Тя прави опит да изясни защо някои антични автори свързват олимпийските богове Хера, Деметра и Посейдон с оракулна функция, защо светилища на тези богове в Перахора, в Патра и на нос Тенар са развивали такава дейност и има ли данни как точно се е извършвала тя. Поглед към Английското средновековие съдържа статията на Калина Томова (Кеймбриджки университет) „Принципът на алтерация в английския керъл репертоар от XV в.“ В нея тя представя примери за нарушения на принципа на алтерация, като поставя проблема за това кога е започнало отпадането на ямбичния ритъм. Връщане към българския контекст и по-конкретно към културологичните изследвания прави Гражина Шват-Гълбова (Институт по славистика, ПАН) със статията си „Българската научна мисъл в търсене на съгласуван разказ за фолклорния топос за вградената невеста“. Тя разкрива противоречието по отношение на мотива „вградената невеста“ днес – едновременно обявяван за архаичен и неактуален, но в същото време широко употребяван в съвременната българска култура. Сборникът завършва със статията „Баяния – апокрифно наследство? Апокрифни молитви и традиционни магически практики в съвременен български контекст“ на Александра Михалска (Университет „Адам Мицкевич“, Познан). Авторката разглежда практиката на баенето, в която се преплитат християнски, фолклорни и магически представи за света, от гледна точка на антропологията. В нея тя вижда продължител на средновековните апокрифни молитви.

Сборникът бе представен на 12 февруари 2026 г. в зала „Акад. Иван Евстратиев Гешов“ на Централно управление на БАН. Тържественото събитие събра на едно място много колеги и приятели на проф. Бърлиева, както и част от 43-мата автори в сборника. Беше отбелязана широката панорама на темите и новостта в тяхната интерпретация.

Преслава Георгиева
Кирило-Методиевски научен център
Българска академия на науките

Монашеството и българската историопис от XVIII в. Сборник с изследвания в чест на 300-годишнината от рождението на о. Паисий Хилендарски. Съставители: Надежда Александрова, Маргарет Димитрова, Димитър Пеев, Петко Петков и Десислава Узунова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2024, 320 с. ISBN 978-954-07-6064-3.

На 19 март 2026 г. в Първа заседателна зала на СУ „Св. Климент Охридски“ беше представен сборникът с изследвания в чест на 300-годишнината от рождението на Паисий Хилендарски,¹ който съдържа 15 статии от 17 автори. Преобладаващата част от публикациите са основани на доклади, представени по време на научната конференция „Монашеството и българската историопис от XVIII в.: извори, употреби, интерпретации“ (15–16 септември 2022 г.), организирана от СУ „Св. Климент Охридски“ и Зографския манастир на Света гора. Изследванията, съдържащи се в сборника, представят различните подходи, които използва съвременното паисиезнание към „История славянобългарска“, към личността и делото на Паисий Хилендарски и към рецепцията на неговото съчинение в широки времеви граници, включително последните десетилетия на XX в.; сред целите на съставителите е да провокират „нов научен диалог и нови търсения и интерпретации“ (с. 10).

В първия дял на сборника, озаглавен „Отец Паисий и „История славянобългарска“: идентичност и интерпретативни стратегии“ са включени 7 статии и студии от Кета Мирчева, Димитър Пеев, Реймонд Детрез, Николай Аретов, Олга Смолина, Елена Хаджиниколова и [Сирма Данова], в които са представени нови документи за живота и дейността на Паисий, както и интерпретации върху делото му и неговата личност, обвързани с историческата перспектива на XVIII, XIX и XX в.

В своята публикация „Четири непознати документа за Паисий Хилендарски“ Кета Мирчева (София) (с. 19–40) въвежда в научно обращение четири неизползвани до момента гръцки документа от архива на манастира Хилендар (омологии, финансови документи на манастира) от времето на Паисий Хилендарски, един от които подписан лично от о. Паисий. Според авторката съдържанието на документите (представено и във факсимилета, и в превод на български език) говори в подкрепа на тезата на друг учен – Д. Пеев, за това, че в качеството си на проигумен на Хилендарския манастир Паисий има важно място в управата на манастира в края на 50-те и началото на 60-те г. на XVIII в. Авторката изказва благодарност на хилендарското мо-

¹ Изданието е осъществено с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, проект № 80-10-87/11.04.2024 г.

нашеско братство, както и на библиотекаря на Зографския манастир о. Атанасий, с чието посредничество е осъществена публикацията на документите по оригиналите, съхранявани в манастира Хилендар.

В студията „Стематографията“ и приносят ѝ за формирането на историческа концепция в „История славянобългарска“ Димитър Пеев (Университет в Йена, Германия, и СУ „Св. Климент Охридски“) (с. 41–65) разглежда влиянието на съчинението на Христофор Жефарович върху концептуалния модел на „История славянобългарска“ и преосмислянето на идеите на илиризма от о. Паисий по пътя на създаването на пълноценен и самостоятелен български исторически наратив.

В статията си „Паисий Хилендарски в светлината на някои модерни теории за национализма“ (с. 67–83) Реймонд Детрез (Университет в Гент, Белгия) изследва творчеството на Паисий Хилендарски в контекста на теориите за развитието на национализма на Е. Гелнер и М. Хрох, опитвайки се да отговори на въпроса доколко произведението на Паисий наистина участва във формирането на българската нация. Авторът показва, че е необходимо да се разграничат посланията на историографското съчинение на о. Паисий от неговите по-късни интерпретации. Обосновава тезата, че о. Паисий живее и работи във време, в което основните морални ценности се определят все още от Православието и обществените условия в Османската империя в средата на XVIII в.

В статията „Размитата граница религиозно – светско: повествованията на Паисий и Софрония“ Николай Аретов (Институт за литература, БАН) (с. 85–101) обръща внимание върху кратките повествователни фрагменти, почерпени от различни източници, които се откриват в „История Славянобългарска“. Подобни текстове присъстват и изграждат повествователни цялости в някои от произведенията на Софроний Врачански в началото на XIX в., включително в „Житие и страдания грешнаго Софрония“.

В своята статия „Народностна идентификация в културата на православното монашество“ Олга Смолина (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН, Източноукраински национален университет „Володимир Дал“, Украйна) (с. 103–117) прави съпоставка между идеите, отразени в произведения на украински богослови полемисти (Иван Вишенски, Паисий Величковски, Захария Копистенски и др.), и представите за народностна идентификация, които се откриват в Паисиевата история.

В изследването на Елена Хаджиниколова (Институт за исторически изследвания, БАН) „Св. Йоаникий Девички и „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски“ (с. 119–136) се сумират данни, издирени в български и сръбски извори за св. Йоаникий Девички, упоменат наред със св. Прохор Пшински, св. Йоаким Осоговски и св. Гавриил Лесновски като ученик на св. Иван Рилски в „История славянобългарска“. Според авторката се откриват исторически сведения у български и сръбски автори, че св. Йоаникий е българин, дошъл в областта Косово и живял там в края на XIV в.

Студията на **Сирма Данова** (СУ) „Паисий – началото и краят на Възраждането. Операта „Паисий Хилендарски“ от Найден Геров“ (с. 137–160) ни връща към натоварения с идеология образ на Паисий, създаден в либретото на единственото, полузабравено днес оперно произведение, носещо неговото име, което е написано от композитора Найден Геров, внук на известния възрожденски деец и е поставено на сцена в края на 50-те години на XX в. по повод 15-годишнината от 9 септември 1944 г.

Втората част от сборника, озаглавена „Следовници на Паисий“, включва 8 публикации от Рая Заимова, Надежда Александрова, Владимир Игнатов, Елена Узунова, Маргарет Димитрова, Атанаска Тошева, Андриана Спасова, Лъчезар Перчеклийски, Мариана Керанджиева и Десислава Узунова. Влиянието на Паисиевата „История“, както и на други източници върху четири ръкописни хроники, писани от представители на българската католическата общност в Пловдивско, е тема на работата на Рая Заимова (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН) в нейната статия „Историята на Паисий Хилендарски и хрониките на българските католици (XIX в.)“ (с. 163–182). Надежда Александрова (СУ) разглежда в своята статия „Влиянието на Паисиевата история върху Софроний Врачански и превода на „Систима и религия мохамеданския“ (с. 183–201), един малко познат превод на Софроний Врачански от книгата на Димитрие Кантемир, издадена в Русия по същото време (1722), когато е отпечатан и руският превод на съчинението на Мавро Орбини „Книга историография“, което авторката разглежда сред основните източници за написването на „История славянобългарска“. В статията „Историята – конструирани светове, отразени идентичности, или за начините на „возвисяване като Кедър в Ливан“ (За *Сокращенна българска история* от *Разговорник греко-българский* на Христаки Павлович)“ Владимир Игнатов (СУ) (с. 203–217) анализира част от учебник, издаден от свищовския учител Христаки Павлович в Белград през 1835 г., в която е представена „сокращенна“ българска история, идейно предшестваща изданието на „Царственик“ от Христаки Павлович през 1844 г.

Статията „Към образа на един от преписвачите на „История славянобългарска“: отец Пантелеймон Хилендарец“ на Елена Узунова (НБКМ) и Маргарет Димитрова (СУ) (с. 219–235) запознава с резултатите от издирвания и анализ на документи от първата четвърт на XIX в., свързани с живота и дейността на йеромонах Пантелеймон Хилендарец. Той създава препис на „История славянобългарска“ през 1809 г. и има важна роля в живота на Хилендарския манастир като негов проигумен, а по-късно и като архимандрит. Изследователките установяват, че някои противоречия в данните свидетелстват вероятно за съществуването на двама монаси с това име през първите десетилетия на XIX в. в манастира Хилендар.

Публикацията на Атанаска Тошева (ПУ „Паисий Хилендарски“) „Обогатеният прочит на „История славянобългарска“ в т.нар. *Рилска преправка* от 1825 г.“ (с. 237–254) е посветена на компилацията от историографските съ-

чинения на Спиридон Рилски и на Паисий Хилендарски, писана през 1825 г. от монаха Паисий Рилски. В статията „Найден-Геровият исторически разказ и „История Славянобългарска“ на Паисий Хилендарски“ от Андриана Спасова (Институт за литература, БАН) (с. 225–273) се разглежда влиянието на риториката от историческото съчинение на Паисий Хилендарски върху малко познати съчинения на Найден Геров, който създава препис на Паисиевата история около 1851–1853 г. Анализирани са текстове от ръкопис на учебник „Българска история“ и от непубликуван очерк, писан на руски език – „История на българската, сръбската и хърватската литература“ – които се съхраняват във фонда на Найден Геров в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Статията на Лъчезар Перчеклийски и Мариана Керанджиева (ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград) със заглавие „Книжовно и народно в текста на Ахтаровия царственик от 1844 г.“ (с. 275–291) е посветена на съставения от Кънчо Стоянович Бакал и Стоян Пенювич Ахтар в Търново през 1844 г. препис от *Рилската преправка*. Прави се характеристика на неговия език, в който се открива разнообразие от народни и книжовни елементи, носещи особеностите на разнообразните източници на преправката.

В своята статия „Из книжовната история на Паисиевата „История славянобългарска“ (с. 293–307) Десислава Узунова (СУ) изследва профила на книжовниците, които преписват историографското съчинение на Паисий, и на читателите на текста от края на XVIII и началото на XIX в. Направена е характеристика на техните основания да издирват и разпространяват историческата творба².

Сборникът отваря нови перспективи за проучване на литературата от XVIII век, за търсене и утвърждаване на вътрешната динамика на процесите и явленията, както и за отражението на личностния облик на книжовниците в техните текстове. Публикациите допринасят за съвременното осмисляне на изграждането на национална идентичност през прехода между Средновековието и Новото време.

Елисавета Ненчева
Институт за литература
Българска академия на науките

² Това изследване е финансирано от програма на Европейския съюз (NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект No BG-RRP-2.004 – 0008).

Магдалена Абаджиева, Марияна Цибранска-Костова. Текстове от книжнината на българите католици и банатската книжнина. Христоматия. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2026, 152 с. ISBN 978-619-245-611-5.

Публикуваният в началото на 2026 г. сборник е дело на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева и проф. дфн Марияна Цибранска-Костова по проекта „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“, разработван към Фонд „Научни изследвания“ (ФНИ) в Секцията за история на българския език, с ръководител М. Абаджиева. В рамките на този проект вече са публикувани две книги: „Абагар на Филип Станиславов от 1651 г. Наборен текст. Превод. Речник.“ (София: АИ Проф. М. Дринов, 2023) на М. Цибранска-Костова и „Книжнината на българите католици от XIX век и банатската книжнина“ (София: АИ Проф. М. Дринов, 2024) на М. Абаджиева. Изданието представя резултатите от научните проучвания в предишните две и разширява изследователското поле, като включва текстове на българите католици от XVII и XVIII век, както и банатски фолклор и съвременни художествени произведения.

Книгата е изпълнена на високо научно равнище и представя постиженията на българската католическа книжнина и на банатската култура по модерен и иновативен начин, като съчетава диахронния научен анализ и публикуването на текстовете в оригинал и на съвременен български език. Тя съдържа много добре премислен и обширен увод и набор от текстове, разпределени в два дяла: исторически съчинения и съвременни текстове, като към първия дял са присъединени и банатски фолклорни произведения.

Уводът има приносен характер като предлага изключително богата научна информация, поднесена по точен и разбираем начин и достъпна за широк кръг специалисти и студенти в различни специалности на хуманитаристиката. В него се засягат важни въпроси като: каква е същността на книжнината на българите католици, как се отнася към нея банатската книжнина, какви са досегашните опити за съставяне на история и периодизация на българската католическа литература и др. С голяма компетентност и вещо познаване на най-новите изследвания в избраната проблематика авторките градят своята теория за диференциалните признаци на българската католическа литература, както и за банатската култура като част от нея с особени качества и прояви.

Авторките защитават тезата за многообразието на българската католическа книжнина, която макар и предимно религиозна, предлага и научни, и исторически съчинения. Речниците, граматиките, историческите произведения излизат извън обсега на преобладаващата християнска тематика в молитвите,

религиозните песни, поученията и др. Съставителките на *Христоматията* се стремят да онагледят сложността на това разнообразно явление, обединено под общото название *книжнина на българите католици*.

В увода убедително е обоснован изборът на текстови образци, максимално разнообразни по тематика и представителни за определен исторически период, за даден книжовник или регион. Всеки от текстовете е намерил своето място в *Христоматията* въз основа на строго научни критерии за значимост от историческа, литературна и езикова гледна точка, тоест от гледна точка на тяхната културна аксиологична стойност.

Без съмнение мястото на *Абагар* в *Христоматията* е неоспоримо и авторките успяват много точно да опишат приносния му характер в историята на българската католическа книжнина и въобще в българската култура. Добре е представена и същността на павликянската книжнина от XVIII век и мястото на двама книжовници – Петър Ковачев Царски и Павел Гайдаджийски Дуванлията. Изследователите, занимавали се с периодизацията на книжнината на българите католици, основателно отделят двамата книжовници и техните произведения в самостоятелен дял, затова в *Христоматията* са подбрани техни неиздадени до този момент или малко познати текстове. Петър Ковачев Царски например, от когото към момента се пазят в оригинал четири ръкописа, присъства с откъс от „Pesen na Blaxena Deviza Maria“ по ръкопис от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ № 778 от 1773 г. – най-старият запазен и достигнал до нас сборник на Петър Ковачев Царски.

В увода католическата книжнина на българите от XIX век е характеризирана като своеобразен феномен – тя е ръкописна, предимно религиозна, написана на говорим български език с латиница. Много добре е защитена и тезата, че чужди автори, най-вече католически свещеници, които обаче пишат на български език, принадлежат към този тип книжнина. Езикът е най-значещият отличителен белег на българската католическа книжнина, затова в *Христоматията* не са включени произведения на българи католици, написани на друг език – латински, илирийски и др.

В рамките на *Историческите текстове* се дават примери от банатския песенен фолклор. Песните са запазени в архивни източници в национални и задгранични хранилища.

Съвременните текстове включват избрани образци от банатската книжнина от XX и XXI век, част от които са публикации във вестник „Наша глас“ след основаването му през 1990 г. и представят важни за банатските българи събития и годишнини. Автор на тези материали най-често е Гюка Гергулов – поет, публицист, основател и дългогодишен редактор на периодичното издание.

В увода са изведени и принципите, по които са подбрани включените в сборника текстове. Според авторките при възпроизвеждането им се цели

максимална достъпност за съвременните потребители, за да може *Христоматията* да изпълни своята ширококултурна и дидактична функция. Това се постига чрез употребата и на двете графични системи кирилица и латиница в онези случаи, където това е възможно и не пречи на автентичността на текста. Например някои от банатските песни и исторически разкази са записвани с оригиналната азбука на банатските българи – латиницата, но са били транслитерирани в архивните източници и снабдени с езикови бележки, за да се улесни възприемането от българските читатели. Осмислянето и популяризирането на книжнината на българите католици и на банатските българи в голяма степен се улеснява и от представянето на текстовете на съвременен български език. Авторките успешно са се справили с предаването на текстовете на съвременен български език, те също са отбелязали значенията и произхода на автентични думи и изрази от книжнината на българите католици и от банатската книжнина. Съвременният текст следва оригиналния без никаква намеса в него, единствено при песенните образци се излага съдържанието без пълна езикова симетрия. Няколко от публикуваните оригинални съчинения са оставени без съответствие на съвременен български език, като авторките правят уговорка, че това е допустимо и не нарушава общия модел, защото тези текстове са на кирилица и на разбираем български език, близък до този на възрожденската ни литература.

В *Христоматията* всеки текст е представен по сходен модел, който включва: набрания текст в оригинал и на съвременен български език, придружен от научен апарат във вид на представителна база метаданни за жанра на текста, произхода, времето, мястото на създаване, книжовника, книгохранилището, където е открита и/или се съхранява архивната единица, издания, ако има, и избрана библиография. Всеки автор и всяко съчинение са проучени детайлно, като най-актуалната информация за тях е аналитично поднесена на читателите. Прави впечатление колко точно авторките описват най-важните особености на текста, които го отличават от другите или пък го приобщават към определен тип книжнина. Не мога да не спомена изключително добрия подбор на библиография, свързана с публикуваното съчинение. Според мен научните данни за текстовете имат енциклопедичен характер и могат да бъдат безценен източник на знания за всеки, който желае да се запознае с културата на българите католици в България и в Банат.

Книгата „Текстове от книжнината на българите католици и банатската книжнина. Христоматия“ отговаря на изискванията за подобен тип научни съчинения, има приносен характер с много от теоретичните тези на авторките, с публикуването на поредица все още непознати текстове, със сполучливото им предаване на съвременен български език и с научния коментар към всяка текстова единица.

Тази *Христоматия* представя достойно усилията на учените от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ да създават научни трудове, които могат да имат лингводидактична функция и да разширяват културния кръгзор на всички българи. Със сигурност *Христоматията* ще намери приложение и в обучението на чуждестранни българи.

Ваня Мичева
Институт за български език
Българска академия на науките

La slavistica come strumento per l'amicizia fra i popoli. In ricordo di Enrico Damiani (1892–1953). Ed. Andrea Fernando De Carlo, Gabriele Mazzitelli, Rosanna Morabito. Firenze: Firenze University Press, 2025, 124 p. ISSN 2612-7687. ISBN 979-12-215-0845-1. DOI 10.36253/979-12-215-0846-8.

Енрико Дамиани (1892–1953) е една от най-значимите личности на първото поколение на италианската школа по славистика, съвременник на Еторе Ло Гато, Джовани Мавер и Артуро Крония. Докато Ло Гато е бил преди всичко русист, Крония се е занимавал със сръбската и хърватската литература, а Мавер е обхващал широк ареал – от Адриатика до Балтика – проявявайки интерес към словенската, сръбско-хърватската, чешко-словашката и полската литература, Дамиани е по същество българист, макар че с голяма отдаденост и компетентност се занимава и с полската литература. България обаче остава неговата основна страст и предпочитано поле на изследване, в което той оставя значими приноси, спомогнали за популяризирането на българския език и литература в Италия и в Западна Европа.

Енрико Дамиани пребивава продължително време в България, където в периода 1928–1935 г. води семестриални курсове по италианска литература, като разпространява италианската култура в България и наред с това популяризира българската в Италия. В София (1931–1936) той ръководи и издава двуезичното списание “*Rivista italo-bulgara di letteratura, storia, arte*/Итало-българско списание за литература, история, изкуство”, съпроводено от издателската поредица “*Bibliotechina bulgara*” [„Малка българска библиотека“]. От 1931 г. е хоноруван преподавател по български език и литература в Римския университет, като и в Италия съчетава преподавателската си дейност с активна издателска работа, включваща списанието “*Bulgaria*” (1939–1943) и поредицата “*Pagine di cultura bulgara*” [„Страници за българска култура“]. Войната и тежката следвоенна ситуация в двете страни ограничават неговите контакти с България, но не и научната му дейност, която продължава, освен в Рим, и в неаполитанския “*Istituto Orientale*” от 1941 г., като към това прибавя и преподаването на полски език; за съжаление за кратко време, тъй като умира през 1953 г., едва на 61-годишна възраст.

Настоящият том отдава почит на живота и делото на Дамиани, като събира докладите от конференцията, проведена на остров Прочида на 12 юни 2023 г. по случай седемдесетгодишнината от смъртта му. Сборникът включва осем статии на италиански език, посветени на неговата научна фигура и на приноса му към българистиката и полонистиката.

Откриващата статия – след кратко въведение от съставителите – е на Джузепе Дел’Агата (добре познато име в България): “*A proposito di una lettera di Enrico Damiani a Luigi Salvini*” [„Относно едно писмо от Енрико

Дамиани до Луиджи Салвини“] (с. 9–18). Луиджи Салвини (1911–1957) е първият дипломиран студент по български език и литература на Дамиани и негов наследник като преподавател по български език в Римския университет през 1954 г.; длъжност, която заема за кратко поради преждевременната си смърт през 1957 г.

Писмото представлява изключително интересен документ не само поради добавките към вече известното за отношенията между Дамиани и Салвини, но и защото ни дава възможност да надникнем в един епохален момент на дълбока трансформация за Италия и за Европа като цяло. Написано на 28 юни 1945 г., то е богато на сведения за условията, в които се намират някои преподаватели по славянски езици и литератури – както италиански, така и чуждестранни – с които Дамиани поддържа връзка, и очертава жив и изключително показателен образ на материалното състояние, в което се намира Италия, и по-специално град Рим, където той пребивава. Салвини от своя страна се намира във Венето, в селското имение на своя тъст, и дълго време не е давал никакви вести за себе си. Той желае да се завърне както в Рим, така и към своята академична дейност, прекъсната от войната, и пише на Джовани Мавер и Еторе Ло Гато. И двамата му представят една твърде мрачна картина на ситуацията: нищета, изключително високи разходи за издръжка на живота и преди всичко прекъсване на дейността на Института за Източна Европа и тежка криза в издателския сектор.

В писмото се правят множество препратки към следвоенната ситуация в редица страни от Източна Европа. България, естествено, също е обект на някои съобщения, които невинаги са прецизни, понеже са предадени по достигащи оттам откъслечни сведения. След като споменава за смъртта на Петър Йорданов, настъпила при бомбардировките над София през януари 1944 г., Дамиани пише: „В България, както знаеш, бе направена истинска хекатомба на всякакъв вид личности“ и съобщава, че са били убити Теодоси Даскалов, Светослав Поменов, Александър Божинов и Александър Добринов, както и че Димитър Шишманов и Стефан Караджов са били осъдени на дългогодишен затвор, но последният е успял да избяга (в действителност са екзекутирани първите двама и Д. Шишманов). За Иван Петканов се казва, че е в добро здраве и че е получил Катедра по италианска литература в София. Писмото на Дамиани до Салвини е възпроизведено изцяло в приложението, заедно с писмата на Мавер и Ло Гато, също адресирани до Салвини. В заключение може да се отбележи, че става дума за извънредно интересна статия не само поради биографичните данни, които съдържа, но и с оглед на възможността да се реконструира атмосферата на тревога и несигурност, която продължава да доминира в Европа и в Италия непосредствено след войната, както и общото усещане за неяснота по отношение на бъдещето, доловимо както от едната, така и от другата страна на спускащата се „железна завеса“.

Вторият принос – “Enrico Damiani, Riccardo Picchio e la Slavistica all’ ‘Orientale’ di Napoli” [„Енрико Дамиани, Рикардо Пикио и славистиката в

неаполитанския *Orientale*“] (с. 19–32) – е на Красимир Станчев и възстановява с богатство от детайли не само неаполитанския етап от академичната кариера на Дамиани, но и в по-широк план развитието на славистиката в “Istituto Orientale”. През 1941 г. там са създадени катедрите по български и по полски език, и двете поверени на Дамиани, който още през следващата година публикува “Corso di lingua bulgara teorico-pratico” – обемен том от 420 страници – и “Sommario di storia della letteratura bulgara dalle origini ad oggi”. Тези два труда за първи път в Италия осигуряват теоретична основа за системното изучаване на българския език и литература, които дотогава практически отсъстват като утвърдена университетска дисциплина.

Наситеният и изключително добре документиран принос на Кр. Станчев е ценен за реконструиране на един важен етап от кариерата на Дамиани, а също и за проследяване на развитието на славистиката – и в частност на българистиката – в „Orientale“ под ръководството на неговите наследници, преди всичко на Рикардо Пикио. Статията възстановява с голяма прецизност и изобилие от подробности тесните връзки на Дамиани с българската култура, към която, както сам той отбелязва в своите “Appunti autobiografici” (1942), се насочва като самоук – както и към всички останали славянски езици, които владее, с изключение на полския, единствения изучаван системно от него.

Именно в годината, в която Дамиани започва да преподава в Неапол, Рикардо Пикио започва да посещава неговите лекции в Рим (Дамиани редува преподаването в „Orientale“ с това в Римския университет “La Sapienza”), поставяйки началото на едно човешко и професионално сътрудничество от решаващо значение за италианската славистика. По съвет на Дамиани Пикио се насочва по-специално към славянската филология и българската литература, възползвайки се от стипендия, която му позволява в периода от септември до декември 1942 г. да пребивава в София, където, между другото, се запознава с бъдещата си съпруга Лавиния Бориеро, също специалистка по българистика. Пикио се дипломира през 1946 г. с дипломна работа върху Пенчо Славейков, естествено под научното ръководство на Дамиани. Следователно на него се дължи не само създаването на италианската българистика, но и привличането към нея на личност като Р. Пикио, осъществил през следващите години международна кариера от най-висок ранг – разбира се, не само в областта на българистиката, но и на славянската филология като цяло.

Лавиния Бориеро, която се омъжва за Пикио малко след края на войната, също насочва научните си интереси предимно към българската литература. Още през 1951 г. тя става асистентка на Дамиани, а след неговата смърт го наследява като преподавател както в Неапол, така и в Рим, където впоследствие се установява трайно. В Неапол Катедрата по български език е поверявана на различни преподаватели, сред които Георги Димов, докато – затваряйки кръга – през 1986 г. тя не е поета от Рикардо Пикио. И в този случай статията предлага ценно приложение: текста на възпоменателното слово за

Дамиани, произнесено от Рикардо Пикио на 10 януари 1954 г. във фондация „Умятовска“ в Рим по повод тридесетия ден от неговата смърт.

В третата статия – “Sugli studi polonistici di Enrico Damiani, traduttore, critico e divulgatore” [„За полонистичните изследвания на Енрико Дамиани, преводач, критик и популяризатор“] (с. 33–44) – Марина Чикарини анализира дейността на Дамиани в областта на полонистиката. Дамиани посещава Полша още преди България – за първи път през 1922 г., а от следващата година започва да посещава курсовете на проф. Роман Полак, титуляр на първата Катедра по полонистика в Италия към Римския университет. През целия си живот Дамиани продължава да се занимава с полска литература, като превежда, популяризира и подготвя издания на полски автори, наред с преподаването на полски език в Рим и Неапол. Статията проследява всички етапи от неговата кариера на полонист, като се спира по-специално върху преводаческата му дейност – както на поезия, така и на проза – и върху ролята му на литературен критик.

На отношенията между Дамиани и Полак е посветена следващата статия – “Roman Pollak e Enrico Damiani. Tracce di un sodalizio scientifico e umano” [„Роман Полак и Енрико Дамиани. Следи от едно научно и приятелско сътрудничество“] от Кристина Яворска (с. 45–57). Двамата учени са свързани не само на академично ниво, но и от близко приятелство и взаимно уважение. Статията проследява академичната кариера на Полак в Италия, политическите – наред с научните – основания за неговото назначение, както и неговата неуморна дейност като посредник и разпространител на полската култура в Италия. Специално внимание е отделено на отношенията му с италианските учени, сред които Джовани Мавер, който именно по негово внушение се насочва към полонистиката и през 1929 г. поема Катедрата по полски език и литература в Рим след завръщането на Полак в Познан. Понататък е анализирано сътрудничеството между Полак и Дамиани, особено плодотворно в областта на преводите и текстологичните издания, както и тяхната обширна кореспонденция, която не прекъсва нито по време на Втората световна война, нито в следвоенния период.

Приносът на Марчело Гардзанини е посветен на “La Storia letteraria dei popoli slavi dai tempi più remoti ai nostri giorni di Enrico Damiani (Firenze 1952) a settant’anni dalla sua pubblicazione” [„Литературна история на славянските народи от най-древни времена до наши дни от Енрико Дамиани (Флоренция, 1952), седемдесет години след нейното публикуване“] (с. 59–67). Става дума за труд, който преработва, актуализира и разширява поредица от студии, публикувани през 1908 г. от издателство „Тойбнер“ под заглавие „Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen“, като Дамиани добавя увод, коментари, допълнителни приложения и обновена библиография. Най-съществената част от труда е именно неговият самостоятелен принос. Някои от неговите наблюдения – например разграничението между спецификата на културното наследство на католическия и на православния славянски свят

– ще бъдат развити от неговия ученик Рикардо Пикио в следващите десетилетия.

Следващата статия на Анна Тилусинска-Ковалска разглежда ролята на Дамиани като културен посредник в Полша: “Enrico Damiani e la ricezione di Pirandello in Polonia” [„Енрико Дамиани и рецепцията на Пирандело в Полша“] (с. 69–82). Авторката анализира статия на Дамиани, посветена на театъра на Пирандело и публикувана в списание “Polonia-Italia” (1938), която представлява полска версия на текст, създаден първоначално в България. Дамиани вече се е занимавал с Пирандело две години по-рано – както в курси по италианска литература в Софийския университет, така и в една статия, публикувана в “Rivista italo-bulgara di letteratura, storia, arte”. По този начин текстът достига до полската публика, която в този период проявява значителен интерес към италианския драматург, чиито произведения се поставят често и с успех на полска сцена.

Един по-„италиански“ образ на Дамиани е представен от Фернандо Вентурини в приноса му “Enrico Damiani direttore della Biblioteca della Camera fascista” [„Енрико Дамиани, директор на библиотеката на фашистката Камара на депутатите“] (с. 83–102). Не бива да се забравя, че първото професионално занимание на Дамиани е това на библиотекар, а не на университетски преподавател, и че той съчетава научната си дейност с работа в библиотеката до 1950 г. През 1927 г., в разгара на фашисткия период, той става директор на Библиотеката на Камарата на депутатите, която още от края на XIX век разполага с множество сбирки на чужди езици. Обстоятелството, че е полиглот, му позволява да спечели конкурс за секретар на Камарата през 1915 г., с което започва неговото навлизане в институционална среда, която ще напусне едва тридесет и пет години по-късно. Парадоксално, именно намаляването на значението на Камарата на депутатите по време на фашизма му дава възможност да съчетава административната си работа с научна дейност и преди всичко с ролята си на културен посредник на Италия в славянските страни – функция, оценена положително от фашистките среди още от самото начало. Интересът му към Източна Европа се отразява и в библиотечните колекции, които под негово ръководство значително разширяват секциите, посветени на този регион. Статията разглежда и сложното отношение на Дамиани към фашизма, което не е еднозначно. То свидетелства за известна идейна близост особено между антикомунизма и концепцията за италианския културен национализъм в Източна Европа (разбиран в културен, а не в расов смисъл). В същото време Дамиани не е активен поддръжник на режима и не използва положението си за лични или професионални облаги. Войната неизбежно променя перспективите на мнозина интелектуалци, симпатизирали на фашизма през 20-те и 30-те години, и Дамиани не прави изключение.

Следвоенният период се оказва изключително тежък за него най-вече поради смъртта на сина му, загинал през август 1947 г. при планински инци-

дент. Дамиани никога не се възстановява от тази загуба и не успява да намери своето място в новата републиканска Италия и в един свят, коренно различен от познатия му. Уморен и разочарован, той подава молба за преждевременно пенсиониране. В приложението към статията са публикувани няколко неговии писма. Особено интересно е първото, датирано от 10 април 1934 г. и изпратено от София до генералния секретар на Камарата на депутатите, в което Дамиани изразява силно критична оценка за списанието *“Bulgaria: rivista delle attività politiche, economiche, letterarie, artistiche italo-bulgare”* и за неговия основател – журналиста Карло Умберто Чеки. В писмото се съдържат и някои неособено ласкави оценки за България: Дамиани споделя, че неговият „дълъг и болезнен опит“ в страната го е научил да не се доверява с лекота на никого и че материалите с български произход трябва винаги да бъдат проверявани с изключителна строгост „дори когато идват от най-добрите представители на страната – университетски преподаватели, политици или писатели“. В останалите писма обаче подобни негативни оценки липсват; напротив, особено в доклада до Министерството на външните работи от 28 април 1938 г. оценките за страната и нейното население отново са изцяло положителни.

Последната статия е на Габриеле Мацители и е посветена на „двойната идентичност“ на Дамиани като библиотекар и славист: *“Bibliotecario e/o slavista: la missione di Enrico Damiani”* [„Библиотекар и/или славист: мисията на Енрико Дамяни“] (с. 103–119). Тя представлява цялостна биографична реконструкция на неговата професионална кариера и е особено полезна за проследяване на етапите на неговото развитие – от ранните преводи от руски език в началото на 20-те години (Чехов и Тургенев, последният остава един от неговите предпочитани автори), до зрелите му научни изследвания. Особено внимание е отделено на дейността му като сътрудник и редактор на списания и на ролята му на посредник между италианската култура и славянския свят – в посока както на разпространение на италианската култура в Източна Европа, така и на славянските култури в Италия. Последните години от живота на Дамиани са проследени с внимание и детайлност, които често липсват в други изследвания.

В заключение, книгата събира изключително ценни и висококачествени приноси, които позволяват по-дълбоко разбиране на личността и делото на Енрико Дамиани, осветляват сложните културни връзки между Италия, България и Полша, както и по-широкия контекст на Източна Европа. Същевременно той допринася за по-прецизна реконструкция на политическата и социалната ситуация в Италия в преходния период между фашизма, съюзническата окупация и следвоенните години, както и на процесите на трансформация в България и Полша в началния период на установяването на социалистическите режими.

Франческо Дал’Альо
Институт за исторически изследвания
Българска академия на науките

„Дивото зове“. Изкуството и дивата природа. Сборник. Съставител: Маргарита Серафимова. София: ИЦ Боян Пенев, 2025, 584 с. ISBN 978-619-7372-95-3.

Сборникът съдържа докладите от интердисциплинарната конференция „Дивото зове. Изкуството и дивата природа“, проведена през 2024 г. Конференцията е планирана в проекта „Литература и природа. Български литературни и литературоведски интерпретации“ (подкрепен от Фонд „Научни изследвания“, договор № КП-06-Н60/13 от 3.12.2021). В сборника „дивото“ е разгледано през различни призми – като философска категория, културен конструкт, а също и като естетическо предизвикателство. Във въвеждащия текст съставителката Маргарита Серафимова маркира теоретичните представи за понятието „диво“. Дивата природа е видяна като символно поле, в което се пресичат страх, възхищение и екзистенциален ужас. Сборникът е систематизиран в няколко раздела: *История, География, Медии, Провокации, Корелации, Теория и емпирия и Екзотика*.

„Дивото“ може да бъде осмислено в българската култура през първата половина на XX век чрез апологията на Дионисиевото начало и процеса на изграждане на национална идентичност (Нина Димитрова). В друг текст от сборника е анализиран образът на културния варварин в българския и сръбския художествен авангард, като дивостта е освободена от негативни конотации и се превръща в символ на творческа свобода (Олга Савеска). Друга оптика към „дивото“ е предложена в статията за българските поети от 80-те години на XX век, интерпретиращи природата в условията на идеологически кризи (Пенка Ватова). Природата на водните стихии е анализирана през романтичeskата поезия на Шели като символ на хаоса и творческата енергия (Божана Филипова). Водната стихия може да се превърне в своеобразен медиатор между минало и настояще, както разкрива Елица Попова, която се фокусира върху цикъла „Средиземноморие“ на поета Еудженио Монтале. Върху друг аспект на „дивото“ се съсредоточава Мария Пилева, проследяваща образа на планината Рила в българската литература.

Като ключова може да бъде определена статията на Маргарита Серафимова „Диво време. Портрет на писателя като метеоролог“, която се занимава със сложната връзка между писателя, природните стихии и времето. Екзотичното, разкрито като елемент от природното, е представено като средство за културен обмен чрез екзотичните филми от периода между двете световни войни (Андроника Мартонова).

„Дивото“, превърнато в носител на съвременна митология в киното и телевизията, се разглежда като отражение на социални страхове (Анджела Гоцис). В близка посока се движи и изследването на Васил Марков, който анализира представянето на природата в документалното кино и начина, по

който медийните симулации трансформират възприятието за естествената среда. Друга перспектива към „дивото“ като звуково явление, способно да разрушава границите между човека и околния свят, е предложена в текста на Станимира Уидърз. Темата за природното е продължена и в литературен контекст от Пламен Антов, който поставя акцент върху екологичната проблематика в творчеството на Йордан Радичков.

Горското пространство като медиатор между реалността, детските страхове, фантазията и процеса на израстване е разгледан в анализа на Росица Чернокожева върху трилогията на Златко Енев за Червенокоска. От своя страна Николай Генев предлага различен ракурс към „дивото“, като го интерпретира през постапокалиптичните пейзажи в романите на Дж. Г. Балард, където природата се явява сцена на разпадащата се цивилизация. В сходна тематична рамка Александър Христов поставя представата за равнодушната природа – безлична сила, която остава безразлична към човешките стремежи и страдания. Тази проблематика е допълнена и от сравнителното изследване на Ребека Джили, посветено на образите на животните в италианската и руската литература, където те функционират като огледало на човешката жестокост и отчуждение.

Философско измерение на темата за „дивото“ предлага текстът на Станимир Панайотов, който представя символиката на гората като носител на политическа идеология и елитарен индивидуализъм в идеите на философите Е. Юнгер и Ю. Евола. От по-обща теоретична перспектива през призмата на класически и съвременни литературоведски подходи разглежда пейзажа в литературата Елеонора Шестакова. В български литературноисторически контекст Андриана Спасова анализира повестта „Двама братя“ на Илия Блъсков, в която природата функционира като активен участник в повествованието, допринасяйки за съчетаването на документална достоверност с емоционално въздействие. В подобен културноисторически план Николай Желев се спира върху процеса на „побългаряване“ на екзотичната природа в преводите на „Робинзон Крузо“ през епохата на Възраждането.

Природата като самостоятелен герой и пространство за изпитание и екзистенциална граница е изследвана от Свидна Михайлова на базата на творчеството на писателя Алваро Мутис. От своя страна чрез разказите на смокинята в романа на Елиф Шафак „Островът на изгубените дървета“ Борислава Иванова проследява как природата дори с липсата си остава единствен свидетел на кръвопролития и насилие, пазейки спомените за екологични и поколенчески травми. Към отношенията между човека и природата се насочва и текстът на Светлана Стойчева, която се спира на опозицията между архетипните модели „цивилизованост – варварство“, както и върху образа на „другия“ (животно или прислуга) като отражение на културните представи за власт и зависимост. Накрая, Мариета Гиргинова и Елизария Рускова посочват различните функции на природните образи като морални и

религиозни символи в библейските сюжети на българската драма чрез противопоставянето на идиличното (*locus amoenus*) и зловещото пространство (*locus horribilis*).

В своята цялост сборникът „Дивото зове“ представя широк спектър от интерпретации на възприятието на „дивото“ – от философски и теоретични разсъждения до конкретни литературни, културни и медийни анализи. Чрез разнообразието от изследователски подходи проучванията очертават „дивото“ като многопластово понятие, което продължава да бъде продуктивно поле за интердисциплинарни изследвания.

Боряна Владимирова
Институт за литература
Българска академия на науките

Irina Gigova. A Generation of Writers and Bulgarian Cultural Politics: From Independence to Communism. Budapest – Vienna – New York – Amsterdam: Amsterdam University Press B.V., Central European University Press, 2026, 380 p. ISBN 978-90-4857-235-9.

В края на 50-те години на XX век, когато идеологическият контрол върху културния живот в социалистическа България започва частично да отслабва, на сцената се завръща едно почти забравено име – Константин Константинов. Неговите мемоари „Път през годините“ (1959–1962) не просто възстановяват присъствието на един автор, а очертават в почти агиографска светлина цяло поколение творци, за които художественият и литературният живот в междувоенна България достига значителни висоти, въпреки политическата нестабилност и материалната несигурност. Именно тази перспектива се превръща в лайтмотив и отправна точка в книгата на Ирина Гигова „A Generation of Writers and Bulgarian Cultural Politics: From Independence to Communism (Едно поколение писатели и българската културна политика: от независимостта до комунизма)“¹ – едно мащабно историческо изследване на литературни, културни и социални процеси. Основната теза е, че поколението след 1878 г. не е изгубено между войните и режимите, а функционира като „барометър“ на времето си – чрез него могат да се проследят както възходите, така и разломите на българската и източноевропейската модерност. Още в „Благодарности“-те авторката ясно показва, че подобен труд е резултат от дългогодишен диалог с колеги, архивисти, библиотекари от различни институции, като коректно посочва и собствените си по-ранни публикации, залегнали в основата му.

Като следва диахронно пътя на следосвобожденското поколение, Гигова го разглежда едновременно като културен субект и посредник, както и като обитател на „тъмния континент“. Особено внимание е отделено на понятието „поколение“, използвано не като механична категория, а като аналитичен инструмент. В този смисъл изследването влиза в диалог с утвърдени автори като Антъни Смит, Зигмунт Бауман, Марта Хана, Роланд Кларк и др., но съзнателно се дистанцира от прекомерния фокус върху политическите обвързаности на интелектуалците (с. 20). Поколенческият подход се оказва продуктивен, тъй като позволява да се проследят и по-дълбоки циклични процеси, като редуването между възприемане и отхвърляне на западните модели. Анализът се разгръща чрез три взаимосвързани линии – индивиду-

¹ Доц. Ирина Гигова е историк и преподавател по съвременна история на Източна Европа в Колежа „Чарлстън“, Южна Каролина, САЩ.

алните биографии, адаптацията към историческите промени и динамиката на културната политика, обединяваща както държавните мерки, така и усилията на самите творци да защитят автономията и стойността на високата литература (с. 13, 15). Опора на анализа е богат корпус от автобиографични текстове, дневници и мемоари на представителите на т.нар. „първо“, „второ“ и „трето“ поколение. Авторката не подценява ограниченията на този тип източници – непълнота, селективност, зависимост от цензурата – но именно чрез тях реконструира литературното развитие. Същевременно ясно очертава и границите на своето изследване – тематични и методологически – като го позиционира в по-широк европейски контекст. Сред основните предизвикателства е представянето на българския литературен опит пред англоезична аудитория, за която т.нар. „малка литература“ остава до голяма степен *terra incognita* (с. 26).

Първа глава, озаглавена „Изкуството е общение“: търсенето на принадлежност от едно поколение“, полага основите на цялото изследване, като връща читателя към културната и интелектуалната обстановка в България след 1878 г. и влиянието на европейските модели върху формирането на националната идентичност. Вместо абстрактен теоретичен вход Гигова избира конкретна сцена: пътуването на Боян Пенев и Дора Габе до Краков през 1913 г. с цел усъвършенстване на познанията им по полски език и литература. Този епизод концентрира в себе си стремежа на едно поколение към културна принадлежност отвъд националните граници. Авторката убедително показва, че ориентацията към Европа не е спонтанен процес, а съзнателна стратегия. В условията на постосманското разнородно общество българските интелектуалци търсят контакт с образователните и художествените модели на Западна Европа, които се стремят да адаптират към местната реалност.

Анализът се опира на широк социологически и исторически материал – данни за демографската структура, нивата на грамотност в градските и селските райони, ролята на книгата като ценност и фигурите на т.нар. будители. Гигова не подминава вътрешните напрежения на този процес. Българското общество в края на XIX век е белязано от усещане за „изостаналост“, което поражда едновременно амбиция за ускорена модернизация и тревога от повърхностна европеизация. Така търсенето на национален стил – в литературата, архитектурата и публичното представяне – се оказва едновременно културен и политически въпрос. В този контекст е открито значението на читалището като специфична българска институция – „място, където различни социални групи взаимодействат помежду си, а професионалните и културните интереси се преплитат“ (с. 40).

Особено силна е частта, посветена на формирането на националната публична култура и ролята на образованието. Анализирани са политическите влияния и различията в образователните политики и подготовката на учителите в Княжество България, Източна Румелия и Македония. Издател-

ската дейност през XIX век е представена като ориентирана към печалба, с акцент върху периодиката и учебниците, но и с характерните „бързи и евтини преводи“ и некритично заимстване от чужди източници (с. 46). Оттук произтичат и ключовите дебати за предназначението на литературата – дали да забавлява, или да възпитава, които ще продължат да определят културния живот и през следващия век. Важна е и констатацията на изследователката за постепенната еманципация на художественото творчество от неговата подчиненост на църковно-националните борби и разширяването на жанровия и тематичния му обхват чрез автори като Иван Вазов, Константин Величков и Стоян Михайловски (с. 48). Продължение на тези процеси се открива в модела на литературна общност, свързан с кръга „Мисъл“, който поставя акцент върху отварянето към Европа, естетическата автономия и качествения превод. Напрежението между Изтока и Запада е разгърнато чрез биографични примери – Константин Константинов, Добри Немиров, Елин Пелин, Йордан Йовков, Дора Габе, Михаил Арнаудов, чиито житейски и творчески пътища са белязани от мобилност, културни контакти и стремеж към европейско приобщаване. Пътуването се утвърждава като ключова метафора за това поколение. Реконструкцията на културния живот в София като нововъзникващ център, концентрирал интелектуалния и артистичен потенциал, също е впечатляваща. Градът се утвърждава като пространство на интензивни взаимодействия, но същевременно задълбочава дистанцията с провинцията. Наред с това са открити държавните усилия за развитие в тази сфера – финансиране на институции, реформи, подкрепа за творци – както и противопоставянето между различни художествени модели („бохеми“ и „декаденти“).

Като цяло наблюденията на Гигова се отличават с прецизност и способност за синтез: често в рамките на едно изречение тя успява да характеризира фигури, процеси и явления, като ги поставя в мрежа от паралели и контрасти. Анализът е подкрепен с внимателно подбрани цитати, а бележките под линия допълват аргументацията, без да нарушават нейния ход. Преходите към другите части на изследването са логически издържани и подготвят плавно читателя за по-задълбочените наблюдения, които следват.

Втората глава „Какво правим? Военните години, 1912–1919“ предлага прецизен историко-социологически анализ на един от най-драматичните периоди от българската история. Чрез разнообразни биографични детайли авторката аргументира травматичното въздействие на войните върху литературата и формирането на националната публична култура. Особено продуктивен е диалогът с историографията – противопоставянето между „апологети“ или „герои на тила“ и „хуманисти“ или „дисиденти интелектуалци“. Гигова убедително показва, че тази бинарна схема не улавя сложността на реалните нагласи по време на войните (с. 80), като проследява нюансирано индивидуалните реакции към конфликтите. Показателен е примерът с Йордан Йовков,

чийто личен път – от офицер на фронта до бежанец в собствената си страна – концентрира в себе си драмата на поколението.

Първоначалният ентузиазъм на следосвобожденското поколение е органично свързан с възрожденското наследство, а библейските алюзии в някои от подзаглавията (напр. „Отпадане от благодатта“), подчертават прехода от надеждите за национално обединение към разочарованието под натиска на последвалите национални катастрофи. Нови биографични щрихи за Дебелянов, Лилиев, Подвързачов, Чилингиров, Балабанов и др. изграждат жива картина на социалните напрежения и личните кризи. Ежедневието на фронта предоставя богат художествен материал, но липсата на ресурси, съчетана с нарастващ песимизъм, ограничава творческата продуктивност. Към това се добавя засиленото усещане за международна изолация – България като „изгнаник в Европа“ (с. 87). Загубите – както човешки, така и териториални – задълбочават усещането за несигурност и водят до частична преориентация към по-затворени, национално фокусирани модели, процес, от който се възползват нови политически и идеологически актьори. В този план Гилова разглежда като симптоматична появата на следвоенните списания „Листопад“ и „Звено“, които съзнателно избягват пряката политическа и социална ангажираност, концентрирайки се върху поезия, проза, критика и културни новини.

Авторката полемизира с утвърдени интерпретации, като на основата на богата фактология показва, че новосформираният Съюз на българските писатели (1913) става изразител на новото самосъзнание на автора като автономен участник в обществото, чиито цели могат да се пресичат с тези на държавата, но не се изчерпват с тях (с. 92). Сред същественият приноси на главата е анализът на културната мобилизация, при която писателят се превръща във „войник с перо“, а литературното производство се обвързва тясно с държавните цели. В същото време Гилова избягва опростените обяснения, като показва, че това сътрудничество е едновременно възможност и ограничение. Представените статистически данни и таблици са съпроводени от съдржани, но точни коментари, които поддържат необходимата академична дистанция. Ценно допълнение са и по-слабо познатите факти от кореспонденцията на писатели, както и сведенията за издаването на ежедневника „Deutsche Balkan-Zeitung“ (1917–1918) и за организираните пътувания на български творци в Германия. Чрез тях се разкриват не само културни политики, но и лични нагласи. Финалът на главата, чрез думите на Мара Белчева, връща известен оптимизъм: „La Bulgarie est morte, vive la Bulgarie!“; „Покрасиви цветя ще поникнат върху гроба ѝ“ (с. 106).

В „Нови пътища: напрегнатото десетилетие на 20-те“ са очертани противоречивите години, в които българската култура търси нова опора след Ньойския договор (1919) и поредицата политически кризи. Откроява се и акцентът върху идеята за „духовно възстановяване“ като алтернатива на изгу-

бената национална мощ – линия, която преминава през мисленето на фигури като Владимир Василев и задава рамката на културния дебат. В този контекст появата на списание „Златорог“ е интерпретирана като пацифистки отговор на следвоенното отчаяние и инструмент за „разширяване на духовните граници“ на България. Анализът избягва едностранчивостта, като съчетава наблюдения за противоречивата роля на Владимир Василев – защитник на художествената автономия и същевременно институционална фигура (директор на Народния театър и редактор на „безспорно най-солидното списание на нашата буржоазна епоха след „Мисъл““) (с. 111). Списанието функционира като своеобразен „гръмоотвод“ на дебатите около целта на изкуството, връзката му с държавата и пазара и отношението към Европа.

Прави впечатление критическият прочит на взаимодействието между култура и политика. В частта „Дни на тръни и рози“ на главата се проследява поредицата от символни действия – обръщането към Иван Вазов при подписването на Ньойския договор, сравнено с освещаване, юбилейните чествания от 1920 г., институционалните инициативи като поставянето на бюстове на видни възрожденци в Борисовата градина. Тези жестове разкриват стремеж към морално обединение, но и напрежение между насърчаването на културата и контрола на държавата. На места обаче се откроява склонност към натрупване на материал – изброяването на автори, институции и политики частично размива основната аргументационна линия. Това впечатление не обезсилва анализа, но показва амбицията на авторката да обхване широк спектър от явления. В най-силните си моменти текстът успява да превърне тази фактология в убедителен прочит на взаимодействието между държавата, пазара и творците.

Гигова представя и динамиката на културния живот – от институционалния подем около „Дома на изкуствата и печата“ до полемиките между „Златорог“, „Везни“, „Хиперион“ и „Развигор“. Класификацията на Вл. Василев на опонентите му като „сектанти“ или „демагози“ е критично оценена като несправедлива (с. 129–130). В същото време авторката проблематизира както активната полемичност, така и аполитичното мълчание на част от авторите и призовава читателя да направи своите изводи, като сравни оценките на различни критици (вж. с. 132, бел. 102). Въпреки противопоставянията в културните среди се наблюдават опити за солидаризация – в защита на репресирани колеги и срещу цензурата, макар и с ограничен успех. Гигова обръща внимание и на засилващия се интерес към „родното“, който постепенно се превръща в доминиращ ориентир, докато младата публика все по-често се насочва към чуждестранна литература (с. 148). Главата очертава културно поле, разкъсвано между идеологически натиск, икономическа несигурност и търсене на идентичност. Липсата на обединяващо послание се откроява като симптом на по-дълбока криза, която следващата глава разгръща в по-широк европейски контекст.

Главата „В търсене на място в света“ е сред най-силните в изследването, тъй като съчетава микроисторията на отделни фигури с по-широката рамка на културната дипломация. Фокусът пада върху усилията на българските интелектуалци през 20-те и 30-те години на XX век да възстановят връзките с европейските държави и да преодолеят международната изолация. Особено значим е акцентът върху ключовата роля на писателките като ефективни посланички на националния прогрес и дипломацията. Чрез погледа на Рубен Маркъм в началото на главата се проблематизира тезата за маргинализацията на жените в българския литературен канон, като се очертава по-нюансирана картина на признание и видимост. В книгата си „Запознайте се с България“ (1931) Маркъм поставя наравно с мъжете писатели две поетеси – Дора Габе и Елисавета Багряна, и две „многообещаващи“ романистки – Анна Каменова и Фани Попова-Мутафова. Техните портрети са интегрирани в общия канон, а не изолирани от него. Свързани чрез общи приятелства, художествени интереси и участия в Съюза на българските писатели, Клуба на българските писателки и ПЕН-клуба², те се утвърждават като „лица на съвременната българската литература“ (с. 169).

В тази част от изследването Гигова разгръща по-широки биографични разкази, наситени с детайли от личния живот на авторките и от предизвикателствата, пред които се изправят – обществения натиск, критиките към публичната им активност, свободата им да пътуват и да изграждат лични и интелектуални връзки. Така ясно се очертава напрегнатостта между еманципацията и традиционните роли, между международното признание и вътрешните ограничения – една от най-съществените аналитични линии в главата. Проследени са и институционалните механизми – създаването на Българската асоциация на университетските жени (1924), участието им в международни мрежи, културните визити и публичните изяви в Европа. Кулминация е парижката изява през 1939 г., която придава международна видимост на българската литература. Става ясно, че тези успехи са преди всичко резултат от индивидуални усилия, а не от последователна държавна политика. Това поставя българските културни дейци в по-неизгодна позиция спрямо други страни.

Показателна е ролята на ПЕН-клуба като платформа за международна интеграция и мост за възстановяване на културните контакти, включител-

² Гигова разглежда и двете версии за появата на българската секция на ПЕН-клуба – едната, свързана с Дора Габе, която приписва на полските си колеги в Закопане заслугата, че са я запознали с визията и ползите от създаването на българска секция, и другата – в мемоарите на по-младия писател Владимир Полянов, който видял информация за Берлинския конгрес на ПЕН през 1926 г. в германската преса и бил впечатлен от неговия потенциал (с. 187).

но със сръбските автори след 1912 г. Успоредно с това обаче организацията става уязвима към вътрешни конфликти и външни политически влияния. Под натиска на нарастващия национализъм, антисемитизъм и тоталитаризъм ПЕН-клубът не успява да защити свои членове като Константин Петканов и Людмил Стоянов, а закриването му през 1941 г. от Богдан Филов – парадоксално, негов бивш председател – бележи символичен край на този период. Последниците от този акт засягат пряко жените писателки и ги поставят в различни уязвими позиции. В крайна сметка авторката убедително показва, че международните културни мрежи не са неутрални, а идеологически натоварени пространства. Анализът на различните форми на интернационализъм придава допълнителна дълбочина и разкрива политическия характер на културната дипломация.

Следващата глава „Политиката и финансирането на писането“ разглежда 30-те години на XX век като десетилетие на многопластова криза – икономическа, политическа и културна, по времето на която българските писатели са изложени на идеологически натиск и материална несигурност. Централният въпрос отново е свързан с ролята на писателя – служба на властта, на идеологията или на културата. Още в началото примерът със Стилян Чилингиров формулира ясно тази дилема: да служи ли писателят на „преходното“, или на „вечното“, вплътено в нацията. Неговият отговор в полза на независимостта и моралната отговорност задава основния проблем на главата: как може да бъде удържана подобна позиция в условия на политизация и икономическо свиване.

Гигова ситуира проблема в контекста на европейската културна криза – инструментализацията на изкуството в Германия и СССР, тревогите от настъпването на масовата култура и дебатите около автономията на твореца. Понятийната рамка е разгърната изчерпателно, като се проследяват различни употреби на термина „интелигенция“, а в анализа на Любен Цветаров (1939) авторката откроява съществени логически несъответствия (с. 210). Българските дебати така се вписват в по-широките европейски търсения – от критиката на „масовия човек“ при Хосе Ортега и Гасет до тезата на Валтер Бенямин за загубата на „аурата“ на изкуството. Прави впечатление социално-икономическият пласт – намаляването на литературната продукция и пренасочването към по-доходни дейности – преводи, учебникарска дейност и други.

Значителна част от изложението е посветена на политическите процеси – възхода на „Звено“ и обединението му с Военния съюз, довело до авторитарния режим след 1934 г., създаването на Дирекция за обществена обнова – които създават амбивалентна среда на подкрепа и контрол на общественото мнение и културното производство. На този фон се открояват както институционалните възможности (напр. завръщането на Владимир Василев в Народния театър), така и репресивните мерки срещу редица писатели като

1869

Йордан Йовков, Стоян Загорчинов, Людмил Стоянов. Професионалните организации се опитват да компенсират липсата на стабилен пазар и последователна държавна политика, но литературното поле остава разпокъсано. Случаят с „Работнически литературен фронт“ показва как идеологическите разделения се задълбочават – в него се експериментира с нови форми, но са включени и критици към автори като Вазов, Каралийчев, Йовков, Багряна, Разцветников и др. Така се поражда поредното разделение на „наши“ (антифашисти) и „техни“ (фашисти). Опитите за сближаване между комунистическите и мейнстрийм авторите не водят до синтез, а по-скоро катализират нови вътрешни конфликти. На този фон се усилва интересът към „родното“ и историческото минало, традицията и народната култура – процес, който Гигова полага в контекста на по-широки европейски тенденции, опирайки се на интерпретациите на Балаж Тренчени. Показателни са опитите за „изобретяването на традиции“, създаването на Задругата на писателите историци през 1934 г. и масовото производство на историческа литература в поредици като „Древна България“ и „Историческа библиотека“, в които количеството често надделява над качеството, а икономическите мотиви стават все по-видими.

Общата картина обаче остава неблагоприятна: бюджетите на образователните институции намаляват, закриват се специалности, а литературният живот се фрагментира – тенденция, ясно илюстрирана чрез статистически данни (с. 235). Държавните мерки, включително създаването на Фонд „Български театър, литература и изкуство“, имат ограничен ефект. Гигова отбелязва и отделни положителни инициативи: ревизията на закона за авторското право, институционализирането на „Седмицата на книгата“, както и усилията на Съюза на българските писатели да разшири своя обхват, например чрез приемане на напуснали и леви автори и чрез защита на свободата на словото. Привличането на частни средства за награди също показва търсене на алтернативни модели на подкрепа. В крайна сметка обаче опитите за координация и централизиране на културния живот водят до засилване на авторитарните тенденции – още едно потвърждение, че в тази епоха литературата трудно може да остане извън политиката.

Главата „Печалбите и загубите от войната“ предлага задълбочен и нюансиран прочит на българския културен живот през Втората световна война, като успешно избягва опростените бинарни модели на „съпротива“ и „колаборация“. Авторката проследява как първоначалният ентузиазъм, породен от териториалните придобивки и идеята за „национално обединение“, създава усещане за историческа справедливост и засилва ролята на литературата като инструмент на държавната културна политика. Паралелно с това обаче се задълбочават цензурата и дистанцията между столичния елит и широките обществени слоеве. Гигова разгръща напреженията в писателските среди, опирайки се на богат документален материал – дневници, писма и интервюта. Така се откроява нарастващото разминаване между интелекту-

алците и авторитарната държава, особено по въпросите на цензурата, анти-семитското законодателство и идеологическия натиск. За разлика от повечето англоезични изследвания, фокусирани върху причините за присъединяването на България към Оста през март 1941 г., върху дипломатическите отношения в края на войната или върху съдбата на евреите, тук вниманието е насочено към участието на писателите в културната политика на режима. Това участие не може да бъде сведено до еднозначна колаборация, а разкрива широк спектър от позиции – от сътрудничество и дистанция до открито несъгласие. Както коректно отбелязва изследователката, преживяванията на тези автори не се побират в клишета: те ценят обществената видимост на литературата и приветстват присъединяването на части от Македония и Тракия, като някои от тях присъстват при влизането на българските войски в Южна Добруджа.

Особено убедително е показано как езикът и „родната книга“ се превръщат в ключови символи на културната мобилизация, а писателите – в посредници между държавата и обществото, включително в новоприсъединените територии. Някои обаче, като Кирил Христов и Константин Константинов, изразяват сериозни опасения относно уверенията, че съюзът с Оста няма да доведе до война. Именно тяхната чувствителност към обществените настроения им позволява да уловят и формулират назряващите противоречия. В същото време „литературата става обединител на нацията“ чрез мащабните проекти за културна интеграция на Македония – създаване на училища, читалища, театри, университет (с. 253), организиране на масови тържества, срещи, пътувания, издаване на пътеписи, които легитимират новата национална карта.

Анализът на т.нар. „културна мобилизация“ показва как Съюзът на българските писатели поддържа високи критерии за членство и настоява за обществена ангажираност. Той подкрепя литературните седмици, инициирани от Министерството на образованието, както и усилията за патриотично възпитание, макар че тези инициативи се оказват неефективни. Институционалното укрепване на културния сектор става видимо – държавните субсидии за СУ и БАН нарастват, но с цената на повишен контрол, засилена цензура и ограничаване на свободите. Създадената Дирекция за национална пропаганда през 1941 г. – без чийто контрол не може да се публикува нищо – и Камарата на народната култура (1942) впоследствие обаче стават лостове на тоталитарната система. Писателите от поколението след 1878 г. са сред първите, изпратили писмо до министър-председателя и Народното събрание, в което изразяват несъгласието си с предложения законопроект за „Закон за защита на нацията“ (с. 262), обявяват се в защита на колеги от еврейски произход, вкл. на автори с леви убеждения.

Силно въздействаща е частта за бомбардировките над София през 1944 г. и последвалата евакуация. Разрушаването на столицата и културната инфра-

структура оголва дълбоки социални и духовни разломи. Личните свидетелства на писателите придават допълнителна тежест на изследването, разкривайки усещането за дезориентация, загуба и разколебаване в устойчивостта на съществуващия ред. В тази среда зависимостта от държавата нараства, а аполитичността отстъпва място на нови надежди за промяна. По този начин главата предлага убедителен синтез между политическа история и културен анализ и се превръща в ключов елемент от аргументацията на труда.

„Изтласкани настрана“ като заключителна глава представя един от най-концептуално завършените раздели в изследването. Тя не се ограничава до описанието на последствията при превземането на властта от Отечественния фронт на 9 септември 1944 г., а разкрива дълбоката трансформация на самата културна логика. Чистките и репресиите изправят писателите пред нови предизвикателства – необходимост от адаптация, материални лишения и социална маргинализация, като осъзнаването на тези процеси не настъпва веднага. Чрез съдбата на утвърдения учен Михаил Арнаудов, превърнат във „враг“, авторката изгражда запомнящ се символен вход и илюстрира механизма на новата власт да пренаписва биографии и да делегитимира цели поколения. Веднага след описанието на ареста му като бивш министър на народната просвета и изправянето му пред Народния съд заедно с регенти, министри и офицери, Гигова очертава неговия научен и обществен принос, подчертавайки парадокса, че „през цялата си кариера той помага на преследваните интелектуалци“ (с. 290). Тази съдба се превръща в емблематична за неговите колеги: „След 1948 г. оцелелите от поколението след 1878 г. – с няколко изключения – не заемаха постове или титли на политическа власт, а поети като Багряна или Габе можеха да запазят известна степен на литературен авторитет само като приемат ценностите на новия режим“ (с. 291). В този смисъл дори биографията на Дора Габе, след като е изпратена като културно аташе в Полша, представлява своеобразно затваряне на житейския кръг, очертан в началото на книгата.

Културният живот бързо се реорганизира по съветски модел: йерархиите се пренареждат, институциите се прочистват, създават се механизми за контрол. Съюзът на българските писатели е трансформиран чрез изключения и нови назначения, а литературното поле се централизира. За кратко дори Константин Константинов остава негов председател, но постепенно осъзнал режисирания характер на управлението, се оттегля. Паралелно се създава нов канон, докато произведенията на „неудобните“ творци са иззети и забранени. Както отбелязва авторката, „за първи път в съвременната българска история публичната сфера напълно заглуши несъгласните гласове“ (с. 298). В този контекст чистките, Народният съд и трансформацията на писателските институции се разкриват като взаимосвързани инструменти за изграждане на нов модел на културно производство, подчинен на партийната логика.

Съществен принос на главата е вниманието към материалните условия – аспект, който често остава в периферията на подобни изследвания. Недостигът, жилищната криза и зависимостта от институционална подкрепа обясняват защо мнозина творци избират адаптацията. Статистическите данни за разрушенията в София показват конкретните измерения на този проблем – някои писатели се оказват наематели в собствените си домове, което неизбежно влияе върху творческата им продуктивност. Закриването на частните издателства допълнително ограничава възможностите за независима изява. Анализът тук е особено проникновен: идеологическата лоялност се разкрива не само като убеждение, но и като резултат от икономическа зависимост и институционален натиск. Привилегиите – възнаграждения, почивки, награди – допълнително стимулират съгласието. Финалът (по формулировката на Шийла Фицпатрик), че „властта“ се бори с „културата“ за власт в културата (с. 328), предлага ярък синтез. Главата убедително показва, че след 1948 г. не просто се налага нов модел, а се елиминират алтернативите за автономно творчество. В този смисъл не само логически завършва изследването, но разкрива и по-широка перспектива върху цената на компромиса и адаптацията в условията на тоталитаризъм – тема, която остава болезнено актуална и извън конкретната историческа ситуация.

„Епилогът“ поставя допълнителен щрих върху неформалните мрежи, личните контакти и междупоколенческите връзки като канали за предаване на ценности и културна памет. В условията на идеологически натиск именно тези невидими структури се оказват по-устойчиви от официалните механизми. Същевременно авторката предлага важна корекция на опростеното разбиране за социалистическата културна политика като еднопосочен процес, очертавайки по-сложна картина, в която съжителстват репресия и институционална подкрепа, канонизация и цензура, признание и маргинализация. Фигури като Владимир Василев и Константин Константинов ясно илюстрират различни стратегии на съществуване в тази среда – от болезнена изолация до адаптация чрез превод и „вторични“ форми на творчество. Така изборът между съпротива и съгласие се разкрива като конкретна житейска дилема с висока лична цена. Анализът на култа към „народния писател“ показва, че чрез него едновременно се издига и подчинява литературата. Писателят получава институционално признание, но срещу него стои система от контрол – отчетност, идеологически критерии, зависимост от съюзи и издателства, чрез което творчеството се превръща в измерима и регулирана дейност. Въпреки това наследството на поколението след 1878 г. не изчезва. То се предава чрез преводи, мемоари и лични контакти, а влиянието му се усеща в по-късни културни инициативи и изследвания.

Финалът разширява перспективата извън българския контекст, поставяйки въпроса за напрежението между държавна подкрепа и художествена автономия като универсален проблем на модерността. Сравнението между

социалистическите и западните модели показва, че този конфликт не е историческо изключение, а структурна характеристика на културната политика. Оттук следва един от най-съществените, макар и ненатрапчиви изводи: тя може да бъде ограничавана, пренаписвана и инструментализирана, но рядко бива окончателно прекъсната. Именно затова изследването на Гигова има не само историческа стойност, но и съвременна актуалност – като напомняне за цената на компромиса и устойчивостта на културната памет.³

Мария Пилева
Институт за литература
Българска академия на науките

³ Статията е подготвена с финансовата подкрепа на МОН в рамките на ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. Договор № ДСД-10/28.10.2022.

Съвременната българска литература за деца и юноши. Съставител: Александра Антонова. София: ИЦ Боян Пенев, 2025. 656 с. ISBN 978-619-7838-00-8.

Сборникът съдържа материали от проведената на 28–29 април 2025 г. едноименна научна конференция с международно участие. Конференцията и изданието са реализирани по проекта „Българската литература за деца и юноши XX–XXI в.“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ и изпълняван в Института за литература при БАН под ръководството на доц. Александра Антонова. В изданието намират място 51 статии от различни учени, преподаватели, писатели и издатели.

Първият раздел обединява изследвания, посветени на литературната теория, история и компаративистика. Обзорната статия на Елка Трайкова проследява историческия път на българската литература за деца и юноши през XX век, като очертава основните тенденции в нейното развитие. В следващите текстове фокусът се насочва към конкретни автори и произведения: Емилия Алексиева анализира повестта „Анчето пише“ от Вера Балабанова, Теодора Кашилска разглежда историческите разкази на Змей Горянин, Росица Чернокожева се спира върху романа на Лъчезар Станчев „Намереното съкровище. Борба под земята“, а Виолета Вичева съпоставя „Чернишка“ от Емилиян Станев и „Приключенията на Бартл“ от Марлен Хаусхофер. В три отделни статии Огняна Георгиева-Тенева коментира различните версии на разказа „Старци“ от Ем. Станев, оказионализмите в детската поезия на Иван Цанев и стихосбирката на Биньо Иванов „Над полето, сред небето“.

В центъра на изследователското внимание попада и издателската дейност. Юлиан Жилиев разкрива трудностите около неосъщественото издание „Антология на българската литература за деца и юноши 1962–1992“, а Малина Димитрова се занимава с дейността на ДИ „Отечество“. Изследванията на Борислав Давидков върху в. „Септемврийче“ и на Петър Михайлов върху приноса на Благовеста Касабова като дългогодишна изследователка на литературата за деца и юноши допълват разглежданата проблематика.

Разделът разширява своя обхват и към по-широк културен контекст. Елизабета Георгиев прави исторически преглед на българската детско-юношеска литература в Сърбия, а Лили Спасова и Мая Сотирова проследяват връзките между фолклора и съвременната българска литература за деца и юноши. На свой ред Ана Атанасова и Галина Вълчева-Димитрова се насочват към фантастичните светове и фентъзи литературата. Петър Хаджинаков представя най-новите тенденции в съвременната литература за деца и

юноши, а Виктория Роглева – читателския интерес към нея. Така първият раздел изгражда многопосочна и богата картина на развитието, жанровото разнообразие и изследователските подходи към детската литература, която се допълва от втория раздел, включващ компаративни разработки на студенти.

Третият раздел от сборника включва текстове, обединени около психологията и възпитанието. Весела Фламбурари откроява качествата на добрата книга за деца и ценностите, които тя възпитава. Виктория Бисерова, Анета Дучева-Ферман, Теодора Вълева и Диана Петрова обединяват в своите доклади разбирането, че съвременната българска литература за деца все по-активно се насочва към трудни, доскоро табуизирани теми като страх, тъга, загуба, смърт, семейни конфликти, дискриминация и порастване. Боряна Владимирова разширява тази проблематика, като анализира романа на Юлия Спиридонова „Кронос – тоя нещастник!“ и коментира начина, по който темата за наркотичната зависимост намира място в литературата за деца и юноши. Изследването на Михаела Тюлева разглежда образователния куклен театър като метод за по-активно възприемане на литературните текстове от децата, а статията на Даниел Полихронов е насочена към влиянието на съвременната попфолк музика върху младите хора и моделите на поведение, които тя формира.

В четвъртия раздел Нели Иванова, Таня Казанджиева, Десислава Кръстева, Анна Георгиева, Мила Гълъбова-Маринова и Теодора Власева представят текстове, посветени на преподаването и ролята на литературата за формиране на читателски умения и личностно развитие. Елена Давчева, Галина Кънева и Мая Падешка поставят акцент върху конкретните стратегии за приобщаване на децата към книгата – чрез препоръчителни четива, библиотечни инициативи и критически размисъл върху границите на четенето като образователна ценност. Елена Азманова-Рударска разглежда възпроизвеждането на Средновековието в български образователни издания през социалистическия период, а Мира Душкова – иновативния метод за преподаване във висшето образование „Световно кафене“. Калина Минчева и Иван Александров насочват вниманието си към визуалната култура на детската книга, проследявайки ролята на илюстрацията и взаимодействието между текст и образ в исторически и художествен план.

Статиите от последния раздел обговарят влиянието на дигиталните технологии върху съвременната детска литература. Ралица Люцканова разглежда промените в езика и образователните подходи, Диана Гърличкова анализира промените в лингвистично и лексикално отношение в детските книги с мултиплатформено представяне, а Мая Бочева проследява развитието на дигиталните интерактивни книги и тяхната роля за стимулиране на читателския интерес.

Със своето тематично богатство, интердисциплинарен обхват и разнообразие от изследователски перспективи сборникът „Съвременната българска литература за деца и юноши“ се утвърждава като значим принос към изследването на литературата за деца и юноши у нас. Той очертава актуалните посоки в изследването ѝ и създава ценна основа за бъдещи научни търсения в тази динамично развиваща се област.

Теодора Кашилска
Институт за литература
Българска академия на науките

Въобразените гори (култура, изкуство, литература). Сборник. Съставител: Маргарита Серафимова. София: Фабер, 2025, 270 с. ISBN 978-619-00-2000-4.

Проектът „Литература и природа. Български литературни и литературоведски интерпретации“¹ е посветен на изследването на комплексните и проблематични отношения между човека и природата. Темата е изключително актуална в атмосферата на несигурност и загриженост за съдбата на планетата днес. И ако съвременното изкуство проявява все по-настойчив интерес към сърцевината на природата, то същото може да се каже и за теоретичните изследвания, които го съпътстват. Така след един период на игнориране на референциалното измерение и привилегиране на текстуалността, изследователите днес пледират за двойната обвързаност на литературния текст както с дискурсивния свят, така и с емпиричния. Проведените две интердисциплинарни конференции: „Творческото въображение и променящата се чувствителност за природата“ (2023) и „Дивото зове“. Изкуството и дивата природа“ (2024) предизвикаха подчертан интерес и се превърнаха в научни събития. Най-видимият резултат от изследователската работа са издадените шест колективни книги в рамките на проекта. Всички срещи, дискусии и публикации са достъпни на сайта на проекта (<https://litteraturaetnatura.eu/>).

Сборникът „Въобразените гори“ е интригуващо и задълбочено изследване на един от най-многопластовите символи – гората. Съставителката Маргарита Серафимова обединява в изданието текстове, които разглеждат символиката на гората през множество културни кодове. Във въвеждащия си текст тя ситуира гората като пространство на мит, памет, несъзнавана територия, претърпяла поетическа трансформация. Изданието се вписва в съвременните дебати на екокритиката и хуманитарните изследвания на природата.

Четиринадесетте текста в сборника отразяват разнообразните интерпретативни ключове за тълкуване на гората като топос. Тя може да е средоточие на идиличното, но същевременно и на фантастичното, проследена в европейската литература с фокус върху романтизма (Ален Монтандон). Горската метафора е разгърната през философията в статията на Лидия Денкова. Авторката систематизира интерпретации от класическата философия, Античността, немския романтизъм, модерната философия и философската поезия, за да разкрие всевъзможни културни интерпретации на гората.

¹ С финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ по договор № КП-06-Н60/13 от 3.12.2021 г.

Като съвкупност от символи гората присъства в различни литературни традиции – при творци като Хенри Дейвид Торо и Шарл Бодлер например тя е претворена през опозицията на натуралистичния и модернистичния поглед към природата (Пламен Антов). Но „гората“ също така може да бъде и сакрално пространство и място, в което се пресичат правото, митът и моралният ред (Стоян Ставру). В друг текст от сборника гората е представена като своеобразен резервоар на паметта, анализиран през творчеството на поета Георги Мицков (Елица Попова). Алтернативна визия за гората като място на изгубване е разгърната в екзистенциален план. Тя се проявява и като достигане до лаборатория на идентичността в романа „Боровите острови“ на Марион Пошман (Виолета Вичева).

Важен подстъп към изследваната тема е интерпретацията на мотива за Бърнамския лес в трагедията „Макбет“ на Уилям Шекспир. Изследвано е осмислянето на връзката между природа, власт и съдба през съответната философска оптика (Божана Филипова). Като сложно семиотично поле е разгърнат мотивът за гората в съвременния англезичен роман (Александър Попов). Друга възможна перспектива към образа на този топос е разглеждането му като памет и на „малкото“ като носител на „голямото“ при свещеното дърво-гора (банян) в будизма и индуизма (Миряна Янакиева). Интригуваща е трактовката на гората като акустично пространство. Тя е не само видяна през различни културни и литературни кодове, но и чува чрез нейното звучене (Маргарита Серафимова).

Темата за гората е продължена и в предложения историко-литературен анализ в контекста на руската литература от XVIII и началото на XIX век (Ребека Джили), представяйки я като място на идентичност.

Последният тематичен блок в сборника „Въобразените гори“ разгръща горския топос (*κοινὸι τόποι*, *loci communes*) чрез жанрови и митопоетични перспективи. Образът на гората е изследван в особената рамка на опозицията между природата от една страна и прогреса от друга (Елена Борисова). Различен поглед към гората предлага проучването на трансформациите на космическата джунгла от гледна точка на футурологията (Николай Генев).

Заклучителният текст в сборника е посветен на митопоетичните измерения на гората и функционирането ѝ като архетипно пространство на колективното несъзнавано (Светлана Стойчева).

Сборникът „Въобразените гори“ е иновативно изследване в българското литературознание. Основен негов принос е амалгамата от литературоведски, философски, културологични и екокритически ракурси, които обогатяват прочита на анализирания образ и неговата символика. От класическите и романтическите текстове до съвременната проза и научната фантастика, гората е разгледана като пространство на граница, трансформация, памет и въображение. Още един оригинален шрих в това изследване е, че то има потенциала

1869

да се превърне във важна отправна точка за бъдещи научни и творчески дирения в областта на литературознанието, културната екология и хуманитарните науки.

Боряна Владимирова
Институт за литература
Българска академия на науките

СЪОБЩЕНИЯ

Наградени българисти

Професор Гъ Джъцян, преподавател по български език, обучил поколения българисти в Пекиния университет за чужди езици, е отличен с Почетния знак на президента на Република България. Специализирал е история на българския език в Софийския университет и е работил по въпросите на образованието в Посолството на Китайската народна република. От 1999 г. е хабилитиран като професор. Заемал е длъжността завеждащ Катедра „Българска филология“ в Пекиния университет за чужди езици. Води курсове в бакалавърски и магистърски програми по специалностите „Практически български език“, „Странознание на България“, „Изкуство на превода“, „Стилистика“, „Фразеология“ и „Лексикология“. Автор е на научни трудове, посветени на българския език, на учебници, четива и хрестоматии, както и на над 30 научни публикации, свързани с българистиката. Осъществява също така и активна преводаческа дейност.

Отличието се дава за неговия дългогодишен академичен принос и преподавателска дейност в областта на българския език и литература, както и за заслугите му за популяризирането на българското културно наследство и развитието на приятелските отношения между Република България и Китайската народна република. Почетният знак ще бъде връчен на проф. Гъ Джъцян на официална церемония в Пекиния университет за чужди езици от посланика на Република България в Китайската народна република Андрей Техов.

Проф. Роланд Марти (Университет в Саарбрюкен, Германия) бе удостоен с почетното звание „Доктор хонорис кауза“ на Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград, за изключителния му принос в българистиката и славистиката. Тържествената церемония, на която ректорът проф. д-р Николай Марин връчи отличието, се състоя на 9 юни 2026 г. Званието е присъдено по предложение на Филологическия факултет, с решение на Академичния съвет и е израз на признанието на научната общност в областта на хуманитаристиката.

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

52/2026

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Николета Пътова, доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Мария Дерменджиева

Формат 70 × 100/16
Печатни коли 15,50

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISSN 1311-8544

